T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ BİLİM DALI

KUR'AN ÂYETLERİ BAĞLAMINDA İBNÜ'L-MUTAHHAR EL-HİLLÎ VE İBN TEYMİYYE'YE GÖRE İMÂMET ANLAYIŞI

Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Doç. Dr. Seyit BAHCIVAN

Hazırlayan
Adnan GEDİKOĞLU

KONYA - 2008

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER .... **i**

ÖNSÖZ .... **vi**

KISALTMALAR .... **ix**

GİRİŞ **1**

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEM **1**

1. Tezin Konusu 1
2. Önemi 1
3. Metodu 4
4. Kaynakları 5

BİRİNCİ BÖLÜM **6**

A- İBNÜ'L-MUTAHHAR EL-HİLLÎ **6**

1. Hayatı 6
2. Hocaları 7
3. Öğrencileri 8
4. Eserleri 8
   4.1. Fıkıh ve Fıkıh Usulü ile İlgili Eserleri 8
   4.2. Akâid ve Kelam ile İlgili Eserleri 10
   4.3. Hadis ile İlgili Eserleri 10
   4.4. Tefsir ile İlgili Eserleri 10
   4.5. Fıkıh Usûlü ile İlgili Eserleri 11
   4.6. Felsefe ile İlgili Eserleri 11
   4.7. Mantık ile İlgili Eserleri 11
   4.8. Sarf ve Nahiv ile İlgili Eserleri 11
   4.9. İlm-i Ricâl ile İlgili Eserleri 11
   4.10. İcâzet ile İlgili Eserleri 11
   4.11. Diğer Eserleri 12
5. Minhâcü'l-Kerâme'nin Tanıtımı 12

B- İBN TEYMİYYE **13**

1. Hayatı 13
2. Hocaları 17
3. Öğrencileri 17
4. Eserleri 17
   4.1. Fıkıh ile İlgili Eserleri 18
   4.2. Akâid ve Kelâm ile İlgili Eserleri 20
   4.3. Hadis ile İlgili Eserleri 22
   4.4. Kıraat ve Tefsir ile İlgili Eserleri 22
   4.5. Fıkıh Usûlü ile İlgili Eserleri 23
   4.6. Felsefe ve Mantık ile İlgili Eserleri 23
   4.7. Dinler ve Mezhepler Tarihi ile İlgili Eserleri 24
   4.8. Diğer Eserleri 24

5. Minhâcü's-Sünne'nin Tanıtımı 25
İKİNCİ BÖLÜM 29
ŞÎA'DA İMÂMET 29
1. Şîa'nın Doğuşu 29
2. Şîî Fırkaların Tasnifi 33
3. Şîa'nın İnanç Esasları 37
4. İmâmiyye'de On iki İmam 39
5. İmâmiyye Şîası (İsnâ Aşeriyye) On İki İmam Mezhebi ve İmâmet 41
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 47
ŞÎA'NIN İMÂMET'E DELİL OLARAK GETİRDİĞİ AYETLER 47
1. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Birinci Delili 47
1.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı 50
1.1.a. Rivâyet Yönünden 50
1.1.b. Dirâyet Yönünden 51
2. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin İkinci Delili 61
2.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı 63
2.1.a. Rivâyet Yönünden 63
2.1.b. Dirâyet Yönünden 65
3. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Üçüncü Delili 70
3.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı 71
3.1.a. Rivâyet Yönünden 71
4. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Dördüncü Delili 74
4.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı 75
4.1.a. Rivâyet Yönünden 75
4.1.b. Dirâyet Yönünden 77
5. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Beşinci Delili 79
5.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı 81
5.1.a. Rivâyet Yönünden 81
5.1.b. Dirâyet Yönünden 82
6. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Altıncı Delili 87
6.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı 88
6.1.a. Rivâyet Yönünden 88
6.1.b. Dirâyet Yönünden 88
7. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Yedinci Delili 90
7.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı 92
7.1.a. Rivâyet Yönünden 92
7.1.b. Dirâyet Yönünden 93
8. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Sekizinci Delili 97
8.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı 98
8.1.a. Rivâyet Yönünden 98
8.1.b. Dirâyet Yönünden 98
9. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Dokuzuncu Delili 102
9.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı 104
9.1.a. Dirâyet Yönünden 104
10. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Onuncu Delili 106
10.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı 107

10.1.a. Rivâyet Yönünden ... 107
10.1.b. Dirâyet Yönünden ... 108
11. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin On Birinci Delili ... 109
11.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı ... 110
11.1.a. Rivâyet Yönünden ... 110
11.1.b. Dirâyet Yönünden ... 111
12. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin On İkinci Delili ... 112
12.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı ... 113
12.1.a. Rivâyet Yönünden ... 113
12.1.b. Dirâyet Yönünden ... 113
13. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin On Üçüncü Delili ... 114
13.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı ... 115
13.1.a. Rivâyet Yönünden ... 115
13.1.b. Dirâyet Yönünden ... 115
14. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin On Dördüncü Delili ... 117
14.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı ... 118
14.1.a. Rivâyet Yönünden ... 118
14.1.b. Dirâyet Yönünden ... 118
15. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin On Beşinci Delili ... 119
15.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı ... 120
15.1.a. Rivâyet Yönünden ... 120
15.1.b. Dirâyet Yönünden ... 120
16. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin On Altıncı Delili ... 122
16.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı ... 123
16.1.a. Rivâyet Yönünden ... 123
16.1.b. Dirâyet Yönünden ... 123
17. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin On Yedinci Delili ... 125
17.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı ... 126
17.1.a. Rivâyet Yönünden ... 126
17.1.b. Dirâyet Yönünden ... 126
18. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin On Sekizinci Delili ... 127
18.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı ... 129
18.1.a. Dirâyet Yönünden ... 129
19. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin On Dokuzuncu Delili ... 133
19.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı ... 134
19.1.a. Rivâyet Yönünden ... 134
19.1.b. Dirâyet Yönünden ... 134
20. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Yirminci Delili ... 135
20.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı ... 136
20.1.a. Rivâyet Yönünden ... 136
20.1.b. Dirâyet Yönünden ... 136
21. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Yirmi Birinci Delili ... 137
21.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı ... 138
21.1.a. Rivâyet Yönünden ... 138
21.1.b. Dirâyet Yönünden ... 139
22. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Yirmi İkinci Delili ... 142
22.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı ... 143
22.1.a. Rivâyet Yönünden ... 143

22.1.b. Dirâyet Yönünden ... 143
23. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Yirmi Üçüncü Delili ... 145
23.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı ... 146
23.1.a. Rivâyet Yönünden ... 146
23.1.b. Dirâyet Yönünden ... 146
24. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Yirmi Dördüncü Delili ... 148
24.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı ... 149
24.1.a. Rivâyet Yönünden ... 149
24.1.b. Dirâyet Yönünden ... 149
25. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Yirmi Beşinci Delili ... 151
25.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı ... 152
25.1.a. Rivâyet Yönünden ... 152
25.1.b. Dirâyet Yönünden ... 152
26. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Yirmi Altıncı Delili ... 154
26.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı ... 155
26.1.a. Rivâyet Yönünden ... 155
26.1.b. Dirâyet Yönünden ... 155
27. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Yirmi Yedinci Delili ... 156
27.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı ... 157
27.1.a. Rivâyet Yönünden ... 157
27.1.b. Dirâyet Yönünden ... 157
28. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Yirmi Sekizinci Delili ... 158
28.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı ... 159
28.1.a. Rivâyet Yönünden ... 159
28.1.b. Dirâyet Yönünden ... 159
29. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Yirmi Dokuzuncu Delili ... 161
29.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı ... 162
29.1.a. Dirâyet Yönünden ... 162
30. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Otuzuncu Delili ... 163
30.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı ... 164
30.1.a. Rivâyet Yönünden ... 164
30.1.b. Dirâyet Yönünden ... 164
31. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Otuz Birinci Delili ... 167
31.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı ... 168
31.1.a. Rivâyet Yönünden ... 168
31.1.b. Dirâyet Yönünden ... 168
32. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Otuz İkinci Delili ... 169
32.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı ... 170
32.1.a. Rivâyet Yönünden ... 170
32.1.b. Dirâyet Yönünden ... 171
33. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Otuz Üçüncü Delili ... 171
33.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı ... 172
33.1.a. Rivâyet Yönünden ... 172
33.1.b. Dirâyet Yönünden ... 172
34. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Otuz Dördüncü Delili ... 173
34.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı ... 174
34.1.a. Rivâyet Yönünden ... 174
34.1.b. Dirâyet Yönünden ... 174

35. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Otuz Beşinci Delili 175
35.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı 176
35.1.a. Rivâyet Yönünden 176
35.1.b. Dirâyet Yönünden 176
36. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Otuz Altıncı Delili 177
36.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı 178
36.1.a. Rivâyet Yönünden 178
36.1.b. Dirâyet Yönünden 178
37. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Otuz Yedinci Delili 179
37.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı 180
37.1.a. Rivâyet Yönünden 180
37.1.b. Dirâyet Yönünden 180
38. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Otuz Sekizinci Delili 181
38.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı 182
38.1.a. Rivâyet Yönünden 182
38.1.b. Dirâyet Yönünden 183
39. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Otuz Dokuzuncu Delili 186
39.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı 187
39.1.a. Rivâyet Yönünden 187
39.1.b. Dirâyet Yönünden 188
40. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Kırkıncı Delili 189
40.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı 191
40.1.a. Rivâyet Yönünden 191
40.1.b. Dirâyet Yönünden 191
SONUÇ 193
BİBLİYOGRAFYA 198

ÖNSÖZ

Hz. Muhammed (a.s)'in elçiliğiyle tecelli eden son ilâhî vahiy –Allah'ın vadi üzere- bidâyetten günümüze değin insanlığa yol gösterme misyonunun bir tezahürüdür. Muhtevası; insanın Rabbi ile, kendisiyle, diğer insanlarla ve evrenle olan ilişkilerinin ıslahını öngören tavsiye ve düzenlemelerden müteşekkildir.

Hitap ettiği ilk nesil olan sahâbe toplumu ve onları takip eden diğer nesilleri ve toplulukları büyük ölçüde etkileyen Kur'an öğretisi, Hz. Peygamberin örnekliği, model insan olma profiliyle (Bakara, 2/143) somut bir biçim kazanmıştır. Hz. Peygamber devri, Kur'an'ın öğrettiği akîdenin kabul edildiği devirdir. Çünkü Rasûlullah hayattaydı, vahiy müessesesi çalışıyordu. Peyderpey nazil olan Kur'an-ı Kerim ve Rasûlullah, müşkilleri hallediyor ve sorulara cevap veriyordu. Sahâbe muhkem ve müteşabihle ilgili Allah ve Rasûlü'nün bildirdiği her şeye öylece inanıyor ve tasdik ediyordu. Ancak onun vefatından sonra İslam ümmeti, metin haline getirilmiş bir kitap ve ilk nesil ile, Hz. Peygamber tarafından yoğrulan bir sünnet ile başbaşa kalmıştı. Artık Kur'an'ın nüzûlü tamamlanmış, ihtiyaç anında vahiy unsuru kalkmış, sema ile arzın ilişiği bu manada kesilmiştir. Kısacası din adına sürekli olarak toplumu izleyen ve onların durumlarına uygun kanunlar, ilkeler ve prensipler vaz' etmeye devam eden ana merci (Şârî') ile doğrudan olan ilişkileri kesilmişti. Yeni olaylar karşısındaki statüyü, kitap ve sünnete göre belirlemek müslümanlara düşmüştü.

Bu yeni dönemde, kişisel veya toplumsal mesele olarak kabul edilen pek çok konuda çeşitli yorumların ortaya çıktığı, bu yorumların önemli çapta tartışmalara ve hatta toplumsal ve siyasal hareketlere sebep olduğu bilinmektedir. O günlerde tartışmalara konu olan pek çok mesele, ekolleşen yorum geleneklerinin etkisiyle, yüzyıllarca tartışılmış, kadîm problemler haline gelmiştir.

Hz. Peygamberin vefatı ve vahyin kesilmesinden sonra başlayan yeni siyasal süreçte, en seçkin sahâbîler devlet başkanlığı sıfatını taşırken sûikast sonucu öldürülmüş, Hz. Osman bir grup müslüman tarafından muhasara edilerek hunharca katledilmiş ve bundan sonra başlayan iktidar mücadeleleri, savaşlara yol açan iç karışıklıkların ardı arkası kesilmemiş artık, barış ve esenlik dininin temsilcileri, koyu bir karamsarlığın pençesinden kurtulamamışlardır.

Hz. Peygamberin vefatından kısa bir süre sonra ortaya çıkan cemaatleşme ve fırkalaşma hareketleri gün geçtikçe çoğalmıştır. Kimi fırka ve gruplar taraftar toplayamadan tarih sahnesinden silinirken, bazı fırkalar geniş taraftar kitlelerine sahip olmuşlardır. Bunlardan biri de hiç şüphesiz bugün halen varlığını devam ettiren Şîa'dır. Başlangıçta siyasî bir anlamı olan bu hareket zamanla kendisine îtikâdî birtakım farklılıklar da katarak dînî bir kisveye bürünmüştür.

Nübüvvete bağlı konular arasında yer alan İmâmet meselesi, İslam aleminde Hz. Peygamberin vefatından sonra ve özellikle de Hz. Ali'nin hayatının son dönemlerinde Şîa ve benzeri bazı gruplar tarafından ortaya atılmış ve üzerinde çok tartışmalar olmuştur.

ehl-i sünnet ve Şîa'nın günümüze kadar devam eden bir ihtilaf ve çatışma içinde olduğu gözlenmektedir. Her iki grubun arasındaki farklılıklar ve ayrılıklar, ideolojilerinin dayandığı temel nasları yorumlama biçimlerine ve mensuplarının ferdî, ictimâî, manevî ve îtikâdî yapısını şekillendirmede oynadıkları role bağlı olmuştur. Şîa birtakım âyet ve hadislere ve olaylara dayanarak Rasûlullah'ın hilafeti Hz. Ali'ye açık ve kesin nasla bıraktığını ileri sürerken, ehl-i sünnet Kur'an-ı Kerim'in açık naslarına da dayanarak, Rasûlullah'ın hiçbir kimseyi tayin etmeksizin konuyu şûrâya bırakarak dünyadan ayrıldığını belirtmekdir.

Bu çalışmamızda elbette bizim de gözden kaçan yanlışlarımız olmuştur. Çünkü çalıştığımız kaynakların ekserisinin Arapça olması bu hata riskini, özellikle tercümelerde biraz daha artırmaktadır. Bu hatalarımızın da nisbet ölçüsünde hoş görüleceği kanaatini taşıyorum. Zira Müzenî, hocası İmam Şafii'nin "er-Risâle"sini, içerisindeki hatalarını tedkik etmek için 80 defa okuyup her defasında bir hatasına vâkıf olunca İmam Şafii: "Anladım ki yüce Allah kendi kitabından başka kusursuz kitap istemiyor," demiştir.[1]

Tezimizin ismi: "Kur'an Ayetleri Bağlamında İbnü'l-Mutahhar el-Hillî ve İbn Teymiyye'ye Göre İmâmet Anlayışı"dır. Çalışmamız Önsöz, Giriş, Üç Bölüm ve Sonuç'tan oluşmaktadır. Giriş'te; tezin konusu, önemi, metodu ve kaynakları; Birinci Bölümde: İbn Teymiyye ve İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin hayatları, eserleri ele

[1] İbn Âbidîn, Muhammed Emin, *Haşiyetü Reddi'l-Muhtar ala'd-Dürri'l-Muhtar Şerhu Tenvîri'l-Ebsâr*, Beyrut, Tsiz., I, s. 19.

alınmıştır. İkinci Bölümde: Şîa'da İmâmet başlığı altında Şîa'nın doğuşu, Şîî fırkaların tasnifi, Şîa'nın inanç esasları, İmâmiyye Şîası ve İmâmiyye'de On iki İmam konusu ele alınırken; Üçüncü Bölümde de: sırasıyla 40 âyetin taraflarca yorumlanma biçimleri "Minhâcü's-Sünne"deki tertibe göre incelenmiştir. Çalışmamız ulaştığımız neticelerin özetlendiği Sonuç'la tamamlanmıştır.

Bu çalışmanın yapılmasını öneren ve araştırmalarımın her safhasında yol göstererek şevkimi artıran tez danışmanım Doç. Dr. Seyit Bahcıvan Bey'e, kendilerini her zaman yanımızda hissetttiğimiz fakültemiz Kelam Anabilim Dalı'nın değerli hocalarından Prof. Dr. Şerafettin Gölcük Bey'e ve tezimin adının ne olması konusunda yol gösteren Prof. Dr. Süleyman Toprak Bey'e, araştırma görevlisi Doğan Kaplan Bey'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca İSAM Kütüphanesi'nin değerli çalışanlarıyla tez çalışmam esnasında yardımlarını esirgemeyen bütün arkadaşlarıma da şükranlarımı sunarım.

Adnan GEDİKOĞLU
Konya - 2008

KISALTMALAR

a.g.e.	**:** Adı geçen eser
a.g.m.	**:** Adı geçen makale
a. mlf.	**:** Aynı Müellif
a.g.t.	**:** Adı geçen Tebliğ
AÜİFD	**:** Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
a.y.	**:** Aynı yer
Bas. Ysiz.	**:** Basım Yersiz
b.	**:** İbn, bin
bkz.	**:** Bakınız
CÜİFD	**:** Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DİA	**:** Diyanet İslam Ansiklopedisi
EÜİFD	**:** Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
H. No	**:** Hadis no
h.	**:** Hicri
İA	**:** Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
İst.	**:** İstanbul
Mad.	**:** Maddesi
Mukad.	**:** Mukaddime
MÜİF	**:** Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Neşr.	**:** Neşriyat, Neşreden
OMÜİFD	**:** Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ö.	**:** Ölümü
r.a	**:** Radıyallahü anh
s.	**:** Sayfa

s.a.v : Sallallâhü aleyhi ve sellem

SDÜİFD : Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

ŞİA : Şamil İslam Ansiklopedisi

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

thk. : Tahkik

Tsiz. : Tarihsiz

tsh. : Tashih eden

Terc. : Tercüme eden

Yay. : Yayınevi

vd. : Ve devamı

vs. : Ve sâire

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEM

1. Tezin Konusu

İslâm coğrafyasında ilk dönemlerden itibaren başlayan fırkalaşma hareketleri sonucunda ortaya bir çok mezhep çıkmış, bunlardan bir kısmı tarihin tozlu sayfalarına karışmış gitmiş, bir kısmı da hayatiyetini devam ettirmiştir. Bu mezheplerden varlığını günümüze kadar devam ettirenlerden bir tanesi de Şîa mezhebi olmuştur.

Başlangıcından itibaren Şîa'ya ana rengini veren temel konu olan imâmet anlayışı, Şîîliğin anlaşılmasında önemli bir unsur olagelmiştir. Bu çalışmamızda Şîa'nın büyük çoğunluğunu oluşturan İmâmiyye Şîası'nın usûlî ekolünün önde gelen müelliflerinden olan ve allâme lakabıyla tanınan Cemâlüddin el-Hasen (el-Hüseyin) b. Yusuf b. Ali b. Mutahhar el-Hillî (726/1325)'nin "*Minhâcü'l-Kerâme fî Ma'rifeti'l-İmâme*" adlı eserinin âyetler bazında imâmetle ilgili delilleri ve buna cevap niteliğindeki İbn Teymiyye (728/1328)'nin "*Minhâcü's-Sünneti'n-Nebeviyye fî Nakdi Kelâmi'ş-Şîati'l-Kaderiyye*" adlı eserinin bir değerlendirmesi yapılacaktır. Bunların yanı sıra ehl-i sünnet ve Şîa ekolünden ön planda olan bir kaç referans kaynak niteliğinde tefsir takip edilecektir.

İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin eserinin 90 varak ve buna reddiye niteliğindeki İbn Teymiyye'nin eserinin ise 9 cilt (Müellifin bu eserinin ilk baskısı 4 cilt olarak 1321'de Mısır Bulak Emîriyye matbbasında basılmıştır.) gibi hacmi kabarık bir çalışma olması, bu eserlerin tamamının akademik bir çalışmaya konu olmasına imkan tanımamaktadır. Bu sebeple biz, çalışmamızı yalnızca imâmetle alakalı âyetlerle sınırlı tuttuk.

2. Önemi

Genel manasıyla imâmet üzerine bina edilen Şîîlik'te imâmete olan ihtiyacın keyfiyeti noktasında ihtilaflar olmakla birlikte[2] Şîîler imâmete olan ihtiyaç konusunda

---

[2] Nevbahtî, Ebû Muhammed Hasan b. Musa, *Kitabu Fıraki'ş-Şîa*, İstanbul 1931, s. 19; Âmidi, Ebu'l-Hasan Seyfuddin Ali b. Muhammed b. Salim, *el-İmâme min Ebkâri'l-Efkar fî Usûli'd-Din*, thk: Muhammed Zebidi, Beyrut, 1992, s. 70; Cürcânî, Ebu'l-Hasan Seyyid Şerif Ali b. Muhammed b. Ali, *Şerhu'l-Mevâkıf*, tsh., Muhammed Bedruddin Ebu Firas en-Na'sani, Kum, 1991, Π, 474.

son derece ileri gidip imâmeti ilahi bir makam olarak kabul etmişler onu nübüvvetle eş tutmuşlardır.[3]

İmâmet ilâhî bir makam olarak görülünce de imâmın tayini noktasında ilâhî bir iradenin gerektiğini[4] iddia eden Şîî fırkalar, böyle önemli bir meselede Hz. Peygamberin gaflet etmesinin mümkün olmadığını ve bu mühim işin ümmete bırakılmasının doğru olamayacağını söyleyerek Rasûlullah'ın nass yoluyla imam tayin ettiğine inanmışlardır. Nassla imam tayin edilen kimsenin de Hz. Ali olduğunu belirterek imâmeti onun soyuna hasretmişlerdir.[5] Bununla yetinmeyip imamların sayısının nassla belirtildiğini söylemişlerdir.[6] Ancak Hz. Ali'nin çocuklarından hangisinin imâmeti devam ettireceği konusunda anlaşamamışlar, farklı görüşler ortaya çıkmış ama bu aşamada her nasılsa herkesin elinde hüccet olarak âyet ve hadisler hiç eksik olmamıştır.

Hz. Peygamberin vefatından sonra, topluma dini hüküm ve ölçülerin egemen olması gerektiği konusunda hiç kimsenin kuşkusu yoktu. Toplumun hangi yasa ve kurallara göre idare edilmesi gerektiği belliydi ve bu konuda ittifak vardı. Fakat halife olarak seçilmesi gereken yönetici hakkında mesele pek o kadar açık değildi. Önemli olan ve uygulamada var olan, toplumun idare edilmesi ve bu idare görevine bir kişinin seçilmesi gerektiğiydi. Bilindiği gibi Hz. Peygamberin vefatını müteakip ortaya çıkan siyasî oluşumlar bir müddet sonra dinî gruplar haline dönüşmeye başlamışlardır. Bu gruplar çeşitli siyasî ve dinî konularda faklı görüşler ileri sürmüşler, hayat ve olaylara kendi evlerinin penceresinden bakarak İslâm'ı, kendi anlayışları çerçevesinde tarif etmeye kalkışmışlardır. Dolayısıyla, eser veren müellifler, kendilerine yakın veya karşı olan hizip ve oluşumların hatalarını örtbas etme ya da abartma yoluna gitmişlerdir. Günümüzde dahi müslüman toplumlarda varlık gösteren akımların, geçmişte olduğu gibi kendi ideolojik görüşlerini ispatlamak için Kur'an'ı ve tarihi kendi saflarına çekmeye çalıştıklarını görmekteyiz. Çünkü onlar eserlerini ya kendilerine yakın hissettikleri hiziplerin veya oluşumların düşüncelerini ve dayanaklarını güçlendirmek ve müdafaa etmek için, ya da karşı oldukları hizip ve oluşumların düşünce ve görüşlerini çürütmek amacıyla kaleme almışlar, onlara karşı Kur'an ve Sünnet'ten deliller ileri

---

[3] Nevbahtî, *a.g.e*, s. 19; Kummî, İbn Bâbeveyh, Ebu Cafer Muhammed b. Ali, *Risâletü İtikâdâti'l-İmâmiyye*, (*Şîa İmâmiyyenin İnanç Esasları*), çev. Ethem Rûhî Fığlalı, Ankara, 1978, s. 104-105

[4] Âlu-Kâşifi'l-Gıta, *Aslu'ş-Şîa ve Usûlühâ*, Beyrut, 1954, 4. Baskı, s. 145.

[5] Nevbahtî, *a.g.e*, s. 19; Âlu-Kâşifi'l-Gıta, *a.g.e*, s. 148.

[6] Tabersî ,Hasen b. Ali, *Esrâru'l-İmamet*, Tahran, 1422, s. 92; Kuleynî, *Usûlü'l-Kâfî*, Beyrut 1998, I, 347-387.

sürmüşlerdir. Hatta bunlardan bazıları –irdeleyeceğimiz bazı metinlerden de anlaşılacağı gibi- güvenilirliklerini artırmak için hiç çekinmeden hadis uydurma ve Kur'an'ı- Kerim'i, Mevlânâ'nın da ifadesiyle[7] hevalarına göre tefsir etme, hatta tahrif etme[8] cüretini dahi göstermişlerdir.

Bu saydığımız nitelemelere girenler içerisinde bir eleştiri unsuru olarak Milel-Nihal kitapları,[9] amacının sünnî düşüncenin doğruluğunu ispat etmek olduğunu hiç çekinmeden söyleyen, el-Fark Beyne'l-Fırak sahibi Bağdâdî, İmâmiyye'nin sahip olduğu düşüncenin sahihliğini savunan "Minhâcü'l-Kerâme"nin müellifi İbnü'l-Mutahhar el-Hillî ve "el-İhticac" adlı eserin müellifi Tabersî gelmektedir.[10] Tezimizin ileriki bölümlerinde de değinileceği üzere, akl-ı selim sahibi her insan, Kur'an âyetlerini genel olarak düşündüğü zaman, Şîîler'in bu te'villerinin hakikatten çok uzak, İslâm'ın gerçekleriyle taban tabana zıt olduğunu görecektir.

Tarihte bir çok sapık fırkanın kendi fikirlerini delillendirmek ve böylece müslümanlar arasında taraftar bulmak için hadis uydurdukları malumdur. Bu fırkalar içerisinde Şîa da gelmektedir. Şîîler tarafından vaz' edilen hadislerin büyük çoğunluğu imâmetle alakalı olup, Ali'nin menakıbına ait haberlerdir. Söz konusu rivâyetler, başta Muaviye ve Emevi sülalesi ile ilk üç halifeyi ve bir çok sahâbîyi kötülemek gayesine matuftur.

Aslında Şîa ile ehl-i sünnet arasındaki bu gerilim yalnızca imâmet noktasında değil, İslâm ilâhiyatının, ibadet ve hukukunun somut yönlerinde de odaklanmaktadır.[11]

Hz. Peygamber (a.s): "Yahudiler 71 gruba ayrıldı, birinden başka hepsi cehennemdedir. Hristiyanlar 72 gruba ayrıldı, birinden başka hepsi cehennemdedir. Ümmetim de 73 gruba ayrılacaktır, birinden başka hepsi cehennemdedir. O bir tane kurtulan grup kimlerdir ya Rasûlallah! sorusuna karşı da; onlar benim ve ashâbımın üzerinde gittiği yolda gidenlerdir." buyurdular.[12] Konuyla ilgili olarak diğer iki rivayette

---

[7] Mevlana, Kur'an'ı diledikleri gibi te'vil edenlerin durumunu, eşek idrarı birikintisi üzerindeki saman çöpünün üzerine binerek, kendisini gemi kaptanı zanneden bir sineğin haline benzetir. Geniş bilgi için bkz: Şimşekler, Nuri, *Mevlâna'nın Düşünce Dünyasından*, Konya 2004, s. 28.
[8] Muhammed Mâlullah, *eş-Şîa ve Tahrîfü'l-Kur'an*, Mektebetü İbn Teymiyye, 1409, s. 121-158.
[9] Evkuran, Mehmet, *Sünnî Paradigmayı Anlamak*, Ankara, 2005, s. 46.
[10] Aycan, İrfan; Söylemez, M. Mahfuz, *İdeolojik Tarih Okumaları*, Ankara, 1. Baskı. 1998, s. 8.
[11] İnâyet, Hamid, *Çağdaş İslâmî Siyasî Düşünce*, İstanbul 1988, 2. Baskı, s. 62-63.
[12] Ebu Davud, Sünnet, 1; Tirmîzî, Îmân, 18; İbn Mace, Fiten, 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 332; III, 120.

cehennemde olan fırkanın "Zanâdıka" olduğu açıklanmıştır.[13] Habbab b. Eret'in rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: "Bütünüyle namaz kıldığı gecede Allah Rasûlü'nü gözledim. Fecirle birlikte namazdan selam verdiğinde: "Ey Allah'ın Rasûlü! Bu gece o kadar namaz kıldınız ki böyle namaz kıldığınızı hiç görmemiştim," dedim. Allah Rasûlu şöyle buyurdular: "Evet, o, ümit ve korku namazı idi. Rabbimden üç şey istedim. Bana ikisini verdi, birini vermedi; Rabbimden bizi, bizden önceki ümmetleri helak ettiği ile helak etmemesini istedim. Bunu bana verdi. Rabbimden bizi fırka fırka ayırmamasını istedim. Bunu ise vermedi."[14]

Sonuçta Hz. Muhammed'in, Peygamberler zincirinin son halkası olduğu ve ondan sonra başka bir Peygamberin gelmeyeceği Kur'an-ı Kerim'de açıkça bildirilmiştir.[15] Hz. Peygamberin kendisinden sonra ümmetin dînî ve siyasî lideri olarak hiç kimseyi açıkça tayin etmediği de tarihi bir gerçek olarak bilinmektedir. Öyleyse Kur'an'a muhalif düşen, değil müfessir, müctehit sözü bile olsa dikkate alınmaz. Kaldı ki Rasûlullah'tan sâdır olan bir sözün Kur'an'a muhalif olması düşünülemez. Şâyet böyle bir durum söz konusu olursa bu durum, İbn Teymiyye'nin de ifade ettiği gibi: "Ya nakledenin yanlış aktarmasından ya da yanlış anlamasından kaynaklanmıştır."[16]

3. Metodu

İslâm tarihi boyunca "İmâmet" kavramı üzerine yapılan tartışmalarda temel kaynak ve referans, öncelikle Kur'an-ı Kerim olmuş, taraflar görüşlerini bilhassa Kur'an âyetleriyle desteklemeye çalışmışlardır. Bu gerçeklerden yola çıkarak konuyu ele alırken kriterimiz; konunun detaylarına inmeden, konuyla ilgili farklı bir rivâyetin bulunup bulunmadığı, mezkûr müfessirlerin konuya yaklaşımları ve konuyu ele alış şekilleri doğrultusunda olacaktır.

"İmamet" tabirinin, Şîî ve Sünnî alemde nasıl ele alındığı ve tanımlandığı, mevzu bahis olan âyetlerin Şîî ve Sünnî alimler tarafından nasıl yorumlandığı, bazı ileri gelen Şîî alimlerin kendi tanımladıkları şekliyle "İmâmet"e işaret ve delalet eden

---

[13] Özler, Mevlüt, *İslam Düşüncesinde 73 Fırka Kavramı*, İstanbul, 1996, s. 22-28.
[14] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 108-109; Nesâî, *Sünen*, 16; Tirmîzî, Fiten: 13; Müslim, Fiten: 19.
[15] Ahzab, 40.
[16] Kâsimî, Cemaluddin, *Mehâsinu't-Te'vil*, Mısır, Tsiz., XVII, 6209.

Kur'an-ı Kerim'in diğer ayetlerine yönelik yaklaşımları üzerinde durulacak ve bu yaklaşımların bir değerlendirmesi yapılmaya çalışılacaktır.

4. Kaynakları

Tezimizin başlığından da anlaşılacağı üzere takip edeceğimiz öncelikli iki temel kaynak; Cemâlüddin el-Hasen (el-Hüseyin) b. Yusuf b. Ali b. Mutahhar el-Hillî (726/1325)'nin "*Minhâcü'l-Kerâme fî Ma'rifeti'l-İmâme*" adlı eseri ve buna cevap niteliğindeki İbn Teymiyye (728/1328)'nin "*Minhâcü's-Sünneti'n-Nebeviyye fî Nakdi Kelâmi'ş-Şîati'l-Kaderiyye*" adlı eserleri olacaktır.

Bunların yanı sıra, ehl-i sünnetin önde gelen rivâyet tefsirlerinden İbn Kesîr (774/1373)'in "*Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*" tefsiri, el-Beğavî (516/1122)'nin, "*Meâlimü't-Tenzîl*" adlı tefsiri, Şîa'nın önde gelen müfessirlerinden et-Tabersî[17] et-Tûsî (548/1153)'nin "*Mecmeu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'an*"ı[18] ve et-Tabatabâî (1981)'nin, "*el-Mîzân Fî Tefsîri'l-Kur'an*" adlı eserleri olacaktır. Ayrıca, daha bir çok tefsir de kaynaklarımız arasında yer alacaktır.

Muhammed Reşâd Sâlim, ilmi neşrini yaptığı "*Minhâcü's-Sünne*"nin (Kahire 1410 / 1989, IX cilt) ilk baskısına (Kahire 1382 / 1962) "*Minhâcü'l-Kerâme*"yi de ilave etmiştir. (s. 1, 75-202) Araştırmalarımız sonucunda Minhâcü'l-Kerâme'nin el yazması bir nüshasının da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde (no: 18200) mevcut olduğu tarafımızdan tespit edildi.

Tezimize kısa bir giriş yapıp konumuzun önemi, metodu ve kaynaklarını ana hatlarıyla belirttikten sonra, şimdi de tezimizin ikinci bölümünü oluşturan kısmına geçiyoruz. Bu bölümde de önemine binâen, İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin ve İbn Teymiyye'nin hayat hikayeleri, hocaları, öğrencileri ve eserleri ele alınacaktır.

---

[17] et-Tabersî olarak maruf olan bu zat, bazı kaynaklarda "Tabrasî", "Tabrisi" "Tabressi" ve "Tabresî" şeklinde de geçmektedir. Geniş bilgi için: Ateş, Süleyman, *İmamiyye Şîa'sının Tefsir Anlayışı*, İstanbul 1998, s. 9; Yılmaz, Musa Kazım, "*Tabresî ve Tabatabâî'de İmamiyye Tefsiri*" (Doktora Tezi), AÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzururm 1985, s. 23-24; Ünalan, Abdullah, "*Ehl-i sünnet ve Şîa'nın İmâmette Dayandığı Hadisler*" (Doktora Tezi), Harran Ünv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ş. Urfa, 1998, s. 172; Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, 9. Baskı, Ankara 1993, 136, 143.

[18] et-Tabersî'nin bu eseri, sünnî literatürde ahkam tefsirleri içerisinde zikredilmiştir. Geniş bilgi için: Abdülkerim Zeydan, *el-Vecîz fî Usûli'l-Fıkıh*, 1. Baskı, Beyrut 2004, s. 403.

BİRİNCİ BÖLÜM

A- İBNÜ'L-MUTAHHAR EL-HİLLÎ

1. Hayatı

İbnü'l- Mutahhar el-Hillî'nin asıl adı, Cemâlüddin el-Hasen (el-Hüseyin)[19] b. Yusuf b. Ali b. Mutahhar el-Hillî'dir. "Ebu Mansur" künyesinin yanında "İbnü'l-Mutahhar" künyesiyle meşhurdur. Ayrıca "el-Allâme" ve "el-Fâzıl" lakapları da vardır. Kelamcılar arasında ise "Cemâlüddîn" lakabıyla maruftur. Ayrıca imâmiyye mezhebinin kaynaklarında "Âyetullah" lakabının kullanıldığı da olmuştur.[20] İbnü'l-Mutahhar el-Hillî, 27 veya 29 Ramazan 648 (23 veya 25 Aralık 1250) tarihinde Hille'de doğmuştur.[21]

el-Hillî, eğitimine memleketi el-Hille'de babası Sedîdüddîn Yusuf'un yanında başlayarak Şîa'nın temel hadis kaynakları "Kütüb-ü Erba'a" yanında İ. Mâlik'in Muvatta'ı, Buharî'nin el-Câmiu's-Sahîh'i, Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i ve Ebu Dâvud'un es-Sünen'i gibi sünnî kaynakları da ondan okudu. Daha sonraki hocaları arasında yer alan Nasîruddîn et-Tûsî (672/1274) onun düşünce yapısı üzerinde izler bıraktı. Olgunluk döneminin büyük bir kısmını Bağdat'ta ve Sultan Olcaytu ile tanışmasının ardından İlhanlılar'ın merkezi Sultaniye'de geçirdi. Kaynaklarda el-Hillî'nin 705/1305 yılında Sultaniye şehrine geldiği, İslâmiyet'i kabul eden sultanı etkilediği ve onun İsnâ Aşeriyye Mezhebi'ne meyletmesini sağladığı ve hatta Sultan Olcaytu'nun, bu etkilenmenin sonucu olarak; devlet adına kestirdiği sikkelerin üzerine on iki imamın adını kazdırıp, akabinden de Medine'ye yürüyüp, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in kabirlerini tahrip etmeyi düşündüğü[22] kaydedilmektedir. Sultan Olcaytu'nun ölümünden sonra el-Hillî, 716/1316 yılında Sultaniye'den ayrılarak Hille şehrine gitti ve hayatının son yıllarını orada geçirdi.[23]

---

[19] İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-Kâmine*, Neşr. Muhammed Abdülhamid Hân, Haydarabâd, 1972, II, 160, 188; Muhsin el-Emin, *A'yânu'ş-Şîa*, Beyrut, 1403/1983, V, 398.

[20] Abdullah Efendi, *Riyâzu'l-Ulema ve Hiyâzu'l-Fudala*, Kum, 1401, I, 358; Muhsin el-Emin, *a.g.e*, V, 396; el-Hillî, *Nehcü'l-Hakk ve Keşfü's-Sıdk*, (nşr. Aynullah el-Hüseyinî el-Urmevî) Kum, 1407, s. 5.

[21] el-Bahrânî, *Lü'lüü'l-Bahreyn*, neşr. Muhammed Sâık Bahru'l-Ulum, Beyrut, 1406/1986, s. 212,219; Öz, Mutafa, "Hillî, İbnü'l- Mutahhar", *DİA*, XVIII, 37-38

[22] Aycan, İrfan; Söylemez, M. Mahfuz, *İdeolojik Tarih Okumaları*, s. 87.

[23] Öz, "Hillî, İbnü'l- Mutahhar" , *DİA*, XVIII, 37-38; Hayreddin ez-Zirikli, *el-A'lâm Kâmus-u Terâcîm*, Beyrut, 1992, II, 227-228; el-Hillî, *a.g.e.*, s. 10-11.

İbnü'l- Mutahhar el-Hillî, hayatının son yıllarında hac vazifesini îfâ etti. O, 20 veya 21 Muharrem 726/1325 tarihinde Hille'de vefat etti. Cenazesi, Necef'e götürülerek orada defnedildi. Kabri günümüze kadar ziyaret mahalli olma özelliğini sürdürmüştür.[24]

el-Hillî, Şîa için ictihat kapısını açan kişi olarak değerlendirilmekle birlikte,[25] Şîîler'in temel hadis kaynağı olarak kabul edilen "el-Kütübü Erba'a"daki hadislerin hepsini kabul eden Ahbârîler'i eleştirmiş, Şîî hadis literatüründeki haberlerin pek çoğunun güvenilir olmadığını, bunların sıhhatini belirlemede aklın öncelikli bir konuma sahip olduğunu söyleyerek bir çığır açmıştır.[26] Onun hadisleri bu şekilde ayırması bazılarının tepkisini çekmiş ve dini yıkmak şeklinde değerlendirilmiştir.[27]

İlhanlı hükümdarı Olcaytu'nun mezhep değiştirmesinde İbnü'l- Mutahhar el-Hillî'nin rolü çok fazla olmuştur. Bir rivâyete göre Olcaytu, sinirli bir anında hanımını üç talakla boşamış, sonuçta da kendi hukukçuları bu boşamayı iptal etmemişlerdi. Ona, bir Şîî hukukçunun bu kararı iptal edebileceği söylenmiş, sonunda el-Hillî çağrılmış ve O, "Boşamanın adil şahitler huzurunda olmadığı için bâtıl olduğunu" söyleyerek Olcaytu'nun yüreğine su serpmiştir. el-Hillî'ye sünnî alimlerle münazaralar yaptırılmış, Hillî'nin rakiplerine üstün gelmesi, Olcaytu üzerinde tesir etmiş ve onun Şîa'ya girmesine sebep olmuştur.[28] Bu hadise üzerine buraya şöyle ilginç bir anekdot düşelim. İbn Teymiyye ile Şîa'nın sürekli çatışma halinde olduğu bilinen bir gerçektir ancak bunun yanında uyum gösterip, aynı konuda ittifak ettikleri yerler de vardır. Bunlardan bir tanesi de "bid'î talakın geçersiz olduğu" meselesidir.[29]

2. Hocaları

İbnü'l- Mutahhar el-Hillî'nin ilk hocası, babası Sedîdüddîn (665/1267)'dir.[30] Sonraki hocaları: Dayısı Muhakkık el-Hillî (676/1277), Cemâluddîn b. Tâvus (673/1274), Radiyyuddîn b. Tâvus (664/1266),[31] bir Türk bilgini olan Nasîruddîn et-

---

[24] Muhsin el-Emin, *a.g.e*, V, 396; Abdullah Efendi, *Riyâzu'l-Ulema*, I, 366.
[25] Ali eş-Şâbî, *eş-Şîa fi İran*, Tunus, 1980, s. 49.
[26] Öz, "Hillî, İbnü'l- Mutahhar", *DİA*, XVIII, 37-38.
[27] Muhsin el-Emin, *a.g.e.*, V, 401.
[28] el-Bahrânî, *a.g.e*, s. 325.
[29] Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, *el-Ahvâlu'ş-Şahsiyye fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye*, Beyrut, 2003/1424, s. 293.
[30] Abdullah Efendi, *Riyâzu'l-Ulema*, I, 359.
[31] Muhsin el-Emin, *a.g.e*, V, 402.

Tûsî (672/1274) ki Hillî, hocasının "*Tecrîdü'l-Akaid*" adlı eserine, "*Keşfü'l- Murad fi Şerhi Tecrîdi'l-İ'tikad*" isimli bir şerh kaleme almıştır. Sonraki hocası Şafii alim Necmüddin Ali b. Ömer el-Kâtibî el-Kazvinî (675/1277)'dir. Yine aynı şekilde Hillî, onun mantıkla ilgili "er- Risâletü'ş-Şemsiyye" ve "Hikmetü'l-Ayn" adlı eserlerine de şerh yazmıştır.[32] Sonra Şafii alim Şemsüddin Muhammed b. Ahmed el-Keşşî (695/1296), bir diğer hocası, Burhanüddîn Mahmud b. Mahmud en-Nesefî (687/1288), İzzeddin Ebu'l-Abbas b. İbrahim b. Ömer el- Vâsitî (694/1292),[33] son olarak Hanefî alim Tâcuddîn Abdullah b. Ca'fer b. Ali el-Kûfî'dir.[34]

3. Öğrencileri

İbnü'l- Mutahhar el-Hillî'nin en önemli öğrencisi kendi oğlu Fahruddin Muhammed (771/1369), diğer öğrencileri ise; Kutbuddin er-Râzî (766/1365), Ebü'l-Hasan Radıyyüddin Ali b. Ahmed el-Mezyedî (762/1360), Ebü'l-Hasan Ali el-Matarâbadî (762/1360),[35] Amîdüddin (754/1353), Ziyâeddin el-A'recî el-Hüseynî (740/1339) ve son olarak da Seyyid Muhanna' b. Sinan'dır.[36]

4. Eserleri

el-Hillî, İslâmî ilimlerin bir çok dalında eser veren çok yönlü, özellikle usûlû ekolüne mensup bir kelamcı ve fakih olarak velûd bir müelliftir. Kendisi, Şîa için ictihat kapısını açan kişi olarak tanınmaktadır.[37]

4.1. Fıkıh ve Fıkıh Usulü ile İlgili Eserleri

1- Tebsiratü'l- Müteallimîn fî Ahkâmi'd-Din (Tahran 1303, 1307, 1309, 1317; Bombay, 1303 1309, 1324; Tebriz 1330; Dımaşk 1336; Bağdat 1338).

2- Nihâyetü'l-İhkâm fî Ma'rifeti'l-Ahkam (Beyrut 1406; Kum 1410).

---

[32] Muhsin el-Emin, *a.g.e*, V, 402.
[33] el-Hansarî, Muhammed Bâkır b. Zeynelabidin b. Cafer el-Musevi, *Ravzâtu'l-Cennât fî Ahvâli'l-Ulema ve's-Sâdât*, thk: Esedullah İsmailiyyan, Kum, 1895, II, 278.
[34] Muhsin el-Emin, *a.g.e*, V, 402.
[35] Öz, "Hillî, İbnü'l- Mutahhar", *DİA*, XVIII, 37-38.
[36] Muhsin el-Emin, *a.g.e*, V, 402.
[37] Muhsin el-Emin, *a.g.e*, V, 403-407.

3- Tahrîru'l-Ahkâmi'ş-Şer'iyye alâ Mezhebi'l-İmâmiyye (Tahran 1314; Meşhed t.y.; Kum t.y.).

4- İrşâdü'l-Ezhân (Tahran 1272; Kum 1403).

5- Kavâidü'l-Ahkâm fî Ma'rifeti'l-Helal ve'l-Haram (Tahran 1272, 1313, 1315, 1329, 1387-1389).

6- Müntehe'l-Matlab fî Tahkîki'l-Mezheb. (Meşhed 1412).

7- Nehcü'l-Hak ve Keşfü's-Sıdk. (Nşr. Ferecullah el-Hüseyinî, Beyrut 1982; Kum 1407).

8- Telhîsü'l-Merâm fî Ma'rifeti'l-Ahkâm. (Beyrut 1413).

9- Muhtelefu'ş-Şîa fî Ahkami'ş-Şerîa. (Tahran 1322, 1323-1324; Kum 1403, 1412).[38]

10- Cevâbâtü'l-Mesâili'l-Mühennâiyyeti'l-ûlâ. (Kum 1401).

11- Tezkiratü'l-Fukaha alâ Telhîs-i Fetava'l-Ulemâ. (Tahran 1272; Necef 1955).

12- Tehzîbu Tarîki'l-Vusûl ilâ İlmi'l-Usûl. (Tahran 1310, 1319; Leknev 1301).

13-Gâyetü'l-Ahkâm fî Tashîh-i Telhîsi'l-Merâm.[39]

14- el-Minhâc fî Menâsiki'l-Hacc.[40]

15- Sebîlü'l-Ezhân ilâ Ahkâmi'l-îmân.[41]

16- Teslîkü'l-Efhâm fî Ma'rifeti'l-Ahkâm.[42]

17- Hâşiyetü't-Telhîs.[43]

18- el-Müteammed fi'l-Fıkıh.[44]

---

[38] Ebû Zeyd ed- Debûsî, *Mukayeseli İslam Hukuk Düşüncesinin Temellendirilmesi*, Çev.: Ferhat Koca, Ankara, 2002, Birinci Baskı, s. 46.
[39] el-Hillî, *Nehcü'l-Hakk*, s. 15.
[40] el-Hillî, *Nehcü'l-Hakk*, s. 16.
[41] el-Hillî, *Nehcü'l-Hakk*, s. 18.
[42] el-Hillî, *Nehcü'l-Hakk*, s. 18.
[43] el-Hillî, *Nehcü'l-Hakk*, s. 19.
[44] el-Hillî, *Nehcü'l-Hakk*, s. 19.

4.2. Akâid ve Kelam ile İlgili Eserleri

1- Menâhicü'l-Yakîn fî Usûli'd-Din. (Kum 1416).

2- Nehcü'l- Müsterşidîn fî Usûli'd-Dîn. (Kum 1976).

3- el-Bâbü'l-Hâdî Aşer. (Tahran 1986).

4- el-Ebhâsü'l-Müfîde fî Tahsîli'l-Akîde. (Kum 1371).

5- Keşfü'l-Fevâid fî Şerhi Kavâidi'l-Akâid. (Tahran 1304, 1305, 1316; Tebriz 1360).

6- İstiksâu'l-Bahs ve'n-Nazar. (Necef 1354; Kum 1416).

7- Minhâcü'l-Kerâme fî Ma'rifeti'l-İmâme. (Tebriz 1286, 1290, 1296; Tahran 1298; Kahire 1382/1962, 1409/1989).

8- el-Elfeyn fî İmâmeti Emîri'l-Mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib. (Tahran 1296, 1360; Necef 1372, 1388, 1389; Tebriz 1296, 1298; Beyrut 1402/1982; Kum 1405, 1409).

9- İsbâtu'l-Vasiyye li'l-İmam Ali b. Ebî Tâlib. (Necef 1951- 1380).

10- Keşfü'l- Murad fî Şerhi Tecrîdi'l-İ'tikâd. (Tahran 1407).

11- Envâru'l-Melakût fî Şerhi'l-Yakut. (Tahran 1363).

12- Îzâhu'l-Makâsıd. (Tahran 1378/1959).

13- er-Risâletü's-Sa'diyye. (Kum 1411; Tahran 1315).[45]

4.3. Hadis ile İlgili Eserleri

1- Câmiu'l-Ahbâr.[46]

4.4. Tefsir ile İlgili Eserleri

1- Nehcü'l-îmân fî Tefsîri'l-Kur'an.

2- el-Kavlü'l-Veciz fî Tefsîri'l Kitâbi'l Aziz.[47]

---

[45] el-Hillî, İbnü'l-Mutahhar Cemâleddin Hasan b. Yusuf b. Ali, *el-Elfeyn fî İmâmeti Emîri'l-Mü'minin Ali b. Ebi Talib*, 3. Baskı., Beyrut 1982/1402, s. 11; Bu alanla ilgili müellifin toplam 32 adet eseri vardır, biz yalnızca 13'ünü yazmakla yetindik, Geniş bilgi için: el-Hillî, *Nehcü'l-Hakk*, s. 20-24.

[46] Bu alanla ilgili müellifin toplam 9 adet eseri vardır, biz yalnızca birini yazmakla yetindik. Geniş bilgi için: el-Hillî, *Nehcü'l-Hakk*, s. 19-20.

4.5. Fıkıh Usûlü ile İlgili Eserleri

1-Nehcü'l-Vusûl ilâ İlmi'l-Usûl.[48]

4.6. Felsefe ile İlgili Eserleri

1-Şerhu Hikmeti'l-İşrâk.[49]

4.7. Mantık ile İlgili Eserleri

1-ed-Dürrü'l-Meknûn fî İlmi'l-Kânûn.

2-el-Kavâid ve'l-Makâsid fi'l-Mantık.[50]

4.8. Sarf ve Nahiv ile İlgili Eserleri

1-el-Makâsidü'l-Vâfiye bi Fevâidi'l-Kanûni ve'l-Kâfiye.[51]

4.9. İlm-i Ricâl ile İlgili Eserleri

1-Îzâhu'l-İştibâh fî Esmâi'r-Ruvât.[52]

4.10. İcâzet ile İlgili Eserleri

1-el-İcâzetü'l-Kebîra.[53]

---

[47] el-Hillî, *Nehcü'l-Hakk*, s. 24.

[48] Bu alanla ilgili müellifin toplam 6 adet eseri vardır, biz yalnızca birini yazmakla yetindik. Geniş bilgi için: el-Hillî, *Nehcü'l-Hakk*, s. 24-25.

[49] Bu alanla ilgili müellifin toplam 15 adet eseri vardır, biz yalnızca birini yazmakla yetindik. Geniş bilgi için: el-Hillî, *Nehcü'l-Hakk*, s. 25-26.

[50] Bu alanla ilgili müellifin toplam 7 adet eseri vardır, biz yalnızca birini yazmakla yetindik. Geniş bilgi için: el-Hillî, *Nehcü'l-Hakk*, s. 27.

[51] Bu alanla ilgili müellifin toplam 4 adet eseri vardır, biz yalnızca birini yazmakla yetindik. Geniş bilgi için: el-Hillî, *Nehcü'l-Hakk*, s. 27.

[52] Bu alanla ilgili müellifin toplam 3 adet eseri vardır, biz yalnızca birini yazmakla yetindik. Geniş bilgi için: el-Hillî, *Nehcü'l-Hakk*, s. 28.

[53] Bu alanla ilgili müellifin toplam 3 adet eseri vardır, biz yalnızca birini yazmakla yetindik. Geniş bilgi için: el-Hillî, *Nehcü'l-Hakk*, s. 28-29.

4.11. Diğer Eserleri

1- Keşfü'l-Yakîn fî Fezâili Emîri'l-Mü'minîn. (Tebriz 1298; Necef 1371; Tahran 1412; Kum 1413).

2- er-Ricâl. (Tahran 1310, 1311; Necef 1381, 1396; Kum 1402).

3- el-Cevheru'n-Nadîd. (Tahran 1311, 1363; Bombay 1311; Kum 1369).

4- el-Kavâidu'l-Celiyye. (Kum 1412).[54]

Muhsin el Emin, Hillî'nin 107 adet eseri olduğundan bahsetmekle birlikte,[55] müellifin "Nehcü'l-Hakk ve Keşfü's-Sıdk" adlı kendi eserinde farklı alanlarda 100'den fazla eseri teferruatlı olarak verilmiştir.[56]

5. Minhâcü'l-Kerâme'nin Tanıtımı

Eserin adı "Minhâcü'l-Kerâme fî Ma'rifeti'l-İmâme"dir. Sultanlığı esnasında imâmiyye Şîîliğini resmen mezhep kabul eden Moğol İlhanlı Sultanı Olcaytu Hudâbende'nin isteğiyle veya onun şerefine yazılmış "Minhâcü'l-Kerâme",[57] her şeyden önce tamamen sert bir sünnîlik eleştirisi olarak bütün inanç problemini ortaya koyan bir çerçeveyle imâmet teorisine tahsis edilmiştir.[58]

İmamet hakkında on bölümden oluşan bu esere, el-Bâbü'l-Hâdî Aşer başlığı ile on birinci bir bölüm daha eklenmiştir. Eser beş kısımdan oluşur. Birinci kısımda muhtelif mezheplere göre imâmet; ikinci kısımda imâmet konusunda imamiyye mezhebine uymanın zarureti; üçüncü kısımda Hz.Ali'nin imâmetinin delilleri; dördüncü kısımda on iki imam; beşinci kısımda Hz. Osman'ın Hilâfetinin geçersizliği ele alınmıştır.

İbn Teymiyye bu esere "Minhâcü's-Sünneti'n-Nebeviyye fi Nakdi Kelâmi'ş-Şîati'l-Kaderiyye" adıyla bir reddiye yazmıştır. Tebriz (1286, 1290, 1296) ve Tahran'da (1298) yayımlanan bu esere Muhammed Reşâd Sâlim, ilmi neşrini yaptığı Minhâcü's-

---

[54] Öz, "Hillî, İbnü'l- Mutahhar", *DİA*, XVIII, 37-38.
[54] Muhsin el-Emin, *a.g.e*, V, 403-406.
[55] el-Hillî, *Nehcü'l-Hakk*, s.14-29.
[55] el-Hillî, *a.g.e.*, s. 25-30.
[57] Aycan, İrfan; Söylemez, M. Mahfuz, *İdeolojik Tarih Okumaları*, s. 87.
[58] Henri Laoust, Çev.: M. Saffet Sarıkaya, "el-Hillî Doktrininde Sünnîliğin Eleştirisi" *Ankara Ünv. İlh. Fak. Dergisi*, sayı: 13, Ankara 1997, s. 299-300.

Sünne'nin (Kahire 1410/1989, IX cilt) ilk baskısına (Kahire 1382/1962) Minhâcü'l-Kerâme'yi de ilave etmiştir (s. 1, 75-202).

B- İBN TEYMİYYE

1. Hayatı

İbn Teymiyye Hellenistik dönemin en önemli kültür merkezlerinden biri, tarihi bir merkez olan Harran'da (661/1263) dünyaya gelmiştir.[59] Asıl adı Ahmed b. Abdilhalim b. Mecdiddin[60] Ebi'l-Berekât[61] Abdisselam b. Abdillah b. Ebi'l-Kasım b. el-Hıdr b. Muhammed İbn Teymiyye el-Harrânî'dir.[62] Henüz 7 yaşında iken Moğolların baskısına ve kötü muamelesine dayanamayan ailesi, bir gece kitapları yüklenerek apar topar Harran'dan ayrılarak 667/1268'de Şam'a gelip yerleşmiştir.[63] İbn Teymiyye burada eğitimine başlar. Hadis, Tefsir, Fıkıh, Dil ve bir çok alanda alimlerden ders alır.[64] Kendisi çok zeki bir talebe olması hasebiyle, ilmi teşvik için her ay kendisine kırk dirhem verilmesi teklif edilince derhal "Hayır, kesinlikle olmaz" demiş ve teklifi geri çevirerek; ilim ancak Allah rızası için tahsil edilir", demiştir.[65] İbn Abdi'l-Hâdî (ö. 744/1343) hocalarını, isimlerini kaydeder ve onun 200'den fazla hocadan ders aldığını söyler.[66]

İbn Teymiyye, Hadise o kadar vâkıf olmuş ki, "İbn Teymiyye'nin bilmediği hadis, hadis değildir" sözünün deyimleşmesine sebep olmuştur.[67] Hadis bilgisinin yanında Kur'an'a da hakim olan İbn Teymiyye için Zehebi; "Hibru'l-Kur'an" demiştir.[68] Çok genç yaşta fetva, ders ve eser verebilecek seviyeye ulaşan İbn Teymiyye'nin en büyük özelliği, ilmî ve fikrî araştırma ve çalışmalarının yanı sıra, dînî

---

[59] en-Nedevî, Ebü'l-Hasan Ali, *İslâm Önderleri Tarihi*, Çev: Yusuf Karaca, 1. Baskı. İstanbul, 1992, II, 45.
[60] Koca, Ferhat, "İbn Teymiyye, Takıyyüddin", *DİA*, XX, İstanbul, 1999, 391.
[61] Muhammed Ebu Zehra, *İmam İbn Teymiyye- Hayatı Fikirleri Eserleri-* (trc. Komisyon, İstanbul, 1988), s. 22.
[62] es-Safedî, el-Halil b. Aybek, *el-Vâfî bi'l-Vefayât*, Weisbaden 1981, VII, 16; Zehebî, *Tezkiratü'l-Huffâz*, thk., Abdurrahman b. Yahya, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, 1374. IV, 1496.
[63] Uludağ, Süleyman, "İbn Teymiyye", (*İbn Teymiyye Külliyatı* içinde); İstanbul 1986, I, 20.
[64] Ebu Abdillah Muhammed b. Abdi'l-Hâdî, *Tabakâtü Ulemâi'l-Hadis*, thh., Ekrem Bûşî, Beyrut, 1989, IV, 283.
[65] el-Bezzar, Ömer b. Ali, *el-A'lâmu'l- Aliyye*, Beyrut, 1976, s. 44.
[66] İbn Abdi'l-Hâdî, Muhammed b. Ahmed, *el-Ukûdü'd-Dürriyye min Menâkibi Şeyhi'l-İslâm Ahmed b. Teymiyye*, Mısır, 1956, s. 4-18.
[67] Uludağ, Süleyman, *İbn Teymiyye Külliyatı*, s. 20.
[68] İbn Teymiyye, *Tefsir Üzerine*, Çev: Pınar Yay., İstanbul 2002, s. 14.

ve sosyal hayatı olumsuz etkileyen meselelerle aralıksız ilgilenmesi, onlara yönelik ilmî, fikrî ve zaman zaman amelî bir mücadele içinde oluşudur. İbn Teymiyye'nin bu çabasına yön veren en önemli âmil, naslara mutlak bağlılık olarak ifade edilebilecek bakış açısı olmuştur.[69]

İbn Teymiyye başta hadis olmak üzere fıkıh, tefsir gibi dini ilimleri tahsil etmekle birlikte, matematik vb. ilimleri de okumuştur. Yaşadığı dönemde Hanbelîler ile Eş'arîler arasında akâid meseleleriyle ilgili görüş ayrılıkları ve çatışmalar mevcuttu.[70] İbn Teymiyye bir Hanbeli alimi olan babasından Hanbeli fıkhını ve usûlünü öğrenmişti. Fakat o, mevcut ihtilafları anlama ve yorumlama adına Eş'ariler'in kullandığı felsefi ve akılcı metodu da öğrenme ihtiyacı hissetmişti. Bu usûlü daha iyi kavramak için ise mantık tahsil etti. Eş'ari mezhebinin görüşlerine muhalif görüşler ortaya koyan Mu'tezile mezhebinin görüşlerini de inceledi.[71] Döneminde yaşanan görüş ayrılıklarından kaynaklanan ciddi boyuttaki fikri gerginlik ve tartışmaların, İbn Teymiyye'nin mücadeleci kişiliği üzerinde olumlu etkisi olmuş, bu sayede farklı düşünce ekollerini ve felsefi görüşleri ataştırıp inceleme gereği duymuştur.[72] Bunun sonucunda, Kur'an, Sünnet ve Selef'in sözlerine aykırı bulduğu hususlarda filozoflara, mensubu bulunduğu Hanbeli mezhebi de dahil olmak üzere fıkıhçılara, çeşitli kelâmî ve siyasî gruplara karşı çıkmış, görüşlerini sert bir üslupla dile getirmiş ve insanları ilk dönem bilgi kaynaklarına başvurmaya davet etmiştir.[73] Kendisi İslâm tarihinde "Ehlü's-Sünne" olarak isim almış zümre içinde yetişmiştir.[74]

İbn Teymiyye, düşüncelerini sadece talebelerine aktarmakla yetinmemiş, câmilerde verdiği vaaz ve irşad faaliyetleriyle ulaştığı sonuçların halk arasında da yayılmasını sağlamıştır. Kendisine çeşitli konularla ilgili sorular yöneltilmiş, bunları yazılı olarak cevaplandırmıştır. Bu faaliyetleri neticesinde insanlar arasında görüşlerine güvenilen bir alim olma vasfını kazanmakla birlikte, zaman zaman ortaya koyduğu görüşler çok ciddi tartışmaların ve kargaşanın meydana gelmesine de sebep olmuştur. Buna örnek olarak, Allah'ın sıfatları ve özellikle "istiva" hakkında Hama halkının

---

[69] Uludağ, Süleyman, İbn *Teymiyye Külliyatı*, s. 21.
[70] Muhammed Ebû Zehra, *Şeyhu'l-İslâm Ahmed İbn-i Teymiyye*, çev. Osman Keskioğlu, İstanbul 1987, s. 34.
[71] Ebû Zehra, *İmam İbn Teymiyye*, s. 36.
[72] Arpa, Enver, *İbn Teymiyye'nin Kur'an Anlayışı*, Ankara, 2002, s. 24.
[73] Arpa, Enver, *a.g.e.*, s. 25.
[74] Fazlu'r-Rahman, *İslâm*, çev. Mehmet Dağ- Mehmet Aydın,İstanbul 1993, s. 153-155.

sorularına cevaben yazdığı ve Eş'ari görüşlerini eleştirip, aykırı ifadeler içeren "er-Risâletü'l-Hameviye" isimli eseri verilebilir. Bu risale sebebiyle ortaya çıkan kargaşa Şafii kadısı İmâmüddin'in olumlu tavrı sonucu sükûnet bulmuştur.[75]

İbn Teymiyye kendini ilme adamış bir alim olma özelliği yanında, dînî ve sosyal meselelerle yakından ilgilenen, sahip olduğu ilmin sorumluluğunu fiili olarak da ortaya koyan, ilmiyle âmil bir şahsiyetti. Bu sebeple kendi döneminde nasslara aykırı bulduğu her düşünce ve olay karşısında İbn Teymiyye'nin sözlü ya da fiili bir tavır içinde olduğu görülmektedir. İbn Teymiyye'nin çevresiyle ilk çatışması ameli sahada oldu. 692/1292'de hacca giden İbn Teymiyye, Assaf isminde bir Hristiyan'ın Hz. Peygambere sövdüğünü haber alınca, Dâru'l-Hadis hocası Zeynüddîn el-Fârukî'yi yanına alarak saltanat nâibine gitti. Bu Hristiyan'ın sığındığı alevî ile halk arasında çıkan kavgada, halkı kışkırtmakla suçlanan İbn Teymiyye, taşlandı, tutuklandı ve hapsedildi, sonra da salıverildi.[76] Ayrıca İbn Teymiyye bu mesele hakkında "es-Sârimü'l-Meslûl alâ Şâtimi'r-Rasûl" isimli bir eser kaleme almıştır.

İbn Teymiyye 699/1299'da bazen Haçlılar'la bazen Moğollar'la işbirliği yaparak müslümanları zor durumda bırakan, esir ettikleri sünnîleri Haçlılar'a satan Cebel-i Kesveran'daki Alevî-Bîatî (Nusayriye, Hâkimiye)[77] üzerine bir sefer düzenlenmesi hususunda Emir Karakuş'u ikna etmiş, Râfizîler'in müthiş bir yenilgiye uğradıkları bu gazaya bizzat iştirak etmişti.[78]

İbn Teymiyye, nasslara aykırı olduğu gerekçesiyle bazı sosyal ve dinî uygulamalara karşı getirdiği eleştiriler, fetvalar ve risaleler yüzünden birçok defa hapisle cezalandırılmış ve dönemindeki alimlerle arasında gerginlikler meydana gelmiştir.[79] Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin görüşlerine, özellikle vahdet-i vücûd felsefesine ciddi eleştiriler getiren İbn Teymiyye, bu görüşleri benimseyen İttihâdiyye fırkasına karşı tavır almıştır. Rifâîler ile de çeşitli konularda anlaşmazlıklar yaşayan İbn Teymiyye, Hz. Peygamber ve ona tabi olan ilk müslümanların inanç ve uygulamalarına muhalif gördüğü her türlü anlayış ile bid'at ve hurafeler karşısında sergilediği sert tavrı

---

[75] Abdurrahman en-Nâhlavî, *İbn Teymiyye*, Suriye, 1986, s. 16.
[76] İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Kahire 1934, XIII, 335.
[77] Şîa'nın bu Nusayriye kolu, kızları, kız kardeşleri ve anneleriyle nikahlanmayı haram saymayan aşırı bir gruptur. Geniş bilgi için: Sâbir Tuayme, *eş-Şîatu Mu'tegaden ve Mezheben*, Beyrut 1988, s. 206.
[78] Uludağ, Süleyman, *İbn Teymiyye Külliyatı*, s. 23
[79] Sirâcu'l-Hakk, "İbn Teymiyye", çev. Mustafa Armağan, (*İslâm Düşüncesi Tarihi* içinde), Ed. M. M. Şerif, İstanbul, 1991, III, 20.

ve keskin eleştirileri yüzünden bir çok kesimi karşısına almıştır. “el-Akîdetü’l-Vâsitiyye” adlı risalesindeki görüşleri nedeniyle, Allah’ı insan sûretinde tasavvur etmek manasına gelen “teşbih”i savunduğu gerekçesiyle Kahire Kalesi’nde hapsedilmiştir. Bir buçuk yıl sonra serbest bırakılmasına rağmen, Suriye’ye dönmesi yasaklanmıştır. Kahire’de benimsediği görüşleri doğrultusunda çalışmalarına devam eden İbn Teymiyye, İttihâdiye aleyhine yazmış olduğu bir reddiyeden dolayı tekrar Kahire’de bir buçuk yıl ve İskenderiye’de sekiz buçuk ay hapsedilmiştir. Bu süre zarfında “er-Redd Ale’l-Mantıkıyyîn” gibi önemli eserlerini kaleme almıştır.[80]

712/1313 yılında Moğollar’ın Suriye’ye yeni bir saldırısı üzerine, savaşmak için Kahire’den yola çıkan Sultan Nâsır’a İbn Teymiyye de katılmış ve Moğollar’ın dağılmasından sonra tekrar Kahire’ye dönmeyerek Şam’da kalmaya devam etmiştir. Burada daha çok fıkhî meselelere ağırlık veren İbn Teymiyye’nin, talak konusunda -özellikle üç talak meselesi- mezheplerce benimsenen genel görüşlerin aksine fetva vermesi fakihlerin tepkisine sebep olmuştur. Sultanın emriyle fetva vermesi yasaklanan İbn Teymiyye, emre muhalif davrandığı için tekrar beş buçuk ay hapis cezası almıştır. Hapisten çıktıktan sonra da fıkhî konulardaki farklı görüşlerini beyan etmeye devam eden İbn Teymiyye muhalifleri tarafından aleyhinde yapılan şikâyetleri sonucu vefatından önceki son hapis cezasını almıştır ki O, hapishaneyi halvet yeri olarak gören bir insandı.[81] En verimli eserlerini bu dönemde kaleme alan İbn Teymiyye, yazı yazması da engellenince hastalanarak 728/1328 yılında kaldığı hapishanede vefat etmiştir.[82]

İnsanları Kur’an ve Sünnet’te var olduğu şekliyle İslâm’ın kendine has öğretilerine davet eden İbn Teymiyye, İslâm düşünce dünyasında kelamcı ya da filozof olmaktan ziyade önemli bir mütefekkir ve bir münekkid olarak yer almış, fikirleri kendisinden sonraki dönemlerde Vehhâbilik ve Sunûsîlik gibi İslâm aleminde ortaya çıkan ıslah hareketlerinde referans olarak alınmıştır.[83]

---

[80] Koca, “İbn Teymiyye, Takıyyüddin”, *DİA*, XX, 392.
[81] İbn Teymiyye, *Tefsir Üzerine*, s. 16.
[82] Arpa, *İbn Teymiyye’nin Kur’an Anlayışı*, s. 37, 40-41; İrfan Aycan ve M. Mahfuz Söylemez, *İdeolojik Tarih Okumaları*, s. 97-98.
[83] Sirâcu’l-Hakk, *İbn Teymiyye*, s. 19.

2. Hocaları

İbn Teymiyye'nin hocalarının sayısının çok kabarık olması hasebiyle, tam listesini veremiyoruz. Talebesi İbn Abdi'l-Hâdî (744/1343) "el-Ukûdü'd-Dürriyye" isimli eserinde İbn Teymiyye'nin iki yüzden fazla hocasının olduğundan bahseder.[84] Bu hocalarından ön planda olanlarına gelince:

a)- Muhammed b. Asâkir. (ö. 686).

b- Zeynüddin İbnü'l-Münecca. (ö. 695).

c)- Ebu'l-Ferec İbn Kudâme el-Makdisi. (ö. 682).

d)- Ebu Bekir el-Herevî. (ö. 611).[85]

3. Öğrencileri

İbn Teymiyye'ye "hocam" demekten gurur duyan ve ona bağlılıklarını her ortamda iftiharla dile getiren alimlerin sayısı oldukça fazladır. Biz bunlardan önemli gördüğümüz yalnızca beş tanesini vereceğiz.

a)- İbn Kesîr (ö. 774).

b)- ez-Zehebi (ö. 748).

c)- İbnü Kayyım el-Cevziyye (ö. 751).

d)- el-Bezzâr, Ömer b. Ali (ö. 749).

e)- İbn Abdi'l-Hâdî (ö. 744).[86]

4. Eserleri

İbn Teymiyye, devrinin belli başlı ilimlerinde mütebahhir, hemen her konuda eser vermiş ve bu eserleriyle şöhret bulmuş velûd bir alimdir. Onun eserleri, bir ölçüde, apayrı kitaplar olma özelliği taşır. Onun kitapları, devrinde yazılmış kitaplardan belirgin bir şekilde ayrılır. İbn Teymiyye'nin eserlerinin pek çoğu risale şeklinde yazılmış küçük

---

84 İbn Abdi'l-Hâdî, *el Ukûdü'd-Dürriye*, s. 4-18; en-Nedevî, *a.g.e.*, II, 53-54; Şimşek, Sait, *İbn Teymiyye* (İbn Teymiyye Külliyatı İçinde), 1.Baskı, İstanbul, 1986, s. 25.
85 İbn Abdi'l-Hâdî, *a.g.e.*, s. 3 vd.
86 en-Nedevî, *a.g.e.*, II, 425-464; Uludağ, *İbn Teymiyye Külliyatı*, s. 52-53.

küçük eserlerdir. Ama bunu söylerken büyük hacimli külliyatlarını da göz ardı etmemek lazım. Bunların dışındakilerin bir kısmı fetvalar, diğer kısmı ise büyük hacimli kitaplardır. İbn Receb (795), İbn Teymiyye'nin eserlerinin sayılamayacak kadar çok olduğunu söylerken,[87] onun eserlerinin 300 cildi bulduğu bilgisinin yanında,[88] Muhammed b. Şeneb, onun günümüze 500 cilt civarında eserinin geldiğini bildirmektedir.[89] Bir rivâyette de ölmeden önce on dört yük kitap bıraktığı söylenir[90]. Zehebî de (748), İbn Teymiyye'nin eserlerinin 4000 veya daha fazla risale olduğunu nakletmiştir.[91]

İbn Teymiyye'nin kovuşturma zamanlarında eserlerinin yağma edildiği ve onun kitaplarını yanında bulunduranların tehdit edildiği nakli doğruysa,[92] kaybolan bir çok eseri olabilir. Ayrıca onun günde bir ciltlik eser yazdığı da rivâyet edilir.[93]

Öğrencisi İbn Kayyım el-Cevziyye (ö. 751), İbn Teymiyye'nin eserlerinin bir listesini "Esmâu Müellefâti Şeyhülislâm İbn Teymiyye" adlı kitabında vermiş, bazı çağdaş araştırmacılar da onun kaynaklarda adı geçen 702 eserini saymışlardır.[94]

4.1. Fıkıh ile İlgili Eserleri

1. Şerhu'l-umde fi'l-Fıkh.

2. es-Siyâsetü'ş-şeriyye fî İslâhi'r-Râî ve'r-Raiyye.

3. el-Hisbe fi'l-İslâm.

4. Risâle fî Menâsiki'l-Hacc.

5. el-Emr bi'l-Ma'rûf ve'n-Nehy ani'l-Münker.

6. el-İhtiyâru'l-İlmî.

7. el-Ubûdiyye fi'l-İslâm, Tefsîru Kavlillâhi Teâla "yâ eyyühe'n-nasü'büdû rabbeküm."

---

[87] - İbn Receb, Abdurrahman b. Ahmed, *ez-Zeylu alâ Tabakât el-Hanâbile*, Kahire, 1953, II, 409.

[88] - Hatiboğlu, Mehmed Said, *Hilâfetin Kureyşiliği İslâm'da İlk Siyasî Kavmiyetçilik*, 1. Baskı. Ankara, 2005, s. 81.

[89] - İrfan Aycan ve M. Mahfuz Söylemez, *İdeolojik Tarih Okumaları*, s. 91.

[90] - İbn Teymiyye, *Tefsir Üzerine*, s. 16.

[91] - İbn Hacer el-Askalânî, Şihâbuddîn Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali, *ed-Dürerü'l-Kâmine*, Beyrut, Tsiz, I, 158

[92] - İbn Abdi'l-Hâdî, *a.g.e.*, s. 64-65.

[93] - İbn Receb, *a.g.e.*, II, 391.

[94] - Koca, "İbn Teymiyye, Takıyyüddin", *DİA*, XX, 394.

8. el-İbâdetü’ş-Şer’iyye ve’l-Fark beynehâ ve beyne’l-Bidâiyye.

9. Hilâfü’l-ümme fi’l-İbâdât ve Mezâhibü Ehli’s-Sünne ve’l-Cemâa.

10. Risâle fî Sünneti’l-Cuma.

11. Hakîkatü’s-Sıyâm.

12. İkâmetü’d-Delîl alâ İptâli’t-Tahlîl.

13. Risâletü’l-İctimâ ve’l-İftirak fi’l-Halfi bi’t-Talak.

14. Risâle fi’s-Sema ve’r-Raks.

15. Risâle fî Ziyâreti Beytine Makdîs.

16. Nazariyyetü’l-Akd.

17. Ziyâretü’l-Kubûr ve’l-İstincâd bi’l-Makbûr.

18. Fetva İbn Teymiyye fi’l-Kıyâm li’l-Mushaf ve Takbîlihî ve Ca’lihî inde’l-kabr.

19. Fetva’s-Sûfiyye ve’l-Fukara.

20. el-Mezâlimü’l-Müştereke.

21. el-Emvâlu’l-Müştereke.

22. el-İsyânu’l-Müsellâh ev Kıtâlü Ehli’l-Bağy fî Devleti’l-İslâm ve Mevkifü’l-Hükkâm minh.

23. Fetava’n-Nisâ.

24. Kâide Muhtasara fî Vücûbi Tâatillêhi ve Rasûlihi ve Vülâti’l-Ümûr.

25. Nasîha Zehebiyye ile’l-Cemâati’l-İslâmiyye fi’t-Tâati ve’l-Bey’a.

26. el-Hilâfe ve’l-Mülk.

27. Ahkâmu Usâti’l-Mü’minîn.

28. Fıkhu’l-kitab ve’s-Sünne ve Refü’l-Harâc ani’l-Ümme.

29. Fıkhu’n-Nisâ fi’z-Zevâc ve’l-İşre ve’n-Nüşûz ve’t-Talak.

4.2. Akâid ve Kelâm ile İlgili Eserleri

1. el-Akîdetü'l-Vâsitiyye.

2. Minhâcü's-Sünneti'n-Nebeviyye fî Nakdi Kelâmi'ş-Şîati'l-Kaderiyye.

3. Muvâfakatü Sahîhi'l-Menkûl.

4. İktizâü's-Sırâti'l-Müstakîm (li) Muhâlefeti Ashâbi'l-Cahîm.

5. eş-Sârimü'l-Meslûl alâ Şâtimi'r-Rasûl.

6. el-Akîdetü'l-Hameviyye.

7. er-Risâletü't-Tedmûriyye.

8. el-Îmân.

9. el-İstiğâse.

10. el-Furkan Beyne Evliyâi'r-Rahmân ve Evliyâi'ş-Şeytân.

11. Meâricü'l-Vusûl ilâ Ma'rifeti Usûli'd-Dîn ve Furûhi kad Beyyenehü'r-Resûl.

12. en-Nübüvvât.

13. Beyânü Telbîsü'l-Cehmiyye fî Te'sîsi Bide'ihimil Kelâmiyye ev Nakzu Te'sîsi'l-Cehmiyye.

14. et-Tuhfetü'l-Irakiyye fi'l-A'mâli'l-Arâkiyye.

15. Risâle fi'l-Kelâm ale'l-Fıtra.

16. İzâhü'd-Delâle fî Umûmi'r-Risâle ve't-Ta'rîf fî Ahvâli'l-Cin.

17. el-Cevâbu'l-Bâhir fî Züvvari'l-Mekâbir.

18. el-Hasene ve's-Seyyie.

19. Kitâbu'r-Redd alâ'l-Ahnâi.

20. er-Risâletü'l-Ba'albekkiyye.

21. el-Vâsıta beyne'l-Halk ve'l-Hak.

22. el-Kâidetü'l-Merrakuşiyye.

23. Şerhu Akîdeti'l-Isfahâniyye.

24. Kâide-i Celîle fi’t-Tevessül ve’l-Vesîle.

25. Kâide fî Hükmi Mes’eleti’l-Kaza ve’l-Kader Redden alâ Ba’zı’z-Zımmiyyîn.

26. er-Risâletü’l-Kudsiyye.

27. er-Risâletü’l-Medeniyye fî Tahkîki’l-Mecâz ve’l-Hakîka fî Sıfâtillâhi Taâlâ.

28. Arşü’r-Rahmân ve mâ Verade fîhi Mine’l-Ayât ve’l-Ehâdîs.

29. Risale fî İlmi’z-Zâhir ve’l-Bâtın.

30. el-Kelâm alâ Kavlihî Teâlâ “İn hâzâni lesâhirâni.”

31. Mecmûatü’t-Tevhid.

32. Mezhebü’l-Selefi’l-Kadîm fî Tahkîki Mes’eleti Kelâmillahi’l-Kerim.

33. el-Mesâilü’l-Mardîniyye.

34. el-Kaza ve’l-Kader.

35. el-Kelâm alâ Hakîkati’l-İslâm ve’l-İmân.

36. el-Beyânu’l-Mübîn fî Ahbâri’l-Cin ve’ş-Şeytan.

37. es-Safediyye.

38. Kâide fi’r-Redd ale’l-Gazzâli fi’t-Tevekkül.

39. et-Tevekkül alellah ve’l-Ahz bi’l-Esbâb.

40. Derecâtü’l-Yakîn.

41. Kâide Mühimme fî Rahmeti Ehli’s-Sünne.

42. Merâtibü’l-İrâde.

43. er-Risâletü’l-Ekmeliyye fîmâ Yecibu lillâhi min Sıfati’l-Kelâm.

44. et-Tevhîd maa İhlâsi’l-Amel ve’l-Vechi lillâhi Azze ve Celle.

45. el-Furkan Beyne’l-Hakk ve’l-Bâtıl.

46. er-Risâletü’t-Ti’îniyye.

47. el-Mu’cizât ve’l-Kerâmêt ve’l-Envâu Havâriki’l-Adât ve Menâfiuhâ ve Mazarruhâ.

48. Beyânü'l-Kelâmi'l-Meveşşih fî Beyâni'l-Nerâmi'l-Aksâ.

49. Şerhu Kelimât min Fütûhi'l-Gayb.

50. Kitâbu'l-Esmâ ve's-Sıfat.

4.3. Hadis ile İlgili Eserleri

1. Erba'ûne Hadîsen.

2. İlmü'l-Hadis.

3. El-Kelimâtü't-Tayyibe min Ezkâri'n-Nebî.

4. Risâle fî Şerhi Hadîs-i Ebî Zerr.

5. Şerhu Hadîsi'n-Nüzûl.

6. Ehâdîsü'l-Kussâs.

7. el-Ehâdîsü'z-Zaîfe.

8. el-Ehâdîsü'l-Mevzûa.

9. Risâle fi's-Sünne.

10. Şerhu Hadîsi "İnneme'l-a'mâlu bi'n-niyyât".

4.4. Kıraat ve Tefsir ile İlgili Eserleri

1. Mukaddime fî Usûli't-Tefsir.

2. Dekâiku't-Tefsir.

3. el-İklîl fi'l-Müteşâbih ve't-Te'vîl.

4. Mecmûatü Tefsir-i Şeyhülislâm İbn Teymiyye.

5. et-Tefsîru'l-Kebir.

6. et-Tıbyân fî Nüzûli'l-Kur'an.

7. Cevâbu Ehli'l-İlm fî Tafzîli Ayâti'l-Kur'ân.

8. Risâle fi'l-Kur'âni'l-Kerim.

9. et-Tefsîru'l-Mevzûî.

10. Risale li İbn Teymiyye Ecâbe fîhâ an Es'ile fî İlmi'l-Kıraat.

11. Tefsîru Sûreti'l-İhlâs.

12. Tefsîru Sûreti'n-Nûr.

13. Tefsîru'l-Muâvvizeteyn.

14. Cevâbu Ehli'l-İlm ve'l-İmân bi Tahkîki mâ Ahbara bihî Rasûlu'r-Rahmân min enne "Kul huvallâhu ehad ta'dilü sülüsi'l Kur'ân."

15. Fetvâ Şeyhilislâm İbn Teymiyye fî Kavli'n-Nebî "Ünzile'l-Kur'ân alâ seb'ati ahruf ve me'l-murad bi hâzihi's-seb'a."

16. Tefsîru Ayâtin Eşkelet alâ Kesîrin mine'n-Nâs.

4.5. Fıkıh Usûlü ile İlgili Eserleri

1. el-Müsevvede fî Usûli'l-Fıkh.

2. el-Kavâidü'n-Nûrâniyye.

3. Nakdü Merâtibü'l-İcmâ.

4. el-İstihsan ve'l-Kıyas.

5. el-Kıyas fi'ş-Şer'i-l İslâm.

6. Ref'u'l-Melâm ani'l-Eimmeti'-Alâm.

7. Cevâbu İbn Teymiyye fî Sıhhati Mezhebi Ehli'l-Medine.

8. Tarîku'l-Vusûl ilâ İlmi'l-Ma'mûl bi Ma'rifeti'l-Kavâid ve'd-Davâbit ve'l-Usûli'l-Muhtar min Kütübi İbn Teymiyye.

4.6. Felsefe ve Mantık ile İlgili Eserleri

1. er-Redd ala'l-Mantıkıyyûn.

2. Nakzu'l-Mantık.

3. Buğyetü'l-Mürted fi'r-Red ale'l-Müfelsife ve'l-Karâmite ve'l-Bâtiniyye

4. er-Red alâ Felsefeti İbn Rüşd el-Hafîd.

4.7. Dinler ve Mezhepler Tarihi ile İlgili Eserleri

1. el-Cevâbu’s-Sahîh.

2. Fetva fi’n-Nusayriyye.

3. Kavâidü’l-Edyân.

4. Zemmü Hamîsi’n-Nasârâ li Şeyhilislâm İbn Teymiyye.

4.8. Diğer Eserleri

1. Risâle ile’s-Sultan el-Melik’in Nâsır fî Şe’ni’t-Tatar.

2. Emrâzü’l-Kalb ve Şifâuhü.

3. Cem’u Kelimâti’l-Müslimîn ve Vücûbi İ’tişâmihim bi Hablillâhi’l-Metin.

4. er-Risâletü’l-Kubrusiyye.

5. Risâle fî Muâviye b. Ebî Süfyan.

6. Sual fî Yezid b. Muaviye.

7. Menâkibü’ş-Şâm bi Ehlihi.

8. el-Vasiyyetü’l-Hâmia li Hayeyi’d-Dünyâ ve’l-Ahire.

9. el-Vasiyyetü’s-Suğra.

10. el-Vasiyyetü’l-Kübra.

11. el-İstikâme.

12. el-Hulefâü’r-Râşidîn.

13. Müferriku’l-Kulûb.

14. Risâleti İbn Teymiyye fi’l-Gıybe.

15. Mecmûatü Resâil fi’l-Hicâb ve’s-Sütûr.

16. Tezkiyetü’n-Nefs.

17. Mes’ele fi’l-Kenâis.

18. İşâratün Latîfe.

19. Kâide fi'l-Mahabbe.

20. et-Tevbe.

21. Rasûl Hüseyin.

22. Divânü Şeyhülislâm İbn Teymiyye.[95]

5. Minhâcü's-Sünne'nin Tanıtımı

İbn Teymiyye (728/1328) geniş bir kitap kültürüne sahiptir. Bu kitap serisi içerisinde "Minhâc"ın ayrı bir yeri vardır. Minhâc onun müstakil, büyük eserlerinin başında gelmektedir. Onu bu eseri yazmaya sevkeden âmil, öncelikle kendisinin kitabın girişindeki ifadelerinden anlaşıldığı gibi, ismini zikretmese de İbnü'l- Mutahhar el-Hillî'nin (726/1325) "Minhâcü'l-Kerâme fî Ma'rifeti'l-İmâme" adlı eserine cevap vermektir. Nitekim İbn Teymiyye, kitabının girişinde, "Ehlü's-Sünne ve'l-Cemaa"dan bir grup insanın kendisine gelerek, Râfizî şeyhlerinden birinin, ulü'l-emri İmâmiyye mezhebine çekmek için bir kitap tasnif ettiğini söylemektedir.[96] İbn Teymiyye'nin ismini zikretmediği yönetici, Hudâbende Muhammed b. Ergun b. Abğa b. Hulâgu (716/1316)'dur.[97]

Görüldüğü üzere İbn Teymiyye'nin Minhâc'ı yazma nedeni; İbnü'l- Mutahhar el-Hillî'nin Minhâcü'l-Kerâme'sine cevap vermek içindir. İkisinin de çağdaş olması ve en önemlisi; Minhâcü's-Sünne'nin konuları ile Minhâcü'l-Kerâme'nin konuları arasında aynîlik olması, bu konuda her hangi bir şüphe bırakmamaktadır.

Minhâc'ın muhakkiki Muhammed Reşâd Sâlim, hesaplamalarına göre bu eserin 710 yılında yazılmış olabileceğini söyler.[98] Minhâcü's-Sünne kitabının müellif nüshası elimizde mevcut değildir. En eski nüsha, M. Reşâd Sâlim'in de belirttiği gibi, Nûr-u Osmaniye nüshasıdır.[99] M. Reşâd Sâlim toplam 15 adet nüshadan yararlanmış ve bu

---

95 Koca, "İbn Teymiyye, Takıyyüddin", *DİA*, XX, 394-398.

96 İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed.b. Abdilhalim, *Minhâcü's-Sünneti'n-Nebeviyye fi Nakdi Kelâmi'ş-Şîati'l-Kaderiyye*, Kahire 1989/1409, I, 4-7.

97 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, XIV, 77.

98 *Minhâcü's-Sünne*, I, 87, 120.

99 *Minhâcü's-Sünne*, I, 88.

nüshaları da sayfa altında gerekli gördüğü yerlerde rumuzlarıyla birlikte vermiştir. Bunlardan bir kısmı:

1. Nûr-u Osmaniye nüshası (İstanbul).

2. Mektebetü'l-Mahmûdiyye nüshası (Medine).

3. Emîriyye nüshası (Bulak).

4. Âşır Efendi nüshası (İstanbul).

5. Mektebetü evkâfi'l-ûlâ nüshası (Bağdat).

6. Mektebetü evkâfi's-Sânî nüshası (Bağdat).

7. A.B.D nüshası (Amerika Birleşik Devletleri).[100]

Kitabın yazmalarının cilt sayısı ve ismi konusunda da birtakım farklı görüşler vardır. Örneğin, İbn Abdi'l-Hâdî esere, üç cilt,[101] İbnü'l- Kayyım ve İbn Receb dört cilt demektedirler.[102].

Kitabın ismini, örneğin İbn Abdi'l-Hâdî ve İbn Kayyım, "Minhâcü's-Sünne en Nebeviye fî Nakdi Kelâmi'ş-Şîa el-Kaderiyye" olarak belirtirken,[103] Safedî, "er-Reddü ale'r-Ravâfiz fi'l-İmâme alâ İbn Mutahhar";[104] İbn Hacer ise, "er-Reddü ale'r-Ravâfiz" demektedir.[105]

İbn Teymiyye'den önce de Şîa'ya yönelik birtakım reddiyeler yazılmıştır. Bunlara örnek olarak şu eserleri gösterebiliriz:

1. Ebu Bekir el-Bakıllânî (403): Kitâbu't-Temhid fi'r-Reddi ala'l-Mülhide el-Muattıla ve'r-Râfıza ve'l-Havâric ve'l-Mu'tezile. (Bu eserde müstakilen Şîa'ya değil diğerlerine de bir reddiye söz konusudur. Ancak eserde Şîa'ya da reddiye söz konusu olduğu için bu eseri de burada zikrettik.)

2. Kadı Abdulcabbâr (415): el-Muğnî fî Ebvâbi't-Tevhid ve'l-Adl.

3. Ebû Nuaym el-İsbehânî (430): el-İmâme fi'r-Reddi ala'r-Râfıza.

---

[100] *Minhâcü's-Sünne*, VII, 3.
[101] İbn Abdi'l-Hâdî, *el-Ukûdü'd-Dürriyye*, s. 28.
[102] İbn Receb, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, II, 409; Arpa, Enver, *İbn Teymiyye'nin Kur'an Anlayışı*, s. 403.
[103] İbn Abdi'l-Hâdî, *a.g.e.*, s. 28; Ebu Abdillah Şemseddin Muhammed b. Kayyım el-Cevziyye, *Esmâu Müellifâti Şeyhülislam İbn Teymiyye*, thk., Selahaddin Müneccid, Beyrut, 1983, s. 19.
[104] es-Safedî, *el-Vâfî Bi'l-Vefayât*, VII, 26.
[105] İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-Kâmine*, II, 71.

4. Ebu'l-Kâsım Hibetullah b. Abdillah el-Kıftî (667): er-Reddu ala'r-Râfıza.

Bütün bunların yanında İbn Teymiyye'nin Minhâc'ına da reddiyeler yazıldığını ez-Zerîa şöyle açıklar: İbn Teymiyye'nin reddiyesinde, iftira ve suçlamaların ifrat boyutuna vardığını, hatta bazı Sünnî alimlerin İbn Teymiyye'yi kınayıp tenkit ettiklerini belirttikten sonra, onun mezkûr eserine iki reddiye yazıldığını ilave eder. Bu reddiyeler: Seyyid Sirâcüddin el-Hasan b. İsa el-Yemanî'nin "İkmâlu'l-Minnâ"sı ve Seyyid el-Mehdî el-Kâzimî'nin "Minhâcü'ş-Şîa"sıdır.[106]

Elimizdeki Minhâcü's-Sünne'ler; Süleynamiye (Reîsülküttâb Mustafa Efendi, nr. 559, baş taraftan eksik) ve Nûr-u Osmaniye (nr. 2138) kütüphanelerinde yazma nüshaları bulunmakla birlikte[107], son olarak Muhammed Reşâd Sâlim'in, ilmi neşrini yaptığı (Kahire 1410 / 1989, IX cilt ve Kahire 1382 / 1962) baskılarıdır. Muhammed Reşâd Sâlim bu baskıya Minhâcü'l-Kerâme'yi de (s. 1, 75-202. sayfaları arası) ilave etmiştir.

Minhâcü's-Sünne; mukaddime, giriş ve daha sonrasında:

Birinci Bölüm: Râfizî'nin "Allah aleme lütfundan hissesiz bırakmaması için masum imamlar ta'yin etmiştir" sözüne reddiye.

İkinci Bölüm: Uyulması vacip olan mezhep konusu.

Üçüncü Bölüm: Ali'nin imâmeti konusu.

Dördüncü Bölüm: On iki imamdan sonuncusunun imâmeti.

Beşinci Bölüm: Şîîler'in Hz. Ebu Bekir, Ömer ve Osman'ın halifelikleri hakkında uydurdukları iftiralar.

Altıncı Bölüm: Şîîler'in Hz. Ebu Bekir'in imâmeti aleyhindeki delilleri.

Eserde konuların işlenişine baktığımız zaman, önce İbnü'l- Mutahhar el-Hillî'nin Minhâcü'l-Kerâme'deki iddiası "Fasıl" başlığı altında, olduğu gibi yazılmış, cümlenin başında da "Râfizî dedi ki" şeklinde bir hitapta bulunulmuş, bundan sonra İbn Teymiyye "Birinci Yön, İkinci Yön…" şeklinde Şîa'nın iddialarını delilleriyle çürütmeye çalışmıştır. Bu eser içerisinde bizim tez konumuzun muhtevasını ise eserin 7. cildinin başından 296. sayfasına kadar olan kısım

---

[106] Henri Laoust, Çev.: M. Saffet Sarıkaya, "*el-Hillî Doktrininde Sünnîliğin Eleştirisi*", s. 300-303.
[107] Yavuz, Salih Sabri, "Minhâcü's-sünne", *DİA*, XXX, İstanbul , 2005. s. 110-111.

oluşturmaktadır. Eser toplam (Muhammed Reşâd Sâlim'in, ilmi neşrini yaptığı "*Minhâcü's-Sünne*"nin (Kahire 1410 / 1989, IX cilt) ilk baskısına (Kahire 1382 / 1962) "*Minhâcü'l-Kerâme*" de ilave edilmiş olarak) 9 cilt olup 1. cilt: 579; 2. cilt: 663; 3. cilt: 518; 4. cilt: 622; 5. cilt: 534; 6. cilt: 492; 7. cilt: 560; 8. cilt: 597; 9. cilt: 591 olmak üzere toplam 5156 sayfadan müteşekkildir.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞÎA'DA İMÂMET

Bu bölümde "Şîa" kelimesinin sözlük anlamından yola çıkarak, Şîa'nın doğuşu, Şîî fırkaların kısaca tasnifi, Şîa'nın inanç esasları, İmâmiyye'de on iki imam ve İmâmiyye Şîası (İsnâ Aşeriyye) On İki İmam Mezhebi ve İmâmet konuları yer alacaktır.

1. Şîa'nın Doğuşu

Efrâdını câmî, ağyârını mânî bir tanımlamanın zor bir iş olduğu gerçeğinden yola çıkarak, Şîa'yı genel manada tanımlamaya çalıştık. "Şîa" kelime olarak Arapça "شيع" kökünden gelen bir kelimedir. Bir insanın yardımcıları, ona uyanlar, fırka, bölük, taraftar, genişlemek, taraftar toplamak,[108] süre, emsal, benzerler, birini yolcu etmek üzere eşlik etme, yayılma,[109] fırka, tâbî olma, ashâb, ahzâb, parti,[110] miktar, süre, sıra, arslan yavrusu, eş ve benzeri[111] anlamlarına gelmektedir.

Şîa kelimesi Kur'an'da 12 yerde şu anlamlarda kullanılmaktadır:

a) Grup, toplum (Meryem: 69).

b) Toplumlar, eskilerin taraftarları (Hicr: 10).

c) Fırka, grup (En'am: 65, 159; Kasas: 4; Rum: 32).

d) Benzerleri…gibi anlamlar (Sebe: 54; Rahman: 5).

e) Taraftar, yandaş (Kasas: 15).

f) Boy, soy (Saffat: 83).

---

108 Ali Özek, "İmâmiyye-İsnâ aşeriyye Şîası ve Tefsir Anlayışı" *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu*, İstanbul 1993, s. 215; Keskin, Halife, *Kendi Kaynakları Işığında Şîa İnanç Esasları*, İstanbul 2000, s. 21.

109 Zemahşerî, Muhammed b. Ömer, *Esâsü'l-Belâğa*, Beyrut, 1979, (ş-y-a) md., s. 343-344.

110 Fârâbî, Ebû İbrahim İshak b. İbrahim, *Dîvânu'l-Edeb*, thk. Ahmed Muhtar Ömer, İbrahim Enis, Kahire 1967, III, 328; Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammad, *es-Sıhah Tâcü'l-Lüga ve Sıhâhu'l- Arabiyye*, thk. Ahmed Abdulgaffâr Attar, Mısır 1377, III, 1240.

111 İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükrim, *Lisânu'l-Arab*, 1.Baskı., Beyrut, 1986; ez-Zebîdî, Seyyid Muhammed Mürteda, *Tâcü'l- Arûs*, thk., Abdüssettâr Ahmed Ferrâc, 1. Baskı., Mısır, 1306, (ş-y-a) md. Fığlalı, Ethem Rûhî, *İmâmiyye Şîası*, Ankara 1984, s. 271.

g) Yayılma (Nûr: 19).[112]

Hadislerdeki anlamları gelince: Hadislerde Şîa kelimesi çok çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. Örnek olarak şunları zikredebiliriz:

a) Taraftar (Ebû Dâvûd : Sünnet, 16); (İbn Mace: Mukad., 3); (en-Neseî: Kıyâmu'l-Leyl, 16); (ed-Dârimî: Mukad., 28- Salât, 165); A. İbn Hanbel: I, 131, 147, 378 vs.).

b) Uğurlamak (İbn Mâce: Zühd, 16; Cihâd, 34); (A. İbn Hanbel: III, s. 20, 440).

c) Dağılmak, yaygınlaşmak (Buhârî, Canâiz, 51); (A. İbn Hanbel: III, s. 39).

d) Ortak olmak (Buhârî, Vasâyâ, 27- Büyû', 97); (en-Neseî, Hîbe, 1).[113]

Hz. Peygamberden sonra imâmetin, Hz.Ali ve soyunun hakkı olduğunu ileri sürenler, Şîa;[114] Hz. Ali'nin İmâmetini açık bir nassa dayalı olarak iddia edenler İmâmiyye;[115] İmâmiyye içinde değerlendirilmekle birlikte, başka siyasî- îtikâdî görüşler yanında, Hz. Ali'nin soyundan gelen imamların sayısının on iki olduğunu iddia edenler ise İsnâ Aşeriyye diye adlandırılmışlardır.[116]

İstahrî, Şîa kavramını daha da genişleterek kendisine göre ehli sünneti de Şîa olarak nitelemektedir. Hatta ona göre gerçek Şîa, "ehl-i sünnet ve'l-eser'dir."[117]

Şîa terim olarak: Hz. Muhammed (a.s)'in vefatından sonra Hz. Ali'nin ve çocuklarının meşru halife; Ali'nin Muhammed (a.s)'den sonra insanların en üstünü olduğunu ileri sürenlerin oluşturduğu bir topluluktur.[118] Şehristânî (548/1252) ise aynı tarife ek olarak, Ali ve evladının mezkûr hilâfeti, gerek gizli gerekse âşikâre olsun üzerlerinde taşıdıkları ifadesini ve nass ile tayinle halife olduğunu söyler.[119] İbn Hazm (456/1063) ise; Şîa ile şu konularda görüş birliğine varan herkes, müslümanların

---

[112] Karataş, Şaban, *Şîa'da ve Sünnî Kaynaklarda Kur'an Tarihi*, İstanbul 1996, s. 21-22,262.
[113] Özek Ali, *a.g.e.*, s. 215-216.
[114] el-Cürcânî, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed, *et-Ta'rîfât*, Mısır, 1938, s. 114; Fığlalı, Ethem Rûhî, "Şîa (Şiîlik)", *Mezhepler ve Tarikatlar Ansiklopedisi*, İstanbul 1987, s. 190; a. mlf., *Çağımızda İtikâdî İslâm Mezhepleri*, Ankara 1996, s. 140.
[115] el-Cürcânî, *a.g.e.*, s. 31.
[116] el-Bağdâdî, Abdulkâhir b. Tahir b. Muhammed, *el-Fark beyne'l-Fırak*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Beyrut, 1990, s. 64.
[117] İstahrî, Ebu'l-Abbas Ahmed.b. Ca'fer b. Yakub, *Mezâhibu Ehli'l-İlm ve Ashâbu'l-Eser*, Kahire 1952, s. 33.
[118] Cürcânî, Ebu'l-Hasan Seyyid Şerif Ali b. Muhammed b. Ali, *et-Ta'rîfât,* Şîa md. Beyrut 1413.
[119] Şehristânî, Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdilkerim, (*el-Milel ve'n-Nihal*), Thk. Emir Ali Mehran, Ali Hasan Fâur, Beyrut, 1996 I, 234-235.

anlaşamadıkları konularda bunlara uymasa bile Şîî'dir: Ali, Rasûlullah'tan sonra insanların en üstünüdür; kendisi ve sonra da çocukları halifeliğe en layık kişilerdir. Bu iki hususta başka türlü inanca sahip olanlar Şîî değillerdir.[120] Şîî alimlerin tanımlarına göre ise Şîa: İslâm'da bir fıtrat mezhebidir,[121] tanımıyla Şîa'yı bir fıtrat mezhebi olarak değerlendirmiştir. İlk Şîî kaynağı olan "Kitâbu'l-Makâlât" ise Şîa'yı şöyle tarif eder: "Onlar, Nebi'nin zamanında Ali'nin taraftarları "Şîatu Ali" diye isimlendirilen ve ondan sonra da ona bağlılık gösterip onun imâmetini ileri sürenler olarak bilinenlerin teşkil ettiği Ali'nin fırkasıdır."[122]

İbn Haldun (808/1405) Mukaddime adlı eserinde Şîa hakkında daha anlaşılır biçimde ve derli-toplu sayılabilecek şu açıklamayı yapar: "Bil ki, Şîa'nın lügat manası arkadaş ve etbâ demektir. Halef ve seleften olan fakih ve mütekellimîn "Şîî- Şîa" tabirlerini bir ıstılah olmak üzere Ali ve oğullarına taraftarlık edenlere tahsis etmişlerdir. Bütün Şîî mezhepleri imâmetin, ümmetin düşünce ve reyine bırakılması doğru olan umûmî maslahatlardan ve ümmetin tayini ile caiz olan işlerden olmadığı hakkında bir fikirdedirler. Bunu ittifakla kabul etmişlerdir. Bunlara göre imâmet dinin temeli ve İslâmlığın direği olduğu için, Hz. Peygamberin bunu ihmal etmesi, bunu ümmetin düşünce ve reyine bırakması doğru değildir. Hz. Peygamber ümmetine imamı kendisi tayin eder. İmam büyük ve küçük her türlü günahtan uzak ve korunmuş (masum) olmalıdır. Bundan dolayı Hz. Peygamber kendisi bizzat Ali'yi ümmetine imam tayin etmiştir.[123]

Hakikaten mezhepler tarihine bakıldığında Şîîliğin ne zaman doğduğu, Şîî tabirinin ne zaman kullanıldığına dair tatmin edici kesin bilgilere ve açıklamalara rastlayamamaktayız. Biz çalışmamızda, Şîîlik içindeki bir takım "gulat" diye tabir edilen aşırı fırkaları araştırmamızın dışında tutacağız. Zira bu fırkalar Hz. Ali'ye ve Ehl-i Beyti'ne yerine göre Peygamberlik hatta ilahlık yüklemek gibi akıl, mantık ve din ölçülerinden çok uzaklaşmış uç gruplardır.[124]

---

120 Ebû Muhammed Ali b. Hazm, *Kitabu'l-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâi ve'n-Nihal*, Mısır 1317, II, 113.
121 Muhsin Emin, *Âyânu'ş-Şîa*, I, 87.
122 Fığlalı, Ethem Rûhî, *İmamiyye Şîası*, Ankara 1984, s. 11.
123 İbn Haldun, *Mukaddime*, çev. Z. Kadri Ugan, İstanbul 1954, I, 525-526.
124 Bu konudaki değişik örnekler için bkz: Dalkıran, Sayın, *Aklın Büyük Yanılgısı Tanrılaştırma*, İstanbul 2005.

Şimdiye kadar naklettiğimiz umûmî görüşleri benimseyenlere Şîa adı verilmekte ve bunlar da kendi aralarında ayrı ayrı fırkalara bölünmektedir.

Bütün bu tanımlamalardan sonra Şîa'nın tarih sahnesinde görülmeye başladığı dönemlere bir göz atabiliriz. Şîa'nın doğuşuyla ilgili pek çok araştırmacı ortaya farklı nazariyeler atmıştır. Çağdaş bir Şîî müellif olan Kâşifü'l-Gıta, Şîîliğin temellerinin Rasûlullah ile atıldığını şu şekilde savunur: "İslâm tarlasına ilk önce Şîa tohumunu atan İslâm şeriatının sahibir. Yani Şîîliğin tohumu, İslâm'ın tohumu ile beraber atılmıştır. Bu tohum Rasûlullah'ın hayatında çiçek açtığı gibi vefatından sonra da meyvesini vermiştir. Bunun delili, -Şîî kaynaklar bir yana- ehli sünnetin kaynaklarında da mevcuttur."[125]

Şîa'nın doğuşu ile ilgili çok farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşleri İrfan Abdülhamid, yedi grupta toplayarak her bir grubun görüşlerini de özetle vererek şöyle açıklamaktadır:

a) Şîîlik, henüz Hz. Peygamber sağ iken zuhur etmiştir görüşü. Bu görüşte olanlar; en-Nevbahtî, Muhsin el-Emin el-Âmili, Şeyh Muhammed el-Hüseyin, Kâşifu'l-Gıta gibi Şîî müellifler sayılabilir.

b) Şîîlik Rasûlullah'ın vefatını müteâkiben, Benî Sa'îde toplantısında, devlet ve din reisliğinde, ona kimin halef olacağı konusundaki ihtilaftan doğmuştur. Bu görüşü savunanlar; İbn Haldun, Ahmed Emin ve müsteşrik Bernard Lewis gibi şahıslardır.

c) Şîîlik Hz. Osman zamanında ona karşı yapılmış olan isyan ve fitne haraketleriyle birlikte zuhur etmiştir. Bu görüşte olanlar; İbn Teymiyye ve Alman müsteşrik Julius Wellhausen'dir.

d) Şîîlik, siyasî bir hareket olarak, Hz. Ali'nin Hz. Talha, Hz. Zübeyr ve Hz. Aişe'nin kendisine savaş açması ve Hz. Ali'nin onların üzerine yürümesiyle birlikte başlayan Cemel ve Sıffin muharebelerinde Hz Ali taraftarlarına verilen isimle başlamış, daha sonraki olaylarla teşekkül etmiştir. Bu görüşü sadece İbnü'n-Nedim savunur.

e) Şîîlik, Hz. Ali'nin şehit edilmesinden sonra zuhur etmiştir. Bu görüşü Tâhâ Hüseyin savunur.

---

[125] Âlu Kâşifi'l-Gıta, *Aslu'ş-Şîa*, s. 118; Nevbahtî, *Fırâku'ş-Şîa*, s. 2.

f) Şîîlik, Hz. Hüseyin'in (61/680) Kerbelâ'da şehit edilmesinden sonra başlayan tevvâbûn hareketiyle ortaya çıkmıştır. Bu görüşü; Dr. Mustafa eş-Şeybî savunmaktadır.

g) Şîîlik, nass ve tayin inancıyla beraber ortaya çıkmıştır. Buna göre, Şîa'nın dînî ve fikrî alanda ortaya çıkıp belirginmleşmesi, hicri birinci asrın sonlarına (miladi 8. asrın başları) rastlamaktadır.[126]

Şeybî'nin ifade ettiğine göre Şîa'nın en erken Hüseyin'in Kerbela'daki şehadetini takip eden dönemlere tekabül ettiği söylenebilir.[127] Şîîliğin aslının Yahudilik (Bir Yahudi olan Abdullah b. Sebe'nin, Şîîliğin temellerini attığı iddiasından hareketle) olduğunu söyleyenler[128] olmakla birlikte, Şîî inanca sahip Nevbahtî, Sebeiyye'yi anlatırken çok açık bir biçimde "Râfizîliğin aslı Yahudilik'ten alınmıştır." cümlesini kullanır.[129] Abdülbâkî Gölpınarlı ise bu görüşlere çok sert bir şekilde karşı çıkar.[130] Yahudi, Hristiyan ve Mecûsî gibi başka unsurların İslâmiyet'e girmeleri ile Şîa yeni bir mahiyet almıştır. İslâmiyet'i kabul eden bütün bu milletlerin her biri Şîa'yı kendi dininin boyasıyla boyamıştır. Yahudi Şîa'yı Yahudi boyasıyla, Hristiyan Hristiyanlık boyasıyla, diğerleri de ayrı bir boyayla boyamışlardır. İslâmiyet'e girenlerin en çoğu Farslı'lar olduğu için Farslılar'ın Şîîliğe tesiri daha çok olmuştur.[131] Bu iddiaların yanında yine ilk Şîîlerin Yemen Arapları olduğu[132] iddiası da mevcuttur.

Hakikaten mezhepler tarihine bakıldığında Şîîliğin ne zaman vücut bulduğu, Şîî tabirinin -gerek akîde alanında ve gerekse siyasî alanda olsun- ne zaman kullanıldığına dair tatmin edici kesin bilgilere ve açıklamalara rastlayamamaktayız.

2. Şîî Fırkaların Tasnifi

Şîî fırkaların tasnifinde tıpkı diğer bir çok fırkada olduğu gibi, büyük ölçüde müelliflerin kendi tasarrufları belirleyici unsur olmuştur. Bu durum ilgili kaynaklarda

[126] Abdülhamid, İrfan, *İslâm'da Îtikâdî Mezhepler ve Akâid Esasları*, İstanbul 1983 s. 16-20.
[127] Şeybî, Mustafa Kamil, *es-Sıla Beyne't-Tasavvuf ve't-Teşeyyû*, Kahire 1969, s. 23.
[128] Ebû Mansur Abdulkâhir b. Muhammed el-Bağdâdî, *el-Fark Beyne'l-Fırak*, Kahire, 1948, Terc. E. Rûhî Fığlalı, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, İstanbul 1979, s. 213-214,247.
[129] Nevbahtî, *Fırâku'ş-Şîa*, s. 44.
[130] Gölpınarlı, Abdülbâkî, *Tarih Boyunca İslâm Mezhepleri ve Şiîlik*, İstanbul 1979, s. 98, 135.
[131] Ahmet Emin, *Fecru'l-İslâm*, Terc. Osman Keskioğlu, Ankara 1976, s. 278.
[132] İrfan Abdülhamid, *Dirâsât fi'l-Fırak ve'l-Akâid el-İslâmiyye*, Bağdat 1967, s. 31.

farklı tasniflerin yapılması dolayısıyla yer yer karmaşık bir hal almıştır. Şîî fırkaların bu tasnifine şöyle bir göz atacak olursak karşımıza şöyle bir tablo çıkar:

Ebû Hâtim er-Râzî, Şîa'yı; Râfıza, Zeydiyye, Keysâniyye olarak üç fırka şeklinde tasnif ederken;[133] Eş'arî, Şîa'yı; Ğâliyye, İmâmiyye/Râfiza, Zeydiyye olarak tanımlar ve Râfıza'yı da İmâmiyye'nin içerisinde kabul eder.[134] Neşvânu'l-Himyerî ise Şîa'yı altı fırka olarak zikrederek, bunların; Sebeiyye, Sehâbiyye, Gurâbiyye, Kâmiliyye, Zeydiyye ve İmâmiyye olduğunu belirtir.[135] Şehristânî ise Şîa'yı; Keysâniyye, Zeydiyye, İmâmiyye, Gulât adı altında dört fırka olarak tasnif etmektedir[136] ki, ehli sünnetin ittifakıyla Gulat-ı Şîa kafirdir.[137] Horezmî'ye gelince, o Şîa'yı; Zeydiyye Keysâniyye, Abbâsiyye, Gâliye, İmâmiyye başlığı altında beş grupta toplar.[138] Bunların yanında Şîa'yı iki ana kola ayıranlar da vardır: a) Ğâliye: (on kol), b) İmâmiyye: (altı kol).[139]

Öte yandan Mâlâtî, İslâmî bid'at fırkalarını sıralarken imâmiyye fırkasını da Râfiza adı altında bunlardan biri olarak saymıştır. Ona göre İslâmî bid'at fırkaları şunlardır;

1- Zenâdıka (5 kol), 2- Cehmiyye (8 kol), 3- Kaderiye (7 kol),

4- Mürci'e (12 kol) 3- Râfıza (15 kol), 6- (Harûriyye (25 kol).[140]

Şâtibî (790/1388) ise ana İslâm fırkalarının sekiz olduğunu ve bunlardan bir tanesinin de Şîa olduğunu şu şekilde sıralar;

1- Mu'tezile (20 kol) 2- Şîa (3 kolve 22 alt kol) 3- Havâric (7 kol ve 15 alt kol),

4- Mürci'e (5 kol), 5- Neccâriyye (3 kol) 6- Cebriye (1 kol)

7- Müşebbihe (1 kol), 8- Fırka-ı Nâciye (1 kol.[141]

---

[133] Ebû Hâtim er-Râzî, Ahmed.b Hemdan, *Kitâbu'z-Zîne fî Kelimâti'l-İslâmiyye el-Arabiyye*, Thk. Abdullah Selam es-Semerrâî, Bağdat, 1988, s. 259,286.

[134] Eş'ari, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail, *Makâlâtu'l-İslâmiyyîn ve'h-Tilâfu'l-Musallîn*, Thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamid, Beyrut, 1995, I, 65.

[135] Neşvânu'l-Himyerî, Ebû Said, *Hûru'l-Iyn*, nşr. Kemal Mustafa, Kahire, 1948, s. 154-155.

[136] Şehristânî, Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdilkerim, (*el-Milel ve'n-Nihal*), Thk. Emir Ali Mehran, Ali Hasan Fâur, Beyrut, 1996, I, 170.

[137] Aycan, İrfan; Söylemez, M. Mahfuz, *a.g.e*., s. 142.

[138] Harezmî, Ebû Abdillâh b. Muhammed b. Ahmed b. Yusuf, *Mefâtihu'l-Ulûm*, Mısır, 1958, s. 167-170.

[139] Kutluay, Yaşar, *Tarihte ve Günümüzde İslâm Mezhepleri*, 1. Baskı, İstanbul 2003, s. 111-127.

[140] el-Malatî, Ebu'l-Hüseyin Muhammed b. Ahmed, *et-Tenbih ve'r-Red, alâ Ehli'l-Ehvâi ve'l-Bida'*, thk. Zâhid el-Kevserî, 1.Baskı, Beyrut, 1968, s. 219.

Bütün bunların yanında Şîî fırkalar, imâmete yaklaşımları açısından tasnif edilecek olursa, öncelikle "İmâmın vasfen belirlendiğini iddia edenler" ve "İmâmın açık nassla belirlendiğini iddia edenler" olarak iki ana gruba ayrılabilir. Böyle bir yaklaşımı ele alan Müfîd, Şîa'yı imâmete yaklaşımlarına göre ikiye ayırmakta; Şîa'yı İmâmîler ve Zeydîler olarak tasnif etmektedir. O imâmette nass ile atanmaya itibar edenleri imâmî olarak nitelerken, Zeydîler'i, Ali b. Ebî Tâlib, Hasan ve Hüseyin'den sonra imamın kendisine biata ve cihada çağırması gerektiğini şart koşanlar olarak tasnif etmektedir.[142]

İmâmetin vasfen belirlendiğini iddia edenler, belirtildiği şekliyle Zeydîler'dir. Zeydîler aslında imâmın varlığının vücûbiyeti noktasında diğer Şîî fırkalarla aynı görüşte olmakla birlikte; İmamın atanma şekli ve imamın nitelikleri noktasında diğer fırkalardan ayrılmaktadır. Onlara göre imâm nass ile değil, vasfen belirlenmiştir.[143] İlim, cesaret, zâhitlik, cömertlik, adalet[144] bu vasıfların başta gelenleridir. Genel manada Zeydîler'in savunduğu görüşün en belirgin özelliği; imâmetin Hz. Peygamberin kızı Fatıma'nın soyuna tahsis edilmesidir. Onlara göre imâmet bu soydan kıyam edenin hakkıdır. Bu şekliyle Hilâfeti Kureyş'e tahsis eden sünnî görüş ile aralarında ciddi bir fark yoktur. İmâmetin açık nassla belirlendiğini iddia edenler yine belirtildiği şekliyle Zeydiyye dışındaki Şîî fırkaların tamamıdır. İmâmın nassla belirlendiğini iddia edenlerden olan İmâmîler, bu düşünceyi savunurken, İmâmetin ümmetin tercihine bırakılamayacak kadar önemli bir mesele olduğunu ileri sürerler. Onlara göre imâmet dinin temeli olup Nübüvvet gibi, Allah tarafından verilen bir makamdır. Allah dilediğini seçer ve Peygamberine onu kendisinden sonra imam olarak atamasını emreder. Buradan hareketle Hz. Ali'nin, Allah tarafından açık nass ile belirlendiğini, Hz. Peyganmberin de onu imam ilan ettiğini iddia ederler.[145] Görüldüğü gibi bu düşüncede, imamlar bizzat nass ve vasiyet ile belirlenmektedirler. Ancak Şîî fırkaların imâmetlerini ileri sürdükleri şahsiyetlere bakıldığında; Ali, Hasan ve Hüseyin dışında ittifak ettikleri bir imamın olmadığı görülür. Bu fırkaları, imâmetlerini ileri sürdükleri kişiler, aileler ve sona

---

[141] eş-Şâtibi, Ebû İshak İbrahim b. Musa, *el-İ'tisam*, Nşr. Ahmed Abdüşşâfî, 2. Baskı, Beyrut, 1991, 528.
[142] Müfîd, Ebû Abdillah Muhammed b. Muhammed b. Nu'man el-Ahbarî el-Bağdâdî, *el-İrşâd fî Ma'rifeti Hucecillâhi ale'l-İbâd*, Thk. Müessetü Âl-i Best, Beyrut, 1993, II, 22-23.
[143] Müfîd, *Evâilü'l-Makâlât fî Mezâhibü'l-Muhtârât*, Thk. Fadlullah ez-Zencânî, Tebriz, 1363, s. 46-47.
[144] Müfîd, *a.g.e.* 47.
[145] Kuleynî, , *Usûlü'l-Kâfî*, I, 154.

erdirdikleri şahıslar açısından ele aldığımızda, imâmeti Ali'de sona erdirenler ki bunlar; Sebeiyye, Gurâbiyye, Mufavvıda ve Zemmiye;[146] imâmeti Muhammed b. Hanefiyye[147]'de sona erdirenler ki bunlar; Keysâniyye fırkasıdır.[148] Muhammed b. Hanefiyye'nin imâmetine inananlardan daha sonra Hâşimiyye olarak adlandırılan grup, onun öldüğünü ve ardından Ebû Hâşim Abdullah'ın imam olduğunu iddia etmişlerdir.[149] Ebû Hâşim'in ölümüyle imâmeti Muhammed b. Hanefiyye'nin soyundan devam ettirenler olmuş, bunlardan bir kısmı imâmeti, Ebû Haşim'in kardeşi Ali b. Muhammed b. Hanefiyye ile devam ettirmiş,[150] bir kısmı da imâmeti, Muhammed b. Ali b. Abdillah b. Abbas ile devam ettirerek,[151] Ebû Haşim 'in, imâmeti Abdullah b. Muaviye'ye vasiyet ettiğini iddia etmişlerdir. Bu görüş etrafında toplananlar; Cenâhiyye, Harbiyye ve Hârisiyye diye isimler almışlardır.[152] Bir grup da imâmeti, Hz. Hüseyin ailesi etrafında şekillendirmeye çalışmıştır ki bunlar da; Muammeriyye, Beziğiyye, Umeyriyye, Mufaddaliyye, Hattabiyye, gibi alt fırkalar oluşturmuşlardır.[153] Bir kısmı da Haşimoğulları ailesinden imâmeti kendi liderleri ekseninde kabul etmişlerdir. Beyâniyye, Beyan b. Sem'an et-Temîmî'nin; Harbiye, Abdullah b. Harb el-Kindî'nin; Mansûriyye, Ebû Mansur el-İclî'nin; Müslimiyye (Rezzâmiyyye) Ebû Müslim'in; Beşîriyye, Muhammed b. Beşir'in imâmeti üstlendiğini savunmuştur.[154]

Şîî fırkalara bu tasniften sonra imâmet noktasında şöyle genel olarak baktığımızda; Zeydî fırkalar müstesna, genel manada imamların Allah tarafından görevlendirildiğini veya önceki imamın açık vasiyeti ile belirlendiğini iddia etmişlerdir. Şîî fırkalar, imâmetin kime vasiyet edildiği noktasında ihtilafa düşerek, birbirlerini ağır bir biçimde itham etmişlerdir. Bu nedenledir ki, tarih sahnesine bakıldığında her karizmatik şahsiyetin ardından bir çok grubun ortaya çıktığı görülmüştür.

---

[146] el-Bağdâdî, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, s. 225-226.
[147] Asıl ismi; Ebu'l-Kasım Muhammed b. Ali b. Ebî Talib el-Haşimi el-Kuraşi (ö. 81)'dir. Hz. Ali'nin Havle Bint Cacef el-Hanefiyye isimli hanımından doğan oğludur. Döneminin büyük alimleri arasında sayılır. Hz. Osman, Ammar b. Yasir, Ebu Hureyre ve diğer sahabilerden hadis dinlemiştir. Dönemi hep siyasî çalkantılarla geçmiştir. Geniş bilgi için: Öz, Mustafa, "Muhammed b. Hanefiyye" *DİA*, XXX, İstanbul , 2005, s. 537-539.
[148] Eş'arî, *Makâlât,* I, 92.
[149] Eş'arî, *a.g.e.*, I, 94.
[150] Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal*, I, 175.
[151] Eş'arî, *a.g.e.*, I, 95.
[152] Kummî, *el-Makâlât ve'l-Fırak*, s. 39.
[153] Şehristânî, *a.g.e.*, I, 210-212.
[154] Eş'arî, *a.g.e.*, I, 79.

3. Şîa'nın İnanç Esasları

İmâmiyye Şîası'na göre imâmet, Usûlü'd-Din'den yani inanç esaslarından biridir. Onlara göre; Tevhit, Nübüvvet, İmâmet, Adalet ve Mead'dan oluşan bu beş esasa inanmak imanın gereğidir ve iman ancak bunlarla kemale ulaşır.[155] Ayrıca imamlar sadece Hz. Peygamber'in soyundan (Ehl-i Beyt) ve Ali- Fatıma evladından gelmelidir.[156]

Yine onlara göre "Takiyye" vaciptir ve onu terk eden namazı terk edenle aynı konumdadır.[157] Takiyyeyi, Kâim'in ortaya çıkmasından önce terk eden kimse, yüce Allah'ın dininden ve imâmiyye mezhebinden çıkmış, Allah'a, O'nun Rasûlüne ve imamlara muhalefet etmiş olur. Ca'fer es-Sâdık'a Allah'ın "Doğrusu Allah katında üstün olanınız, en çok sakınanızdır." Hucurat 13. âyeti sorulduğunda "En çok sakınanınız takiyye ile amel edeninizdir" şeklinde cevap vermiş,[158] yine o, "Takiyye benim ve babalarımın dinidir" ve "Takiyyesi olmayanın dini yoktur" demiştir.[159] Ayrıca Zurâre, Muhammed Bâkır'dan şöyle rivâyet etmiştir: "İmamın on alâmeti vardır: 1) Temiz ve sünnetli olarak doğar. 2) Doğduğu esnada iki elini yere koyar ve yüksek sesle şehadet getirir. 3) Cenâbet olmaz. 4) Gözleri uyur ama kalbi uyumaz. 5) Esnemez, gerinmez. 6) Önünü gördüğü gibi arkasını da görür. 7) Gâitası misk gibi kokar. 8) Yer onu örtmek ve yutmakla görevlendirilmiştir. 9) Rasûlullah'ın zırhını giydiği zaman, zırh bedenine tamamen uyar. Uzun veya kısa bir insan bu zırhı giyecek olursa, bir karış uzun gelir. 10) İmamlıkla görevleninceye kadar muhdestir.[160] İmamlar, ne zaman öleceğini bilir ve istedikleri zaman ölürler.[161] Ayrıca imamlar Nebi olmakla birlikte Hz.

---

[155] İlhan, Avni, "*Şîa'da Usûlü'd-Din*" , *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu*, İstanbul 1993, s. 409-433.

[156] Kuleynî, *Usûlü'l-Kâfî, Kitâbu'l-Hucce*, I, 283-290.

[157] Kummî, *Risâletü'l-Îtigâdâti'l-İmâmiyye*, s. 127.

[158] Kummî, *a.g.e.* s. 128.

[159] Muhammed Rıza el-Muzaffer, *Akâidü'l-İmâmiyye*, (*Şîa İnançları*), çev., Abdülbâkî Gölpınarlı, İstanbul, 1978, s. 67.

[160] Kuleynî, *Usûlü'l-Kâfî*, s. 582.

[161] Rasûlullah, Miraç'ta Azrail'le karşılaşmış, O'na selam vermiş, Azrail: "Amcanın oğlu Ali nasıl, ne yapıyor" deyince Rasûlullah (a.s): "Sen onu tanıyor musun"? demiş, Azrail: "Nasıl tanımam, Allah beni, senin ve Ali'nin dışındaki bütün canlıların ruhunu kabzetmekle görevlendirdi. Allah (c.c) ikinizin ruhunu dilemesiyle kabzedecek" demiştir. Geniş bilgi için: Seyyid Murtaza el-Hüseynî el-Fîruzâbâdî, *Fezâilü'l-Hamse Mine's-Sıhahı's-Sitte*, Beyrut 1982, s. 95; Kuleynî, *Usûlü'l-Kâfî*, I, 313).

Peygamberin makamındadırlar.[162] Nebiler, Rasûller ve Hüccetler (imamlar), meleklerden daha üstündürler.[163] Yüz yirmi dört bin nebi ve yüz yirmi dört bin vâsî vardır.[164] Alemler, Hz. Peygamber ve onun ehl-i beytinin yüzü suyu hürmetine yaratılmıştır.[165] Yer yüzünün tamamı Allah Teâla tarafından vâris kılınmak suretiyle imamlarındır.[166]

Yine bu inanca mensup olanlar, ehli sünnet için temel kaynaklardan biri olarak kabul edilen Kütüb-i Sitte'yi kabul etmeyip, kendilerine ait kütüb-i Erbaa denen dört hadis kitabı ki- bunlar: a- Ebû Cafer Muhammed b.Yakup el-Kuleyni (328/939)'nin "el-Kâfî"si; b- Ebû Cafer İbn Bâbeveyh el-Kummî (381/991)'nin "Men lâ Yahduruhu'l-Fakih"i; c- Ebû Cafer Muhammed et-Tûsî (460/1067)'nin; "Tehzîbü'l-Ahkam" ve "el-İstibsar"ı temel kaynak olarak alırlar. Hadisin geçerli olup olmaması konusunda ehl-i sünnetten farklı olarak râvî zincirinin ehl-i beytin cedleri doğrultusunda olması gerektiğini kabul ederler.[167]

Yine İbn Teymiyye'nin mektubundan alıntı olarak Şîa'nın inanç sistemine göre; Ebu Bekir, Ömer, Osman, Bedir Ehli, Bey'atu'r-Rıdvan'a katılanlar, Ensar ve Muhacirin tamamı, Tâbiin, müslüman imamlar, dört mezhebin ve diğer mezheplerin bilginleri, İslâm'ın ileri gelenleri ve zahitleri, müslüman sultanlar, ilk İslâm orduları ve müslüman halk, tüm bu sayılanlar kafir ve mürtettirler. Hatta bunlar Yahudi ve Hristiyanlar'dan daha kafirdirler.[168]

Şîa'ya göre ilim, Nebi'den önce Hz. Nuh, İbrahim, Musa ve İsa'da idi. Daha sonra Hz. Muhammed'e, ondan da Ali'ye, Hasan ve Hüseyin'e, Hüseyin'den de imamlara geçmiştir.[169] Yine onlara göre imamlar, Kur'an'ın ve bütün kitapların ilmini kendilerinde toplamışlardır.[170] Şîa'ya göre Nebi, Rasûl ve imamlarda beş adet ruh bulunmaktadır bunlar: Rûhu'l-Kuds, iman ruhu, kuvvet ruhu, şehvet ruhu ve hareket

---

[162] Hasan Onat, "Şiîlik ve Günümüz Şiîliğinde Bazı Yeni Yaklaşımlar Üzerine", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, c. 3, sayı III, Temmuz 1989, s. 128.
[163] el-Kummî, *Risâletü'l-Îtigâdâti'l-İmâmiyye*, s. 104.
[164] el-Kummî, *a.g.e.*, s. 107.
[165] el-Kummî, *a.g.e.*, s. 108-109.
[166] Kuleynî, *Usûlü'l-Kâfî*, (Beyrut baskısı), I, 373-374.
[167]Hüdür, Fereç, *Kur'an Dışı Oluşumların Eleştirisi ve Kur'an'a Arzı*, 1. Baskı, İstanbul, Tsiz, s. 41.
[168] Aycan, İrfan; Söylemez, M. Mahfuz, *İdeolojik Tarih Okumaları*, s. 99.
[169] el-Kummî, *a.g.e.*, s. 47-48.
[170] Kuleynî, *Usûlü'l-Kâfi,* (Beyrut baskısı 1998), I, 283-286.

ruhudur.[171] Onlara göre kabir sualinde: "Rabbin kim, Peygamberin kim" suallerinin yanında; "imamın kim, velin kim" sualleri de sorulacaktır.[172] Yine kıyamet günü havzın başında Hz. Ali olacak, O, dostlarına içmek üzere su verecek; düşmanlarını kovacaktır. Onu bir defa içen, bir daha susamayacaktır.[173] Şefaat etme hakkı, Peygamberlere ve vâsîlere aittir.[174] Yine hiçbir şey imamlara gizli kalamazken,[175] imam, kendinden sonra kimin imam olacağını da bilebilir.[176] Allah Teâla imamlara itaati farz kılmıştır.[177] Peygamberler ve vâsîler A'raf'ta otururlar. Onları tanıyan ve onların da kendisini tanıdığı kimseler dışında hiç kimse cennete giremez. Yine dünyadayken imamları tanıyıp itaat edenlerin sırattan geçişlerine müsaade edilecektir. Kıyamet günü Ali ve Cebrâil sırata oturacaklar, Ali'nin velâyetine delil getiremeyen kimsenin geçişine izin verilmeyecektir.[178] Kıyamet günü her Peygamber kendi vâsîsinin hesabını görecek, vâsîler de kendi ümmetlerinin hesabını göreceklerdir.[179] Yine kıyamet günü Peygamberin ve imamların şîasına (taraftarlarına) günahları sorulmayacaktır.[180] Kur'an, insanların elindeki iki kapak arasında olan ve 112 sûreden müteşekkil olan kitaptır.[181]

4. İmâmiyye'de On iki İmam

İmâmiyye'nin on iki imamı şöyle sıralanmaktadır:

1. Ebu'l-Hasan Ali b. Ebû Tâlib (el-Murtaza), (40/661).
2. el-Hasen b. Ali (ez- Zeki), (50/670).
3. el-Hüseyin b. Ali (Seyyidü'ş-Şüheda), (61/680).
4. Ali b. el-Hüseyin Zeynulabidin, (95/713).
5. Muhammed Ali el-Bâkır, (114/733).
6. Cafer b. Muhammed es-Sâdık, (148/765).

[171] el-Kummî, *a.g.e.*, s. 53.
[172] el-Kummî, *a.g.e.*, s. 64.
[173] el-Kummî, *a.g.e.*, s. 73.
[174] el-Kummî, *a.g.e.*, s. 74.
[175] Kuleynî, *Usûlü'l-Kâfî*, (Beyrut baskısı), I, 316-317.
[176] Kuleynî, *Usûlü'l-Kâfî*, (Beyrut baskısı), I, 331-332.
[177] Kuleynî, *Usûlü'l-Kâfî*, (Beyrut baskısı), I, 241.
[178] el-Kummî, *a.g.e.*, s. 79-80.
[179] el-Kummî, *a.g.e.*, s. 84.
[180] el-Kummî, *a.g.e.*, s. 85.
[181] el-Kummî, *a.g.e.*, s. 99.

7. Musa b. Cafer el-Kazım, (183/799).

8. Ali er-Rıza, (203/818).

9. Muhammed el-Cevad, (220/835).

10. Ali el-Hâdî, (254/868).

11. el-Hasen el-Askerî, (260/873).[182]

12. Muhammed el-Hâdî (el-Mehdi)[183] İmâm-ı Müntazardır.[184] Halen sağdır ve kıyametten önce zuhur ederek zulümle dolmuş olan dünyayı adaletle dolduracaktır. Bu, bir inanç esasıdır. Ayrıca imamiyye on ikinci imamın adını söylemez, lakabı ile andıktan sonra; "Accelallâhü Feracehü" (Allah onun zuhurunu çabuklaştırsın) derler. Halen sağ olduğuna inanılan on ikinci imamın kaybından, yani 260/873 yılından sonra 15 Şaban 328/27 Mayıs 940 tarihine kadarki devreye "Gaybet-ü Suğra" (küçük gizlilik) denir. Bu Mehdi son zamanda çıkacak, Deccal'ı öldürecek, dünyayı adaletle dolduracaktır. Hasan el- Askeri, 260/873 yılında vefat edince, oğlu Muhammed el-Mehdi de gizlenmiştir. İşte bu gizlilik devresinde, on ikinci imamla Şîîler arasında, Sefirlik hizmeti gören arka arkaya dört kişi olmuştur. Bunlara Nüvvâb-ı Erbaa (Dört Nâib), Süfarâ-i Erbaa (Dört Sefir) da denir.[185]

İmâmiyye mezhebinde imamda bulunması gereken birtakım vasıflar mevcuttur, detaya inmeden şöyle bir göz atacak olursak: a) İmam nass ve tayinle belirlenir. b) İmam masum olmalıdır. c) İmam ilâhî ilimle mücehhez olmalıdır.[186] Bunların yanı sıra imam; bünye bakımından sağlam olmalı, unutkan ve deli olmamalıdır.[187] Ayrıca on iki imamın kimler olacağı konusu da, bizzat Rasûlullah tarafından isimleriyle belirtilmiştir.[188]

Ehli sünnet ise kendisine biat edilen imamda aranan şartları; 1- Ehliyetle ilgili şartlar, 2- Adaletle ilgili şartlar olmak üzere iki kısma ayırır. Ehliyetle ilgili şartlara

[182] Kummî, *Risâletü'l-Îtigâdâti'l-İmâmiyye*, s. 109.
[183] Hüdür, Fereç, *Kur'an Dışı Oluşumların Eleştirisi ve Kur'an'a Arzı*, s. 63-64.
[184] İbnü'l-Mutahhar el-Hillî, Cemaluddin Hasan b. Yusuf b. Ali, *Keşfü'l-Murâd fî Şerhi Tecrîdi'l-İtikâd*, Beyrut, 1988, s. 314
[185] Ethem Rûhî Fığlalı, *Mezhepler ve Tarikatlar Ansiklopedisi*, İstanbul, 1987, s. 103-104.
[186] Bulut, Mehmet, *Ehl-i sünnet ve Şîa'da İsmet İnancı*, İstanbul, 1991, s. 135-139.
[187] Atay, Ehl-i sünnet ve Şîa, s. 143.
[188] Kummî, *Risâletü'l-Îtigâdâti'l-İmâmiyye*, s. 146.

gelince: a- Bedeni- akli ehliyet, b- İlmi ehliyet, c- Siyasî ehliyet.[189] Adaletle ilgili şartlara gelince; müslüman olmak, adaletli olmak, vera sahibi olmak.[190] Ehli sünnet alimleri ayrıca; a- Müslüman olmak, özgür, akıllı ve büluğ çağına ulaşmış olmak. b- Erkek olmak. c- Adalet sahibi olmak. d- İlim sahibi olmak. e- Dindar ve fazilet sahibi olmak. f- Kureyş kabilesine mensup olmak[191] ki, Hz. Ebu Bekir'e ait olan "Halife Kureyştendir" sözünün, büyük bir ihtimalle hilâfet tartışmasındaki tansiyonun yükseldiği bir sırada telaffuz edilmiş olabileceği söylenmiştir.[192] Bütün bunların yanında, müellifimiz İbn Teymiyye müslümanları yönetecek kimselerdeki vasıfların belirlenmesinde, maslahat- mefsedet dengelerinin de mutlaka gözetilmesinin gerektiği üzerinde durmuştur.[193]

5. İmâmiyye Şîası (İsnâ Aşeriyye) On İki İmam Mezhebi ve İmâmet

Bugün İran'da yaygın olarak bulunmakla birlikte[194] İslâm alemi ve dünyanın bir çok yerinde; Irak, Sûriye, Pakistan[195] ve Hindistan'da yoğun bir şekilde yaşayan[196] bu mezhebe aynı zamanda "Caferiyye" mezhebi de denmektedir. Bu görüşe mensup olanlar imamlara inanmayı imanın şartlarından biri olarak gördüklerinden dolayı; "İmâmiyye"; on iki masum imam kabul ettiklerinden dolayı; İsnâ aşeriyye, yani on ikiciler; hem itikad hem de ibadet ve muâmelatta imam Cafer es-Sâdık'ın görüşlerine dayandıklarından dolayı "Caferiyye" de denmiştir.

Arapça emme fiilinden emmen veya imâmeten şeklinde iki değişik mastarı bulunan "imâm" kelimesi, "kastetmek, öne geçmek ve imam olmak" gibi anlamlara gelir.[197] Bu kelime Kur'an'da dört âyette[198] imam, altı âyette[199] eimme şeklinde

---

[189] Dehlevi, Şah Veliyullah Ahmed, *Huccetullâhi'l-Bâliğa*, trc. Mehmet Erdoğan, İstanbul, 1994, II, 473.
[190] İbn Âbidîn, *Haşiyetü Reddi'l-Muhtar,* I, 572.
[191] Mâverdi, *el-Ahkamu's-Sultâniyye*, thk. Isam Faris Herestani, ve Muhammed İbrahim Zağlî, Beyrut, 1996, s. 31.
[192] Öztürk, Mustafa, *Kur'an ve Aşırı Yorum- Tefsirde Bâtinilik ve Bâtini Te'vil Geleneği*, 1. Baskı, Ankara 2003, s. 416.
[193] Pekcan, Ali, *İslâm Hukukunda Gâye Problemi Zarûriyyât- Hâciyyât- Tahsîniyyât*, İstanbul 2003, s. 104.
[194] Zerka, Musrafa Ahmed, *İslâm Hukuk Ekolleri ve Maslahat Prensibi*, Haz.: Ali Pekcan, İstanbul 2007, s. 123.
[195] Atay, Hüseyin, *Ehl-i sünnet ve Şîa*, Ankara 1983, s. 108.
[196] Karataş,Şaban, *Şîa'da ve Sünnî Kaynaklarda Kur'an Tarihi*, s. 29.
[197] Muhammed b. Mükerrem b. Manzur, *Lisânu'l-Arab*, Thk. Abdullah Alâyînî, Beyrut, Tsiz., I, 287-288.
[198] Bu âyetler için bkz: *Kur'an*, Bakara 2/124; Hûd 11/17; Furkan 25/74; Ahkâf 46/12.
[199] Bu âyetler için bkz: *Kur'an*, Tevbe 9/12; İsra 17/71; Enbiya 21/73; Kasas 28/5-41; Secde 32/24.

geçmektedir. Bu âyetlerde gerek tekil gerekse çoğul şekliyle kullanılsın, "Kendisine uyulan kimse, önder" manasında kullanılmış,[200] bundan da "Nübüvvet ve Takva" anlamları kastedilmiştir.[201]

İmâmet meselesi, İslâm tarihi boyunca müslümanların başını ağrıtan en önemli problemlerden biri olmuştur. Nitekim imâmet tartışmaları Hz. Peygamberin vefatının hemen akabinde ortaya çıkmış, Hz. Ebu Bekir'in seçilmesiyle halledilmiş gibi gözüken, ancak Ali- Muâviye mücadelesinde tekrar nükseden ve özellikle Hz. Hüseyin'in şehit edilmesinin ardından onun taraftarlarınca hep gündemde tutulan ve günümüze kadar uzanan canlı bir süreç halini almıştır. İmâmetin ehl-i sünnet kültüründeki ağırlığı ile Şîa ve İsnâ Aşeriyye kültüründeki ağırlığı birbiriyle kıyaslanamayacak kadar farklıdır. Bu durum temelde aynı kavramsal içeriği ifade eden hilâfet ve imâmet kavramlarının kullanımına da yansımıştır. Ehli sünnet daha ziyade hilâfetin kurumsal yapısını belirlemeye çalışmış, İsnâ Aşeriyye ise Kur'an'da imâmet kavramına göre daha belirgin ifadelerle yer aldığı için hilâfet kavramını kullansa bile, ağırlıklı olarak imâmet kavramını özel tanımlarda güçlendirmiş, hatta İmâmiyye, İsnâ Aşeriyyenin de içinde bulunduğu Şîî fırkalara verilen bir isim olmuştur. Sünnîler, hilâfetteki tarihi sırayı öngörerek dört halife döneminde ortaya çıkan uygulamarı, siyasî anlayışın bir gereği olarak mütalaa etmiş ve imâmet konusunu ısrarla inanç alanının dışında tutmaya özen göstermiştir. Aslında imâmet konusu İslâm inançlarıyla ilgisi olmadığı halde, Şîa ve ona bağlı alt fırkalar bunu akâidin bir unsuru haline getirmişlerdir. Meselenin Kelam kaynaklarında ele alınışı da onların bu iddialarına cevap vermek amacıyla oluşmuştur.

Şîa ise imâmeti, insanların tercihine bırakılamayacak kadar önemli görmüş ve imâmların bizzat ilâhî iradenin tecellisiyle tayin edildiğini savunmuştur. Bu anlayışa göre onlar, hem âyetler hem de hadislerin açık beyanı ile Hz. Peygamberden sonra Hz. Ali'nin imâm olacağını açıkladığı gibi, Ali de kendisinden sonra Hz.Hasan'ın, o da Hüseyin'in imâmetini açıklamıştır. Şîîlere göre İmâmiyye-İsnâ Aşeriyye, Hz. Peygambere varisleri sorulduğu zaman "Ali; kardeşim varisim, vasîm, benden sonra da her inananın velisidir, sonra oğlum Hasan, sonra Hüseyin, sonra da Hüseyin evladından dokuz kişidir; Kur'an onlardır, onlar Kur'an'la; havuz kıyısında bana ulaşıncaya kadar birbirlerinden ayrılmazlar." buyurduğunu hatta onları adlarıyla yazdığını söyler. Diğer

---

[200] Gümüşoğlu, Hasan, *İslâm'da İmâmet ve Hilâfet*, İstanbul , 1999, s. 19-20.
[201] Muhammed Ammâra, *el-Hilâfe fi'l- Ahzâbi'l-İslâmîyye*, 1. Baskı, Beyrut, 1977, s. 26.

bir düşünceyle Hz. Peygamber, İslâm dininin on iki halifeye kadar aziz olmaya devam edeceğini duyurmuştur. Bu inanışa mensup olanlar; On ikinci imâm olan Muhammed el-Mehdî b. Hasan (d. 255/869)'ın gaybete girdiğini, Allah'ın dilediği bir vakitte zuhur edeceğini ve dünyayı adaletle dolduracağını kabul etmektedirler.[202] Bütün bunların yanında Şîa düşüncesinde Hz. Peygamberin hanımları ehl-i beyt kapsamına dahil edilmez. "Selman bizden ve ehl-i beyttendir"[203] şeklindeki bir rivâyete dayanarak Selman-ı Fârisî'yi ehl-i beyte dahil edip, Hz. Peygamberle hayatını birleştiren ve onunla geceleyen hanımlarını bu kapsamın dışında tutan Şîîler'in bu tutumu, katı bir tassubunun eseridir[204] diyebiliriz. Ehli sünnet alimleri ve müfessirlerinin itibar ettiği genel görüşe göre Kur'an'da zikredilen "Ehl-i Beyt" ifadesinin delâlet ettiği kişiler şunlardır: 1- Hz. Peygamber, 2- Hz. Ali, 3- Hz.Fatıma, 4- Hz. Hasan, 5- Hz. Hüseyin ve son olarak da, 6- Hz. Peygamberin eşleri.[205]

Ehli sünnet ekolüne mensup olanlar genel manada âyet ve hadislerin ışığı doğrultusunda Hz. Peyganberin ailesine sevgi ve saygı noktasında herhangi bir ayrıma gitmeden onlara ayrı bir hayranlık duyarlar. Onların bu hayranlıkları Şîîrlerine dahi yansımıştır. İmam Şafi bir Şîîrinde ehl-i beyte olan sevgisini şöyle ifade eder:

"Ey binitli kişi! Mina'daki o taşlıklı yerde dur,

Ve oranın taşlı yerlerinde oturanlarla kalkıp gidenlere kulak ver.

Seher vaktinde tıpkı taşan Fırat nehrinin ahengiyle

Hacılar Mina'ya doğru dolup taştığında

Bil ki eğer Muhammed'in ailesini sevmek bir Râfizîlik (taşkınlık) ise

İns ve cin alemi şehadet etsin ki (o halde ben) bir Râfizîyim."[206]

"İmâmet ve Hilâfet" kavramları ehl-i sünnet ve Şîa taraftarlarınca farklı şekilde anlaşılmış ve bu doğrultuda tanımlamalar yapılmıştır. Sünnî anlayışta imâmet ve hilâfet

---

[202] Kummî, Sa'd b. Abdillah, *el-Makâlât ve'l-Fırak* (nşr. Cevad Meşkur), Tahran 1963, s. 197-198; Eş'arî, Ebu'l-Hasan, *Makâlâtu'l-İslâmiyyîn*, (nşr. Helmut Ritter), Weisbaden 1963, s. 30; Halil İbrahim Bulut, "İlk Dönem İmâmî Kaynaklarda Gaybet Anlayışı", *Cumhuriyet Ünv. İlahiyat Fak. Der*. Sayı: VII/II, Sivas 2004, s. 50-51.

[203] Tirmizî, Menâkıb, 20.

[204] Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, 1979, VI, 3892.

[205] Faruk, Ömer Fevzi, Ehl-i Beyt Kavramı Üzerine, *SÜİFD*, Çev: M.Bahâüddin Varol, 1994, Sayı: 9, s. 400-402.

[206] Muhammed b. İdris eş-Şafii, *Dîvânü'l- İmam eş-Şafii*, Beyrut, 1392, s. 72.

kavramları her ne kadar aynı anlamlarda kullanılıyorsa da, Şîa bu iki kavramı birbirinden ayırmış; imâmı nass ve tayinle belirlenmiş lider; halifeyi ise nass ve tayinin dışında bir yolla müslümanların başına geçen lider anlamında kullanmıştır.[207] Yine imam; imâmet makamı için zorunlu olan nitelikleri üzerinde taşıyan kişidir.[208] Şîî anlayışta halifelerin imamların hakkını gasp eden kimseler olarak kabul edilmesi sebebiyle halife kavramının tercih edilmemesi, Sünnî-Şîî literatürde imâmet kavramının "Devlet Başkanlığı" anlamında ortak kullanımını doğurmuştur.[209] İmâmiyye ekolu, insanların önüne geçen kişi anlamına gelen imam kelimesine çok daha geniş bir anlam yükleyerek, bu kelimeyi topluma dînî, siyasî, ve ictimâî alanlarda önderlik yapan ve aynı zamanda nass ile tayin edilmiş lider anlamında kullanmıştır.[210] Henry Corbin Şîa için vazgeçilmez bir unsur olan imâmet inancıyla ilgili şöyle enterasan bir şey söyler: "İsa'sız bir Hristiyanlık nasıl düşünülemezse, imâmet inancı olmayan bir Şîîliği düşünebilmek de bir o kadar imkansızdır.[211] Bütün bu inanışlar doğrultusunda Şîa'ya göre Allah'ın imam tayin etmeye mecbur olduğu Mu'tezile'nin "aslah" anlayışına dayandırılarak temellendirilmiştir.[212] İmamlar Allah'ın kapısı, ona giden yol ve ona işaret eden delillerdir. Onlar, Allah'ın ilminin hazinesi, vahyinin açıklayıcılarıdırlar.[213] Onlar bu ümmet içerisinde Nuh'un gemisine benzerler, bu gemiye binen kurtulur.[214] İmamlar meleklerden daha üstündür. Çünkü Allah melekleri Adem'e secde ettirmiştir;[215] ancak kendisinden daha üstün bir varlığa secde edilebilir.[216] Kuleynî de bu konuda benzer uç ifadeler kullanmıştır: "Kul, Allah'ı, Rasûlünü, tüm imamları ve zamanının imamını bilmeksizin mü'min olmaz"[217] "Kim Allah'ı ve biz ehl-i beytten olan imamı tanırsa Allah'ı tanımış, ona ibadet etmiştir. Kim de Allah'ı ve biz ehl-i

---

207 Hasan Onat, "Şiî İmâmet Nazariyesi" *Ankara Ünv. İlahiyat Fak. Der*., Ankara 1992, c. 32, s. 89.

208 Muhammed Mescid-i Câmiî, *Ehl-i sünnet ve Şîa'da Siyasî Düşüncenin Temelleri*, çev. Malik Eşter, 2. Baskı, İstanbul, 2003, s. 28.

209 Ahmet İshak Demir, "İmâmiyye Şîasında Dînî Otorite", *Din Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı, 3, III, 2003, s. 109-125.

210 Şeyh Müfid, Ebû Abdillah İbnü'l-Muallim Muhammed b. Muhammed, *Evâilü'l-Makâlât fi'l-Mezâhibi'l-Muhtarât*, (nşr. İbrahim el-Ensârî), Beyrut 1414/1993, s. 65.

211 Henry Corbin, "Şiîlikte Velâyet Kavramı", çev., Sabri Hizmetli, *AÜİFD*., Sayı, 26, Ankara, 1983, s. 719.

212 Halife Keskin, *Kendi Kaynakları Işığında Şîa İnanç Esasları*, Beyan yay. 2000, s. 133.

213 el-Kummî, *Risâletü'l-İtigâdâti'l-İmâmiyye*, s. 111.

214 Kummî, *a.g.e*., s. 110; Hadisin tüm senetlerinde şiddetli cerhe uğramış raviler yer aldığı için mezkûr hadis "Zayıf" kabul edilmiştir. Geniş bilgi için: Kahraman, Hüseyin, "Şîa'da Bir Hidâyet Rehberi Olarak Ehl-i Beyt ve "Nûh'un Gemisi" Benzetmesi", *Marife Dergisi*, yıl 4, sayı III, Kış, 2004, s. 185.

215 Bkz. Kur'an, Hicr 15/30.

216 Kummî, *a.g.e*., s. 104-105.

217 Kuleynî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Yakub b. İshak, *el-Usûl Mine'l-Kâfî*, (*Kitâbu'l-Hücce*), şrh., Cevad Mustafâvî Horasânî, Tahran, 1924, I, 255.

beytten olan imamı tanımazsa, Allah'tan başkasına kulluk etmiş olur.[218] Bunun tam tersini söyleyen Şîî müellifler de mevcuttur.[219] Bütün bunların yanında insanların imamsız kalamayacaklarını da Rasûlullah (s.a.v)'ın bir hadisine dayandırmışlardır; "Kim zamanının imamını bilmeden, tanımadan ölürse, cahiliyet ölümü üzere ölmüştür."[220] Ayrıca İsnâ Aşeriyye, nübüvvetle imâmet arasında Hz. Peygamberin belirlenmesi ve imâmların belirlenmesi yani tayin edilmesi bakımından bir paralellik kurdukları gibi, Hz. Peygamberin ölüm şekli ve imamların ölüm şekli bakımından da bir paralellik kurmaktadır. Buna göre Hz. Peygamber, Hayber'de zehirlenmiş ve onun ölümüne bu zehir neden olmuştur. Bütün imamlar da ya zehirlenmiş ya da katledilmiştir.[221]

Şîîler'in imâmet inanışlarından hareketle birkaç sahâbî dışında sahâbîlerin hepsini kötülemeleri ve itham etmeleri de aşikardır. Zira onlar sahâbîleri ihanetle suçladıkları için kendilerince muteber sayılan sahâbîlerin dışındaki sahâbîlerin rivâyetlerini dahi kabul etmezler.[222]

İmâmet kavramının terim anlamıyla ilgili olarak ehli sünnet alimleri birbirine yakın tanımlar ortaya koymuşlardır. Örneğin Mâverdi (450/1058) imâmeti şöyle tanımlar: "İmâmet, dini korumak ve dünyayı yönetmek üzere nübüvvetin yerine konulan makamdır."[223] Taftazânî (792/1385) ise imâmeti: "Hz. Peygambere vekaleten din ve dünya işlerinde genel başkanlıktır."[224] şeklinde tanımlar. İbn Haldun (808/1406)'a göre ise: "İmâmet"; dini korumak ve dünya işlerini dini bir siyasetle yönetmek hususunda şeriat sahibinin yerine geçmektir.[225] ehl-i sünnet için itikâdî bir konu olmanın dışında ayrı bir önem arzeden hilâfet ve özellikle ülü'l-emre itaat vazgeçilemez şeylerdir. Zira; "Zâlim bir sultanın idaresi altında yaşanan kırk yıl,

---

[218] Kuleynî, *a.g.e.*, s. 256.
[219] İrfan, Abdülhamid, *İslâm'da İtikâdî Mezhepler ve Akâid Esasları*, trc. M. Saim Yeprem, İstanbul 1981, s. 16-20.
[220] Muhammed Rıza el-Muzaffer, *Akâidü'l-İmâmiyye*, (*Şîa İnançları*), çev., Abdülbâkî Gölpınarlı, İstanbul, 1978, s. 50-51; Kuleynî, *Usûlü'l-Kâfî*, (Beyrut baskısı), I, 439.
[221] el-Kummî, *Risâletü'l-İtigâdâti'l-İmâmiyye*, s. 115-117.
[222] İhsan İlâhî Zahîr, *eş-Şîa ve's-Sünne*, (trc. Sabri Hizmetli- Hasan onat, "*Şîa'nın Kur'an, İmâmet ve Takiyye Anlayışı*"), Ankara, 1984, s. 72-73.
[223] Mâverdi, Ebu'l-Hasen Habib, *el-Ahkâmu's-Sultâniyye*, (İslâm'da Hilafet ve Devlet Hukuku), çev., Ali Şafak, İstanbul, 1976, s. 5.
[224] Taftazânî, Mes'ud. b. Ömer b. Abdilaziz b. Sa'düddîn, *Şerhu'l-Makâsıt*, Thk., Abdurrahman Umeyra, Kum, 1989, s. 232.
[225] İbn Haldun, Ebu Zeyd Abdurrahman b. Muhammed, *Mukaddime*, Beyrut, 1971, s. 159.

saltanatsız geçen bir geceden daha iyidir"[226] denilebilecek kadar ileri gidilmiştir. Ehli sünnetin ülü'l-emre itaat noktasındaki bu kesin çizgisi birtakım Şîî alimlerce eleştiri konusu yapılmış; ehli sünnetin, zalim yöneticiye itaati farz görüp, zalim yöneticinin zulüm ve eziyetine sabrı farz olarak görmesi kınanmış ve ehli sünnet için; zalim yöneticiye isyan, dinden, İslâm'dan çıkmaktır; Şîa'ya göre ise zalim yöneticiye itaat ve zulme sabır dinden çıkmaktır, şeklinde tabirler kullanılmıştır.[227] Bütün bu eleştirilerin kaynağı olarak gösterilen temel unsurun ise; ehli sünnetin, İslâm anlayışında Raşid Halifeler, sahâbe ve tâbiîn döneminde gerçeklik bulmuş olan İslâm'ı referans alması; Şîa'nın ise, İslâm anlayışında, Hz. Peygamberin emirlerini referans alması ve böylelikle bu iki ekolden birisinin İslâm'a, ilk dönem İslâm tarihinden baktığı; diğerinin ise (ehli sünnet) ilk dönem İslâm tarihini Hz. Peygamber dönemine ait İslâmi ölçü, kayıt ve anlayışlarla değerlendirdiği[228] şeklinde bir nevi ayrım noktalarının mihenk taşları belirtilmiştir. Ehli sünnetin bu konudaki eleştirildiği bir diğer nokta ise; önce mevki sahibinin belirlenip, sonra da onun özelliklerine göre makamın tanımlanıp sınırların çizilmesidir. Bir başka deyişle; önce vâsî ve halife tayin ediliyor, sonra vesâyet ve hilâfetin tanımı yapılıyor.[229] Yine bir Şîî'nin, hiçbir zaman, gücü meşru olmayan yollarla elde eden ve şer'î kurallara aykırı bir yol izleyen yönetici ve egemen düzenin meşruluğunu kabul edemeyeceği de[230] bildirilir.

---

[226] İbn Teymiyye, Takiyyüddin Ahmed. b. Abdilhalim, *Siyaset: es-Siyasetü'ş-Şer'iyye*, çev. Vecdi Akyüz, İstanbul 1985, s. 194-195.
[227] Muhammed Mescid-i Câmiî, *Ehl-i sünnet ve Şîa'da Siyasî Düşüncenin Temelleri*, s. 19.
[228] Muhammed Mescid-i Camiî, *a.g.e.*, s. 55-56.
[229] Muhammed Mescid-i Camiî, *a.g.e.*, s. 168.
[230] Muhammed Mescid-i Camiî, *a.g.e.*, s. 255-256.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞÎA'NIN İMÂMET'E DELİL OLARAK GETİRDİĞİ AYETLER

1. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Birinci Delili

Şîî alimler, bir çok aklî ve naklî delile dayanarak Hz. Peygamberin hilâfet ve vesâyeti konusunda özel bir durumun olduğuna inanmaktadırlar. İşte, Şîa'nın imâmiyye fırkasına mensup ve Şîa mezhebinde kendi zamanına kadar "Allâme" lakabıyla tanınan ve İlhanlı hükümdarı Olcaytu'nun Şîî olmasına sebep olan kişi olarak da bilinen İbnü'l-Mutahhar el-Hillî, imâmet görüşlerini savunduğu eserinde birtakım âyetlerden hareketle Hz. Ali'nin imâmete herkesten daha layık olduğuna delil getirmeye çalışmıştır. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî, Kur'an-ı Kerim'de Hz. Ali'nin imâmetine delâlet eden kırk âyet olduğundan bahseder.[231] Bunlardan birincisi olarak da Mâide Sûresi 5/55'inci âyetini delil getirir, bu âyette yüce Allah:

"إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُواْ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلاَةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ."

"Sizin dostunuz (veliniz) ancak Allah'tır, Râsûlü'dür, iman edenlerdir; onlar ki Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılar, zekâtı verirler"[232] buyurmaktadır.

Hillî, bu âyetin Hz. Ali hakkında nâzil olduğu hususunda icma olduğunu söyleyerek, Sa'lebî'nin Ebû Zerr[233]'den riveyetine yer verir: "Şu iki kulağımla işittim ki, işitmemişsem kulaklarım sağır olsun- şu iki gözümle gördüm ki- görmemişsem gözlerim kör olsun, Ali itaat edenlerin kumandanı ve kafirlerin katilidir, ona yardım eden zafere ulaşır, ona yardım etmeyen yardımsız kalır. Bir gün öğle namazını Rasûlullah ile kılmıştım, mescitte bulunan bir dilenci yardım istedi, kimse ona yardım etmedi, bunun üzerine ellerini semaya kaldırarak: "Allah'ım şahitlik ederim ki, Peygamberinin mescidinde yardım istedim, fakat kimse bana yardım etmedi." dedi. O

[231] İbnü'l-Mutahhar el-Hillî, Cemâluddin Hasen b. Yusuf b. Ali, *Minhâcü'l-Kerâme fî Ma'rifeti'l-İmâme*, Kahire, 1962, s. 147.

[232] Karaman Hayrettin, Özek Ali, Dönmez İbrahim Kâfî, Çağrıcı Mustafa, Gümüş Sadrettin, Turgut Ali, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 6. Baskı. Ankara 2001. Mide 5/55, (Bundan sonraki Kur'an meallerinin hepsi bu eserden verileceği için tekrar zikredilmeyecektir).

[233] Asıl ismi; Ebu Zer Cündeb b. Cünâne b. Süfyan el-Gıfârî (ö. 32)'dir. Gıfâr kabilesine mensup olan Ebu Zerr, ilk bedevi Müslüman diye bilinirken, dördüncü veya beşinci kişi olarak İslamiyet'i kabül ettiğine dair haberler vardır. Hz. Osman döneminde bir takım nedenlerden dolayı Rebeze'ye sefer etmiş ve iki yıl orada zühd hayatı yaşamıştır. Geniş bilgi için: Aydınlı, Abdullah, "Ebu Zer el-Gıfârî", *DİA*, X, İstanbul , 1994, s. 266-269.

esnada Ali namazda ve rüku halindeydi, dilenciye sağ serçe parmağındaki yüzüğü işaret etti, dilenci de yüzüğü aldı, bu hadise Rasûlullah (a.s)'ın gözleri önünde cereyan etti. Allah Rasûlü namazı bitirince başını semaya kaldırarak şöyle buyurdu: "Allah'ım Musa (a.s) : "Rabbim! Göğsümü genişlet, işimi kolaylaştır, dilimin düğümünü çöz ki sözümü iyi anlasınlar, ailemden kardeşim Harun'u bana vezir yap, beni onunla destekle, onu görevimde ortak kıl"[234] diye dua etmişti de, sen de bunun üzerine, şöyle buyurarak okunan Kur'an'ı indirmiştin: "Seni kardeşinle destekleyeceğiz; ikinize bir kudret vereceğiz ki, onlar size el uzatamayacaklar, âyetlerimizle ikiniz ve ikinize uyanlar üstün geleceklerdir."[235] Allah'ım! ben de senin Peygamberin ve dostunum. Allah'ım! Benim göğsüme genişlik ver, işimi kolaylaştır, bir de bana ehlimden kardeşim Ali'yi vezir yap, onunla arkamı kuvvetlendir". Rasûlullah sözünü bitirir bitirmez Cibril (a.s) Allah katından inerek: "Ey Muhammed oku! Dedi, Allah Rasûlu: "Ben okuma bilmem" dedi, Cibril tekrar: "Oku" dedi, bunun üzerine; "Sizin dostunuz (veliniz) ancak Allah'tır, Rasûlüdür, iman edenlerdir; onlar ki Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılar, zekâtı verirler"[236] âyeti nâzil oldu.[237]

Fakih İbnü'l-Megâzili[238] el-Vâsitî eş-Şâfii, İbn Abbas'tan rivâyetle: "Bu âyetin Ali hakkında nâzil olduğunu, âyetin işaret ettiği mutasarrıf olan veli'nin Ali olduğu ve Allah ve Rasûlu'nün velâyeti Ali'ye verdikleri gibi ümmet arasında da velâyetin onun olduğunun sabit olduğunu" nakletmiştir.[239]

Bu âyetle ilgili olarak Şîî müfessirlerin yorumlarına bakacak olursak; Şîî bir müfessir olan Tabersî (548), Mâide 55 âyetini tefsir ederken, bu âyetin Hz. Ali'nin imâmetine ve ona itaatin farziyetine işaret ettiğini söyleyip, dil yönünden izahatlar yaparak "Veli" kelimesinin üzerinde durup şöyle der: "Veli: Allah'ın nusretine nail olan kimsedir. Tıpkı bir kimseye falanca kadının velisi denildiğinde onun nikahını elinde tutmasının kastedilmesi gibi… Sultan da halkının velisidir ve onun kendisinden sonra halkının başına getireceği kimseye de müslümanların velisi (idarecisi) denir". Şu halde âyetteki velâyetten maksat, din ve devlet işlerini uhdesine almaktır. Veli de, dinde

---

[234] Tâhâ 25-32.
[235] Kasas 35.
[236] Mâide 55.
[237] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 147-149.
[238] Bulak Emîriyye matbaasındaki nüshada "İbnü'l-Megâzî" şeklinde geçmektedir. bkz: el-Hillî, *a.g.e.*, s. 148.
[239] el-Hillî, *a.g.e.*, s. 148-149.

tasarruf sahibi olan kimse demektir[240] diyerek bir nevi Hillî'nin işaret ettiği doğrultuda tefsir yolunu takip etmiştir.

Tabersî, ayrıca bu âyetin Hz. Ali'nin velâyetine işaret ettiğiyle ilgili Hillî'nin rivâyetinin aynısını A'meş'ten naklederek aktarır. Bu rivâyetin yanı sıra yakın manada rivâyetlerden de bahseder. Tabersî (âyete mana verdikten sonra) şöyle der: "Bu âyet Hz. Peygamberden sonra hiç ara vermeksizin Hz. Ali'nin imamlığının sıhhatine dair en açık delillerdendir…Âyetteki; "İman edenler"den maksat, Hz. Ali'dir. Onun imâmeti açık bir şekilde nasla sabit olmuştur". Yine bu âyetin Hz. Ali hakkında nâzil olduğunu ispatlamak için, âyette yer alan (وَالَّذِينَ آمَنُوا)'den maksadın Hz. Ali olduğu yönündedir. Zira âyetin nüzûlü zamanında, Hz. Ali'nin rükuda olduğu halde, Mescid-i Nebevi'de dilenen bir fakire yüzüğünü sadaka olarak verdiği ve âyetin, Ali'nin bu hareketini övmek için nâzil olduğu rivâyet edilmektedir.[241] Tabersî, bu hususla ilgili daha bir çok mezhebi kaygılar ve zorlama te'villere başvurarak âyete manalar vermiştir

Yine Şîî bir müfessir olan Tabatabâî (1981) de, bu konuda Tabersî'nin yorumları ve nakilleri doğrultusunda âyeti tefsir etmeye çalışır. Âyette geçen (إِنَّمَا) hasr edatının âyette yer alması, Allah Teâla, Rasûlullah ve rükuda tasadduk eden Hz. Ali'nin dışında hiç kimsenin, dindeki velâyete sahip olmadığını göstermek içindir, diyerek bir nevi velâyeti sınırlandırmıştır.[242] Âyette Hz. Ali'nin şahsını ifade eden kelime (الَّذِينَ)'dir. İsmi mevsulün burada cemi' sigasıyla gelmesi tazim içindir, demiştir. (وَهُمْ رَاكِعُونَ) lafzındaki (vav) Şîa ve ehli sünnet arasında problem teşkil eder bir haldedir. Zira Şîa bu vav'ın vav'ı hâliye olduğunu söylerken;[243] ehli sünnet bu vav'ın atıf vavı olduğunu dile getirir.[244] Buna çözüm olarak Tabatabâî rüku kelimesinin burada mecazi anlamda kullanıldığını söyleyerek âyete şu şekilde bir mana verir: "Sizin velileriniz (yardımcılarınız) Yahudiler, Hristiyanlar ve Münafıklar değillerdir. Sizin velileriniz; Allah, O'nun Rasûlü ve namaz kılan, zekat veren ve bütün durumlarda Rablerine boyun eğerek O'nun emirlerine kayıtsız şartsız uyan veya geçim darlığı çeken fakirler

---

240 et-Tabersî, Ebu Ali el-Fadl b. el-Hasen, *Mecmeu'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'an*, Beyrut, 1970, VI, 126-127.
241 et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, II, 128.
242 et-Tabatabâî, Seyyid Muhammed Hüseyin, *el-Mizan fî Tefsîri'l-Kur'an*, 2. Baskı., Beyrut 1971, VI, 14.
243 Ebu Muhammed et-Tayyib el-İbrahim, *İ'râbu'l-Kur'ani'l-Kerim*, 3. Baskı., Beyrut 2006, s. 117.
244 Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed b. İsmail, *İ'râbu'l-Kur'an*, Beyrut 2006, s. 237.

oldukları halde zekat veren mü'minlerdir"[245]. Bir rivâyete göre (Ömer'in vefatı sonrası toplanan şûrâya hitaben) Ali; kendisi hakkında indiğine işaret ederek; "Sizi Allah'a havale ediyorum, sizin içinizde herhangi biriniz hakkında; "Sizin dostunuz (veliniz) ancak Allah'tır, Rasûlü'dür, iman edenlerdir…" âyeti nâzil oldu mu? diye sordu. (Şûrâdakiler) "Hayır" dediler.[246]

1.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

İbn Teymiyye, el- Hillî'nin bu iddiasına on dokuz farklı yönden cevap vermiştir.

1.1.a. Rivâyet Yönünden

İbn Teymiyye, Hillî'nin "Bu âyet Ali hakkında inmiştir" sözünün yalan türü propagandaların en büyüklerinden olduğunu, ilim ehlinin, bu âyetin yalnızca Ali hakkında inmediği konusunda icmasının olduğunu söyler. Çünkü Hz. Ali'nin namazda iken yüzüğünü tasadduk etmediğini ve bu konuda icma olduğunu,[247] Sa'lebî'nin ise, tefsirinde mevzû hadisler naklettiğini ve Sa'lebî[248] (ö. 427)'yi ilim ehlinin: "Geceleyin odun toplayan kişi"ye benzettiğini dile getirerek, onun güvenilemeyecek bir şahıs olduğunu söyler. Onun öğrencisi el-Vâhidî (ö. 468)'nin de, sahih ve zayıf rivâyetlerinin olduğunu söyler. Beğavî'nin[249] tefsirinin, Sa'lebî'nin tefsirinin bir özeti olduğu, ancak Beğavî'nin tefsirinde, Sa'lebî'nin rivâyet etmiş olduğu mevzû hadis cinsi bir şey

---

[245] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, VI, 15.

[246] Karataş, Şaban, *Şîa'da ve Sünnî Kaynaklarda Kur'an Tarihi*, s. 95-96.

[241] İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdilhalim, *Minhâcü's-Sünneti'n-Nebeviyye fi Nakdi Kelâmi'ş-Şîati'l-Kaderiyye*, Kahire 1989/1409, VII, 8.

[248] Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Nisâbûrî (ö. 427), meşhur bir alimdir. Kur'an ilminde zamanının birincisi sayılmaktaydı. Tefsir sahasında da büyük şöhret kazanmıştır. Ancak tefsirinde bir takım zayıf kaviller, esassız kıssalar da yer bulmuştur. Fatih Kütüphanesinde (398) numarada "*Nihâyetü'l-Beyân fî Tehsîri'l-Kur'an*" adlı tefsir Sa'lebi'ye izafe edilmektedir. Geniş bilgi için: Bilmen, Ömer Nasûhî, *Büyük Tefsir Tarihi Tabakâtü'l-Müfessirin*, İstanbul , 1973, I, 406-407; Yardım, Ali, *Hadis II*, Dokuz Eylül Ünv. Yay., İzmir, 1992, s. 129.

[249] el-Beğavî, Ebu Muhammed el-Hüseyin b. Mes'ud b. Muhammed, Şafii mezhebine mensup, hadis, fıkıh ve tefsir alanlarında eserler vermiş velûd bir âlimdir. Senetsiz hadis nakli geleneğini başlatan ilk kişidir. Seksen yaşında vefat etmiştir. En meşhur eserleri: *Şerhu's-Sünne, Mesâbîhu's-Sünne, el-Câmi' Beyne's-Sahîhayn, et-Tehzib ve Meâlimü't-Tenzil*'dir. Geniş bilgi için: Güngör, Mevlüt, "Begavi, Ferra", *DİA*, V, 340-341.

zikretmediğini dile getirirken[250] Sa'lebî'nin bu alanda çok yetersiz bir müfessir olduğunu söyler.

İbn Teymiyye, daha sonra Muhammed b. Cerir et-Taberî (310/922), Bakî b. Mahled[251] (276/889), İbn Ebî Hâtim (ö. 327/939) gibi müfessirleri sayıp, bunların tefsirlerinde bu tür mevzû haberlerin olmadığını söyler.[252] Sa'lebî, aynı âyetin Hz. Ebu Bekir hakkında nâzil olduğunu, İbn Abbas'tan rivâyet etmiştir. Yine Sa'lebî'nin rivâyetine göre, Abdülmelik şöyle diyor: "Ebû Cafer el-Bâkır'a âyetten kimlerin kastedildiğini sordum; "Mü'minlerdir" dedi, ben insanlar, "O Ali'dir" diyor dedim, o da: "Ali de mü'minlerden biridir" dedi. İbn Ebî Hâtim (327/939) tefsirinde, babasından rivâyetle, İbn-i Abbas'ın ilgili âyet hakkında şöyle dediğini rivâyet etti: "Her müslüman Allah'ı, Rasûlü'nü ve bütün mü'minleri kendisine veli edinmiştir".[253]

İbn Teymiyye burada bir meydan okumaya giderek savunmasını şu şeklide sürdürür: "Ey Rafizî! Bu haberle ilgili olarak bir tek sahih senetli haber getirmeni istiyoruz. Sa'lebî'den rivâyet ettiğin senet zayıf ve o senette töhmete dûçâr olmuş bir çok kişi vardır. İbnü'l-Megâzili'ye gelince, hadis ilmini biraz bilen kimse, onun kitabını yalan rivâyetlerle nasıl doldurduğunu çok iyi bilir."[254]

1.1.b. Dirâyet Yönünden

Her şeyden önce; Hillî'nin işaret etmiş olduğu delillerin zann olarak bile kabul edilmesinin doğru olmadığı, bunların safsata türü yalan ve batıl şeyler olduğunu dile getiren İbn Teymiyye bu meyandaki açıklamalarını birtakım âyetlerle delillendirmeye çalışır.[255]

İbn Teymiyye, Hillî'nin Kur'an'ı tefsir ederken, bazı insanlardan hikaye edilen sözlere dayanarak, getirmiş olduğu delillerin birbirine zıt ve birbiriyle çelişen şeyler olduğunu,[256] yalanın, ancak Allah'ın kalbini köreltiği kimseye gizli kalabileceğini, Hz.

---

[250] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 12.
[251] Şeyh Ebu Abdillah Bakıyy b. Mahled el-Kurtubi (ö. 276), Müfessir, muhakkık, hâfızu'l-hadis, müctehid bir zattır. Geniş bilgi için: Bilmen, *a.g.e.*, I, s. 350.
[252] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 13.
[253] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 14.
[254] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 15.
[255] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 8.
[256] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 9.

Peygamberin nübüvvetine işaret eden delillerin hak olduğunu, İslâm dininin hak olduğunu söyleyip, Hillî'nin imâmete delil olarak getirdiği şeylerle gayesinin, îmânı, Kur'an'ı ve Hz. Peygamberi zedelemek olduğunu her akıl sahibi insanın anlayabileceğini söyler.[257] Sözlerinin devamında ağır ifadeler kullanarak, Şîa'yı Râfiza[258] olarak tanıtan İbn Teymiyye: "Râfizîliğin aslında, münafık, zındık bir topluluk oluşturmak olduğunu, maksatlarının, Kur'an, Hz. Peygamber ve İslâm dinini karalamak olduğunu, dini karalayan hadisler uydurup, insanları bu hadislere teşvik ettiklerini, aklı selim bir insanın bu hadisleri düşündüğü zaman, İslâm dinini zedelediğini anlayabileceğini, zındıkların, Râfizîlerin açmış olduğu bu kapıdan girerek, uydurma ve yalan haberlerle İslâm ve müslümanlara hücum ettiğini" söyler. Yine aynı şekilde böyle asılsız haberlerin cahilleri de şüpheye düşürdüğünü, Nusayrîler, İsmâilîler ve onların dışındaki münafık, inkarcı zındıkların bu haberlere inanarak saptıklarını, bunların sapkınlıklarının başını ise, Râfizîler'in Kur'an ve Hadis tefsirlerinde yalan olarak zikrettikleri şeyleri tasdikiyle başladığını dile getirir.[259]

"Şâyet âyet-i kerimeden murad, zekatın rükû halindeyken verilmesi olsaydı, bu durumun, velâyetin şartlarından olması vacip olacaktı. O zaman da Ali'den başka hiçbir müslüman velâyet hakkına sahip olamazdı. Aynı şekilde, Hz. Hasan, Hüseyin ve sair Haşimoğulları'nın da velâyeti mevzû bahis olmazdı. Bu durum ise müslümanların icmâına terstir."[260]

İbn Teymiyye, Hz. Ali'nin rükû halindeyken yüzüğünü dilenciye vermesi hadisesine şöyle yaklaşıyor: "Namazda sadaka vermek, köle âzât etmek, hediye vermek, hîbede bulunmak, icâre yapmak, nikah ve talak yapmak ve bunların dışındaki akitleri yapmak, müslümanların ittifakıyla ne vacip ne de müstehaptır. Kişi namazda konuşmadan bu işleri yapsa bile namazı bozulur, aynı şekilde anlaşılır işaretlerde bulunmak bile namazı bozar. Diğer alimler de; şâyet böyle bir olay söz konusu olsa bile, şer'î bir icabın olmaması hasebiyle mülkiyetin söz konusu olamayacağını söylerler. Şâyet rükûdayken zekat vermek müstehap olsaydı, Hz. Peygamber böyle yapar ve

---

[257] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 10.
[258] Râfizî: Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in halifeliğini reddedenler olarak bilinmekle birlikte, sahâbeye dil uzatan ve onları tekfir etmeyi inanç esası haline getirenlere verilen bir isimdir. Geniş bilgi için: Polat, Salahattin, *Hadis Araştırmaları*, 2. Baskı., İstanbul 2003, s. 87; Doğan, Yahya, *Râfıza Kavramı ve Râfızîlik*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2000, s. 11-18.
[259] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 11.
[260] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 16.

ashâbını da buna teşvik ederdi.[261] Şâyet namazdayken zekat vermek meşru olarak kabul edilse, bu durum rükû haline has kılınmazdı. Bilakis kıyam ve ka'de, rükûdan daha evladır. Nasıl olur da: "rükû halinde zekat verenlerden başka kimse veliniz olamaz" denilebilir? Şâyet zekatını veren kimse ayakta ve otururken vermişse, veliliği (dostluğu) hak edemez mi?[262]

Ümmetin çoğunluğu böyle bir haber işitmemiş ve böyle bir haber müslümanların güvenilir kitaplarında olan ne Sahihler'de ne Sünenler'de, ne Câmi'ler'de ne de ana kaynaklarından birinde mevcuttur. Râfizîler'in sözü gereğince, Ali'nin zekatını rükû halindeyken vermiş olması gerekir, ancak Ali'nin, Hz. Peygamber zamanında üzerine zekat farz olmamıştır. Çünkü o fakir biriydi, gümüşün zekatı ise; ancak bir seneye kadar nisap miktarına sahip olanlara farz olur, Ali ise hiç de bu şartlara haiz olamamıştır. Kaldı ki, alimlerin çoğunluğuna göre yüzük zekat olmaz.[263] Tabatabâî İbn Teymiyye'nin bu görüşüne şu şekilde bir karşılık verir: "Âyetteki zekattan kasıt, fakihlerin bildiği zekat değildir. Zira zekat kelimesi mutlak olarak veya namazla yan yana kullanıldığında, Allah yolunda yapılan mali harcama anlamında kullanılır."[264]

Mevzû bahis olan âyet-i kerime de aşağıdaki âyetler mesabesindedir ve hepsinde de rükû emri vardır; "Namazı kılın, zekatı verin, rüku edenlerle birlikte rüku edin"[265]; "Ey Meryem! Rabbine gönülden boyun eğ, secde et, rüku edenlerle birlikte rüku et"[266] Allah Teâla yukarıdaki âyetleri mü'minlerin, namazlarını cemaatle kıldıklarını açıklamak için zikretti, cemaatle namaz kılan kimsenin de bir rakatta cemaate dahil olması ancak, rükûya yetişmiş olmasına bağlıdır,

İbn Teymiyye'ye göre âyet-i kerimedeki: (وَهُمْ رَاكِعُونَ) lafzındaki vav (و) atıf vavıdır. Çoğunluk bu görüşü benimsemiştir. Râfizîler ise bu vavın vav-ı hâliye olduğunu, aksi takdirde mananın açığa çıkmayacağını söyler. Bunun dışında seleften halefe müfessirlerin yanında, açıkça bilinen şudur ki; bu âyet kafirleri veli (dost) edinmeyip, mü'minleri veli edinmenin gerekliliği hakkında nâzil olmuştur, diyerek

---

[261] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 16.
[262] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 17.
[263] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 18.
[263] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 19.
[264] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, VI, 17.
[265] Bakara 43.
[266] Âl-i İmran 43.

konuyla ilgili rivâyetten bahseder: Rivâyete göre Abdullah b. Übeyy ve Ubâde İbnu's-Sâmit'in daha önce Yahudiler'i dost edinmiş olup, sonra da Allah ve Rasûlü'nü dost edindiklerini açıklamaları üzerine bu âyet nâzil olmuştur. Âyet umûmî olarak müminleri dost edinmenin vücubiyetini açıklıyor ve umûmî olarak kafirleri dost edinmeyi yasaklıyor. Sahâbe ve tâbiîn, bu âyetin umûmî olduğunu, yalnızca Hz. Ali'ye has kılınamayacağını söyler. Azıcık düşünen kimse âyetin siyakına bakarak bu âyetin buna delâlet ettiğini anlar.

Allah Teâla bu âyetin üç âyet öncesinde şöyle buyuruyor: "Ey İnananlar! Yahudileri ve Hıristiyanları dost olarak benimsemeyin, onlar birbirlerinin dostudurlar. Sizden kim onlara dost olursa o da onlardandır. Allah zulmeden kimseleri doğru yola eriştirmez."[267] Bu âyet Yahudi ve Hristiyanları dost edinmekten nehyeder. Bu âyet-i kerimelerde vasfedilenler, münafıklar gibi kafirleri dost edinen ve kalplerinde hastalık bulunan kimselerdir. Daha sonra Allah (c.c) şöyle buyuruyor: "Ey İnananlar! Aranızda dininden kim dönerse bilsin ki, Allah, sevdiği ve onların da O'nu sevdiği, inananlara karşı alçak gönüllü, inkarcılara karşı güçlü, Allah yolunda cihad eden, yerenin yermesinden korkmayan bir millet getirir. Bu, Allah'ın dilediğine verdiği bol nimetidir. Allah her şeyi kaplar ve bilir. Sizin dostunuz ancak Allah, O'nun Peygamberi ve namaz kılan, zekat veren ve rüku eden müminlerdir. Kim Allah'ı, Peygamberini ve inananları dost edinirse bilsin ki, şüphesiz Allah'tan yana olanlar üstün gelirler."[268] Tabatabâî ise mezkûr Mâide 55. âyetin, bir öncesi ve bir sonrasıyla hiçbir alakasının olmadığını söyler. Mâide 56. âyet için şu rivâyeti aktarır: "Rasûlullah: "Benden sonra dostunuz Ali'dir," dedi. Orada bulunanlar: "Rabb olarak Allah'tan, Peygamber olarak Muhammed'den, veli olarak da Ali'den razı olduk," dediler. Akabinden de Mâide 56. âyet nâzil oldu."[269]

İbn Teymiyye, bu âyetin Ali'nin imâmetine delâlet etmediğini savunmaya şu şekilde devam eder: "Mevzû bahis olan âyetten sonraki 56. âyet, cemi' sîgasıyla gelmekle beraber, yakin bir ilimle düşünen bir kimse, bu âyetin ne Hz. Ebu Bekir, ne Ömer, ne Osman, ne Ali ne de onun dışındakilere yani bir tek kişiye hasredilemeyeceğini, bu sıfatlarla muttasıf bütün müminleri kapsadığını anlayabilir.

[267] Mâide 51.
[268] Mâide 54-56; İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 19.
[269] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, VI, 19.

Fakat yukarıda sayılanlar, özellikle bu âyetin şümûlüne dahildir.[270] Tabatabâî, âyetteki çoğul ifadesinin kullanılmasına karşı çıkmanın yersiz olduğunu, zira Mümtehine sûresinin yalnızca Hâtıp b. Ebî Belte'a hakkında nâzil olmasına rağmen hitap ediliş tarzının cemi' olduğunu söyleyerek, bu konuda; Münâfikûn 8, Bakara 215 ve 274 ile, Mâide 52. âyetleri delil getirir.[271]

İbn Teymiyye, daha sonra bir takım tarihi olaylara bakarak aklî çıkarımlar yapar. Mezkûr hadisteki lafızların Hz. Peygambere bir iftira olduğunu söyledikten sonra sözlerine şu şekilde devam eder: "Hz. Ali (r.a), itaat eden herkesin kumandanı değildi, bilakis Allah Rasûlü'nün ümmetinin kumandanıydı ve yine o bütün kafirlerin katili de değil bir kısmının katiliydi. Şâyet mezkûr hadis doğru olsaydı, Ali'ye yardım etmeyenler ve onun hakkını vermeyenler (Şîîlere göre) yardım görmeyenlerden olacaklardı, halbuki hiç de böyle olmamıştır. "Ona yardım eden zafere ulaşır, ona yardım etmeyen yardımsız kalır" sözüne gelince, bu söz vâkıanın hilafına bir sözdür.[272] Çünkü Allah Rasûlü haktan başka bir şey söylemez. Şîîler, Osman şehit edilinceye kadar, bütün ümmetin onu yardımsız bıraktıklarını iddia ediyorlardı. Onların inancının aksine ümmet, Osman şehit edilinceye kadar görülmemiş bir şekilde zafere ulaşmıştı, ondan sonra da böyle bir galibiyet görülmemiştir. Sonuçta yardım, Allah'tan hakkıyla sakınmak ve sabretmekle gerçekleşir."[273]

İbn Teymiyye devamında yine aynı şekilde; Allah Rasûlü'nün, yüzükle tasaddukta bulunma olayının akabinden yapmış olduğu dua, yalanın en bariz olanlarındandır diyerek, Hz. Ali'nin bir yüzük tasadduk etmesi neticesinde (!) bu olayın bu kadar büyütülmesine bir şekilde sitem etmektedir: "Bilinen şu ki ashâb, ihtiyaç hasıl olduğu zaman Allah yolunda infakta bulunmuştur. Asahabın bu infakı dilenciye yüzük vermekten miktar ve yarar açısından daha büyük bir davranıştır."[274] dedikten sonra Ashâbın tasadduklarına örnekler verir. İslâmın ilk dönemlerinde dini tesis etme adına yapılan infakın, muhtaç olan kimseye verilen sadakadan daha büyük olduğunu belirterek; bu konuda Allah Rasûlü'nün Câbir (r.a)'den rivâyetini aktarır. Allah Rasûlu (a.s) şöyle buyurmuştur: "Ashâbıma küfretmeyin (dil uzatmayın), nefsim elinde olan

[270] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 19.
[271] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, VI, 18-20.
[272] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 20.
[273] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 21.
[274] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 22.

zat-ı zülcelâle yemin olsun ki, sizden biri Uhut Dağı kadar altın infak etse onlardan birinin infak ettiği bir müdd'e hatta yarım müdd'e[275] bedel olmaz."[276] Âyet-i kerimede de: "Göklerin ve yerin mirasçısı Allah olduğu halde, Allah yolunda siz niçin sarf etmiyorsunuz? İçinizden Mekke'nin fethinden önce sarfeden ve savaşan kimseler, daha sonra sarfedip savaşan kimselerle bir değildirler, öncekiler daha üstün derecededirler. Allah, hepsine cenneti vadetmiştir. Allah, işlediklerinizden haberdardır"[277] buyrulmuştur.

İbn Teymiyye, devamında: "Şüphesiz bu ve benzeri haberler asılsız yalanlardandır. Hz. Ali hakkında bu tür uydurma haberler ancak cehalette sınırı zorlayanların yanında revaç bulur," der.

İbn Teymiyye âyetlere dayanarak, yüce Allah'ın, elçisini yardımsız bırakmayacağını, O'nu her hâlukârda yardımıyla destekleyeceğini şu şekilde açıklamaya çalışır; "Allah Teâla'nın Hz. Peygamber hakkında "Seni ve inananları yardımıyla destekleyen, kalplerini uzlaştıran O'dur"[278] ve yine: "Ona (Muhammed'e) yardım etmezseniz, bilin ki, inkar edenler onu Mekke'den çıkardıklarında mağarada bulunan iki kişiden biri olarak Allah ona yardım etmişti. Arkadaşına (Hz. Ebu Bekir'e) "Üzülme, Allah bizimledir" diyordu; Allah da ona güven vermiş, görmediğiniz askerlerle onu desteklemiş, inkar edenlerin sözünü alçaltmıştı. Ancak Allah'ın sözü yücedir. Allah güçlüdür, hakimdir"[279] sözü, yani ona hicreti nasip edip onu yardımıyla destekledikten sonra Allah Rasûlü'nün; "Bana ehlimden Ali'yi vezir yap, onunla arkamı kuvvetlendir" diye dua etmesi mümkün değildir. Kafirler Hz. Peygamberi şehrinden çıkardıklarında Allah da elçisine yardım ettiği zaman Hz. Peygamberin yanında Hz. Ebu Bekir vardı, üçüncüsü ise Allah Teâla idi. Yine aynı şekilde Bedir günü Allah Rasûlü'ne bir çardak yapılmıştı, ashâbtan yalnızca Hz. Ebu Bekir o çardağa girmişti, -Ebu Bekir'in bu konuda kendine has olması hasebiyle öne çıkan daha bir çok hasletleri mevcuttur-[280]

---

[275] Müdd, eskiden kullanılan bir tür ölçeğin ismidir. Ülkelere göre miktarı değişmektedir. Günümüz ölçü birimiyle yaklaşık olarak 0,73 litredir. Geniş bilgi için: İbrahim Paçacı, "Müdd", *Dînî Kavramlar Sözlüğü*, Ankara, 2006, s. 485.

[276] Müslim, Fedâilüssahâbe, 221 (2540).

[277] Hadid 10; İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 23.

[278] Enfâl 62-63.

[279] Tevbe 40.

[280] Ebu Meryem Mecdi b. Fethi's-Seyyid, *el-Aşaratü'l-Mübeşşeratü bi'l-Cenneti*, 1. Baskı, Riyad 1992, s. 9, 25 vd.

sonuçta ashâbtan her biri Allah Rasûlü'nün yardımcısı idi.[281] Kısacası Hz. Peygambere yardım etme Ali'ye has bir durum değildir. Hz. Peygamberin, sadece Ali'nin ne gücüyle ne de ilmiyle yardımına ihtiyaç duyduğu bir yer de bilinmiyor. (İbn Teymiyye'nin bu söyleminin biraz aşırı olduğunu düşünüyoruz. Zira Rasûlullah (a.s)'ın ashabının her birisinin –ilmi olsun güç yönünden olsun- yerine göre çok özel yardımları olmuştur.) "Bilindiği gibi insanların Rasûlullah'a olan iman ve itaaatları Ali için de değildir. Ali'nin Rasûlullah ile olan beraberliği de Harun'un Musa ile olan beraberliği gibi değildir. İsrailoğulları Harun'u severken Musa'dan korkuyorlardı. Râfizîler ise müslümanların Ali'ye buğzettiklerini, ona biat etmediklerini iddia ediyorlar. Durum böyle olunca, "Musa'nın Harun'a ihtiyaç duyduğu gibi, Rasûlullah da Ali'ye ihtiyaç duymuştur" denilebilir mi"?[282] Bu durum Tabatabâî'nin tefsirindeki bir rivâyete göre: "Yahudiler'den müslüman olan ve içlerinde Abdullah b. Selam[283]'ın da bulunduğu bir grup, Rasûlullah'a gelip; "Ya Rasûlallah! Musa kendinden sonra Yûşâ b. Nûn'u[284] vâsî tayin etti, sen kendinden sonra kimi vasiyet ediyorsun"? deyince mezkûr âyet nâzil oldu.[285]

İbn Teymiyye, yardımın yalnızca Ali ile olmadığını, başta Hz. Ebu Bekir olmak üzere sahâbenin hepsinin Rasûlullah'a yardımlarının dokunduğunu belirterek; Hz. Ebu Bekir vasıtasıyla bir çok kişinin İslâm olduklarından, bunların bir kısmının da aşere-i mübeşşereden olduğunu dile getirdikten sonra şöyle devam eder; "İlk müslümanlardan, ensardan ve muhacirinden Ali, Osman ve o ikisi dışındakiler vasıtasıyla İslâm'ı kabul etmiş hiç kimseyi tanımıyoruz. Halbuki Allah Rasûlü'nün ensar ile Akabe Biatları'nı gerçekleştirmek üzere Medine'ye gönderdiği, ölümüyle, Rahman'ın arşının titrediği Mus'ab b. Umeyr vasıtasıyla, ensarın ileri gelenlerinden Sa'd b. Muaz ve Useyd b. Hudayr'ın müslüman olduklarını biliyoruz.[286] Yine Hz. Ebu Bekir panayır zamanlarında Hz. Peygamberle birlikte kafirleri İslâm'a davete çıkarak, diğer sahâbeye nazaran

---

[281] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 24.
[282] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 25.
[283] "Abdullah b. Selam, Ka'bu'l-Ahbar, Vehb b. Münebbih ve İbn Cureyc; bunların ilk üçü incelendiğinde Yahudi, sonuncu ise Hristiyandır." Geniş bilgi için: Aydemir, Abdullah, *Tefsirde İsrâiliyyat*, DİB. Yay. Ankara tsz., s. 58-68.
[284] Yûşâ b. Nûn, Hz. Musa'nın kız kardeşinin oğludur, aynı zamanda; Musa'nın hizmetçisi, en yakın talebesi, kendinden sonra İsrailoğulları'nın halifesidir. Daha Geniş bilgi için: en-Nesefi, Ebu'l-Berakât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, *Tefsiru'n-Nesefi el-Müsemmâ bi Medâriki't-Tenzîl ve Hakâiki't-Te'vîl*, Beyrut, Tsiz. III, 18; Muhammed Cevad Muğniyye, *et-Tefsîru'l-Kâşif*, 3. Baskı, Beyrut 1981, V, 142-143.
[285] et-Tabatabâî, *el-Mizan,* VI, 24.
[286] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 25.

yardımı çok fazla olmuş, bundan dolayı Hz. Peygamber onun için: "Şâyet yeryüzünde bir halil (dost) edinecek olsaydım, Hz. Ebu Bekir'i dost edinirdim." buyurmuştur. Yine Ebu'd-Derda'dan rivâyetle Allah Rasûlü (s.a.v) şöyle buyurur: "Allah beni size (Peygamber) olarak gönderdi. Size tebliğ ettiğim zaman hepiniz bana: "Sen yalancısın" dediniz. Ebu Bekir ise: "Doğru söyledin" dedi. Siz arkadaşımı bana bırakırsınınz değil mi"?[287]

"Yer yüzünde Allah Rasûlü'ne ilk inanan dört kişi ittifakla şunlardır: Erkeklerden Hz. Ebu Bekir, kadınlardan Hz. Hatice, çocuklardan Hz. Ali, kölelerden ise Hz. Zeyd'dir. Bunlar içerisinde de İslâm'a davet konusunda Hz. Peygambere en çok yardımı dokunanlar, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Hatice'dir. Hz. Ebu Bekir'in Kureyş'in nazarında önemli bir yeri vardı. Yine o sohbetiyle olsun, malıyla olsun Allah Rasûlü'ne en fazla ikramda bulunan kimse idi. Bununla birlikte Hz. Peygamber (a.s), ne Hz. Ebu Bekir, ne de onun dışında bir kimseyle; "Arkamı kuvvetlendir" diye dua etmemiştir.[288] Bilakis o elçi, Allah Teâla'nın âyetlerindeki emir mucibince: "Kalk da uyar. Rabbini yücelt. Giydiklerini temiz tut. Kötü şeyleri terke devam et. Yaptığın iyiliği çok görerek başa kakma. Rabbin için sabret"[289] ve ; "Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir. Bütün işler O'na döndürülür. Öyleyse O'na kulluk et, O'na güven. Rabbin, yaptıklarınızdan habersiz değildir"[290] Rabbına itaat eden, tevekkül eden ve sabreden biriydi.

İbn Teymiyye devamında; "Kim, Hz. Peygamber hakkında, Hz. Musa gibi insanlardan birisiyle arkasını kuvvetlendirmesi için Allah'tan bir istekte bulunduğunu iddia ederse, Allah Rasûlü'ne iftira etmiş ve onun gerçek değerini düşürmüştür. Hiç şüphe yok ki, Râfizîler, şirk, inkar ve nifaktan türemişlerdir. Onların bu özelliği bazen ortaya çıkar, bazen gizli kalır. Bu âyetin vermek istediği mesaj; Allah'ın, elçisinin ve mü'minlerin dostluğunun, mü'minlerin üzerine olduğu, o mü'minlerin Ali'ye de dost olduklarıdır. Şüphesiz her mü'minin Ali'ye dost olması vacip olduğu gibi, Ali gibi mü'minlerden her birine dostluk yapmak vaciptir."

İbn Teymiyye, Tahrim 4 âyetine işaret ederek, bu âyet-i kerimeyle her salih mü'minin Allah'ın ve Cibril'in Rasûlullah (s.a.v)'a yardımcı olduğu beyan ediliyor şeklinde bir açıklama yapar. Hal böyle iken salih mü'minler arasında Rasûlullah'a veli

---

[287] Buhari, Fedail, 5.
[288] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 26.
[289] Müddessir 2-7.
[290] Hûd 123.

olacak veya onun hakkında tasarrufta bulunacak hiç kimse düşünülemez. Daha sonra da Tevbe 71 âyetine işaret ederek, [291] her mü'min diğer mü'minin yardımcısıdır, dostudur, ifadesini kullanır. Bu tezini kuvvetlendirmek için İbn Teymiyye, Yunus 62-63; Bakara 257; Enfal 75-76, âyetlerini de delil getirir. Bu nasların hepsi, velâyet konusunda, mü'minlerin birbirlerinin dostu olduğunu ispat etmiştir. Bir kimseye yardımcı olanların, mutlaka onun hakkında tasarruf sahibi olması da gerekmez.

İbn Teymiyye, delillerini sıralarken velâyet ve vilâyet kavramlarının farkını anlatır. Velâyetin, düşmanlığın zıddı olduğundan behsederek, yukarıdaki âyet-i kerimelerde zikredilenin velâyet olup, otorite anlamındaki vilâyet olmadığını söyler. Bu cahiller veliyi emir olarak kabul edip, velâyetle vilâyet arasında bir ayrım görmemişlerdir. Emir, veli değil de vali diye isimlendirilir.[292] Nesefi de tefsirinde "Vilâyet" kelimesinin otorite, yönetim anlamında kullanıldığını; "Velâyet" kelimesinin ise; yardım ve dostluk anlamında kullanıldığını dile getirir.[293] Velâyet, sözlükte: "idare etmek, düzenlemek, yaklaşmak, işi üzerine almak, yardım etmek, sevmek, salâhiyet" gibi anlamlara gelir. Dini bir kavram olarak velilik, ermişlik, Allah dostu olmak, dostluk, sadâkat, başkası üzerinde söz ve tasarruf hakkı manalarını ifade etmektedir. Fıkıh alanındaki kavramı ise farklıdır.[294] Mevlâ kelimesi ise; dost, efendi anlamlarına gelmektedir.[295] Veli kelimesi de Kur'an'da on farklı kalıp ve anlamda kullanılmıştır.[296] Çorûmî'ye göre ise "Mevlâ" kelimesi; kesinlikle halife ve mutasarrıf mânâlarına gelmemektedir. "Mevla"nın asıl anlamı, nâsır ve muhib (yardımcı ve dost) tir.[297] Böylece valâyetin, müvâlâta (dostluğa) delâlet ettiği, müvâlâtın da düşmanlığın zıddı olduğu, bu dostluğun da bütün mü'minler için geçerli olduğu, yani mü'minlerin birbirlerinin dostu olduğu anlaşılmış oldu.

Râfizîler'in delil olarak getirdikleri Mâide 55'teki "Sizin dostunuz ancak Allah, O'nun Peygamberi ve namaz kılan, zekat veren ve rüku eden müminlerdir" âyetine, dört halife, Bedir savaşına katılanlar ve Bey'at-u Rıdvan'a katılanlar da dahildir. Çünkü, onların her biri diğerinin yardımcıları, dostlarıdır. Sonuç olarak âyet-i kerime onlardan

---

[291] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 27.
[292] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 28.
[293] en-Nesefi, *Tefsiru'n-Nesefi*, VI, 14-15.
[294] Canbulat, Mehmet "Velâyet", *Dînî Kavramlar Sözlüğü*, s. 690-691.
[295] İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihaye*, Kahire, 1965, V, 228.
[296] Hüseyin b. Muhammed ed-Dâmegânî, *Kâmûsu'l-Kur'an*, Beyrut, 1085, s. 496-497; Muhammed Fuâd Abdü'l-Bâkî, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzı'l-Kur'ani'l-Kerim*, Kahire 2001, s. 686-687.
[297] Dalkıran, Sayın, *Osmanlı Devleti'nde Ehl-i sünnet'in Şi'i Akidesine Tenkidleri*, İstanbul 2000, s. 185.

birinin diğeri üzerine âmir olmasına işaret etmez. Âyet, mü'minler hakkında umûmîdir, otorite ise umûmî değildir. Şâyet yüce Allah hükümranlık anlamına gelen vilâyeti murad etmiş olsaydı, âyette şöyle demesi gerekirdi: "Sizin üzerinize otorite sahibi olanlar ancak Allah, Rasûlü ve mü'minlerdir". Ama böyle dememiş; "Kim Allah'ı, Rasûlü dost edinirse" demiştir.[298]

"Allah için (siyasî iktidar anlamında), kullarının yöneticiliğini üstlenmiştir, o mü'minlerin emiridir, şeklinde söylenmesi yanlıştır. O isimleri ve sıfatlarıyla bundan münezzehtir. Bilakis Allah, onların yaratıcısı, rızık vereni, Rabbi ve mâlikidir. Yaratma ve her türlü iş ona aittir. Hz. Peygamber (a.s) için de böyle bir şey söylenemez. Kim böyle bir takdirde bulunursa, Hz. Peygamber bundan yücedir," şeklinde açıklamalarından sonra İbn Teymiyye, bu konuda İsra 111 Fâtır 10 [299] ve Mâide 56.[300] âyetlerini delil gösterir.

Mevzû bahis olan; "Sizin dostunuz (veliniz) ancak Allah'tır, Rasûlü'dür, iman edenlerdir; onlar ki Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılar, zekâtı verirler"[301] âyetiyle ilgili olarak; İbn Kesîr tefsirinde, bu âyette kastedilenin Hz. Ali olduğuna ilişkin rivâyetlerden bir kısmını aktardıktan sonra, bunlardan bazılarının sened tenkidini yaparak râvîlerin güvenilir olmadığını söyleyerek kendi görüşünü şöyle ifade eder: "Yukarıda zikrettiğimiz hadislerde varit olduğu gibi; bütün bu âyetler Yahudiler'le sözleşmesini feshederek, Allah'ın, Rasûlü'nün ve mü'minlerin dostluğunu tercih eden Ubâme b. Sâmit (r.a) hakkında nâzil olmuştur. Bunun için Allah Teâla âyetin devamında: "Kim Allah'ı, Peygamberini ve inananları dost edinirse bilsin ki, şüphesiz Allah'tan yana olanlar üstün gelirler"[302] buyurmuştur. [303] Beğavî[304] (516/1122) ise mezkûr âyet hakkında, bu âyetin Ubâde b. Sâmit hakkında nâzil olduğu rivâyetinin yanı sıra, "…namaz kılan, zekat veren ve rüku eden müminlerdir" âyetinin bu kısmıyla kastedilenin Ali olduğu, zira O rükudayken dilenciye yüzüğünü vermiştir, şeklindeki

298 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 29.
299 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 30.
300 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 30.
301 Mâide 55.
302 Mâide 56.
303 İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk., Sami b. Muhammed es-Selâme, Riyad, 1997, III, 137-139.
304 Hüseyn b. Mes'ud b. Muhammed el-Ferra el-Beğavî (516), Şafii fukahasından büyük muhaddislerden meşhur bir alimdir. Tefsirinin yanında "*Mesâbihu's-Sünne*" diye ve daha bir çok alanda yazılmış eserleri vardır. Geniş bilgi için: Bilmen, *a.g.e*, II, 462.

açıklamasının yanında, âyette iman edenlerden kastın, mü'minler olduğu şeklindeki rivâyet ile, İbn Teymiyye'nin de yukarıda delil olarak getirmiş olduğu Abdülmelik rivâyetini de aynen aktarır.[305]

Mâide 55. âyetine genel manada baktığımız zaman, Tabatabâî'nin âyet-i kerimeyi (إِنَّمَا) edatı ekseninde tefsir etmesi aslında bir şekilde Şîa'nın tutarsızlığını da ortaya koyduğunu göstermektedir. Zira hasr ifade eden (إِنَّمَا) edatıyla velâyeti hak edenlerin sınırları çizilecek olursa, bu sayılanların dışında velâyete kimsenin hakkının olmaması icab eder. Tabatabâî, tefsirinde ayrıca, bu âyetten sonra başka hiçbir farzın nâzil olmadığını yani bu emrin nâzil olan son emir olduğu rivâyetini de getirir. Tabatabâî'nin akli bir takım savunmalarının yanında, Şîa'nın iddiaları doğrultusunda âyeti tefsir etmek biraz güç gözükmektedir. İbn Teymiyye'nin getirmiş olduğu akli ve nakli bir çok delilin yanında, Şîa'nın, mezhep taaasubu neticesinde yapmış olduğu nakiller ve bir takım akli çıkarımlar, insanın akıl melekesini biraz zorlar niteliktedir. Sonuç itibariyle bakıldığı zaman âyetin, Şîa'nın iddia ettiği gibi sadece Hz. Ali ile ilgili değil, ümmetin tamamı hakkında olduğu görüşünün daha isabetli olduğudur.

2. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin İkinci Delili

"يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ وَإِن لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللّهَ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ."

"Ey Rasûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Doğrusu Allah, kâfirler topluluğuna rehberlik etmez."[306]

Hillî, Ali'nin imâmetine ikinci delil olarak Mâide sûresi 67. âyetini getirerek şöyle der: "Ashab bu âyetin Ali hakkında nâzil olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Cumhûrdan (ehl-i sünnet) Ebû Nuaym[307] (430/1039)'ın Atiyye'den rivâyet ettiğine göre

[305] el-Beğavî, Ebu Muhammed el-Hüseyin b. Mes'ud, *Meâlimü't-Tenzil* (Tefsîru'l-Beğavî), Riyad 1409, III, 72-73.
[306] Mâide 67.
[307] Asıl ismi Ahmed b. Abdillah b. İshak el-İsfahanidir. (ö. 430) Fars asıllı bir aileye mensup Ebu Nuaym, büyük bir sûfî, meşhur bir muhaddis ve tarihçidir. Zehebi "*Mîzânü'l-İ'tidâl*"de onun, hadis ilimlerini iyi bildiğini, ancak mevzu hadisleri mevzu olduğunu belirtmeksizin eserlerine almakla hata ettiğini söyler. En önemli eseri; "*Hilyetü'l-Evliya*"dır. Bunun yanı sıra daha bir çok eseri vardır. Geniş bilgi için: Türer, Osman, "Ebu Nuaym el-İsfahani", *DİA*, X, İstanbul , 1994, s. 201-203.

âyet Ali hakkında nâzil olmuştur. Sa'lebî'nin tefsirinde "Sana indirileni tebliğ et" mealindeki âyetin, Ali'nin fazileti hakkında olduğu kaydedilmiştir. Bu âyet-i kerime inince, Rasûlullah, Ali'nin elini tutarak: "Ben kimin mevlâsı isem Ali de O'nun mevlâsıdır. Allahım! Ali'ye yardım edene yardım et. Onu yardımsız bırakanı yardımsız bırak!" buyurmuştur. Rasûlullah (a.s), Ebu Bekir, Ömer ve bütün ashâbın efendisi olduğuna göre, Ali de onların efendisi sayılır. Sa'lebî tefsirinde şöyle diyor: "Gadîr-i Hum'da[308] bulunduğu bir günde Rasûlullah (s.a.v) ashâb-ı kiramı çağırdı, onlar da toplandılar. Rasûlullah (s.a.v) Ali'nin elinden tutarak: "Ben kimin mevlâsı isem Ali de O'nun mevlâsıdır. Allahım! Ali'ye yardım edene yardım et. O'nu yardımsız bırakanı yardımsız bırak!" buyurdu. Rasûlullah (s.a.v)'ın bu sözü her taraftan duyuldu. Hâris b. Numan el-Fihrî de bu sözü işitmesi üzerine Rasûlullah (s.a.v)'a geldi, Ebtah[309] denilen yere gelince devesini çöktürdü, sonra ashâb arasında bulunan Rasûlullah (s.a.v)'ın huzuruna çıkarak O'na şöyle seslendi: "Ey Muhammed! Bizlere Allah'tan başka ilah olmadığını ve senin, onun elçisi olduğunu, beş vakit namaz kılmayı, malımızdan zekat vermeyi, bir ay oruç tutmayı, Ka'be'yi tavaf etmemizi emrettin, sana evet dedik. Sonra bunları da yeterli görmedin, amca oğlunun elini kaldırıp onun bizden üstün olduğunu ilan ederek: "Ben kimin mevlâsı isem, Ali de onun mevlâsıdır" dedin. Şâyet senin bu sözlerin Allah'tan bir vahiy ise bize bildir." Rasûlıullah (s.a.v): "Evet Allah'a yemin olsun ki bu kendinden başka ilah olmayan Allah'ın emridir" buyurması üzerine, Hâris devesine binmek üzere geri dönerek: "Allahım! Şâyet bu gerçekten senin tarafından gelmiş bir hak ise, hemen üzerime gökten taş yağdır. "Hani (o kâfirler) bir zaman da: Ey Allah'ım! Eğer bu Kitap senin katından gelmiş bir gerçekse üzerimize gökten taş yağdır, yahut bize elem verici bir azap getir! Demişlerdi"[310] âyet-i kerimesini okudu. Döner dönmez Allah (c.c) onun üzerine bir taş yağdırdı, boynu üzerine düştü, taş dübüründen çıktı ve onu öldürdü. Ondan sonra da; "Bir soran inecek azabı sordu: İnkârcılar için; ki

---

[308] (غدير) sel ya da yağmur sularının biriktirdiği göl veya gölet demektir. (خم) ise yaranın kokusunun değişmesi veya bizzat kokmasına denir. Terkip halinde (غدير خم); Mekke'den Medine'ye giden yol üzerinde, Cuhfe'den 2 Arap mili (1 mil: 1848m) mesafede, sol tarafta bir vadi içinde bir kaynağın teşkil ettiği bataklık gölün özel adıdır. Şîa'ya göre ise; Rasûlullah'ın Hz. Ali'yi halife olarak tayin ettiği yerdir. Geniş bilgi için: Hamevi, Şihabüddin Ebi Abdillah Yakut b. Abdillah, *Mu'cemü'l-Büldan*, Thk.: Ferid Abdülaziz el-Cündi, Beyrut, 1410, IV, 213; (İbn Manzur, Lisânu'l-Arab, H-M-M ve G-D-R md.; FR. BUHL, "GADİRUL HUMM", *İslam Ansiklopedisi*, MEB. İstanbul 1964, IV, 705-706); Allâme Emînî, *Gadîr-i Hum*, Çev: Seyid Ali Hüseynî, Bahri Akyol, Birinci Bas., Bas. Ysiz., 1998, s. 30.

[309] "Ebtah" her akarsuyun kuruduktan sonra ardında ince çakıl taşı ve kumların kaldığı yere denir. Geniş bilgi için: Allâme Emînî, Gadîr-i Hum, s. 87.

[310] Enfâl 32.

onu savacak yoktur, yükselme derecelerinin sahibi olan Allah katından"[311] âyeti nâzil oldu. Cumhur ulemadan Nakkâş da bu rivâyeti tefsirinde kaydetmiştir."[312]

Tabersî, Mâide 67 âyetiyle ilgili olarak "el-mânâ" başlığı altında, birkaç müfessirin âyetle ilgili açıklamalarını verdikten sonra Gadîr-i Hum'daki olayı birkaç tarikten, rivâyet zincirini de vererek aktarır. Ebu Abdillah'tan bir rivâyette: "Bu âyetin nüzûlüne kadar velâyetin tebliği geciktirildi. Zira Rasûlullah, Ali'nin imamlığıyla ilgili emri tebliğ etmekten korkuyordu. Allah Teâla da O'nu cesaretlendirmek üzere bu âyeti indirdi" buyrulur. Tabersî, benzer bir rivâyeti de Ayyaş'tan naklettikten sonra, gerçekte bu âyetin manasının şöyle olduğunu söyler: "Allah'ın sana indirdiğini tebliğ etmeyi terk edersen, cezayı hak etmiş olarak, Rabbinin risaletinden bir şey tebliğ etmemiş gibi, onu gizlemiş olursun" Tabersî, Hillî'nin rivâyet etmiş olduğu, Hâris b. Numan el-Fihrî olayından hiç bahsetmeden tefsirine son verir.[313]

Tabatabâî ise mezkûr âyetle ilgili olarak: "Aslında yüce Allah, Ali'nin imâmetini veda haccından önce vahyetmiş ancak Rasûlullah bunu söylemekten korkmuş, nihâyet Mâide 67 âyeti nâzil olmuştur," dedikten sonra sözlerine şu şekilde devam eder: "Şâyet korkmamış olsaydı; "Eğer yapmazsan O'nun risaletini hakkıyla tebliğ etmiş olmazsın" şeklinde tehdit içeren bir kısım nâzil olmazdı."[314] demektedir.

Şîa'ya göre Allah Teâla bu ayetle, Rasûlullah'ın Hz. Ali'yi imam olarak halka tanıtmasını ve velâyet hakkında nâzil olanı, onlara tebliğ etmesini emretti ve ona itaat etmeyi herkese farz kıldı.[315]

2.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

2.1.a. Rivâyet Yönünden

İbn Teymiyye konuya, Hillî'ye hitap ederek şu şekilde başlar: Ey Hillî! Senin bu sözün, yalan ve iftira türünden birinciden daha büyüktür. "Âyetin Ali hakkında nâzil olduğu hususunda ittifak etmişlerdir" şeklindeki iddian yalandır. Alimlerden kimse

---

311 Meâric 1-3.
312 el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 149-150.
313 et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, II, 150-154.
314 et-Tabatabâî, *el-Mizan*, VI, 49-62.
315 Allâme Emînî, *Gadîr-i Hum*, s. 36.

böyle bir şey söylememiştir.[316] İlim ehli, Ebû Nuaym, Nakkaş[317], Sa'lebî ve Vâhidî'nin hadis olarak mevzû ve yalan cinsi bir çok haber rivâyet ettikleri konusunda ittifak etmişlerdir. Sa'lebî'nin, tefsirinde yukarıda mevzû bahis olan hadisi uydurduğu konusunda da ittifak mevcuttur. Sa'lebî zaten hadiste ilim sahibi biri de değildir. Bu konuda müracaat edilecek merci güvenilir muhaddislerdir. Nahiv ilminde nahivcilere, lügat ilminde lügatçilere, Şîîrde şairlere, tıpta tabiplere müracaat edildiği gibi. Çünkü her ilim dalı, onun uzmanlarıyla bilinir.[318] Hadis alimlerinden hiç birisi Sa'lebî'nin rivâyet ettiği hadisi rivâyet etmemişlerdir. Böyle bir hadis ne Sıhahlar'da, ne Sünenler'de ne de Müsnedler'de mevcuttur.[319]

"Biz deriz ki; bu hadisin (Gadîr-i Hum hadisi)[320] bizzat kendisinde yalan olduğuna delâlet eden bir çok yön vardır. Rasûlullah (s.a.v)'ın Gadîr-i Hum'da söylediği sözü veda haccı dönüşünde söylediği konusunda insanlar arasında icma vardır. Şîîler de bunu kabul ettiklerinden dolayı Zilhicce ayının on sekizinci gününü Bayram olarak kutlarlar. Rasûlullah bundan sonra da Mekke'ye dönmemiş, Medine'ye dönmüştür ve bundan sonra da üç ay yaşayıp, Rabîul Evvel Ayının başında da vefat etmiştir."[321]

Halbuki bu hadiste; "Rasûlullah (a.s) Ebtah'da iken Hâris ona gelmiştir" deniliyor. Malum olduğu üzere Ebtah, Mekke'de bir yerdir. Bu yalan bir haberdir, cahil olan kimse Gadîr-i Hum hâdisesinin ne zaman olduğunu bilemez. Sa'lebî'nin; "Bir soran inecek azabı sordu: İnkârcılar için ki, onu savacak yoktur, yükselme derecelerinin sahibi olan Allah katından"[322] mealindeki âyet-i kerimenin Ebtah'da indi demesi de doğru değildir. İlim ehlinin ittifakıyla bu sûre hicretten önce Mekke'de nâzil olmuştur. Yani Gadîr-i Hum'dan on sene önce nâzil olmuştur. Yine; "Hani (o kâfirler) bir zaman da: Ey Allah'ım! Eğer bu Kitap senin katından gelmiş bir gerçekse üzerimize gökten taş

---

[316] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 33.
[317] Ebu Bekir Muhammed b. Hasen en-Nakkâş el-Mevsili (ö. 355); Şafii alimlerindendir, gençliğinde tavanları duvarları boyadığı için kendisine Nakkâş denmiştir. İlmindeki cehalete herkes şehadet etmektedir. Bu hususta ittifak vardır. Rivâyet ettiği hadislerin bir kısmı mevzu veya münkerdir. Hakkında "Metrûku'l-Hadis" denmiştir. "*Şifâu's-Sudûr*" namıyla tefsir yazmıştır. Bu eseri hakkında da eleştirilere maruz kalmıştır. Geniş bilgi için: Bilmen, *a.g.e*, I, 382
[318] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 34.
[319] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 42.
[320] Olayın teferruatlı olarak anlatımı için bkz.: Gölpınarlı, Abdülbâkî, *Tarih Boyunca İslâm Mezhepleri ve Şiîlik*, İstanbul 1982, s. 40 vd.
[321] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 44.
[322] Meâric 1-3.

yağdır, yahut bize elem verici bir azap getir! demişlerdi,"[323] âyeti de ittifakla Bedir'den sonra, Gadîr-i Hum'dan senelerce önce nâzil olmuştur. Yine bütün müfessirler bu âyetin müşriklerden Ebû Cehil ve arkadaşlarının Mekke'de iken Rasûlullah'a söyledikleri bazı sözleri üzerine indiğini ittifakla kabul etmişlerdir. Ebtah'daki Hâris b. Nu'man'ın; "Hani (o kâfirler) bir zaman da: Ey Allah'ım! Eğer bu kitap senin katından gelmiş bir gerçekse üzerimize gökten taş yağdır, yahut bize elem verici bir azap getir! demişlerdi,"[324] âyet-i kerimesini okuması hadisesine gelince, Allah Teâla, Hz. Peygamber (a.s) onların içinde iken onlara azap indirmeyeceğini,[325] "Halbuki sen onların içinde iken Allah, onlara azap edecek değildir. Ve onlar mağfiret dilerlerken de Allah onlara azap edici değildir."[326] âyetiyle kayıt altına alır. İnsanların ittifakıyla bu olaydan sonra Mekke halkının üzerine taş da inmemiştir. Şâyet bu adamın boynuna taş düşüp, dübüründen çıkmışsa, bu, Ashâb-ı Fil'in cezasına benzer fevkalade bir cezadır. Böyle bir adamın başına bu durum gelseydi, mucize kabul ederek bir çok kimse bu haberi nakledeceklerdi. Şâyet bu haberi nakleden kişi, ilim ehlinden biri ise, ilimleri tedvin eden musanniflerden hiç birisi, ne Müsned'de, ne de siyerde bu olaydan bahsetmemiştir. Bilinen şu ki, Hz. Peygamber zamanında bu adamın başına gelen olay, müslümanlardan hiç birisinin başına gelmemiştir. Hadiste geçen bu şahıs (Hâris), sahâbe arasında bilinen birisi de değildi. Bir çok müellif tarafından tabakat kitabı yazıldığını, ancak müelliflerden hiç birisinin Hâris'i kitaplarında zikretmediğini ve bu adamın bir tek de olsa rivâyetinin olmadığını, dile getirir. Râfizîler, Ali'nin imâmetini, Kur'an ile sabit kıldıklarını söylelerken, İbn Teymiyye, Kur'an-ı Kerim'de asla böyle açık olarak onun imâmetine delâlet eden bir âyetin bulunmadığını söyler.[327]

2.1.b. Dirâyet Yönünden

İbn Teymiyye, cerh ve ta'dille ilgili pek çok güvenilir eser kaleme alındığı, bu eserlerden bir kısmının isimlerini vererek- ki bunlar; İbn Sa'd (ö. 230/845)'ın Tabakat'ı, Buhârî (ö. 256/870)'nin Tarih'i, ayrıca Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)'den ve Yahya b.

---

[323] Enfâl 32.
[324] Enfâl 32.
[325] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 45.
[326] Enfâl 33.
[327] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 47.

Maîn (ö. 233/847)'den nakledilen eserler- Mu'tezile, Havâric ve Şîa'nın bir karşılaştırmasını yapar.[328] İbn Teymiyye, bütün bu karşılaştırmalardan sonra sözlerine şöyle devam eder; Râfizîler'in hadis ilminde zayıflıklarının bu boyutta olması sonucunda da, sahih bir senedleri yoktur. Onlara göre muttasıl bir senetle gelen her bir rivâyette kizb ve hatasının çokluğuyla bilinen bir kişi mutlaka vardır, dedikten sonra sonraki sayfalarda da görüleceği üzere Râfizîler'i Hristiyan ve Yahudilerle eş tutarak sözlerine şu şekilde devam eder: "Râfizîler bu yönleriyle Yahudi ve Hristiyanlar'a benzerler çünkü, onların da isnâd açısından bir dayanağı yoktur. Râfizîler indinde hadisin sıhhatli olabilmesi için, arzu ve anlayışlarına uyması gerekir," şeklinde ağır ifadelerle Râfizîler'i aşağılamaktadır. Bundan dolayı Abdurrahman b. Mehdi şöyle demiştir: "İlim erbabı leh ve aleyhlerinde olanları yazar, heva ehli ise yalnızca lehlerinde olanları yazarlar."[329]

İbn Teymiyye devamında; Ebû Nuaym, Sa'lebî, Nakkaş'ın ve benzerlerinin rivâyetlerinin kabul ve red noktasında Şîa'nın bir tercihte bulunmasını söyleyerek, şâyet mezkûr müelliflerin bütün rivâyetleri kabul edilecekse, bu şahısların eserlerinde sahih ve zayıf bir çok rivâyetin bulunduğunu hatırlatır ki, konumlarını bu şekilde belli etsinler. Ebû Nuaym'ın ise, hadiste alim bir kişi olduğunu fakat, tefsirinde, insanların sözlerini aktardığı gibi, yalnızca önceki insanların sözleri olması hasebiyle de: "Ben, benim dışımda olan başka birinin sözünü naklettim, bunun vebali de sözü söyleyenedir." diyen bir adam olduğunu bildirir.[330]

İbn Teymiyye, hadis uydurma olgusunun tarihi bir gerçeklik olduğunu şu şekilde açıklamaya çalışır: "Yine aynı şekilde, ibadetlerin, vakitlerin, Recep ayında oruç tutmanın faziletleri, Regaip gecesi namazı, Şaban ayının yarısında bin rekatlık namaz ve aşûre gününün faziletleriyle ilgili, ilim ehlinin zayıf hatta mevzû kabul ettiği bir çok rivâyet ve bunlarla ilgili bir çok kitap tasnif edilmiştir. Bunların hepsi Allah Rasûlü adına söylenmiş bir yalandır. Bunlara örnek olarak da: Âşûre gününde orucun fazileti dışında sahih bir rivâyetin olmadığıdır. Harbu'l-Kirmânî, Ahmed b. Hanbel'e: "Âşûre günü kim ailesine genişlik verirse, yılın diğer zamanlarında da Allah ona genişlik

[328] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 36.
[329] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 37.
[330] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 38.

verir"[331] hadisini sordum, Ahmed b. Hanbel onun aslının olmadığını söyledi, dedi."[332] Kendileri için senedin değil de hadisin ihtiva ettiği mananın önemli olduğu sûfîlerin bile hadis rivâyetiyle ilgili tutumları eleştirilmekle birlikte, aslında bir çok sûfînin bu konuda çok müttakî bir tavır içerisine girdiği görülmektedir şöyleki; Bişr Hâfî (ö. 227): "Dünyada aziz ahirette sâlim olmak isteyen hadis rivâyet etmesin" [333] şeklinde bir ifade kullanarak onların bu konudaki titizliklerini dile getirmiştir.

İbn Teymiyye, sözlerine; dört halifeden her biri ve onların dışındakiler için hâl tercemeleri kaleme alındığını, bu alanda da bir çok uydurma rivâyetin olduğunu örnekleriyle açıklamaya devam eder.[334] Kendisinde çok az bir ilim ve insaf olan her bir insanın, bu konuda nakledilenlerin doğru ya da yalan olduğunu bilebileceğini söyler.[335] Râfizîler, Hâricîler, ilim ehli ve heva ehli arasında bir karşılaştırma yapan İbn Teymiyye, Râfizîler'in ilim alma konusunda bunlardan daha aşağı seviyede olduğunu beyan eder. Bunun yanında ilim ehlinin ise, bir haberi inançlarına uymakla birlikte yalan da saymadıklarını, tasdik de etmediklerini söyler. İbn Teymiyye'ye göre nakil konusunda aslolan, o ilmin alimlerine müracaat etmektir. Yalnızca söyleyen kişinin sözüne dayanarak "Onu falanca rivâyet etti" şeklindeki bir sözü ne ehli sünnet ne de Şîa delil olarak ileri sürer. Delil olarak öne sürülen her bir hadisin öncelikle sağlamlığı gereklidir. Yalnızca Sa'lebî'nin rivâyetine dayanarak isnatta bulunmak, ilim ehlinin ittifakıyla sıhhate delâlet etmez.[336]

İbn Teymiyye, dayanağı olmayan bir sözün nasıl yanlış anlaşılmalara neden olabileceğini örnekleriyle vererek anlatır. Şöyle ki; "İnsanların bir çoğu Dımeşk kabristanlığında Hz. Peygamberin hanımlarından Ümmü Seleme, ashâbtan Übeyy b. Ka'b ve (Tâbiinden) Üveys el-Karânî'nin medfun olduklarını zannederler. İlim ehli bilirler ki, Hz. Peygamberin eşlerinden hiç birisi Dımeşk'e gelmemiştir. Durum şu ki; Şam'da Esma bint-i Yezid adında bir kadın vardı, Şam halkı onu Ümmü Seleme diye isimlendirmişlerdi, cahiller de onu Hz. Peygamberin eşi Ümmü Seleme zannettiler.

---

331 Suyutî, ed-Dürrü'l-Mensûr, Sırâtu'l-Fecr, VIII, 500; Beyhaki, Fedâilü'l-Evkât, I, 452; Heysemi, Mecmeu'z-Zevâid, III, 434; el-Hindî, Kenzü'l-Ummâl, VIII, 954; Aclûnî, Keşfü'l-Hafa', II, 1639.

332 İbnü'l-Cevzî, bu hadis uydurmadır demiş; Elbânî de bu hadisi zayıf saymıştır. bkz.: İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 39.

333 Ahmet Yıldırım, "Tasavvuf Ehlinin Hadis Rivâyeti ve Rivâyet Usûlleri Açısından Tasavvuf Hadis Münasebeti" *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, cilt: 10, sayı: 1-2-3-4, Ankara 1997, s. 110-111.

334 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 40.

335 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 41.

336 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 42.

Yine Übeyy b. Ka'b Medine'de vefat etmiş, tâbiînden olan Üveys el-Karânî de Şam'a hiç gelmemiştir. Cahillerden, Hz. Ali'nin kabrinin Necef'te olduğunu zanneden kişinin durumu da aynen bunun gibidir. İlim ehli bilir ki, Hz. Ali, Muaviye ve Amr b. Âs'ın cesetleri, Hâricîler cesetlerini çalarlar endişesiyle hüküm sürdükleri beldedeki saraylarında medfundurlar. Cahillerden bir çoğunun zan olarak peşine düştüğü bu tür misalden çok fazla vardır. İlim ehli ise bu tür zanni şeylere inanmazlar.[337]

"Mâide 67 âyetindeki lafız, Rabbi tarafından Hz. Peygambere indirilenlerin tamamını kapsayan genel bir lafızdır, muayyen bir şeye delâlet etmez. Şâyet Ali'nin imâmeti nakille sabit olsaydı, Kur'an'da değil de, bir haberle sabit olurdu. Kim ki; "Kur'an, Ali'nin imâmetinin tebliğ ile emredildiğine delâlet ediyor," diye iddia ederse, Kur'an'a iftira etmiş olur. Kur'an ise bu konuda genel ve özel bir işarette de bulunmaz. Allah bu âyette imâmetle ilgili Hz. Peygambere bir şey indirmemiş ve ona bu konuda bir şey de emretmemiştir. Şâyet Ali'nin imâmeti meselesi Allah'ın tebliğ etmesini emrettiği şeylerden olsaydı, Hz. Peygamber onu hemen tebliğ ederdi çünkü o bu konuda Allah'a karşı gelmez.[338] Bundan dolayı Hz. Aişe (58/712) (r.a),[339] "Kim Muhammed vahiyden bir şey gizlemiştir diye iddia ederse, yalan söylemiştir." diyerek Mâide 67'yi delil getirir. İlim ehli kesinlikle bilir ki, Hz. Peygamber Ali'nin imâmetiyle ilgili bir şey tebliğ etmemiştir. Hz.Peygamber (a.s), ümmetine kendinden işitmiş oldukları şeyleri ulaştırmayı emrettiği için, ümmetin, Allah'ın tebliğle kendilerine emrettiği şeyi gizlemeleri caiz değildir. Ensar ve muhacirin Hz. Peygamberin vefatından sonra imâmet noktasında fikir alışverişinde bulunduklarını, ancak onlardan hiç birisinin; ne bu mecliste ne de bir başka yerde Ali'nin imâmetine delâlet eden bir şey rivâyet etmediklerini dile getirir.[340]

"Sünen'de, Ali'nin imâmetiyle ilgili olup ancak Ahmed b. Hanbel'in karşı çıktığı, bazılarının da zayıf gördüğü şu hadis "Nübüvvetten sonra hilâfet otuz yıl daha devam eder, sonra saltanata dönüşür,"[341] Ali'nin imâmetiyle ilgili olarak Şîa'nın temel dayanaklarındandır. Müslümanlar içinde ashâbtan ve diğerlerinden, taraftarı çok

---

[337] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 43.
[338] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 47.
[339] Hz. Aişe'nin, müfessir sahâbîlerden sayıldığı göz önüne alınırsa, O'nun Kur'an'ı tefsir etme noktasındaki açılımları kayda değer olsa gerektir. Geniş ilgi için: Gümüş, Sadreddin, *Kur'an Tefsirinin Kaynakları*, Ankara, 1990, s. 80.
[340] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 49.
[341] Ebu Davud, *Sünen*, 4; Tirmizi, Fiten, 3; aynı zamanda Tirmizi hadisin hasen olduğunu söylemiştir. Hâkim, *Müstedrek*, 3/71; Elbânî hadisi sahih saymıştır. bkz.: İbn Teymiyye, *Minhâc*, I, 515-516.

olmakla birlikte bu nastan bahseden olmamış ve onu kimse delil olarak ileri sürmemiştir." İbn Teymiyye devamında, hakem olayını kastederek; Ebû Musa el-Eş'arî'nin de bizzat müslümanların seçkinlerinden olduğunu söyleyerek: "Şâyet kendisi (Ebû Musa el-Eş'arî), Hz. Peygamberin, Ali'nin hilâfetini tayin ettiğini bilseydi,[342] Ali'nin azledilmesini helal görmezdi. Bunu bile bile yapmışsa, bu çok çirkin bir azletme olurdu," şeklinde delillerini sürdürmeye devam eder.[343]

İbn Kesîr, Mâide 67 âyetinin tefsirini yaparken, Hillî'nin bahsetmiş olduğu olayların hiç birisinden bahsetmez. Bu âyetin nüzül sebebi olarak iki rivâyet üzerinde durur ve bu rivâyetlerin değişik varyantlarını dile getirir. Bunlardan bir tanesi, İbn Teymiyye'nin de dile getirdiği Hz. Aişe'den gelen bir rivâyettir: "Kim sana Hz. Muhammed (s.a.v)'in kendisine indirilenlerden bir kısmını sakladığını söylerse; Allah'a yalan atfetmiş olur. Çünkü Allah, "Ey Rasûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et…"[344] buyuruyor." Yine Hz. Aişe'den gelen bir rivâyette: "Hz. Peygamber, bu âyet ininceye kadar, kapısında geceleri nöbet tutuluyordu...sonra Hz. Peygamber, başını kubbeden çıkararak dedi ki: Ey insanlar! Gidiniz, artık Allah (c.c) beni koruyor."[345] Âyetteki korumadan maksat, Rasûlullah'ın, düşmanları tarafından öldürülmemesidir.[346] Aişe rivâyetinin aynısını Beğavî de tefsirinde nakleder.[347]

Çorûmî, ortaya enteresan bir görüş atarak belki de bu olayın ne kadar tutarsız olduğunu gözler önüne sermektedir. Ö şöyle der: "Bu anlatılan Gadîr-i Hum olayı aslısızdır. Zira Hz. Ali, Hz. Peygamberin veda haccı dönüşü Gadîr-i Hum denilen mevkiye gelip, konakladığında, kendisi Yemen'de bulunuyordu."[348] Yine onun belirttiğine göre bu âyet; Gadîr-i Hum'da değil, Hicret esnasında nâzil olmuştur.[349] Dolayısıyla bu âyetin Ali ile bir ilgisi yoktur.

Fahruddin er-Râzî, bu âyetin sebeb-i nüzûlü olarak on adet farklı rivâyetten bahseder.[350]

---

[342] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 50.
[343] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 51.
[344] Mâide 67.
[345] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 150-155.
[346] Candan, Abdulcelil, *Müşkilü'l-Kur'an*, Konya 2001, s. 136.
[347] el-Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, III, 77-79.
[348] Dalkıran, Sayın, *Osmanlı Devleti'nde Ehl-i sünnet'in Şi'i Akidesine Tenkidleri*, s. 183.
[349] Dalkıran, *a.g.e.*, s. 184.
[350] Fahruddin, er-Râzî, *et-Tefsiru'l-Kebir*, 2. Baskı, Beyrut, 1997, IV, 399-401.

"Ben kimin mevlâsı isem Ali de O'nun mevlâsıdır. Allahım! Ali'ye yardım edene yardım et. Onu yardımsız bırakanı yardımsız bırak!" Bu rivâyetle ilgili Hz. Ali'nin torunu Hz. Hasan'a sorulmuş, O da: "Rasûlullah bu sözü söylemiştir, fakat bununla emirliği ve sultanlığı kastetmemiştir. Öyle demiş olsaydı, bunu daha açık bir şekilde belirtirdi, çünkü Rasûlullah, müslümanların en fasih olanıdır."[351] buyurmuştur.

Gadîr-i Hum olayı Şîîlerce ayrı bir önem arzetmektedir. Yukarıda ele alınan bu olay, uydurulan bütün bu hikayeler, Gadîr-i Hum olayının Şîî yazarlarca destanlaştırılıp efsaneleştirilerek ve bazı Kur'an eyetleriyle de uygun bir mizansenle irtibatlandırılarak, Şîa için vazgeçilmez bir hale sokulmuştur. Öyle ki, M. Cemal Sofuoğlu'nun da ifade ettiği üzere, Şîa tarihinden Gadîr-i Hum olayını çıkaracak olursak, bu mezhep adeta temelsiz bir hale bürünecektir.[352] İbn Teymiyye olsun diğer sünnî ekole mensup alimler olsun olayla ilgili rivâyet edilen bir çok hadisi uydurma (mevzu) kabul etmişler,[353] bu olayın ne kadar tutarsız olduğunu da gözler önüne sermişlerdir.

3. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Üçüncü Delili

"الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الإِسْلاَمَ دِيناً."

"Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı beğendim."[354] Ebu Nuaym (ö. 430)'ın, Ebu Saîd'e isnâd ettiği hadise göre Rasûlullah (s.a.v), Gadîr-i Hum'da ağaçları (oturmak için altlarını) dikenlerden temizlememizi emretti. Sonra ayağa kalkıp Ali'yi ellerini havaya kaldırarak yukarı kaldırdı. Öyle ki insanlar, Rasûlullah (s.a.v)'ın koltuk altlarının beyazlığını görüyorlardı. Daha sonra mevzû bahis olan Mâide sûresi üçüncü âyeti ininceye kadar birbirlerinden ayrılmadılar. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v): "Allâhu Ekber! Allah dini tamamladı, Peygamberliği ve benden sonra Ali'nin imâmetini tercih etti," dedikten sonra sözlerini şöyle sürdürdü: "Ben kimin mevlâsı isem Ali de O'nun mevlâsıdır.

[351] Ebu Bekir İbnü'l-Arabi, *el-Avâsım mine'l-Kavâsım*, Kahire, 1396, s. 185-186.
[352] Sofuoğlu, M. Cemal, "*Şîa'nın Hadis Anlayışı*", (Doktora Tezi), Ankara Ünv. Sosyal Bilimler Enstitüsü 1977, s. 259.
[353] Demircan, Adnan, *Gadîr-i Hum Olayı*, İstanbul, 1996, s. 73 vd.
[354] Mâide 3.

Allahım! Ali'ye yardım edene yardım et. Onu yardımsız bırakanı yardımsız bırak!"[355] dedi."[356]

Tabersî, âyetin bu kısmını tefsir ederken; Hillî'nin rivâyeti doğrultusunda benzer rivâyetlerden, özellikle râvî zincirini verip nakiller yaparak; iki imam Ebu Cafer ve Ebu Abdillah'tan rivâyet edilen bir haberi dile getirir ki bu habere göre Hz. Peygamber (s.a.v), Hz. Ali'yi Gadîr-i Hum mevkiinde kendisinden sonra imam tayin ettikten sonra bu âyetin nâzil olduğunu ve bunun emredilen son farz olduğunu şu ifadeleriyle belirtmektedir: "İki imam Ebu Cafer ve Ebu Abdillah'tan rivâyet olunduğuna göre bu âyet Rasûlullah'ın Ali'yi veda haccından sonra Gadîr-i Hum mevkiinde imam tayin etmesinden sonra nâzil olmuştur. Bu iki imam der ki: "Bu Allah'ın indirdiği son farzdır ki bu farz Hz. Ali'nin imâmetini tasdik ve ona itaatir, bundan sonra da başka bir farz inmemiştir.[357]

3.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

3.1.a. Rivâyet Yönünden

İbn Teymiyye, ileride de görüleceği üzere, öncelikli olarak Hillî'den ilk talep ettiği şey o hadisin sıhhatidir. Burada da aynı şekilde hadisin sıhhatini isteyerek sözlerine başlar ve ehl-i sünnet ve Şîa ulemasının ittifakıyla hadisin yalnızca Ebu Nuaym'a isnat edilmesinin, sağlamlık ifade etmeyeceğini zira Ebu Nuaym'ın mevzû olan bir çok hadis rivâyetinde bulunduğunu ve bu durumun da ehl-i sünnet ve Şîa'nın hadis alimlerinin ittifakıyla sabit olduğunu dile getirir.[358]

İbn Teymiyye devamında, Râfizîler'in, her hangi bir kriter gözetmeden fasık kimselerin ve münafıkların rivâyetlerini olduğu gibi aldıklarını dile getirir.[359] Bu âyet-i kerimenin Rasûlullah (s.a.v)'a Arefe vakfesinde iken nâzil olduğu sabit olmuştur. Yahudiler'den birisi Ömer b. Hattab'a: "Ey mü'minlerin emiri! Kitabınızda okuduğunuz bir âyet var ki şâyet o âyet bize inmiş olsaydı, biz bu günü bayram kabul ederdik, dedi. Bunun üzerine Ömer (r.a): Hangisidir o âyet diye sordu. Yahudi de Mâide

---

355 Tirmîzî, Menakıb, 20; Ahmed b. Hanbel, IV, 281.
356 el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 150.
357 et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, VI, 25-26.
358 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 52-53.
359 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 53.

3. âyeti söyleyince Hz. Ömer: "Ben bu âyetin nâzil olduğu günü, saati ve nâzil olduğu esnada Rasûlü ekremin nerede olduğunu çok iyi biliyorum. Bu âyet-i kerime biz, Arefe günü Allah'ın Rasûlü ile Arafat'ta iken ve vakfe yaparken Cuma günü nâzil oldu."[360] dedi. Bu rivâyet, müslümanların sahih, müsned, câmî', siyer, tefsir ve diğer kitaplarında bu şekilde nakledilmiştir. O gün, zaman olarak da Gadîr-i Hum gününden tam dokuz gün önce idi. O gün de Zilhicce'nin dokuzuncu günü Cuma günü idi. Durum bu iken nasıl olur da bu âyet Gadîr-i Hum günü nâzil oldu denilebilir.[361]

"Yine bu âyetin Ali'nin imâmetine delâlet ettiği iddiası apaçık bir yalandır. Şâyet iddia sahibi; "Hadis Ali'nin imâmetine delâlet eder", derse ona şöyle denilir: "Şâyet hadis sahih ise, delil hadistendir, âyetten değildir. Şâyet hadis sahih değilse, bu konuda delil olamaz. İki takdire göre de bu âyette imâmete bir delâletin olmadığı yönündedir. Bu da hadisin yalan olduğunun ortaya çıktığı durumdur. Âyetin nüzül sebebi yukarıda dile getirilen durumdur, kesinlikle bunun zıddını gösterecek bir şey yoktur."[362]

3.1.b. Dirâyet Yönünden

"Bu âyette ne Ali'ye, ne de onun imâmetine delâlet eden bir yön yoktur.[363] Bilakis âyette, Allah'ın, mü'minlerin üzerine dinini ikmal ettiği ve nimetini tamamladığı ve din olarak İslâm'dan razı olduğu haberi vardır.

Rasûlullah'ın; "Ali'ye yardım edene yardım et. Onu yardımsız bırakanı yardımsız bırak," sözü, hadis alimlerinin ittifakıyla yalan bir haberdir. Rasûlullah'ın duası normalde kabul edilir, bu duası ise kabul edilmemiştir. Bu duanın, Rasûlullah'ın duası olmadığı da bilinen bir gerçektir, diyerek Ali'nin hilâfeti döneminde yaşanan iç karışıklıklardan birkaç örnek verip, yukarıdaki rivâyetle, daha sonra vuku bulan olayların sonucu ve Rasûlullah'ın diğer müjdelerinin çeliştiğini ispatlamaya çalışır. Bu fikrini desteklemek için de örnekler verir. Bunlardan bir tanesi de; "İslâm'a ilk girenler bin dörtyüz kişi olarak ağacın altında (Bey'at-ü Rıdvan) biat etmişlerdir, Allah onlara bu biatte fetih sûresinde vaat ettiği şekilde Hayber'in fethini müyesser kılmıştır. Bu bin

---

360 Buhari, Îman, 1; Tefsir, 50; Müslim, Tefsir, 4; Tirmizi, Tefsir, 4; Nesâî, Îman ve Şerâia, 8.
361 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 54.
362 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 55.
363 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 54.

dörtyüz kişi içinde karışıklık dönemlerinde Ali'ye karşı savaşanlar da vardı. Şâyet Rasûlullah'ın böyle bir duası olsaydı bu kimselere fetih müyesser olmazdı. Ayrıca, Müslim'in Sahih'inde Câbir'den rivâyetle, Rasûlullah: "Ağaç altında biat edenlerden hiç biri Cehennem'e girmeyecektir."[364] buyurmuştur.[365] Üstelik Ali'yle savaşan bu gruplar yardımsız da kalmamıştır.[366] Bilakis zaferler elde etmişler, bir çok belde ele geçirmişler, bir çok kafir öldürmüşlerdir. Kendilerinin Ali'ye has olduğunu iddia eden Şîîler, hala rezil rüsvay olmaya devam etmektedirler. Şîîler ancak kendileri dışında müslümanlar ve kafirlerle birlikte olunca zafere ulaşabilmişlerdir. Halbuki onlar kendilerinin Ali'nin yardımcıları olduğunu iddia ediyorlardı. Ali'yi muzaffer kılanı, ona yardım edeni Allah, nerede muzaffer kılmıştır? Bu ve diğer kanıtlar, bu hadisin yalan olduğunu ortaya koyar."[367]

İbn Kesîr, Mâide 3 âyeti hakkında bu âyetin nüzûl sebebi olarak İbn Teymiyye'nin zikretmiş olduğu Ömer rivâyetinin yaklaşık 8-10 kadar benzer varyantlarını dile getirir. Son olarak da Şîa'nın iddia ettiği Gadîr-i Hum hadisini zikreder ama, bu hadisin sahih olmadığını, doğru olanın ise bu âyetin Hz Ömer rivâyetlerinde geçtiği üzere Arefe ve Cuma günü nâzil olmasıdır. Kendisinin bu görüşü tercih etmesinin sebebini ise; bu hususla ilgili Ömer b. Hattab, Ali b. Ebi Talip, Tercümânu'l-Kur'an Abdullah b. Abbas gibi önde gelen kimselerin aktardığı rivâyetlerle açıklamaya çalışır.[368]

Mâide 3'ün tefsiriyle ilgili, başka bir deyişle Gadîr-i Hum olayıyla ilgili değerlendirmelere baktığımız zaman Şîa, Gadîr-i Hum olayının Hz. Ali'nin velâyetini açıkladığı ve bu haberin gizlenemeyecek hadislerden olduğu kanaatindedir.[369] Bir çok sünnî tarihçi ve hadisçi bu olaydan hiç bahsetmezken, meseleyi söz konusu edenlerin[370] rivâyetleri arasında bazı farklılıkların olduğu görülür. Hatta olayın vukûunu reddedenler bile vardır. Olayla ilgili rivâyet edilen bir çok hadis ehli sünnet alimlerince uydurma (mevzû) kabul edilmiştir.[371] Ayrıca Sünnî kaynakların bir kısmı, "Hz.Ali'nin ifk hadisesinde Hz.Aişe hakkında söylediği sözlerin Hz. Peygamberi incittiği, bunu fırsat

---

[364] Müslim, İman, 175; Tirmîzî, Menakıb, 57-58.
[365] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 55-57.
[366] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 58.
[367] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 59.
[368] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 14-31.
[369] Demircan, *Gadîr-i Hum Olayı*, s. 38.
[370] Demircan, Adnan, *a.g.e.*, s. 43.
[371] Demircan, Adnan, *a.g.e.*, s. 73.

bilen münafıkların Hz. Peygamberin Hz. Ali'ye küstüğü rivâyetini yaydıkları, bu hadisin de bu olaylardan sonra söylendiği" görüşleri de vardır.[372]

4. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Dördüncü Delili

"وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَى مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَى."

Ali'nin imâmetine delil olarak ileri sürülen âyetlerden biri de şudur: "Battığı zaman yıldıza andolsun ki; arkadaşınız (Muhammed) sapmadı ve bâtıla inanmadı"[373] Fakih Ali b. Meğâzilî[374], kendi isnâdıyla İbn-i Abbas'ın şöyle dediğini rivâyet ediyor: "Hâşim oğullarından bir grup, Rasûlullah (s.a.v)'ın yanında otururken,[375] gökten bir yıldız yere doğru süzüldü. Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: "Bu yıldız kimin evine süzülürse o evin sahibi benden sonra vâsimdir." Grup ayağa kalktı, bir de baktılar ki, yıldız Ali'nin (r.a.) evine süzülmüş. Oradakilerin: "Ya Rasûlallah! Ali'nin muhabbetine saptın," demeleri üzerine, Allah (c.c.) şu âyet-i kerimeyi indirdi; "Battığı zaman yıldıza andolsun ki; arkadaşınız (Muhammed) sapmadı ve bâtıla inanmadı."[376]

Şîî müfessirlerden Tabersî, mezkûr âyetin tefsiriyle ilgili; bu yıldızın ne olabileceği noktasından hareketle, bunun kulak hırsızlığı yapan şeytanlara atılan alev (şihâb) olduğu noktasındaki rivâyetlere yer verir. Ayrıca bu sûrenin nâzil oluşuyla ilgili olarak; bu sûrenin Rasûlullah'ın miracı dönüşünde nâzil olduğu, yine bu sûrenin inişiyle ilgili haberin Utbe b. Ebi Leheb'e ulaştırılması sonucu, bu olayı şu şekilde nakleder: "Utbe Rasûlullah'ın yanına gelmiş, Rasûlullah'ın kızını boşamış ve Rasûlullah'ın yüzüne tükürüp demiştir ki: "Sen yıldız ve yıldızın Rabbini inkar ettin." Bunun üzerine Rasûlullah da onun için şu şekilde beddua etmiştir: "Allah'ım! köpeklerinden bir köpeği ona musallat et." Utbe bu olaydan sonra Şam yolculuğuna çıkmış ve yolda bir yerde kafilesiyle birlikte konaklar iken, Allah onun kalbine bir korku atmış, bunun üzerine

---

[372] Demircan, Adnan, *a.g.e.*, s. 71.
[373] Necm 1-2.
[374] Kendisi hakkında tabakât kitaplarında övgüyle bahsedilmiş olan Ebu Bekir b. el- Meğâzilî, hicri 282'de vefat etmiştir. Geniş bilgi için: Zehebî, Ahmed b. Osman, *Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ*, thk.: Şuayb el-Arnavut, Ali Ebu Zeyd, Beyrut, 1990, XIII, 490-491.
[375] el-Hillî, *Minhâc*ü'l-Kerâme, s. 150.
[376] el-Hillî, *Minhâc*ü'l-Kerâme, s. 151; Necm 1-2.

Utbe, yanındakilere: “Beni geceleyin yanınıza alın” demiş. Hal böyle iken bir aslan gelip insanların içinde olduğu esnada Utbe’yi parçalamıştır.” [377]

Tabatabâî de mezkûr âyetin tefsirine başlarken; yüce Allah’ın Kur’an’da dilediği şeye yemin edebileceğini- ki bunlardan biri de yıldızdır- açıkladıktan sonra, Tabersî’nin yukarıda aktarmış olduğu Utbe b. Ebi Leheb olayını aynen aktarır. Rivâyetler ışığında bu âyetle Rasûlullah’ın, yaratıklar içinde Allah’a en yakın olduğu belirtilmiştir, şöyle ki; Rasûlullah miraç gecesi yedi kat semaya yükseltildiğinde Cebrâil (a.s) O’nun semada Allah Teâla yanındaki mevkii için şöyle demiştir: “İlerle ya Muhammed, zira sen gönderilmiş hiçbir nebinin ve yaklaştırılmış hiçbir meleğin ulaşamadığı bir makamdasın.” Zira Rasûlullah, miraç gecesi Rabbine iki yay aralığı veya daha da yaklaştırılmıştır.”[378] Bu rivâyetlere dayanarak Şîî müfessirlerin -Tabersî ve Tabatabâî’- bile, Hillî’nin rivâyetine yer vermemeleri dikkat çekicidir.

4.1. İbn Teymiyye’nin İtirazı

4.1.a. Rivâyet Yönünden

İbn Teymiyye, daha önce geçtiği üzere yine hadisin sıhhatini araştırır. Akabinde de bir hadisin hangi şartlarda kabul edilebileceği üzerinde ısrarla durur ve devamında şöyle der: “Bir şeyi iyi bilmeden onu Allah’a isnat etmek nas ve icma ile haramdır.” Bu doğrultudaki delillerini kuvvetlendirmek için konuyla ilintili olarak da; “Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur”,[379] âyeti ile A’râf 7/33, Âl-i İmran 3/66, Hac 22/3, Mü’min 40/35 âyetlerini getirir. Kesin hükmün ise Allah katından onlara gelen deliller olduğunu söyleyerek, yine konuyla ilgili olarak; Rum 30/35, Saffat 37/156-157, Necm 53/23 âyetlerini getirir.[380] Bunun akabinde de; “Kesin hüküm olarak, elçilerin Allah katından getirmiş olduğu şeyler delil olarak nitelenebilir ki bunlar da; Kur’an ve sünnettir. Emin elçilerin dışında Hz. Peygamberin Allah’tan bir şey getirdiği bilinmez”, diye sözlerine devam eder. Devamında; “Hz. Peygamberden hadisi delil olarak öne süren kişinin, onun gereklerine inanmazdan önce sıhhatini bilmesi gerekir. Aksi takdirde bilgisizce

---

[377] et-Tabersî, *Mecmeu’l-Beyân*, VI, 39-43.
[378] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, XIX, 33-34.
[379] İsra 36.
[380] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 60.

konuşmuş ve delil getirmemiş olur. Bizimle Rasûlullah'ın arasında yıllar geçti gitti. Şunu da zaruri olarak biliyoruz ki, insanların ondan ve onun dışındakilerden rivâyet ettikleri şeylerde doğru da yalan da mevcuttur."[381] diyerek bu konuda titiz davranılması gerektiğini, bu hadisin de hadis alimlerinin ittifakıyla yalan olduğunu belirtir. **"**Zaten İbn Meğâzili de Ebû Nuaym, Sa'lebî ve benzerleri gibi hadisçi değildir. Bu hadis Meğâzili'nin uydurduğu bir hadis değil, insanların kitaplarında, Ali'nin faziletlerine dair bulduğu ve onları topladığı bir sözdür."[382] diyerek sözlerine devam eder.

Mezkûr hadisin uydurma olduğunu da şu şekilde belirtir: Şeyh Ebu'l-Ferec başka lafızlarla ve Muhammed b. Mervan, o da Kelbî'den, o da Ebu Salih'den, o da İbn Abbas'tan rivâyet ettikleri bir zincirle uydurma hadisler arasında zikretmişlerdir. Buna göre İbn Abbas şöyle diyor: "Rasûlullah (s.a.v)'ı semanın yedinci katına yükselttiklerinde Allah (c.c) ona enterasan şeyler gösterdi. Ertesi gün Rasûlullah (a.s) gördüklerini anlatmaya başladı. Mekke müşriklerinden onu yalanlayan yalanladı, tasdik eden de tasdik etti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v): "Bu yıldız kimin evine düşerse, benden sonra o kişi halifemdir." buyurdu. Yıldız, Ali'nin evine düşünce Mekke halkı:[383] "Muhammed haşa sapıttı, ehl-i beytinden amcasının oğluna meyletti." dediler. Bu olaydan sonra; "Battığı zaman yıldıza andolsun ki; Arkadaşınız (Muhammed) sapmadı ve bâtıla inanmadı"[384] mealindeki âyetler nâzil oldu." Ebu'l-Ferec şöyle diyor: "Bu rivâyet tamamen uydurmadır." Onu uyduran ne kadar cahil ve gerçeklerden ne kadar uzaktır! Hadisin senedinde Ebu Salih, Kelbi ve Muhammed b. Mervan es-Süddi var ki, bunlar karanlık şahsiyetlerdir. Ebu Hâtim b. Hibban şöyle diyor: "Kelbî, Ali'nin ölmediğini ve onun dünyaya tekrar döneceğini iddia eden, bir buLût gördüklerinde, "Emîru'l-Mü'minin içindedir" diyen kimselerdendir. Bunun üzerine rivâyetlerini delil olarak ileri sürmek doğru değildir." Musannif şöyle dedi: "Bu hadisi uyduranın gafilliğine şaşıyorum. Aklen de uygun görülmeyen yıldızın süzülerek bir eve inmesini ve onun görüldüğünü nasıl iddia edebiliyor? Uydurmanın ahmaklığına delâlet eden noktalardan biri de, hadisi İbn Abbas adına uydurmasıdır. Haklbuki İbn Abbas miracın gerçekleştiği yıl henüz iki yaşındaydı. İbn Abbas'ın bu olayı görüp nakletmesi mümkün

---

[381] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 61.
[382] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 62.
[383] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 63.
[384] Necm 1-2.

müdür?[385] Şâyet bu hadis Kelbî'nin bilinen tefsirinde geçmemişse, o zaman tefsire sonradan konmuştur, en yakın görüş de budur. Ebu'l-Ferec[386]: "Bu hadisi bir kavim, aynen olduğu gibi bir yerlerden çalmış, isnâdını değiştirmişler, Ebu Bekir el-Attar tarikiyle garip bir senetle rivâyet etmişlerdir" diyerek bu garip senet zincirini zikrederek, mevzû bahis olan hadisi aynen aktarır.[387]

Yine Ebu'l-Ferec; "mezkûr hadisin çalıntı olduğu ve senedinin değiştirildiğinden bahsederek; "Enes bu sûre indiği zamanda da Mekke'de değildi. Çünkü miraç hicretten bir yıl önce olmuş, Enes Hz. Peygamberi Mekke'de tanımıştı. Onun için bu senetlerde karanlık noktalar vardır." diyerek bu senette yer alan râvîlerin durumlarıyla ilgili malumatlar verir.

4.1.b. Dirâyet Yönünden

İbn Teymiyye, bu haberin yalan olduğunu, yıldızın Ali'nin evine süzüldüğü zaman, Necm sûresinin nüzûlüne İbn Abbas'ın şahit olduğu iddiasının ortaya çıktığını belirterek, sözlerine şu şekilde devam eder: "Necm sûresi Mekke'de nâzil olan sûrelerin ilklerindendir. Rasûlullah vefat ettiği zaman, İbn Abbas henüz büluğa bile ermemişti. Sahîhayn'de sabit olduğu üzere, bu âyetin nüzûlü esnasında İbn Abbas ya henüz doğmamıştı, ya da temyiz çağına gelmemiş bir çocuktu. Rasûlullah hicret ettiği zaman İbn Abbas beş yaşlarındaydı. Tercih edilen görüş ise, Necm sûresinin nüzûlü döneminde İbn Abbas'ın henüz doğmadığı görüşüdür. Çünkü Necm sûresi Kur'an'ın ilk nâzil olan sûrelerindendir.[388]

İbn Teymiyye iddialarını şu şekilde sürdürür: "Bilinen şu ki, ne Mekke'ye, ne Medine'ye ne de o ikisinin dışındaki bir yere kesinlikle bir yıldız süzülmemiştir. Rasûlullah gönderildiği zaman yıldız kaymaları çok olmakla birlikte yeryüzüne herhangi bir yıldız falan inmemiştir. Bu, dünyada bilinen olağanüstü olaylardan da değildir, bilakis dünyada benzeri bilinmeyen olağanüstü olaylardandır. Bu tür haberleri ancak, insanların en yüzsüzü (utanmazı), yalana en çok meyledenleri, hayası ve dini en az olanları rivâyet edebilir. Bu tür haberler ancak insanların en cahili, en ahmağı ve en

---

[385] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 64.
[386] Büyük bir ihtimalle burada kastedilen Ebu'l-Ferec, İbn Teymiyye'nin hocalarından Ebu'l-Ferec İbn Kudâme el-Makdisi (ö. 682)'dir.
[387] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 65.
[388] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 66.

bilgisiz olanlarının yanında revaç bulur. Necm sûresi İslâm'ın ilk zamanlarında nâzil olmuştur. O zaman Ali henüz küçücüktü, büluğ çağına bile gelmemiş, Fatıma'yla da evlenmemişti. 2, 3, 4 rekat farz namazlarının dışında, Zekat, Hac, Ramazan Orucu ve İslâm temellerinin geneliyle ilgili bir şey farz kılınmış da değildi. Şâyet imâmet konusunda bir vasiyet emri gerçek olsaydı, Gadîr-i Hum günü gibi nübüvvetin son zamanlarında olurdu. İlk dönemlerde böyle bir şey nasıl olabilir ki? Tefsir alimleri bu görüşün hilafına ittifak etmişlerdir. Kendisine yemin edilen yıldızın ya semanın yıldızları olduğu, ya da Kur'an'ın yıldızları olduğunu söylemişlerdir. Onlardan hiçbir kimse, Mekke'den birinin evine bir yıldız indiğini söylememiştir. Ayrıca rivâyette geçtiği üzere, kim ki Rasûlullah'a; "Yoldan çıktın, saptın" derse o kafir olmuş olur.[389] Şâyet bu yıldız bir yıldırım ise, faziletli ve değerli bir insanın evine yıldırım inmesi söz konusu olamaz. Şâyet bu semanın bir yıldızı ise, semanın yıldızları yörüngelerinden ayrılmazlar. Şâyet bu yıldız bir meteor ise, onun şeytanlara atılması gerekir, dünyaya inmezdi. Bu meteorun şeytana atıldığı, şeytanı yakıncaya kadar Ali'nin evine kadar geldiği takdir edilse, kesinlikle böyle bir olay olmamakla birlikte, bu durum Ali'nin değeriyle uyuşmaz.[390]

İbn Kesîr, Necm 1-2 âyetinin tefsirinde Şîa'nın iddia ettiği şekildeki bir olaydan kesinlikle bahsetmez. Birinci âyetle ilgili olarak; yüce Allah'ın dilerse yıldızlar adına da yemin edebileceği üzerinde durur, bununla ilgili yorumlara ve rivâyetlere yer verir. İkinci âyetle ilgili olarak da, burada asıl yemin edilen şeyin yıldız değil de, âyetin; "Arkadaşınız sapmamış ve azmamıştır" kısmıdır", der. "Allah Teâla bu âyetle, Rasûlü'nü ve şeriatını; Hristiyan ve Yahudiler'in mezhepleri gibi sapıklara benzemekten tenzih etmiştir", der. Rasûlullah'ın ağzından çıkan her şeyin hak olduğunu şu rivâyeti getirerek daha bâriz bir hale dönüştürür. Ebu Hureyre'den rivâyetle Rasûlullah şöyle buyurmuştur: "Ben ancak gerçeği söylerim. Ashâbından birisi: "Ey Allah'ın elçisi, sen bazen bizimle şakalaşıyorsun da", dedi. Allah Rasûlü: "Ben, gerçekten başka bir şey söylemem", buyurdu."[391] Beğavî de bu âyet için her hangi bir nakilde bulunmaz. Ancak bu yıldızın ne olabileceği noktasında birkaç rivâyette bulunur ki bu rivâyetlere göre: bunun kulak hırsızlığı yapan şeytanlara atılan alev (şihâb) olduğu, bunun Kur'an olduğu, Süreyya yıldızı olduğu şeklindedir. İkinci âyetin anlamı

---

[389] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 67.
[390] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 68.
[391] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 442-443.

da: “…Arkadaşınız (Muhammed) sapmadı ve bâtıla inanmadı” yani Muhammed (a.s), hidâyet yolundan sapmadı, şeklindedir.[392]

Şîa’nın iddialarından birinin daha bir mesnedinin olmadığını, Şîî müfessirlerden olan Tabersî ve Tabatabâî’nin, Hillî’nin rivâyetine yer vermemeleri ve İbn Teymiyye’nin, Hillî’nin mezkûr rivâyetinin uydurma olduğunu ispatlaması neticesinde anlamış olduk. Bu doğrultuda Kur’an âyetlerinin, mezhep taassubu neticesinde nasıl tahrif edildiği de bariz bir şekilde görülmektedir.

5. İbnü’l-Mutahhar el-Hillî’nin Beşinci Delili

"وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً."

“Evlerinizde oturun, eski cahiliye âdetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Rasûlüne itaat edin. Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor”[393] Ahmed b. Hanbel Müsned’inde rivâyet ettiğine göre, Vâsile b. el-Eska’ (Aslı Vâsile b. el-Asbağ) şöyle diyor; Ali’yi evinde sordum, Fatıma “Rasûlullah’la gitti” dedi. Bir de baktım ki, -o da ne- ikisi beraber çıkageldiler. Onlarla beraber eve girdim. Rasûlullah (s.a.v), Ali’yi sağ, Fatıma’yı sol tarafına oturttu, Hasan ve Hüseyini de kucağına aldı. Sonra onları elbisesiyle örttü ve Ahzab 33 âyetini okuyarak: “Allahım! Bunlar benim ehlimdir, bunlar en layık ve en uygun olanlardır”[394] buyurdu.

Mezkûr hadisin bir benzeri Ümmü Seleme’den de rivâyet edilmiştir. Ümmü Seleme şöyle dedi: “Hz. Peygamber evde olduğu bir sırada Fatıma yemek dolu bir kapla geldi ve Hz. Peygamberin yanına girdi. Hz. Peygamber, “Bana kocanı ve çocuklarını çağır” dedi. Fatıma, Ali, Hasan ve Hüseyin birlikte içeri girdiler ve oturdular. Bu yemekten yediler. Hz. Peygamber onlarla birlikte altlarında Kisâ-i Hayberî olan yatağında bulunmaktaydılar. Ümmü Seleme şöyle dedi: “Ben de oradaydım. Allah “Ey

---

[392] el-Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzil*, VII, 399-400.
[393] Ahzab 33.
[394] Tirmîzî, Menakıb, 60; Ahmed b. Hanbel, 1/331.

Ehl-i Beyt! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor"[395] âyetini indirdi. Rasûlullah onları abasının altına aldı[396] ve ellerini çıkarıp semaya çevirdi ve şöyle dedi: "Bunlar benim ehl-i beytimdir ve seçkinlerimdir. Allahım onlardan kiri gider ve onları temiz kıl." Hz. Peygamber bunu tekrar etti. Ümmü Seleme şöyde devam etti: "Başımı kaldırıp "Ben de sizinle beraber miyim Ey Allah'ın Rasûlü" dedim. O, "Sen hayır üzerindesin ya da daha hayırlısın" buyurdu".

Hillî, bu âyetin gramatik yapısına bakarak, "Âyette geçen (إِنَّمَا) edatı ve haber cümlesinin başında bulunan te'kid lamı (ل), ehl-i beyt kavramının hususi anlamda kullanıldığına delâlet eder ve bu gramatik yapı anlamı daha da kuvvetlendirir. Dolayısıyla âyet, ehl-i beyt kavramının içine aldığı kimselerin günahtan arınmış olduklarını ortaya koyar. Âyette ehl-i beytin ifade edilmesi ve temizlenmenin tekrar ederek (وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً) şeklinde vurgulanması da bunun işaretidir. Bu itibarla ehl-i beytten olan Ali, masum olduğu için imâmete en layık olan kişidir. Hatta Ali şöyle diyordu: "Benim imâmetle olan münâsebetim, değirmen iğinin (çarka bağlı demir değirmen mili) taşıyla ilişkisi gibi olduğunu bilmesine rağmen İbn Kuhafe (Ebu Bekir), zorla imâmet gömleğini giymiştir." Allah (c.c) günahı ehl-i beytten nefyettiğine göre, Ali sâdıktır, böylece de O imamdır.[397] şeklinde açıklamalarına son verir.

Şîî müfessir Tabersî, Ahzab 33 âyetini tefsir ederken, âyet-i kerimede geçen ehl-i beyt ifadesinden kastedilenin Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin olduğunu işaret ederek âyetin sebebi nüzûlü ile ilgili bazı rivâyetler aktarır. Bu rivâyetlerden bazıları şunlardır: "Şehr b. Havşeb, Ümmü Seleme'den rivâyetle şöyle der: "Ümmü Seleme dedi ki: "Annemle birlikte Aişe'nin yanına girdik. Annem ona, "Cemel günü savaş için çıkmana (Yani Aişe'nin çıkması hususu) ne dersin?" dedi. O da "O (Cemel günü) Allah'ın bir takdiridir" dedi. Annem ona Ali'den sordu; Aişe de, "Sen Hz. Peygambere insanların en sevimlisi olan kimseyi soruyorsun", dedi. "Ben Ali'yi, Fatıma'yı, Hasan ve Hüseyin'i Hz. Peygamber (a.s) bir örtünün altında toplarken gördüm. Sonra o şöyle dedi: "Allahım! Bunlar benim ehl-i beytimdir. Onlardan kötülükleri ve günahları temizle ve onları ak ve pak eyle." Bunun üzerine Aişe şöyle dedi: "Ey Allah'ın Rasûlü!

[395] Ahzab 33.
[396] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 151.
[397] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 152.

Ben de senin ailendenim." Bunun üzerine Peygamberimiz ona "Boş ver üzülme, sen bana daha hayırlısın" dedi."

Yine Ebu Saîd el-Hudrî'den rivâyetle Nebi (a.s) demiştir ki: "Bu âyet, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin hakkında nâzil olmuştur" Tabersî, yukarıdaki rivâyetleri ve buraya almadığımız birtakım rivâyetleri aktardıktan sonra en son şu ifadelere yer verir: "(Bu rivâyetlerle) âyette bahsedilenlerin (ehl-i beyt) bütün çirkin şeylerden masum oldukları sabit olmuştur. Ayrıca öğrendik ki, rivâyetlerde ehl-i beytten isimlerini zikrettiklerimiz tam bir ismete sahiptirler, günahlardan masumdurlar. Âyet yalnızca onlara hastır, başka kimseler hakkında inmiş olması ise batıldır."[398] Tabatabâî de Hillî'nin rivâyet etmiş olduğu Ümmü Seleme rivâyetini biraz farklı olarak şu şekilde aktarır: "Ümmü Seleme: "Bu âyet benim evimde nâzil oldu. O esnada evde yedi kişi bulunmaktaydı ki bunlar; Cebrâil, Mîkâil, Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin ve Rasûlullah idi. Ben de o esnada evin kapısında duruyordum. Dedim ki: Ya Rasûlallah! Ben ehl-i beytten değil miyim"? Rasûlullah: "Sen Peygamber eşlerindensin ve hayır üzeresin." buyurdu. Ümmü Seleme'nin bu rivâyeti farklı şekillerde aktarılmış, yine bu doğrultuda Aişe rivâyetinin yanında sakaleyn hadisine de yer verilmiştir. Bu doğrultudaki bir başka rivâyet ise: Ali, Fatıma'yla evlenince, Rasûlullah kırk gün boyunca onları sabah namazına uyandırmış ve "Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor" demiştir. Tabatabâî bu doğrultudaki açıklamalarına, Peygamber hanımlarının ehl-i beytten olmadıkları, onun ehl-i beytinin, ölümünden sonra kendilerine zekat haram olan kimseler olduğu, bunların da: Ali, Abbas, Cafer, Akîl aileleri olduğu[399] şeklindedir. Cafer-i Sâdık'a Muhammed'in ailesi hakkında soruldu; O da şu cevabı verdi: "Muhammed'in ailesi, Allah'ın Rasûlü'ne nikah bakımından haram olandır."[400]

5.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

5.1.a. Rivâyet Yönünden

İbn Teymiyye itiraz olarak cevabında, öncelikli olarak mezkûr hadisin mevcûdiyetini kabul eder ancak, bu hadisin delâlet ettiği şeyin ne olduğu konusunda

---

398 et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, VI, 134-140.
399 et-Tabatabâî, *el-Mizan*, XVI, 317-319.
400 Kummî, *Risâletü'l-Îtigâdâti'l-İmâmiyye*, s. 133.

Hillî ile aynı görüşü paylaşmadığını şöyle ortaya koyar: "Mezkûr hadis ve Rasûlullah'ın onlara söylediği sözler sahihtir.[401] Müslim de bu hadisi Hz. Aişe'den rivâyetle Sahih'inde kaydetmiştir. Sünen'de de bu hadis Ümmü Seleme'den rivâyetle zikredilmiştir." diyerek mezkûr hadisi zikreder ancak sonunda da hadiste onların masum ve imam olduklarına dair hiçbir delâletin olmadığını söyler.

5.1.b. Dirâyet Yönünden

İbn Teymiyye konuyla ilgili olarak Kur'an'dan Ahzab 33; Mâide 6; Bakara 185; ve Nisa 26 âyetlerini delil getirerek bu âyetlerin, Allah'ın bu istikametteki irade, muhabbet ve rızasını tazammum ettiğini söyler. Hatta âyetin nüzûlünden sonra Rasûlullah (s.a.v):[402] "Allahım! Bunlar benim ehl-i beytimdir. Onları günahtan arındır." diye onların temizlenmesi için münacatta bulunmuştur. Şâyet âyet bunun vukûunu bildirmiş olsaydı, duaya bir ihtiyaç kalmazdı." İbn Teymiyye, Kaderîler'e göre Allah'ın iradesinin istenilen şeyi tazammun etmeyeceği, aksine Allah'ın bazen olmayacak şeyi istediği gibi, bazen de istemediği şeyin olacağını söyleyip, Râfizîler'in de Kaderîler'den olduğunu dile getirir. Daha sonra irade konusunu ele alır ve iradeyi ikiye ayırarak; birincisinin, şer'î irade olduğunu; ikincisinin de, kevnî ve kaderî irade olduğunu dile getirip bunu da Hûd 34; ve En'âm 25 âyetleriyle destekler.[403]

Devamında ise, "Allah Teâla mevzû bahis olan bu âyet ile, mü'minlerin tevbelerini kabul edeceğini ve onları temizleyeceğini haber vermiştir.[404] Şâyet Ahzab 33 âyeti masumiyet için delil ise, bu âyetteki hitap Rasûlullah'ın zevcelerinin tamamınadır. Aynı şekilde ehl-i beytinin tamamını kapsar. Fakat, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin diğerlerine nazaran ayrı bir özellik arzettikleri için Rasûlullah onları duasında tahsis etmiştir. Mevzû bahis olan âyet; "Onun içinde asla namaz kılma! İlk günden takvâ üzerine kurulan mescit (Kuba Mescidi) içinde namaz kılman elbette daha doğrudur. Onda temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da çok temizlenenleri sever."[405] âyetinte olduğu gibidir. Bu âyet Kuba Mescidi için nâzil olmuştur, fakat hüküm onu

[401] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 70.
[402] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 71.
[403] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 72.
[404] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 73.
[405] Tevbe 108.

kapsadığı gibi, ondan daha önemli bir konumda olan Mescid-i Nebi'yi de kapsar."[406] buyurur. İbn Teymiyye'nin bu değerlendirmesi de bize, tefsir usûlunde ayrı bir yeri olan "Nüzûl sebebinin hususiliğinin, hükmün umûmîliğine engel olmadığı" prensibini hatırlatır.

"İnsanlar ehl-i beytin kimlerden müteşekkil olduğu konusunda da fikir birliğine varmış değillerdir. Bir kısmı; onun ümmeti ehl-i beytidir demiş, bir kısmı da; ümmetinden müttaki olanlardır, demiş ve delil olarak hadis rivâyetinde bulunmuşlardır: "Sakınan (Müttaki olan) her mü'min, Muhammed'in ailesindendir", Sûfîlerden bir grup da, "Ehl-i beyt; onun dostlarının en seçkin olanlarıdır", demişlerdir. Tercih edilen görüş ise, "Onun ailesi, ehl-i beytidir", şeklinde olanıdır.[407] Fakat onun eşleri ehl-i beytten midir yoksa değil midir? Bu konuda iki görüş vardır. Birinci görüşe göre, onlar ehl-i beytten değildir. İkinci göre ise, onlar ehl-i beyttendir. Sahih olan görüş de budur. Sahîhayn'de rivâyet edildiğine göre Rasûlulla (a.s): "Allahım Muhammed'e eşlerine ve nesline rahmet ve mağfiret ihsan eyle"[408] buyurarak ezvâc-ı tahiratın ehl-i beytten olduğu bildirilmiştir ki, İbrahim ve Lût Peygamberlerin eşleri ailelerindendir, böylece de ehl-i beytleridir. Durum böyle iken nasıl olur da Muhammed (s.a.v)'in eşleri ehl-i beytten olmasın? Bu âyet Hz. Peygamberin eşlerinin ehl-i beytten olduğuna delâlet eder."

"Muhammed ümmetinden sakınanalara gelince, onlar, onun dostlarıdırlar. Sahih hadiste sabit olduğu üzere: "Falan oğulları ailesi benim dostlarım değildir, benim dostlarım yalnızca Allah ve mü'minlerin salih olanlarıdır." Bu hadis ile O'nun dostlarının, mü'minlerin salih olanları olduğu açıklanmıştır. Bir başka hadiste de: "Nerede ne tarafta olursa olsun benim dostlarım müttakîlerdir."[409] buyrulmaktadır. Bir âyette de: "…Ve eğer Peygambere karşı birbirinize arka verirseniz bilesiniz ki onun dostu ve yardımcısı Allah, Cebrâil ve müminlerin iyileridir. Bunların ardından melekler de (ona) yardımcıdır",[410] yine bir başka hadiste Rasûlullah (s.a.v): "Kardeşlerimi görmeyi arzu ediyorum" dedi, ashâb; "Ya Rasûlallah bizler senin kardeşlerin değil miyiz"? dediler. Rasûlullah (s.a.v); "Hayır siz benim ashâbımsınız, benim kardeşlerim,

---

406 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 74-75.
407 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 75.
408 Mâlik, *Muvatta*, 165/1; Müslim, Salât, 1; Buhârî, Enbiya, 4; Nesâî, Sehv, 3; İbn Mâce, Salât, 1.
409 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 76.
410 Tahrim 4.

benden sonra gelip, beni görmedikleri halde bana iman edenlerdir."[411] buyurdu.[412] Rasûlullah'ın müttakilerle olan dostluğu, kendisiyle aralarında din, iman ve takva yakınlığı olmasıyladır. Bu şartlarda onun müttakî dostları, yaratıkların en faziletlileridir." şeklinde açıklamalarına devam eder.

"Farzedelim ki, âyetler ehl-i beytin günahlardan arındıklarına delâlet etmiyor. Fakat Hz. Peygamberin duası bu temizlenmenin vukûuna delâlet eder." diye itiraz edilirse, ona şöyle diyeceğiz: "Gayemiz Kur'an'ın buna delâlet etmediğini ifade etmektir. Kaldı ki onların masum olduklarına ve imâmetlerine asla delâlet etmez. Farzedelim ki âyet, onların temiz olduklarına mânen delâlet ediyor, peki onların masumiyetlerini ve hata ile unutkanlığın onlardan meydana gelmeyeceğini gerektiren âmil nedir? Aslında âyet şuna delâlet eder: Allah, Rasûlullah'ın zevcelerine emrettiği hususlarda onların hata işlememelerini istiyor. Âyetin akışından da, Allah'ın onları kötülüklerden temizlediği anlaşılıyor. Biz de inanıyoruz ki, Allah o yüce ezvac-ı tahîreden her türlü şirk ve kötülüğü gidermiş ve onları tertemiz kılmıştır. Günahlardan temizlenme ise iki şekilde olur. Bu âyette olduğu gibi," dedikten sonra Müddessir 4; A'raf 82;[413] ve Ahzab 30 âyetlerini delil getirir.[414]

"Âyette geçen (الرِّجْسَ) pislik, çirkinlik kelimesinin aslı (القذر) (el-Kazer) kirlilik, pis olma halidir. Âyette geçtiği üzere bununla kastedilen de şirktir. "…O halde, pislikten, putlardan sakının; yalan sözden sakının"[415] âyetinde olduğu gibi" İbn Teymiyye (الرِّجْسَ) kelimesinin değişik anlamlarını tespit için farklı âyetleri delil getirir.[416] sonuç olarak bu kelimenin genel manada kullanıldığını, (طاهر) "Tâhir" lafzının **(طيب)** Tayyib" lafzıyla aynı anlamda kullanıldığını Nûr 26 ve hadislerle örneklendirip; (متقي) "Müttakî" lafzının da (مزكي) "Müzekkî" lafzıyla aynı manada kullanıldığını, Tevbe 103; Şems 9-10; Â'lâ 14; Nûr 21 âyetleriyle delillendirir.[417]

---

[411] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Maârif, 56-57/18; 152/15; İbn Mâce, Zühd, 2; Nesâî, Tahâret, 1; Müslim, Tahâret, 1.
[412] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 77.
[413] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 79.
[414] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 80.
[415] Hac 30.
[416] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 81.
[417] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 82.

“Sonuç olarak âyette söz konusu edilen ve Rasûlullah’ın dua istediği (تَطْهِير) “Tathîr” (arındırma) ittifak ile masumiyet manasında kullanılmamıştır. Ehli sünnet, masumiyeti Rasûlullah’a hasrederken, Şîa ise Rasûlullah ve İmamdan başka masum yoktur der.[418] İbn Teymiyye, masumiyet için dua etmenin Kaderîler’in prensiplerine göre imkansız olduğundan, zira Kaderîler’in prensiplerine göre iyilikleri yapmak ve kötülüklerden sakınmak için dua etmenin gereksiz olduğundan bahseder. Râfizîlerin masumiyet için delil olarak ileri sürdükleri hadis, haddi zâtında onların aleyhinedir. Hadisten murad ehl-i beytin affolunmaları ve hesaba çekilmeyecekleri olduğunu söyleyecek olurlarsa,[419] onlara göre günahlardan arınmak için Allah’a duada bulunmak imkansızdır. Hadisten murad, masumiyetin sübûtudur, diyecek olurlarsa, zaten daha önce belirttiğimiz gibi imam için masumiyet şart değildir. Dolayısıyla hangi yolu deneseler de onların delilleri batıl olur.

Hillî şöyle diyor. “Ali hilâfeti istemiştir, mânen temiz olduğu da sabit olduğuna göre talebinde sâdıktır.” İbn Teymiyye bu söze de şöyle cevap verir: “Ali’nin, halife seçiminde hilâfeti istediğine dair ileri sürülen iddiayı kesinlikle kabul etmiyoruz. Tam tersi, Osman şehit edildikten sonra hilâfeti istediğini kesinlikle biliyoruz.[420] Ali kalben hilâfeti istemişse de, hiçbir zaman, “İmam benim, ben masumum, Rasûlullah kendisinden sonra beni imam yaptı, halkın bana ittiba etmesi vaciptir” gibi sözler söylememiştir. Kesinlikle biliyoruz ki, bu gibi sözleri Ali’ye isnat eden ona iftira etmiştir. Yine biliyoruz ki Ali, Allah’tan en çok sakınandır.”

“İbn Kuhafe (Ebu Bekir) hilâfet gömleğini zorla giydi” şeklindeki sözü Ali’ye isnat etmene gelince şöyle deriz: “Ali bu sözü asla söylememiştir, şâyet söylemişse isnâdı nerededir? Bu söz ancak Nehcü’l-Belâğa’da bulunur. İlim erbabı bu kitaptaki hutbelerin çoğunun Ali’ye iftira olduklarını gâyet iyi bilirler. Onun için bu hutbelerin çoğu kaynak kitaplarda olmadığı gibi, isnâdları da yoktur.[421] Bu hutbelerde öyle şeyler vardır ki, Ali’nin onlara karşı olduğu yine Ali’den gelen rivâyetlerle bilinmektedir. Kaldı ki Allah, doğru olduğu, delil ile sabit olmayan bir şeyi tasdik etmeleri için insanları mecbur kılmamıştır. Böyle bir mecburiyet, teklif-i mâlâyutak- gücün fevkinde-

[418] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 83.
[419] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 84.
[420] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 85.
[421] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 86.

olur. Durum böyle olunca biz, hadis rivâyetinde, töhmete uğramış râvîlerin rivâyet ettiği ve Ali'nin hilâfeti iddia ettiği istikametinde olan habere nasıl inanabiliriz? Farzedelim ki Ali, "İbn Kuhafe (Ebu Bekir) hilâfet gömleğini zorla giydi" demiştir. Siz bu sözünden neden onun "İmam olduğu ve bu hususta nass bulunduğu" şeklindeki bir manayı kastettiğini söylüyorsunuz? Bu sözüyle ancak Ali'nin ictihadının bu istikamette olduğu söylenebilir. İctihatta isabet ve hata da vardır.[422] Pisliğin giderilmesi ittifakla hatalardan masum olmayı da gerektirmez. Bütün bu iddiaların varid olmuş olsa dahi, Kur'an'da böyle bir şey yoktur. Öyleyse imâmet üzerine Kur'an'dan getirdiğin deliller nerede kaldı."[423]

İbn Kesîr, Ahzab 33. âyetin tefsirinin şümûlünü biraz daha genişleterek; "Âyette geçen ehl-i beytten maksat sadece Hz. Peygamber hanımları veya Ali'nin ailesi değil, kendilerine Hz. Peygamberden sonra sadakanın haram kılındığı kimselerdir" der. ona göre bunlar, Hz. Peygamberin hanımları, Ali'nin ailesi, Ukayl ailesi, Cafer ailesi ve Abbas ailesidir. İbn Kesîr, İbn Ebi Hâtim (ö. 327)'den bir rivâyeti aktararak bu âyetin özellikle Hz. Peygamber hanımları hakkında nâzil olduğunu dile getirir ki, bu doğrultudaki görüşlere: İbn Abbas, İkrime, Ata', Kelbi, Mukâtil b. Süleyman[424] ve Sa'd b. Cübeyr de katılırlar.[425] İbn Kesîr, Ümmü Seleme rivâyetinin de çeşitli tariklerden nakillerini aktarır. Sonuç olarak da ehl-i beytten maksadın, sadece Hz. Peygamber hanımları veya Ali'nin ailesi olmadığı görüşünün, bu hususta Kur'an ve hadisleri birleştirmesi bakımından daha güzel ve kabul gören bir görüş olduğunu söyler.[426] Beğavî ise, mezkûr âyet için; rivâyetle, "Ehl-i beytten kastedilen, Rasûlullah'ın hanımlarıdır zira onlar Rasûlullah'ın evlerinde bulunuyorlardı. Bazıları da bununla kastın, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'dir demişlerdir." Beğavî, Ümmü Seleme rivâyetini de aktarırtıktan sonra İbn Kesîr'in de rivâyet etmiş olduğu, "Âyette geçenlerin, Hz. Peyganberden sonra sadakanın haram kılındığı kimselerdir", şeklindeki rivâyeti Zeyd b. Erkam'dan aktarır.[427]

---

[422] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 87.
[423] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 88.
[424] Ebu'l-Hasen Mukâtil İbn Süleyman el-Horasânî el-Belhî (ö. 150), meşhur bir müfessirdir. Tefsirinin bir nüshası, Birinci Sultan Hamid Kütüphanesinde (58) numarada ve Kütüphane-i Umûmî'de (561), (281) numaralarda mevcuttur. Geniş bilgi için: Bilmen, *a.g.e.*, I, 300-301.
[425] eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, IV, 348.
[426] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VI, 409-416.
[427] el-Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, VI, 349-351.

Şîî müfessir Tabatabâî'nin de ifade ettiği üzere mezkûr âyetin nüzûl sebebi yalnızca bir tane değildir. Bunlardan bir tanesi de Hz. Ali ile Hz. Fatıma'nın evlenmelerine müteakip kırk gün boyunca Rasûlullah'ın onları sabah namazına uyandırırken mezkûr âyeti okuması rivâyetidir. Şîa Rasûlullah'ın ehl-i beyti konusunda dar bir çerçevede kalırken, ehl-i sünnet bu çerçeveyi biraz geniş tutmuştur. Ancak Kummî'nin de ifade ettiği üzere Cafer-i Sâdık'a Muhammed'in ailesi hakkında sorulmuş; O da şu cevabı vermiştir: "Muhammed'in ailesi, Allah'ın Rasûlü'ne nikah bakımından haram olanlardır."[428] Bunlar da göstermektedir ki, Şîa bu iddiasında da tarafgirlik yaparak âyeti mecrâsından saptırmıştır.

6. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Altıncı Delili

"فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَن تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ رِجَالٌ لَّا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاء الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْماً تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ.“

Hillî, "Ali'nin imâmetine delâlet eden Kur' an'dan altıncı delil olarak şu âyet-i kerimeyi getirir: "Allah'ın yüksek tutulmasına ve içlerinden adının anılmasına izin verdiği evlerde, insanlar sabah akşam O'nu tesbih ederler. Nice adamlar vardır ki, ne bir ticaret, ne de bir alışveriş; Allah'ı anmaktan, namazı gereği üzere kılmaktan ve zekatı vermekten kendilerini alıkoymaz."[429]

"Sa'lebî'den rivâyetle Enes ve Büreyde şöyle dedi: "Rasûlullah (s.a.v), bu âyeti okuyunca adamın biri kalkıp şöyle dedi: "Ya Rasûlallah! Bunlar hangi evlerdir?" Rasûlullah: "Bunlar Peygamberlerin evleridir" dedi. Ebu Bekir: "Yâ Rasûlallah! Bu ev de Onlardan mı?" diyerek Fâtıma ve Ali'nin evlerine işarette bulundu. Rasûlullah: "Evet, hem de onların en üstünüdür" dedi." Sonuç olarak da Ali'nin imam olması gerekir, aksi takdirde daha az faziletli olanın, faziletli olana takdim edilmesi lazım gelir."[430]

Tabersî, Nûr 36 âyetiyle ilgili olarak, âyetteki mescitlerden kastedilenin, Peygamberlerin yapmış olduğu dört mescit olduğunu, bunların da: İbrahim ve İsmail

---

[428] Kummî, *Risâletü'l-Îtigâdâti'l-İmâmiyye*, s. 133.
[429] Nûr 36.
[430] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, 152.

Peygamberlerin yapmış oldukları Ka'be, Hz. Süleyman'ın yapmış olduğu Beyt-i Makdis, Rasûlullah'ın yaptırdığı Mescid-i Nebi ve Kuba mescitleridir. Hillî'nin rivâyet ettiği haberin bir benzerini de Tabersî tefsirinde aktarır. Yani; "…Bunlar Peygamberlerin evleridir" rivâyetini aktarır.[431] Tabatabâî de tefsirinde Hillî'nin yukarıdaki rivâyetini aynen aktarır ancak Ali'nin bu âyet doğrultusunda imam olması gerektiği konusunda bir ayrıntıdan bahsetmez.[432]

6.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

6.1.a. Rivâyet Yönünden

İbn Teymiyye yine aynı şekilde bu rivâyetin sıhhatini açıklamasını isteyerek, Hillî'nin, bu rivâyetin sahih olduğunu ispatlayamayacağını, Sa'lebî'nin güvenilmez olup, rivâyetlerinin yalan olduğunu, cumhur ulemanın ittifakıyla Sa'lebî'nin sahih ve zayıf rivâyette bulunduğunu dile getirir. Cumhur ulemanın Sa'lebî hakkında: "Geceleyin odun toplayan adam gibi, sahih- zayıf bulduğu her şeyi rivâyet eden biri" dediklerini söyler.[433] Bunun yanında, Beğavî'nin fıkıh ve hadis alimi olduğunu, müfessirlerin görüşlerini Sa'lebî'den naklettiğini, ancak Beğavî'nin, Sa'lebî'nin rivâyet ettiği mevzû hadisleri tefsirinde nakletmediğini dile getirir. Bunun yanında bu hadisin, Hadis alimlerince uydurma olduğu ve hiç birisinin bu hadisi kitaplarına almadıklarını söyler.[434]

Mezkûr âyete gelince, alimlerin ittifakıyla bu âyetin, mescitler hakkında olduğu, bu konuda da Taberî, İbn Kesîr ve Fahruddin er- Râzî'nin tefsirlerine bakılması gerektiğini söyler.[435]

6.1.b. Dirâyet Yönünden

Ali'nin evinin bu sıfatlara haiz olmadığını dile getiren İbn Teymiyye, bu durumu şu şekilde açıklamaya çalışır: "Çünkü Hz. Peygamberin evi, müslümanların ittifakıyla Ali'nin evinden daha üstündür, hal böyle olduğu halde bu âyette zikredilmemiştir. Şâyet

---

[431] et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, VI, 62-67.
[432] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, XV, 141-142.
[433] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 90.
[434] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 91.
[435] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 92.

yüce Allah, Hz. Peygamberin evini dile getirmek isteseydi, Ahzâb 34 ve 53. âyetlerde olduğu gibi Rasûlullah'ın evinden açıkça bahsederdi. Sa'lebî'nin rivâyetinde, "Bu evlerin, Peygamberlerin evleri olduğu", sözünün de yalan olduğu, şâyet öyle olsaydı, diğer mü'minlerin de o evlerde bir nasibi olmazdı. Çünkü bu âyetin, âyetteki vasıflarla vasıflanan herkesi kapsadığını" dile getiren İbn Teymiyye, bu âyetin, yalnızca Hz. Peygamberin evleriyle hasredilemeyeceğini ifade eder.[436] "Peygamberlerin evleri, onlar orada oturdukları için üstün olsa bile, onlarda mescit özelliği yoktur. Şâyet, Peygamberlerin evlerine kastedilen, Rasûlullah'ın ikamet ettiği ev ise, Medine'de Rasûlullah'ın eşlerinin evleri dışında peygamber evi yoktur, böylece de bu evlere Ali'nin evi dahil olmaz. Şâyet burada kastedilen, Peygamberlerin (misafir olarak) gidip ziyaret ettikleri evler ise, Rasûlullah ashâbtan bir çok kişinin evine gitmişti. Mezkûr insanlar âyette, "ticaretin ve alışverişin kendilerini Allah'ı anmaktan alıkoymadığı" şeklinde vasıflanmışlardır, yoksa âyette onların, diğer insanlardan bir üstünlüğünden bahsedilmemiştir.[437] Âyette bahsedilen kişilerin, kendilerinde bu vasıflar bulunmayan insanlardan üstün olduğunu kabul edelim, fakat nasıl olur da sen, bu vasıflar yalnızca Ali'ye has kılınmıştır diyebilirsin? Ali, ticaret ve alış-verişin kendilerini Allah'ın adını zikretmekten alıkoyamayan zatlardan olsa dahi- ki öyledir- hiçbir zaman bu özellik Hz. Peygamberden sonra onun bu ümmetin imamı olduğunu gerektirmez. Âyetteki lafız da (رِجَال) "Ricâl" şeklinde, çoğul olarak gelmiştir. Yani (رجل) "Racülün" şeklinde müfret olarak kullanılmamıştır. Bu durum da, bu vasıfların yalnızca Ali'ye has olmadığını gösterir.[438]

İbn Kesîr ise, Nûr 36. âyetin tefsirinde, Hillî'nin mevzû bahis ettiği rivâyetten hiç bahsetmezken, âyetin tefsirinde; "Mescitlerin inşası, süslenmesi, onları tazim, mescitlerin çarşı ve pazar yapılamayacağı, çiğ etin mescitlere sokulmaması gerektiği, nitekim mescidi kirletmekten korkulduğu için hayızlı kadının mescitten geçmesinin yasaklandığı" rivâyetlerinden bahseder; kısacası mescit âdâp ve erkanıyla ilgili rivâyetleri dile getirir. O, 37. âyetin tefsirinde de; "Dünya, dünyanın süs ve zineti,

[436] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 92.
[437] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 93.
[438] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 94.

dünya alışverişinin ve kazancının lezzetinin, mü'minleri, kendilerinin yaratıcısı ve rızık vericisi olan Rablerini anmaktan meşgul edip alıkoyamayacağını dile getirir.[439] Beğavî ise, Tabersî'nin yukarıdaki dört mescitle ilgili rivâyetini aynen aktarır sonrasında ise, İbn Ömer rivâyetini bu âyetin nüzûl sebebi olarak aktarır. İbn Ömer şöyle der: "İnsanlar namaz vakti gelince çarşıda dükkanlarını kapatıp mescide girince bu âyet onlar hakkında nâzil olmuştur."[440]

Görüleceği üzere İbn Teymiyye, bu âyette de aklî ve naklî bir çok delilini öne sürerek, Hillî'nin iddialarını çok rahat bir şekilde çürütmüştür. İşin enteresan taraflarından bir tanesi de, Şîî müfesirlerin bu âyet hakkındaki değerlendirmelerinde, Ali'nin bu âyet doğrultusunda imam olması gerektiği konusunda bir ayrıntıdan bahsetmemeleridir.

7. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Yedinci Delili

"ذَلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ قُل لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى وَمَن يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْناً إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ."

Hillî, Ali'nin imâmetine işaret eden yedinci delil olarak Kur'an'dan şu âyeti delil getiriyor: "İşte Allah'ın, iman eden ve iyi işler yapan kullarına müjdelediği nimet budur. De ki: Ben buna karşılık sizden akrabalık sevgisinden başka bir ücret istemiyorum. Kim bir iyilik işlerse onun sevabını fazlasıyla veririz. Şüphesiz Allah bağışlayan, şükrün karşılığını verendir."[441] Âyette geçen akrabalık sevgisi "Sizden akrabamı sevmenizi istiyorum" veya "Akrabanız olarak beni sevip desteklemenizi istiyorum" şeklinde açıklanmıştır.

Ahmed b. Hanbel Müsned'inde rivâyet ettiğine göre İbn-i Abbas şöyle diyor: "Bu âyet nâzil olunca, Rasûlullah (s.av)'a şöyle dediler: "Yâ Rasûlallah! Kendilerini sevmemiz vacip olan akrabaların kimlerdir?" Rasûlullah: "Ali, Fâtıma ve iki çocuğudur" buyurdular. Salebî'nin tefsirinde ve Sahîhayn'de de aynı rivâyetler vardır. Ashâb arasında Ali'den başka sevilmesi vacip olan kimse olmadığına göre, Ali en üstün

---

[439] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VI, 62-67.
[440] El-Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, VI, 45-51.
[441] Şûrâ 23.

olanıdır. Yine onun imam olması gerekir. Ali'ye muhalefet etmek onu sevmeye aykırıdır. ona itaat etmek onu sevmektir. O da vaciptir. Bu durum da imâmet manasınadır."[442]

Şîî müfessir Tabersî, Şûrâ 23 âyetini tefsir ederken, âyeti açıklayıcı mahiyette dînî, siyasete uygun manalar verdikten sonra yine mezhebinin görüşlerini ileri sürer mahiyette haberlere dayanarak, bu haberlerin isnâdının ehl-i beytten olan imamlara ulaştığını dile getirir. Onun aktardığı rivâyetlerin bir kaçı şu şekildedir: "Saîd b. Cübeyr'in İbn Abbas'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: (Şûrâ 42/23). Âyeti inince dediler ki: "Ya Rasûlallah! Allah'ın bu âyette sevgilerini emrettiği bu kişiler kimlerdir." Onlar, Ali, Fatıma ve iki çocukları (Hasan ve Hüseyin) dir" dediler.

Ebu Umâme el-Bâhilî'den rivâyetle o şöyle der: "Allah, Peygamberi ağaçlar gibi yaratmıştır. Ben ve Ali aynı ağaçtan (soydan) yaratıldık. Ben o ağacın gövdesi, Ali de dallarıdır. Fatıma çiçekleridir. Hasan ve Hüseyin meyveleridir. Bizim soyumuzdan gelenler de yapraklarıdır. Kim bu ağacın dallarından birine tutunursa kurtulur. Kim de ondan uzaklaşırsa hevasına uyar ve (dinden) uzaklaşır"[443] şeklinde fikirlerini ortaya koyar. Diğer bir Şîî müfessir olan Tabatabâî de, Tabersî'nin yukarıdaki Saîd b. Cübeyr rivâyetini aynen aktarır ancak bu rivâyetin zayıf bir rivâyet olduğunu da bildirmekten geri durmaz. Ayrıca rivâyete göre Hz. Hasan bir hutbesinde: "Biz, Allah'ın her mü'min üzerine muhabbet beslemeyi farz kıldığı ehl-i beytteniz," dedikten sonra mezkûr âyeti okuduğu bildirilir. Tabatabâî'nin rivâyetleri içerisinde; "…Ben buna karşılık sizden akrabalık sevgisinden başka bir ücret istemiyorum" âyetinden kasıt, imamlar olduğu gibi, bunların Muhammed ailesinin akrabaları olduğu rivâyetleri de mevcuttur.[444] Ebu Abdillah'tan: "Basra alimleri "Şûrâ 23. âyeti hakkında ne diyorlar"? diye sordum. "… Onlar bu âyet Allah Rasûlü'nün yakınları hakkındadır, diyorlar" dedim. Bunun üzerine "Yalan söylüyorlar, âyet hususi olarak bizim hakkımızda, ehl-i beyt, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin hakkında nâzil olmuştur."dedi.[445] Genel manada baktığımız zaman Şîa'ya göre Rasûlullah'ın ailesini sevmek vaciptir. Çünkü onlar, risâletin karşılığı olan

---

[442] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 153-154.
[443] et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân* , V, 47-51.
[444] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, XVIII, 151-152.
[445] Karataş, Şaban, *Şîa'da ve Sünnî Kaynaklarda Kur'an Tarihi*, s. 94.

bedellerdir.[446] Yine onlara göre Ali ile Fatıma'nın evlenmesi ilâhî boyutludur, şöyle ki, Ali ile Fatıma'yı Allah Teâla arşının üstünde nikahlamıştır.[447]

7.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

7.1.a. Rivâyet Yönünden

İbn Teymiyye öncelikli olarak sözlerine, rivâyetin durumunu açıklayarak şu şekilde başlar: "Ahmed b. Hanbel Müsned'inde…" şeklindeki sözün, Müsned'e yaptığın açık bir iftiradır. "…Sahîhayn'de de aynı rivâyetler vardır" şeklindeki sözün de, mezkûr eserlere bir iftiradır. Aksine Sahîhayn ve Müsned'de, rivâyet ettiğin şeyin zıddı vardır. Şüphesiz, bu (Hillî) ve bunun gibiler, ilim erbabının yanında cahillerdir, ne konuya vâkıftırlar, ne de bu konuda bir şey biliyorlar. Bu tür insanların farklı konularda rivâyet ettiği haberlerde yalanlar olmakla birlikte, eserler kaleme almışlardır ki bunlar, rivâyetlerini batıl yoldan Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i ve Sahîhayn'e dayandırırlar." İbn Teymiyye, Ahmed b. Hanbel'in Müsnedi'nde birtakım tahrifatların meydana geldiğinden bahsederek, konuyu şu şekilde açıklar: "Ahmed b. Hanbel dört halifenin faziletleriyle ilgili bir eser tasnif etmiş,[448] rivâyetlerin sahih ve zayıflarını ayrı beyan etmiştir. Hatta bilâhere oğlu Abdullah da ona bazı hadisler eklemiştir. Daha sonra Ebu Bekir el-Katîî, bu esere zayıf ve yalan rivâyetler ilave etmiştir ki, cahiller de bütün bu rivâyetlerin Ahmed b. Hanbel'den geldiklerini zannetmişlerdir. Bu durum çok çirkin bir hatadır."[449]

"Hadis mütehassıslarınca mezkûr hadis, uydurulmuş bir yalandır. Mezkûr âyet de ittifakla Mekkî'dir, zira bu âyetin Medeni olduğu konusuna dair rivâyette gariplik vardır."[450] İbn Teymiyye'nin bu görüşünü, Şevkânî (ö. 1250/1834) de rivâyetlerle destekler ve âyetteki hitabın, Kureyş halkına olduğunu ispat etmeye çalışır.[451] "Ali de Fatıma ile Medine'de Bedir savaşından sonra evlenmiştir. Hasan H. 3, Hüseyin de H. 4. senesinde dünyaya gelmişlerdir. Durum böyle iken Rasûlullah, âyet-i kerimeyi, henüz

[446] el-Kummî, *Risâletü'l-İtigâdâti'l-İmâmiyye*, s. 132.
[447] el-Kummî, a. g. e., s. 101.
[448] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 96.
[449] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 97.
[450] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 98.
[451] eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed (ö. 1250/1834), *Fethu'l-Kadir el-Câmi' Beyne Fenneyir'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min İlmi't-Tefsir*, Beyrut Tsiz., IV, 667.

mevcudiyetlerini bilmediği kimseleri sevmenin vücûbiyyeti ile nasıl tefsir eder?[452] Âyetin Sahîhayn'deki tefsirine gelince, İbn Abbas'a âyetin manası sorulduğu esnada Saîd b. Cübeyr orada bulunduğu için kendisi cevap vererek; "Âyetin manası; Muhammed'in akrabalarını sevmektir" demesi üzerine, İbn Abbas: "Acele ettin. Kureyş'ten hiçbir kimse yoktur ki, Rasûlullah onlara akraba olmasın."[453] dedi. İşte Kur'an'ın tercümanı ve Ali'den sonra ehl-i beytin en alim olanı olarak kabul edilen İbn Abbas böyle söylüyor."[454]

7.1.b. Dirâyet Yönünden

"Yine âyette: "Sizden akrabalarımı sevmenizi…" denilmiş; "Benden dolayı akrabamı sevmenizi…" denilmemiştir. Şâyet Rasûlullah'ın akrabalarını sevmenin vacip olduğu ifade edilmek istenseydi, Enfâl sûresinin 41. âyetinde kullanılan lafız gibi bir lafız kullanılacaktı ki, âyet şöyledir; "Eğer Allah'a ve hak ile bâtılın ayrıldığı gün, iki ordunun birbiri ile karşılaştığı gün (Bedir savaşında) kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Rasûlü'ne, onun akrabalarına yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir. Allah her şeye hakkıyla kadirdir."[455] İbn Teymiyye, bu fikriyatını temellendirmek için Enfal 41'de olduğu gibi; Haşr 59/7; Rum 30/38; Bakara 2/177 âyetlerini delil getirir "Yine Kur'an'da, Hz Peygamberin akrabalarını ve müslümanların akrabalarının haklarını tavsiye niteliğindeki bütün kullanımlarda (**ذوي القربي**) "Zevi'l-Kurbâ" şeklinde kullanılmış ancak, (**فىالقربي**) "Fi'l-Kurbâ" şeklinde kullanılmamıştır. Burada isim değil de mastar olarak kullanılması da, onunla yakın akrabaları kastetmediğine delâlet eder."[456] şeklinde açıklamalarını sürdürür.

"Allah Rasûlü, Rabbinin risaletini tebliğ vazifesi karşılığında kesinlikle bir ücret istememiştir. Onun ücreti âyeti celilerde geçtiği üzere Allah'a aittir." Konuyla ilgili olarak da; Sâd 38/86; Tur; 52/40; ve Sebe 34/47. âyetlerini öne sürer.

"Şüphesiz ehl-i beyti sevmek vaciptir. Fakat ehl-i beyti sevmenin vücûbiyeti bu âyetle sabit değildir. Aksine onları sevmek, Allah'ın diğer ibadetleri bize emrettiği gibi emredildiğimiz konulardandır. Sahih bir hadiste rivâyet edildiği üzere, Rasûlullah (a.s)

---

[452] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 99.
[453] Buhari, Menâkıb, 4; Tirmizi, Tefsir, 5.
[454] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 100.
[455] Enfal 41.
[456] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 101.

Gadîr-i Hum'da bir hutbe îrad ederek şöyle dedi: "Ehl-i beytimin hakkına riâyet hususunda size Allah'ı hatırlatırım."[457] Sünen'deki bir riveyette de Rasûlullah (s.a.v): "Nefsimi elinde tutana yemin ederim ki, mü'minler sizi Allah için ve bana olan yakınlığından dolayı sevmedikleri müddetçe cennete giremezler."[458] buyurur.[459] Zaten bu âyet nâzil olduğu sırada Hasan ve Hüseyin henüz dünyaya gelmemişlerdi, çünkü Ali ve Fatıma da henüz evli değillerdi."[460]

"Bu âyette Ali'nin üstün olduğunu veya imâmetin ona has kılındığını gerektiren bir durum yoktur. Senin: "ilk üç halifeyi sevmek vacip değildir" sözün kabul edilemez. Aksine onları sevmek ve onları halife kabul etmek vaciptir. Allah'ın onları sevdiği sabittir, Allah'ın sevdiği kimseyi bizim de sevmemiz vaciptir. Çünkü Allah için sevip, Allah için buğzetmek vaciptir. Onları sevmek, imanın kopmaz ipine sarılmaktır. Onlar, Allah'ın en değerli dostlarıdır. Kur'an'da sabit olduğu üzere Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. Sahîhayn'de rivâyet edildiğine göre Rasûlullah: "Mü'minler, birbirini sevmede, birbirlerine karşı merhametli davranmada ve şefkat etmede tek bir vücut gibidirler. O vücudun bir uzvu hastalandığı zaman diğer uzuvları humma ve uykusuzluğa tututlurlar."[461] buyuruyor."[462]

"Râfizîler, Yahudi ve Hristiyanların Musa ve İsa'nın peygamberliğini ispat ve Rasûlullah'ın peygamberliğini zedeleme noktasında aşırılığa gittikleri gibi, Ali noktasında deliller kopuk da olsa tassup göstermişlerdir. Bu Râfizîler, Ali'yi tekfir eden Hâricîler ve ehl-i beyte düşmanlık eden Nusayrîler'e karşı Ali'yi savunmaya bile muktedir değillerdir." dedikten sonra, bir senaryo kurarak, Nusayrîler ve Hâricîler'i karşılıklı konuşturur.[463]

İbn Teymiyye, "Ali'nin dışında üç halifeyi sevmek vacip değildir" sözünün cumhura göre geçersiz olduğunu, Meryem 19/96; ve Fetih 48/29. âyetleri ışığında anlattıktan sonra Buhârî ve Müslim hadisine yer verir; "Sahîhayn'de rivâyet edildiğine göre Rasûlullah'a "İnsanlardan en çok kimleri seviyorsun"? diye sorulması üzerine

---

457 M. İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs* (Nüzûl Sırasına Göre Kur'an Tefsiri), çev.: Ahmet Çelen, Mehmet Çelen, 3. Baskı, İstanbul 1998, III, 340.
458 Tirmîzî, Menâkıb, 5; İbn Mace, *Mukadime*, 1.
459 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 102.
460 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 103.
461 Müslim, Birr, 4; Buhari, Edeb, 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/270.
462 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 104.
463 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 105.

Rasûlullah: “Aişe’yi seviyorum”; “Erkeklerden kimi”? denilince de; “Babasını” buyurdular.[464] Buhârî’nin Sahih’inde rivâyet edildiğine göre[465] Ömer, Sakife gününde Ebu Bekir’e şöyle dedi: “Muhakkak sen efendimiz, hayırlımız ve Rasûlullah’a en çok sevimli olanımızsın.” Bu sözün daha ayrıntılı olarak tasdiki şu hadistir: “Ümmetimden birini kendime dost edinseydim; Ebu Bekir’i edinirdim. Lakin İslâm yüzünden meydana gelen kardeşlik ve muhabbet şahsi dostluktan daha faziletlidir. Mescitte Ebu Bekir’in kapısından başka kapatılmadık hiçbir kapı kalmasın.”[466] Rasûlullah’a sevimli olan Allah’a da sevimlidir, Allah’a ve Rasûlüne sevimli olan da, mü’minlere sevimli olmayı en çok hak edendir. Çünkü o mü’minler ki Allah ve Rasûlü’nün sevdiğini severler.”

“Ali’ye muhalefet ehl-i beyti sevmeye çelişki oluşturur.” sözüne gelince; ehl-i beyti sevmek onlara itaat etmeyi vacip kılıyorsa, Fatıma’nın da imam olması gerekir. Vacip kılmıyorsa, sevgi imâmeti gerektirmez.[467] İmamı sevmek vacip ise, Fatıma imam değildir. Râfizî’nin iddiasına göre; “Ehl-i beyti sevmek vacip olur” hükmü ortaya çıkıyor, şeklinde görüşler öne süren İbn Teymiyye, sevilmesi vacip olanla hilâfet arasında ne tür bir bağ kurulabileceği şeklinde birtakım aklî çıkarımlara devam eder.[468]

İbn Teymiyye devamında; “İşte Râfizîler’in ortaya attıkları bu fikirler, Allah’ı ve Hz. Peygamberi sevdiklerinden dolayı değil, bilakis Allah’a düşmanlıklarından dolayıdır. Ehli sünnetin yanında yer alan bu insanlar, müslümanlarla birlikte olan Hristiyanlar mesabesindedirler. Zira Hristiyanlar, Mesih (İsa)’i kendilerine ilah ediniyorlar, Hz. İbrahim, Hz. Musa, ve Hz. Muhammed’i ise, Hz. İsa’nın yanındaki Havârîler’den daha aşağı tutuyorlar. Bu Râfizîler ise, Ali’yi masum imam, yahut Peygamber, ya da ilah kabul ediyorlar. Dört halifeyi[469], Eşter en-Nehaî (ö. 37/657, Mâlik b. el-Hâris b. Abdi Yegûs el-Eşter en-Nehaî) ve onunla birlikte savaşanlardan daha aşağı seviyede görüyorlar. Bundan dolayı onların caHillîkleri ve zalimlikleri, yalan rivâyetlere ve müteşâbih lafızlara tutunmakla vasfolunmalarından daha kötüdür.”[470]

İbn Kesîr, Şûrâ 23 âyetinin tefsirinde Hillî’nin aktardığı rivâyetlerin hepsini aktarmış ve onların sıhhatine dair bilgiler vermiştir. Bizim buraya örnek olarak

---

464 Müslim, Fedâil, 3; Ahmed b. Hanbel, 2/384
465 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 106.
466 Buhari, Menakıb, 45; Müslim, Fedail, 2.
467 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 107.
468 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 108.
469 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 109.
470 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 110.

aldığımız rivâyetlerle ilgili olarak şöyle der: "Bu, zayıf bir isnâttır ve içinde hakkında bilgi olmayan meçhul râvîler vardır. Mesela Hüseyin el- Eşkâr bilinmeyen Şîî bir zattır. Onun bu konuyla ilgili bu haberi kabul edilemez. Ayrıca bu âyetin Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin hakkında nâzil olduğunu söylemek tarihi gerçeklere aykırıdır. Çünkü bu âyet Mekkî'dir, Medenî olma ihtimali de yoktur. Hz. Fatıma'nın bu âyetin indiği Mekke döneminde çocuğu mevcut değildi. Zira o henüz evli değildi. Onun Hz. Ali ile evlenmesi Bedir harbinden sonra hicretin ikinci yılında olmuştur. Bu âyetin tefsiriyle ilgili gerçek, ümmetin önde gelenlerinin söyledikleridir."[471] şeklinde âyetle ilgili fikirlerini ortaya koyar. Beğavî de âyette geçen akrabalık sevgisi konusunda Şîa'nın da iddia etmiş olduğu rivâyetleri aktarır. Değerlendirmesinde ise bu rivâyetlerdeki genel mananın, bu akrabaların, Muhammed'in ailesi olması yönünde olduğunu belirtir. Ancak ortaya şöyle bir durum çıkmaktadır, O'nun akrabaları kimlerdir? Bir rivayte göre O'nun akrabaları, Ali'nin ailesi, Akîl'in ailesi, Cafer ve Abbas'ın ailesi, bir başka rivâyete göre ise O'nun ailesi: kendilerine zekat almanın haram olduğu kimselerdir. Bunlar da beş kısma ayrılır ki, Hâşimoğulları ve Muttaliboğulları bunlardan bir kaçıdır. Bu konudaki bir başka görüşe göre bu âyet neshedilmiştir. Bir başka görüşe göre de bu âyet Mekke'de nâzil olmuştur. Bir başka görüşe göre, müşrikler Rasûlullah'a eziyet ediyorlardı, yüce Allah bunun üzerine bu âyeti indirdi." Beğavî burada bir dilsel çözümlemeye giderek şöyle der: "Âyette geçen (إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى) cümlesi, istisnayı muttasıl değildir. Aksi takdirde bu âyetten, Rasûlullah, risalet görevini yerine getirmede ücret istemiş anlamı hasıl olur. Öyleyse bu cümle istisnayı munkatıdır."[472] Bu cümlenin istisnayı muttasıl olduğu bilgisinin yanında, istisnayı munkatı olmasının da caiz olduğunu söyleyenler olmuştur.[473]

Hillî'nin yukarıdaki mezkûr âyeti, bir takım hadislere de dayanarak farklı bir biçimde açıklama gayretine gitmesi, büyük bir ihtimalle, mezhebî kaygılardan ileri gelse gerek. Zira İbn Teymiyye'nin de ifadesiyle mezkûr hadis, hadis mütehassıslarınca uydurulmuş bir yalandır. Aynı zamanda Ahmed b. Hanbel'in Müsned'ine atılmış bir iftiradır. Mezkûr âyet de ittifakla Mekkî'dir.

---

[471] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 199-204.
[472] el-Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, VII, 190-192.
[473] eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, IV, 667.

8. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Sekizinci Delili

"وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاء مَرْضَاتِ اللّهِ وَاللّه رَؤُوفٌ بِالْعِبَادِ"

"Ali'nin imâmetine delâlet eden âyetlerden biri de: "İnsanlardan öyleleri de var ki, Allah'ın rızasını almak için kendini ve malını feda eder. Allah da kullarına şefkatlidir."[474] Sa'lebî bu hususta tefsirinde şöyle diyor: "Rasûlullah (s.a.v), hicret etmek isteyince Mekke'de kalıp borçlarını ödemek ve emanetleri sahiplerine vermek için Ali (r.a.)'ye yatağında yatmasını ve yeşil abasıyla örtünmesini emretti. O gece müşrikler Rasûlullah (s.a.v)'ın evini çember içine almışlardı. Ondan sonra Rasûlullah (s.a.v), Ali (r.a.)'ye şöyle dedi: "Müşriklerden sana bir zarar gelmeyecektir." Ali de Rasûlullah (s.a.v)'ın dediğini yaptı. Allah (c.c.), Cebrâil ve Mîkâil'e vahyederek onlara şöyle dedi: "Ben ikinizi kardeş yaptım ve sizden birinizin ömrünü diğerinden uzun kıldım. Hanginiz arkadaşı için uzun ömrü tercih ediyor? Her ikisi de uzun hayatı kendisine isteyince Allah (c.c.) onlara: "Siz Ali gibi olamıyor musunuz? Onunla Muhammed (s.a.v)'i kardeş yaptım. Ali O'nun yatağında yattı ve dostunun yaşamasını arzulayarak nefsini feda etmek istedi." dedikten sonra Cebrâil ve Mîkâil'e: "Yeryüzüne inin ve Ali'yi koruyun!" emrini verdi. Onlar da indiler. Cebrâîl Ali (r.a.)'nin baş tarafında, Mîkâil de ayaklarının ucunda durup onu muhafaza ettiler. O esnada Cibril Ali (r.a)'ye şöyle diyordu: "Aferin! Senin gibi bir kimse var mıdır? Melekler sana gıbta ediyorlar." Sonra Rasûlullah (s.a.v) Medine'ye doğru yönelmişken Allah (c.c.) bu âyeti Ali hakkında indirdi"[475]

İbn Abbas şöyle dedi: "Bu âyet, Rasûlullah, (s.a.v) müşriklerden mağaraya doğru kaçarken Ali hakkında nâzil olmuştur. Bu öyle bir fazilettir ki, başkası için aynısı görülmediğinden bütün sahâbîler üzerine Ali'nin üstünlüğüne delâlet eder. Onun için imamın Ali olması gerekir."[476] Tabersî, İbn Abbas'ın yukarıdaki rivâyetine ek olarak bu âyetin Mekke ile Medine arasında nâzil olduğu bilgisini verir. Sa'lebî tefsirinde yukarıda zikredilen rivâyeti de aynen aktarır. İkrime ise bu âyetin Ebu Zerr el-Gıfârî, Cündeb b. Sekkan ve Suheyb b. Sinan hakkında nâzil olduğunu söyler. Ali ve İbn Abbas: "Âyetten murad; iyiliği emredip kötülüğü nehyederken öldürülen kişi

---

[474] Bakara 207.
[475] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 153.
[476] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 154.

hakkındadır." Katâde: "Âyet, ensar ve muhacir hakkında nâzil oldu." Hasanü'l-Basri[477]: "Âyet, Allah yolunda savaşan her bir mücahidi kapsar." demişlerdir.[478]

8.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

8.1.a. Rivâyet Yönünden

İbn Teymiyye, itirazına öncelikli olarak rivâyetin sıhhati noktasından başlıyor. "Her şeyden evvel yaptığın nakillerin sıhhatine dair delil getirmeni istiyoruz. Bu nakli Sa'lebî'ye nisbet etmen hiçbir fayda sağlamaz. Sa'lebî'nin rivâyetleri ehl-i sünnet ve Şîa tarafından ittifakla delil değildir. Sa'lebî'nin bu tür nakilleri, İsrâliliyyât nevi haberlerdir." Mevzû bahis olan âyet (Bakara 207), Bakara sûresinde olup, ittifakla Medine'de nâzil olduğu sabittir. Bazıları, Suheyb'in hicret etmek isterken müşriklerin onu yakalamak istediklerini, onun da bütün malını onlara vererek Medine'ye gelmesi üzerine bu âyetin nâzil olduğunu söylemişlerdir. Medine'ye geldikten sonra da Rasûlullah ona: "Alış-veriş kârlı oldu Ey Yahya'nın babası!" demiştir. Bu anlattığımız kıssa tefsir kitaplarının bir çoğunda mevcuttur. İbn Cerir et-Taberî (310/923): "Müfessirler, bu âyetin kimin hakkında nâzil olduğu noktasında ihtilaf etmişlerdir" demiş,[479] Katâde: "mezkûr âyet, Ebu Zerr ve Suheyb hakkında nâzil olmuştur" demiş. İkrime de: "Mezkûr âyet, Ebu Zerr ve Suheyb hakkında nâzil oldu" demiştir.[480] Bazıları da; "Âyetin lafzının mutlak olduğu, nefsini Allah için feda eden herkesin bu âyetin şümulüne gireceğini, bunu en fazla hak edenin de Rasûlullah ve Ebu Bekir olduğu, çünkü bu ikisi nefsini Allah rızası için feda etmişlerdir, Allah yolunda hicret etmişlerdir." demişlerdir.[481]

8.1.b. Dirâyet Yönünden

"Rasûlullah (s.a.v) Ebu Bekir'le Medine'ye hicret ettiklerinde, Kureyş'in Ali'yi bulma gayeleri yoktu. Onların gayesi Rasûlullah ve Ebu Bekir'di. Hatta onları bulup yakalayan ve onları getirenlere vermek üzere her birisi için ayrı ayrı mükafatlar vaat

[477] Ebu Said Hasan b. Ebi'l-Hasan Yesar el-Ensârî (110), Tabiinin büyüklerindendir. Yezid b. Sâbit'in azatlısıdır, Basra'da vefat etmiştir. Geniş bilgi için: Bilmen, *a.g.e.*, I, 280-281.
[478] et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, I, 174-175.
[479] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 118.
[480] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 119.
[481] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 120.

ettiler.[482] Rasûlullah, müşrikler kendisini evinde sansınlar diye Ali'yi yatağında bıraktı, zaten onların Ali'yle bir işleri yoktu. Sabah olunca, Ali'yi yatakta bulunca, müşriklerin planı boşa çıktı. Ali'ye işkence de etmediler. Kendisinden Rasûlullah'ın nerede olduğunu sormaları üzerine, Ali: "Nerede olduğunu bilmiyorum" cevabını verdi. Zaten Ali'de bir korku da yoktu, asıl korku Rasûlullah ve Ebu Bekir'de idi. Müşriklerin hedefleri Ali olsaydı, ona işkence ederlerdi. Durum böyle olunca Hillî'nin iddia ettiği gibi burada nasıl olur da Ali nefsini feda etmiş oluyor anlamak mümkün değildir?"

"Aslında Rasûlullah'ı en çok koruyan şüphesiz ki Ebu Bekir olmuştur. O Rasûlullah'ı korumak için bir önünden bir arkasından yürüyordu. Bir çok ashâb da canlarını savaşlarda Rasûlullah'a feda etmişlerdir. Onlardan bazıları da Rasûlullah'ın kolları arasında öldürülmüş- Abdullah'ın oğlu Talha gibi- bazılarının da eli sakat kalmıştır. Durum böyle iken Rasûlullah için canların feda edilmesi her müslümana vaciptir. İbn İshak, Siyer'inde Rasûlullah'ın o gece evinden çıkıp, yatağında Ali'yi bırakması hadisesini şöyle anlatır: "Cebrâil, Hz. Peygamber'e geldi ve ona şöyle dedi:[483] "Evvelce üzerinde gecelediğin yatağının üzerinde bu gece geceleme", yatsıdan sonra müşrikler Rasûlullah'ın evini kuşattılar. Yatınca ona hücum etmek için evi gözetlemeye başladılar. Rasûlullah, müşriklerin bu durumunu görünce Ali'ye: "Yatağımda yat, şu hırkamla da örtün, şüphesiz bunlardan sana zarar gelmeyecektir. Muhammed b. Ka'b el-Kurazî şöyle dedi: "Ebu Cehil'in de aralarında bulunduğu müşrikler, Rasûlullah ile ilgili konuyu görüşmek üzere toplandıklarında Ebu Cehil onlara şöyle dedi: "Muhammed, emrettiği hususlarda ona uyduğunuz takdirde Arap ve Acem'in reisleri olacağınızı, öldükten sonra diriltilip Erden (Ürdün de olabilir) Cennetleri gibi cennetlere gireceğinizi, emirlere uymadığınız takdirde de sizi keseceğini, dirildikten sonra da sizi yakacak bir ateşe atılacağınızı iddia ediyor." İbn İshak Sîresi'nde devamla şöyle diyor: "Ondan sonra Rasûlullah evinden çıktı,[484] eline bir avuç toprak alarak: "Evet bunları ben söylüyorum. Sen de (Ebu Cehil) Cehennem'de yanacaklardan birisisin" dedi. (Toprağı üzerlerine saçınca) Allah gözlerinden görme yetisini giderdi, onlar Rasûlullah'ı görmez oldular.[485] İbn Hişam Sîresi'nde: "Rasûlullah Yasin sûresinin 1-9. âyetlerini okuyarak avucundaki toprağı onların başlarına saçmaya

---

[482] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 112.
[483] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 113.
[484] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 114.
[485] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 115.

başladı.[486] Topraktan kafasına saçmadığı kimse kalmamıştı. Rasûlullah sonra dilediği tarafa gitti. O esnada birisi gelerek onlara: "Burada niçin bekliyorsunuz?" dedi. Onlar: "Muhammed'i bekliyoruz." dediler. Adam onlara: "Allah muradınızı vermesin! Yemin ederim Muhammed çıkıp gitti. Giderken de başına toprak serpmediği hiç biriniz kalmadı." dedi. Bir ihtiyacını gidermek için oradan ayrıldı. Başlarına baktılar ve gerçekten de toprağı gördüler. Sonra eve bakmaya başladılar. Ali'nin Rasûlullah'ın yatağında yatmış ve onun hırkasıyla örtünmüş olduğunu gördüler. "Vallahi işte Muhammed yatıyor, üzerinde de hırkası vardır" demeye başladılar. Sabaha dek bu şekilde bekleştiler. Ali yataktan kalkınca: "Allah'a yemin olsun bizimle konuşan o adam doğru söylemiş." dediler. Ondan sonra Enfâl 8/30 ve Tûr 52/30. âyetleri nâzil oldu.[487] Allah Teâla Hz. Peygambere hicreti o zaman izin verdi."

Bunlardan anlaşılan, müşriklerin Ali'yle bir işlerinin olmadığı, Rasûlullah'ın, Ali'ye müşriklerden bir zarar gelmeyeceğine dair va'dinin olduğu, Ali'nin de bu sahih haber karşısında mutmain olduğu fikridir. Yine Râfizî'nin, Cebrâil ve Mîkâil hakkında iddia ettiği bu konuşmanın söz konusu olamayacağı, Melekler arasında muâhâtın (kardeşlik) söz konusu olmadığı, bu Melekler'in kendilerine has görevlerinin olduğunu, bu haberlerin de tevatüren ulaştığını dile getirir."[488]

"Rasûlullah ve Ali'nin kardeşlikleri ile ilgili haber de doğru değil, bilakis bu konudaki bütün rivâyetler yalandır. Doğru olan Rasûlullah ile Ali'nin muâhâtı olup, hicretten sonra ve Medine'de vuku' bulmuştur. Bu konuda Tirmizi'de bir rivâyet vardır; "Rasûlullah muhacirle ensâr arasında kardeşlik ilan ettiğinde Hz. Ali'yi kimseyle kardeş etmemişti. Ali ağlayarak Rasûlullah'ın yanına geldi ve; "Ya Rasûlallah! Ashâbının arasında kardeşlik ilan ettin ama beni kimseyle kardeş yapmadın" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah: "Ey Ali! Sen dünya ve ahirette benim kardeşimsin" buyurmuştur.[489] Dipnotta açıklandığı üzere Tirmizi bu hadisin, hasen garib olduğunu, Elbânî ise bu hadisi, "Zaîfü -Câmii's-Sağîr" adlı eserinde zikretmiş ve hadisin zayıf olduğunu kabul etmiştir.[490]

---

[486] İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdülmelik b. Eyyûb el-Himyeri, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Beyrut, 1991, III, 8-9.
[487] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 115.
[488] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 116.
[489] Tirmîzî, Menâkıb, 85.
[490] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 117.

“Şîa ise bu kardeşliğin köklerini ruhlar yaratılmazdan önceki döneme götürerek olaya farklı bir boyut kazandırır. Onlara göre, Allah, ruhlar aleminde vücutları yaratmadan iki bin yıl önce, ruhlar arasında kardeşliği öğretmiştir. Eğer bizim önderlerimiz olan ehl-i beyt şu anda bulunsalardı, şüphesiz kendisiyle ruhlar aleminde kardeşlik kurmuş olan kardeşine, kendi hakiki kardeşine tercihen mirasçı olurdu.”[491]

“Cebrâil ve Mîkâil’in insanlardan birini korumak için yeryüzüne inmeleri,[492] en büyük eleştiri konusudur. Allah Teâla, yaratıklardan dilediğini koruyabilir. Rivâyet edildiğine göre bu iki meleğin inişi, Bedir günü savaş içindir. Şâyet bu melekler, insanlardan birini korumak için inselerdi, Rasûlullah ve Ebu Bekir’i korumak için inerlerdi ki, düşmanları her yerde onları arıyorlardı.”

Hillî’nin “… işte öyle bir fazilettir ki, başkası için aynısı görülmediğinden Ali’nin üstünlüğüne delâlet eder. Onun için imamın Ali olması gerekir.” sözüne gelince;[493] şüphesiz hicrette Ebu Bekir’in başına gelen üstünlük kitap, sünnet ve icma ile onun dışında sahâbeden kimsenin başına gelmemiştir. Böylece üstünlük Ebu Bekir’e aittir. Binâenaleyh, Ömer, Osman, Ali ve diğer sahâbîlerden ziyade üstünlük Ebu Bekir’in olduğu apaçıktır. Onun için kendisinin imam olması gerekir. Üstünlüğü ifade eden ve şüphesiz doğru olan delil de şu âyet-i kerimedir: “Eğer siz ona (Resûlullah'a) yardım etmezseniz (bu önemli değil); ona Allah yardım etmiştir: Hani, kâfirler onu, iki kişiden biri olarak (Ebu Bekir ile birlikte Mekke'den) çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; o, arkadaşına: Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir, diyordu. Bunun üzerine Allah ona (sükûnet sağlayan) emniyetini indirdi, onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi ve kâfir olanların sözünü alçalttı. Allah'ın sözü ise zaten yücedir. Çünkü Allah üstündür, hikmet sahibidir.”[494] Bütün bu özellikler kesinlikle Ebu Bekir’den başka kimsede yoktur. Ayrıca Ali, Rasûlullah’ın yatağına yattığı için işkence de görmemiştir. Buna karşılık başkaları Rasûlullah’ı korumak isterken kah vurulmak, kah yaralanmak, kah öldürülmek sûretiyle canlarını vermişlerdir. Canını feda edip eziyet gören kimse, canını feda edip eziyet görmeyenden daha üstündür.[495]

---

491 el-Kummî, *Risâletü’l-Îtigâdâti’l-İmâmiyye*, s. 51-52.
492 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 117.
493 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 120.
494 Tevbe 40.
495 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 121.

İbn Kesîr ise, Bakara 207. âyetin tefsirini yaparken; “Çoğunluğun bu âyetin, nefsini Allah için feda eden bütün mücahitler hakkında nâzil olduğunu kabul ettiklerini söylemekle birlikte, özel manada bu âyetin Suheyb İbn Sinan er-Rûmî hakkında nâzil olduğunu benzer manalarda üç rivâyetle ispat etmeye çalışır. Bu rivâyetlerden bir tanesine göre Hammâd İbn Seleme, Saîd İbn Müseyyeb’den nakletti ki; o şöyle demiş: “Suheyb muhacir olarak Hz. Peygamberin yanına geldi. Kureyşliler’den bir topluluk onun peşine düştüler. Suheyb bineğinden indi ve ok çantasındaki oklarını çıkardı. Sonra: “Ey Kureyşli’ler topluluğu! Bilirsiniz ki ben sizin en iyi okçularınızdanım. Allah’a and olsun ki, ben ok çantamdaki bütün okları atıp bitirmeden siz bir ok bile atamazsınız. Sonra elimde kalanları kılıcımla vururum. Bundan sonra siz istediğinizi yaparsınız. İsterseniz malımı ve Mekke’de kendim için ayırdığım şeyleri vereyim de siz benim yolumu açınız. Onlar; peki dediler.” Suheyb Hz. Peygamber’in yanına gelince Rasûlullah; kârlı alış-veriş dedi. Saîd İbn Müseyyeb der ki; bu sırada (Bakara 207) âyeti nâzil oldu. Çok enteresandır ki, İbn Kesîr Şîa’nın iddia ettiği rivâyetlerin hiç birisinden bahsetmez.[496] Hal böyle olunca Hillî’nin iddialarının boşa çıktığı âşikar olmuş olur.

Âyet-i Kerime’nin yalnızca Hz. Ali’nin imâmetine hasredilmesi, âyetin nüzûl sebeplerinin çokluğuyla çelişen bir durumdur. Zira Şîî müfessirlerden olan Tabersî’nin de rivâyet ettiği ve İbn Teymiyye’nin de iddia ettiği üzere âyet-i kerime Suheyb b. Sinan hakkında nâzil olmuştur. Âyetin yalnızca Hz. Ali’ye hasredilmesi, hicret esnasında Rasûlullah’a çok fazla emeği geçen ve bu emeğinin Kur’an’da övüldüğü Hz. Ebu Bekir’e bir haksızlık olur kanısındayız.

9. İbnü’l-Mutahhar el-Hillî’nin Dokuzuncu Delili

"فَمَنْ حَآجَّكَ فِيهِ مِن بَعْدِ مَا جَاءكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْاْ نَدْعُ أَبْنَاءنَا وَأَبْنَاءكُمْ وَنِسَاءنَا وَنِسَاءكُمْ وَأَنفُسَنَا وأَنفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَل لَّعْنَةَ اللّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ”

“Sana bu ilim geldikten sonra seninle bu konuda çekişenlere de ki: Geliniz, sizler ve bizler de dahil olmak üzere, siz kendi çocuklarınızı biz de kendi çocuklarımızı, siz kendi kadınlarınızı, biz de kendi kadınlarımızı çağıralım, sonra da dua edelim de

[496] İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, I, 564-565.

Allah'tan yalancılar üzerine lânet dileyelim."[497] Cumhur; (أَبْنَاءنَا) "Ebnâenê" – oğullarımız- lafzının Hasan ve Hüseyin'e; (نِسَاءنَا) "Nisâenê" – kadınlarımız- lafzının Fatıma'ya; (أَنفُسَنَا) "Enfüsenâ" – kendimiz- lafzının da Ali'ye işaret ettiğini nakletmişlerdir. Bu âyet Ali'nin imâmetine delâlet eden en güçlü delildir. Çünkü Allah bu lafızla Ali'yi Rasûlullah'ın zâtı gibi kılmıştır. Nefislerin ittihâdı (birleşmesi) mümkün olmadığına göre, kastedilen şey Ali'nin Rasûlullah'a eşit olmasıdır. Bu eşitlik de Ali'nin imâmetini gerektiriyor. Yine âyette zikredilenlerin dışında kalanlar, âyette zikredilenlere eşit veya onlardan üstün olsalardı, duanın kabul edilmesi için Rasûlullah'ın onları da aralarına alması için Allah kendisine emir verecekti. Âyette zikredilenler üstün olduklarına göre, imâmetin onların hakkı olduğu ortaya çıkmış oldu. Bu âyetin Ali'nin imâmetine olan delâleti, şeytanın kendisine musallat olduğu kimseden, kalbi büyülenmiş, hak sahiplerinin hakkını vermemek sûretiyle kendisine ulaşılabilen dünya hayatının, kendisine sevdirilen kimseden başka kime gizli kalabilir?[498]

Şîî müfessir Tabersî, Âl-i İmran 61. âyetin tefsirinde; "Âyette geçen "Kendimiz" ifadesiyle özellikle Ali kastedilmiştir. Âyette geçen mananın Hz. Peygamber olması caiz değildir. Zira insanın kendisini değil başkasını davet etmesi doğru olur ki bu kimse Hz. Ali'dir. Rasûlullah'ın nefsi Ali'nin nefsiyle bir tutulmuştur. Bu durum, Ali'nin, hiç kimsenin ulaşamayacağı bir makamda olduğunu göstermektedir." Tabersî, "Kadınlarımızı ve çocuklarımızı" ifadesinden maksadın Hz. Fatıma ve iki oğlu Hasan ve Hüseyin'den başkası olduğunu söyleyen bulunmadığını, bütün bunların, Ali'nin üstünlüğünün ve derecesinin yüceliğini belirttiğini, bunları destekleyen sahih rivâyetlerin de mevcut olduğunu savunmuştur."[499] Tabatabâî ise, mezkûr âyetin şümûlünü daha geniş bir çerçevede tutarak; "Her müslümanın bu âyeti, İslâm'ın hakikatlerinden bir hakikati ispatlamak için onu inkar eden kimseye karşı bir silah olarak kullanmak sûretiyle mübâhele yapıp, Allah'tan, muhalifini cezalandırmasını isteyebilir."[500] şeklinde bir açıklamada bulunmuştur.

---

[497] Âl-i İmran 61.
[498] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, 154.
[499] et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, II, 98-102.
[500] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, III, 257 vd.

9.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

9.1.a. Dirâyet Yönünden

İbn Teymiyye, mezkûr âyet için itirazlarına başlarken konuyla ilgili hadisin mevcûdiyetini dile getirir, ancak hadisin delâletinin hangi doğrultuda olması konusunda farklı bir yaklaşım sergileyerek konuya şu şekilde bir girizgahta bulunur: "Rasûlullah'ın Ali'yi, Fatıma'yı, Hasan ve Hüseyin'i lanetleşmede aldığına dair Müslim'de bir hadis vardır. Sa'd b. Ebî Vakkas'tan rivâyet edilen hadiste mezkûr âyet-i kerime inince Rasûlullah Ali'yi, Fatıma'yı, Hasan ve Hüseyin'i çağırarak: "Bunlar benim ehl-i beytimdir"[501] dediği anlatılmaktadır. Ancak bu olayda imâmete veya üstünlüğe delâlet eden bir husus yoktur. "Allah, Ali'yi Rasûlullah'ın zâtı gibi kılmıştır. Nefislerin itihadı (birleşmesi) mümkün olmadığına göre kastedilen şey Ali'nin Rasûlullah'a eşit olmasıdır" şeklindeki bu sözü kabul etmiyoruz. Bu hususta hiçbir delil yoktur. Böyle bir manayı iddia etmek mümkün değildir. Çünkü ne Ali, ne de bir başkası Rasûlullah'a eşit olacak hiçbir kimse yoktur."[502]

"İddia edilen (أَنفُسَنَا) "Enfüsenâ: Nefislerimiz" lafzı, lügatte "Müsâvât" manasına gelmez. Allah Teâla ifk hadisesiyle ilgili âyette: "Bu iftirayı işittiğinizde erkek ve kadın müminlerin, kendi vicdanları ile hüsnüzanda bulunup da: "Bu, apaçık bir iftiradır" demeleri gerekmez miydi?[503] buyurur. Âyette de mü'min erkek ve mü'min kadınların eşit olmamalarını gerekli kılmamıştır." İbn Teymiyye, bu doğrultudaki delilini Bakara 2/54 ve Nisa 4/24. âyetleriyle kanıtlamaya çalışır.[504]

"Âyette geçen: (أَبْنَاءنَا) "Ebnâenê ve Nisâenê" lafızlarından kasıt, evlat ve asabeden bize en yakın olan erkek ve kadınlardır. Bunun için Rasûlullah, oğullardan Hasan ve Hüseyin'i, kadınlardan Fatıma'yı, erkeklerden de Ali'yi çağırmıştır. Çünkü Hz. Peygamberin yanında bunlardan daha yakın bir akrabası yoktu. Zaten lanetleşmek de yalnızca en yakın akrabalarla olur.[505] Lanetleşmek, uzak akrabalarla Allah katında çok faziletli olsa dahi yine de olmaz. Çünkü nefisler, kendilerine en yakın olanlara karşı

[501] Müslim, Fedâil, 4.
[502] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 123.
[503] Nûr 12.
[504] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 124.
[505] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 125.

meyillidirler. Rasûlullah'ın Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i lanetleşme işine çağırması, onların ashâba üstünlüklerinden dolayı değildir.[506] Ayrıca bunların mübâhaleye çağrılmaları imâmetin hususiyetlerinden de değildir, şâyet öyle olsaydı ki- kadınların imâmeti söz konusu olamaz- Hillî'nin: "…Âyette zikredilenlerin dışında kalanlar, âyette zikredilenlere eşit veya onlardan üstün olsalardı, duanın kabul edilip Rasûlullah'ın onları da aralarına alması için Allah kendisine emir verecekti." şeklindeki sözüne gelince şöyle deriz; "Biz şunu kesinlikle biliyoruz ki,[507] Rasûlullah Ebu Bekir, Ömer, Osman, Talha, Zübeyr… ve daha başkalarını çağırsaydı, bunlar da mutlaka O'nun emrine icabet edeceklerdi. Fakat bunu emretmemişti. Çünkü bununla lanetleşmenin gayesi tahakkuk etmezdi. Asıl itibariyle âyette Râfizîler'in talepleri doğrultusunda bir şey olmadığı açığa çıkmıştır. Râfizî ve benzerleri, Hristiyanlar gibi mücmel lafızlara tutunan, kalbinde hastalık bulunan kimselerdendir."[508]

"Âyette (نِسَاءنَا) "Nisâene" lafzı Fatıma'ya has değildir. Şöyle ki Rasûlullah, kızlarından hangisini bu mabâheleye çağırsaydı, buna icabet ederdi, lakin Rasûlullah'ın diğer kızlarının hepsi de o zaman vefat etmişlerdi. (أَنفُسَنَا) "Enfüsenâ" lafzı da Ali'ye has değildir, bu lafız da zaten cemi' sîgasında kullanılmıştır."[509]

İbn Kesîr ise, Âl-i İmran 61 âyetinin tefsirinde; mezkûr âyetin Necran Hristiyanları'yla ilgili olduğunu birkaç rivâyetle anlatmaya çalışır. Rasûlullah, Necran Hristiyanları'na İslâm'a davet içeren bir mektup yazar, Hristiyanlar konuyu görüşmek üzere bir heyetle Medine'ye gelir ve İsa'nın ilah olduğu, Allah'ın oğlu olduğu konusunda tartışmaya başlarlar… Hristiyanlar, Rasûlullah'a geldikleri zaman Hz. Peygamber Hz. Hüseyin'i kucağına almış, Hasan'ın elinden tutmuş, Fatıma Hz. Peygamberin, Ali de Fatıma'nın arkasında gidiyorlardı. Hz. Peygamber: "Ben dua ettiğim zaman, siz amin deyin" buyurmuştu. Bunun üzerine Necranlı Piskopos:[510] "Ey Hristiyanlar! Ben karşımda öyle yüzler görüyorum ki onlar Allah'tan bir dağı yerinden oynatıp yok etmesini isteseler, muhakkak ki Allah o dağı yerinden götürür.

---

[506] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 126.
[507] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 127.
[508] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 128.
[509] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 129.
[510] Piskopos: Kilisede üst düzeyde görevli kimseye denir. Piskopos olabilmenin şartları ise: Olgun yapıda olma, rahiplikte belirli bir süre tecrübe sahibi olma, iyi karakterli olma vs. Geniş bilgi için: Gündüz, Şinasi, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 1. Baskı, Ankara 1998, s. 308.

Lanetleşmeyin, aksi halde helak olur ve yeryüzünde kıyamete kadar tek bir Hristiyan kalmaz" demiş, onlar da Hz. Peygamberle lanetleşmemeye karar verip gelmemişlerdir. Sonuçta da müslümanlara haraç vermeyi kabul etmişlerdir. Mezkûr hadisin râvisi Câbir'in ifadesine göre âyetteki; (أَنفُسَنَا) "Kendimiz" ile Rasûlullah; (نِسَاءنَا) "Kadınlarımız" ile Fatıma; (أَبْنَاءنَا) "çocuklarımız" ile de Hz. Hasan ve Hüseyin kastedilmiştir" demiştir.[511]

Görüldüğü üzere imâmiyye, Ali'nin imamlığını çok zayıf delillere dayandırmaktadır. Bu âyette, ehl-i beytin faziletine işaret söz konusudur. Fakat her şeyi insânî ve dînî hüviyetten çıkarıp, siyasî hüviyete çevirmenin arkasında mutlaka bir art niyet olmalıdır.

10. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Onuncu Delili

"فَتَلَقَّى آدَمُ مِن رَّبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ"

"Bu durum devam ederken Âdem, Rabbinden bir takım ilhamlar aldı ve derhal tevbe etti. Çünkü Allah tevbeleri kabul eden ve merhameti bol olandır"[512] Âyetiyle ilgili; İbnü'l-Meğâzili kendi isnâdıyla İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivâyet ediyor. "Kelimât ve Emirlerin" ne olduğu hususunda Rasûlullah'a sorulması üzerine[513] Rasûlullah şöyle buyurdular: "Adem, Allah'a dua ederek Muhammed, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'in hatırı için kendisinin affedilmesini istedi de Allah onu affetti." Görülüyor ki burada Ali, Allah'a tevessül hususunda Rasûlullah ile eşit kılınmıştır, öyleyse o imamdır."[514]

Şîî müfessir Tabersî, bu âyetin tefsirinde, (كَلِمَاتٍ)'in neler olduğu hususunda ihtilaf olduğu; Saîd b. Cübeyr, Katâde, Hasan ve İkrime'den gelen rivâyetlere göre (كَلِمَاتٍ); "Adem ile Havva'nın; "(Adem ile eşi) dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz"[515]

---

511 İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 49-55.
512 Bakara 37.
513 el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, 154.
514 el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, 155.
515 A'raf 23.

âyetindeki sözleridir.” Tabersî, (كَلِمَاتٍ)’ın neler olduğu konusunda birkaç şekilde tefsirde bulunduktan sonra Hillî’nin yukarıdaki rivâyetini aynen aktarır. Son olarak da; Adem (a.s)’in, arşın üzerinde ehl-i beytin isimlerinin yazılı olduğunu görüp, bu isimleri vesile kılarak tevbesinin kabul edilmesini istediği, rivâyetini de dile getirir.[516] Tabatabâî de, Kuleyni’nin el-Kâfî’sinden aktararak Hillî’nin yukarıdaki rivâyeti doğrultusunda şöyle der: “Bakara 37. âyetle ilgili olarak; “Adem; Muhammed, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin hakkı için Allah’tan bağışlanma diledi.” Bir başka rivâyette de: “Allah, Adem’e isimleri öğretince, O, ehl-i beytin hayallerini ve nûrlarını görmüştür. Adem cennette iken ya da mîsak esnasında ehl-i beyti görmüştür.”[517]

10.1. İbn Teymiyye’nin İtirazı

10.1.a. Rivâyet Yönünden

“Öncelikle bu iddialarını da ispatlamanı istiyoruz. İlim ehlinin ittifakıyla İbnü’l-Meğâzili’nin rivâyetlerinin tek başına delil olamayacağı bilinen bir gerçektir.[518] İttifakla bu hadis uydurulmuş bir yalandır.” İbn Teymiyye, “İbnü’l-Cevzi bu bu haberi mevzû haberler arasında zikrediyor,” şeklinde bu rivâyetle ilgili diğer eleştirileri de dile getirir.

Bakara 37. âyetinde geçen (كَلِمَاتٍ) “kelimeler, emirlere” gelince, bunların ne olduklarını konusunda A’raf 7/23’te; “(Adem ile eşi) dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz” şeklinde beyan edilmiştir. Bu rivâyetin aynısını Tabatabâî de tefsirinde aktarır ancak buna itiraz eder şöyle ki: “Bu kelimeleri, A’raf sûresi 23. âyette vurgulandığı gibi Adem ve eşi, yer yüzüne inmeden önce Cennet’te söylemişlerdir. Ancak Bakara 37’deki tevbe ediş, yer yüzüne inişten sonra gerçekleşmiş bir durumdur.” Adem’in aldığı kelimelerin neler olduğu konusunda da farklı rivâyetlerden bahseden Tabatabâî,

---

[516] et-Tabersî, *Mecmeu’l-Beyân*, I, 195-196.
[517] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, I, 138-149.
[518] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 130.

bunların: “Allah’tan başka ilah olmadığı, Allah’ım seni överek tenzih ederim lafzı, zulüm sonucu bağışlanma lafzı… olduğu doğrultusundadır.”[519]

10.1.b. Dirâyet Yönünden

“Bilinen şu ki, Hz. Adem’le mukayese edilemeyecek kadar aşağı olan nice kafir ve fasıklar vardır ki, çok sağlam bir tevbe ile Allah’a tevbe ettiklerinde, başkalarını vesile kılmadan da Allah tevbeleri kabul eder. Ne mü’min, ne günahı az olan günahkarlardan hiçbir kimsenin tevbesi konusunda ihtiyaç duymadığı şeye, nasıl olur da Hz. Adem (a.s) ihtiyaç duyabilir? Kadı İyâz (ö. 544/1149, Ebü’l-Fazl İyâz b. Musa Musa b. İyâz el-Yahsubî) “eş-Şifa” adlı kitabında zikretmiş olsa bile, tevessülle ilgili bu haberler yalandır.”[520]

“Rasûlullah (a.s) yukarıda nakledilen dua şeklini hiçbir müslümana emretmemiştir. Melekler veya Peygamberler vesilesiyle bir tevbe etme işi ne kitap ne de sünnette varit olmuştur. Şüphesiz Rasûlullah, Adem’den daha faziletlidir, fakat Adem de; Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin’den daha faziletlidir.”[521]

İbn Kesîr, Bakara 37’nin tefsirinde, bu âyetin tefsirinin aynı sûrenin 23. âyetiyle tefsir edildiğini, bu (كَلِمَاتٍ) kelimelerin de, bağışlanma olduğunu değişik rivâyetlerle ortaya koyar. “(Adem ile eşi) dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.”[522] âyeti de Adem’in Rabbından aldığı kelimeler arasında yer alıyordu. İbn Kesîr; Bakara 37. âyetini açıklama babında “Bilgi” kavramı üzerinde bir takım mülâhazalarda bulunarak; idrak, şuur, tasavvur, hıfz, tezekkür, zikr, ma’rifet, fehm… olarak 29 çeşit bilgiden bahseder.[523]

Mezkûr âyet için söz edilen hadisin uydurulmuş bir yalan olduğu İbn Teymiyye ve “İbnü’l-Cevzi tarafından zikredilmiştir. Ayrıca İbn Teymiyye’nin de ifade ettiği

---

519 et-Tabatabâî, *el-Mizan*, I, 136-139.
520 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 131.
521 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 132.
522 A’raf 23.
523 İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, I, 238-240.

üzere, bir Peygamberin, Peygamber dahi olmayan kimseleri aracı tayin edip bağışlanma dilemesi, akıl melekelerini zorlamak gibi bir şey olsa gerek diye düşünüyoruz.

11. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin On Birinci Delili

"وَإِذِ ابْتَلَى إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَاماً قَالَ وَمِن ذُرِّيَّتِي قَالَ لايَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ"

"Bir zamanlar Rabbi İbrahim'i bir takım kelimelerle sınamış, onları tam olarak yerine getirince: Ben seni insanlara önder yapacağım, demişti. "Soyumdan da (önderler yap, yâ Rabbi!)" dedi. Allah: "Ahdim zalimlere ermez (onlar için söz vermem) buyurdu."[524] "İbnü'l-Meğâzili, İbn Mes'ud'dan rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (a.s) şöyle buyurdu: "Davet bende ve Ali'de sona erdi. Her ikimiz de putlara secde etmedik. Allah beni Peygamber, onu da vâsî kıldı." İşte bu da aynı mevzûda nasstır."[525] Âyette geçen "Zulüm" kelimesi Şîa tarafından; "Allah'a şirk koşmak" şeklinde tefsir edilmiştir.[526]

Şîî müfessir Tabersî Bakara 2/124'ün tefsirinde şöyle der: "Mücahid'e göre âyetteki (**العهد**) imâmet demektir. Bu görüş, Ebu Cafer ve Ebu Abdillah'tan rivâyet edilmiştir. Yani zalim (günah işleyen) insanlar imam olamaz demektir. Ashâbımız (İmâmiyye) imamın ancak bütün kötülüklerden masum olabileceğine dair bu âyeti delil edinmiştir. Çünkü Allah ahdine yani imâmet makamına zalim bir kimsenin geçmesini âyetle nefyetmiştir. Masum olmayan yani günahkar olan kimse, bazen kendi nefsine karşı, bazen de başkalarına karşı zalim olur… âyet mutlaktır, belirli bir zamana kayıtlanmamıştır ve bütün zamanlara şâmildir. Zalim kimse (günahkar) tevbe etse bile imâmet makamına ulaşamaz". (**كلمات**)'ın ne olduğu konusuyla ilgili olarak Cafer-i Sâdık'a sorulması üzerine, o şöyle demiştir: "Bunlar, Adem'in Rabbından aldığı, tevbesinin kabulüne vesile olan kelimelerdir. Adem: "Ya Rabbi! Muhammed, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin hakkı için tevbemi kabul et" diye niyazda bulunmuştu, Allah da onun tevbesini kabul etti. Kendisine; "Ey Rasûlullah'ın oğlu! Âyette geçen;

---

524 Bakara 124.
525 el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 155.
526 Sâbir Tuayme, *eş-Şîatu Mu'tegaden ve Mezheben*, s. 54.

(فَأَتَمَّهُنَّ)'nin manası nedir? diye sorulunca, imam şöyle cevap verdi: "Onları, Mehdi'yle beraber on ikiye tamamladı" manasınadır. Bu imamların dokuzu, Hüseyin'in neslindendir." buyurdu. [527] Tabatabâî bu âyetle ilgili olarak, Hillî'nin yukarıdaki rivâyetini aynen aktarmakla birlikte bir çok rivâyetten bahseder. Bunlardan bir tanesi de İmam Cafer Sâdık şöyle buyurmuştur: "Yüce Allah, İbrahim'i Nebi yapmadan önce kul yaptı, Rasûl yapmadan önce Nebi yaptı, dost yapmadan önce Rasûl yaptı, imam yapmadan önce dost yaptı." Başka bir rivâyette: (لاَيَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ) "Ahdim zalimlere ermez" yani put, heykel vb. şeylere kulluk eden imam olamaz." ed-Dürrü'l-Mensûr[528] tefsirinden naklen Rasûlullah: "Allah'a isyan hususunda yaratılmışa itaat edilmez" buyurmuştur. Tefsîru'l-Ayyâşi'den naklen, Safvan el-Cemmâl'in şöyle dediği rivâyet edilir: "Mekke'de bulunduğumuz sıralarda, "Bir zamanlar Rabbi İbrahim'i bir takım kelimelerle sınamış…" âyeti üzerinde konuşuyorduk. Dedi ki: "O kelimeleri Muhammed, Ali ve Ali'nin soyundan gelen imamlarla tamamladı. Âl-i İmran 34. âyet de bunun delilidir." Sonuç olarak Tabatabâî'ye göre âyetin manası şöyledir: "Rabbi bir zaman İbrahim'i bir takım kelimelerle –ki bu, O'nun, İshak'ın ve soyunun imamlığıdır- sınamıştı ve bunu İsmail'in soyundan gelen Muhammed'in ve O'nun ehl-i beytinin imamlığı ile tamamladı."[529]

11.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

11.1.a. Rivâyet Yönünden

İbn Teymiyye, Hillî'nin zikretmiş olduğu bu hadisin, hadis hafızlarının ittifakıyla yalan kabul edildiğini söylemektedir.

---

527 et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, I, 450-457.

528 Suyutî (911)'nin meşhur bir eseri olup, tam adı "*ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-Tesîri bi'l-Me'sûr*"dür. 898'de te'lif edilmiş, önce Kahire'de altı cilt olarak basılmış olmakla birlikte birkaç baskının yanı sıra son olarak 1403'te Beyrut'ta sekiz cilt olarak basılmıştır. Özelliğine gelince; âyetlerin tefsiriyle ilgili rivâyetlerden başka hiçbir açıklama ihtiva etmemektedir. Geniş bilgi için: Yıldırım, Suat, "ed-Dürrü'l-Mensûr" *DİA*, X, İstanbul , 1994, s. 39.

529 et-Tabatabâî, *el-Mizan*, I, 276-278.

11.1.b. Dirâyet Yönünden

"Şâyet bu haberle davetin Ali'de sona erdiği kastediliyorsa, ondan sonra gelenlerin -Hasan ve Hüseyin- imam olmadıkları anlaşılmış olur. Bu âyetin Hz. Peygambere nisbet edilmesi doğru değildir, İbrahim (a.s)'in zürriyetinden olan herkes bu âyetin kapsamına girer." İbn Teymiyye, bu fikrini de; Enbiya 21/72-73; İsra 17/2; Secde 32/24; ve Kasas 28/5-6. âyetleriyle delillendirmeye çalışır. "Zaten Kur'an'da Rasûlullah'tan önce İbrahim'in zürriyetinden imamlar (önderler) tayin edilmesiyle ilgili bir çok delil vardır. "…Her ikimiz de putlara secde etmedik" sözüne binaen; diğer imamların da putlara secde etmediklerini, putlara secde edip sonra iman eden bütün ashâbı kiram ittifakla çocuklarından üstündür. Bu durumu da Hadîd sûresi 10. âyeti, Allah Teâla'nın ilk müslüman olanlara, onlara bir ihsan olarak kendilerine tâbî olanlara (kendilerinden sonra gelen nesle) üstün kıldığını aklî çıkarımlarla[530] ve Lût (a.s) örneğiyle delillendirmeye çalışır. Ve bu konuyla ilgili olarak da; A'raf 7/89 ve İbrahim 14/13 âyetlerini öne sürer. Sonuç olarak da Ali ve diğer imamlar, Peygamberlerden çok daha aşağı olmalarına rağmen nasıl olur da onların Peygamberlik davalarına ortak olabilirler? Kitap, sünnet ve icma onların bu konudaki görüşlerinin boş olduğuna delâlet eder."[531]

İbn Kesîr ise, Bakara 2/124'ün tefsirinde âyetten maksadın: "Hiçbir zalim benim imamım olamaz." bir başka rivâyette ise: "Ben hiçbir zalimi kendisine uyulan imam yapmam" olduğunu söyler. Hafız Ebu Bekir İbn Merdeveyh (ö. 410), Rasûlullah'ın: "Zalimler ahdime eremez" âyeti konusunda şöyle demiş: "Ma'ruftan başka hiçbir şeyde itaat yoktur." Süddî ise; "Ahdin Peygamberlik olduğu"nu söylemiş. Râfizîler bu âyete dayanarak Ebu Bekir ve Ömer'in imamlığını reddetmektedirler. Ebu Bekir ve Ömer kafir idiler, bu ikisi masum da değillerdi, bu konuda ittifak da vardır. Bu ikisi aynı zamanda müşrikti de. Bu özellikler bunlarda toplanınca, bu ikisi zalim olur, zalimin imam olamayacağı da bu âyette sabittir. Şîa'ya göre bu âyet, imamın zâhir ve bâtın bakımdan masum olması gerektiği, bize göre ise; âyetin gereği zâhir ve bâtındır. Ancak

---

[530] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 134.
[531] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 135.

biz batına itibar etmediğimiz için, zâhiri adaleti esas alırız," diyerek, kendi görüşünü ortaya koymuş, bu konuda ayrıca Ebu Hanife'nin de görüşüne yer vermiştir.[532]

Açıklamalarda da görüleceği üzere Şîa, imâmın masum olması şartı üzerinde durmakta ve imamın masum olmasının, imâmete geçecek kimsede aranan şartların en başında yer aldığını ve bunun olmazsa olmaz olduğundan yola çıkarak âyeti tefsir etme yolunu tutmuştur.

12. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin On İkinci Delili

"إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدّاً"

"İman edip de iyi davranışlarda bulunanlara gelince, onlar için çok merhametli olan Allah, (gönüllerde) bir sevgi yaratacaktır."[533] "Ebû Nuaym el-İsbehânî, kendi isnâdıyla İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivâyet ediyor: "Bu âyet Ali hakkında nâzil olmuştur. (وُدّ) "Vüdd: Sevgi" ise Ali'nin mü'minlerin kalbindeki sevgisidir." Sa'lebî'nin tefsirinde nakledildiğine göre, Berâ b. Âzib, Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu naklediyor: "Ey Ali! De ki: Allahım! Beni indinde söz (vâsî) kıl, mü'minlerin kalbinde bana karşı muhabbet kıl!" bunun üzerine mezkûr âyet indi. Bu ondan başkası hakkında olmadığına göre, imam Ali'dir."[534]

Şîî müfessir Tabersî, Meryem 19/96 âyetinin tefsirinde; Hillî'nin rivâyetini aynen aktarır. Aynı zamanda bu âyetin, yalnızca Ali'ye mahsus her mü'minin kalbindeki sevgiyi belirttiğini de söyler. Yine bu âyetin bütün mü'minler için umûmîyet ifade ettiğini, bir hadisle aktarır ki; "Allah bir kulunu sevdiği zaman, Cebrâil'e de; "Ben falanca kulumu sevdim, sen de sev… der." Başka bir görüş olarak da; bu sevginin, ahirette vuku bulacağı şeklindedir.[535] Tabatabâî ise, Hillî'nin yukarıdaki Ebu Nuaym rivâyetini aynen aktardıktan sonra; "Mü'minlerden hiçbir kimse yoktur ki, kalbinde Ali'nin muhabbeti, sevgisi bulunmasın," der ve sonrasında, bu âyetin Ali hakkında nâzil olduğunu söyler. Başka bir rivâyette bunlardan farklı olarak: "Abdurrahman b. Avf

---

532 İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 405-412.
533 Meryem 96.
534 el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, 155.
535 et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, IV, 78-79.

Medine'ye hicret edince, gönlüne Mekke'deki arkadaşlarının ayrılık acısı düştü, bunun üzerine bu âyet nâzil oldu."[536]

12.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

12.1.a. Rivâyet Yönünden

"Naklettiğinin sıhhatine dair delil getirmen şarttır. Aksi halde bu sözün batıl olur. Üstelik naklettiğin iki hadis de ilim ehlinin yanında uydurma olarak biliniyor."[537]

12.1.b. Dirâyet Yönünden

"Mevzû bahis olan Meryem 96. âyet-i kerimesi, bütün inananlar için umûmîdir-ki aynı doğrultudaki görüşü Şîî müfessir Tabersî de söylemişti- yalnızca Ali'ye tahsis edilmesi caiz olmaz. "Bu durum Ali'den başka ashâbtan kimse hakkında olmadığına göre.." sözüne gelince; bu söz kabul edilemez. Zira ashâb, asırların en hayırlısıdır. Allah bütün ashâbın, özellikle hulefâ-i râşidinin ve bunlardan da, Ebu Bekir ve Ömer'in sevgisini bütün mü'minlerin kalbine yerleştirmiştir. Başta Ali olmak üzere bütün ashâbı kiram da özellikle Ebu Bekir ve Ömer'i sevmişler ve onlardan hiç birisi Ebu Bekir ve Ömer'i kötülememişlerdir."[538] Tarih sahnesinde Ali ile savaşıp ona buğzedenler olmakla birlikte; aynı durumun Ebu Bekir ve Ömer için de cereyan ettiğinden bahsederek, Ali'nin karşısındaki grupların sahâbe ve tâbiîn olduğu; Ebu Bekir ve Ömer'in karşısında olanların yani onlara düşmanlık besleyenlerin ise Râfizî, Nusayrî, Gâliye ve İsmailiyye gibi daha şerli grupların olduğu, zira Ali'nin düşmanlarının diğerlerine nazaran daha hayırlı gruplar olduğu şeklinde bir karşılaştırma yapar. Bütün bunlardan anlaşılan da şudur ki, Allah'ın Ali dışındaki üç halife için mü'minlerin kalbine yerleştirdiği sevginin Ali'ninkine nazaran daha büyük olduğudur."[539]

İbn Kesîr de, Meryem 96. âyetin tefsirinde Şîa'nın iddia ettiği şekilde bir rivâyetten hiç bahsetmez. Âyetin umûma delâlet ettiğini ve bu sevginin oluşmasının da şartlarını Ebu Hureyre rivâyetiyle dile getirir. O şöyle buyurur: "Şüphesiz Allah Teâla bir kulunu sevdiği zaman Cibril'i çağırır ve: Ey Cibril, ben filanı seviyorum, sen de onu

---

[536] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, XIV, 115-116.
[537] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 136.
[538] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 137.
[539] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 138.

sev, buyurur. Cibril onu sever. Sonra Cibril, gök ehli için de nida edip: “Şüphesiz Allah filanı seviyor,” der. Gök ehli onu sever. Sonra onu Allah yer yüzünde sevgili kılar.[540] Beğavî ise, mezkûr âyet için yukarıdaki Ebu Hureyre rivâyetini aynen aktarır ve hiçbir açıklamada bulunmaz.[541]

Tabersî’nin bu âyetin umûmî olduğunu söylemesi ki ehl-i sünnet müfessirleri de aynı görüşü belirtmişlerdir, Tabatabâî’nin de mezkûr âyetin nüzûlü için farklı rivâyetler aktarması, mezkûr âyetin imâmete delâlet etmediği konusunda bir açılım sağlamaktadır.

13. İbnü’l-Mutahhar el-Hillî’nin On Üçüncü Delili

"وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُواْ لَوْلا أنزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّن رَّبِّهِ إِنَّمَا أَنتَ مُنذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ”

“Kâfirler diyorlar ki: Ona Rabbinden bir mucize indirilseydi ya! (Halbuki) sen ancak bir uyarıcısın ve her toplumun bir rehberi vardır.”[542] “Firdevs[543] kitabında İbn Abbas’tan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurur: “Korkutucu benim, yol gösteren de Ali’dir. Ey Ali! Hidâyete erecekler seninle ererler.” Ebu Nuaym da buna benzer rivâyetlerde bulunmuştur. Bu hadis, imâmetin Ali’ye ait olduğunu açıkça bildirmektedir.”[544]

Tabersî ise, Ra’d 7. âyetin tefsirinde, “Münzir”in: Rasûlullah; “Hâdî”nin: Allah Teâla olduğunu belirttikten sonra, Hillî’nin yukarıdaki rivâyetini biraz daha detaylı olmak üzere aynen aktarır.[545] Tabatabâî ise, Hillî’nin tefsiri doğrultusunda “Münzir”in: Rasûlullah; “Hâdî” nin: Ali olduğunu belirtir. Bu rivâyetin yanında bir de yukarıdaki rivâyet doğrultusunda, “Bu âyet inince Rasûlullah, elini göğsüne koydu: “Ben münzirim (uyarıcı) dedi, eliyle Ali’nin omuzunu işaret ederek: “Ey Ali! Sen Hâdîsin, benden

---

540 İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, V, 267-269.
541 el-Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzil*, V, 257.
542 Ra’d 7.
543 Şîruye b. Şehredâr ed-Deylemi (509)’nin bir eseridir. Kitabın asıl adı: “*Kitabu’l-Firdevs bi-Me’sûri’l-Hitab*”dır. Bu kitaptaki hadislerin bir kısmı sahih, bir kısmı ferd ve garib, çoğu zayıf, bir kısmı da asılsızdır. Bu eser Said b. Besyûnî Zağlûl tarafından “*el-Firdevs bi Me’sûri’l-Hitab*” adıyla altı cilt olarak yayımlanmıştır. Geniş bilgi için: Uğur, Mücteba, “Firdevsü’l-Ahbar”, *DİA*, XIII, İstanbul , 1996, s. 129-130.
544 el-Hillî, *Minhâcü’l-Kerâme*, 155-156.
545 et-Tabersî, *Mecmeu’l-Beyân*, IV, 146-147.

sonra doğru yolu bulanlar seninle bulur." buyurdu.[546] Tabatabâî bu konuda bu doğrultuda bundan başka birkaç rivâyette daha bulunarak konuyu açıklamaya çalışır.

13.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

13.1.a. Rivâyet Yönünden

Diğer nakillerde olduğu gibi hadisin sıhhatine dair hiçbir delilin zikredilmediğini dile getiren İbn Teymiyye, böyle bir hadisle imâmetin delil olamayacağını, hadis mütehassıslarınca bu hadisin uydurma bir yalan olduğunu, "Firdevs" kitabının Deylemî'ye ait olup, içinin uydurma hadislerle dolu olduğunu dile getirir.[547]

13.1.b. Dirâyet Yönünden

"Hillî'nin; "Sen yol göstericisin, hidâyete erenler seninle ermişlerdir" sözünün Rasûlullah'a nisbet edilmesinin doğru olmayacağı, bu sözün açık manasının; "İnsanlar benimle değil, seninle hidâyete eriyorlar," şeklinde olduğudur. Mana böyle olunca da ki, zaten bu sözü haliyle hiçbir müslüman söylemez. Şâyet bu sözünle, "İnsanlar Rasûlulah'ın vasıtasıyla hidâyete erdikleri gibi, onunla da aynı şekilde hidâyete eriyolar," diye bir mana kastediyorsan, bu mana ortaklığı gerektirir. Halbuki yüce Allah Kur'an'ın nassı ile yalnız Rasûlullah'ı mutlak olarak hidâyete davet edici kılmıştır ki yüce Allah şöyle buyurur: "İşte böylece sana da emrimizle Kur'an'ı vahyettik. Sen, kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu kullarımızdan dilediğimizi kendisiyle doğru yola eriştirdiğimiz bir nûr kıldık. Şüphesiz ki sen doğru bir yolu göstermektesin. (O yol) göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın yoludur. Dikkat edin, bütün işler sonunda Allah'a döner."[548]

"Hillî'nin; "Hidâyete erenler (Ey Ali) seninle ermişlerdir" şeklindeki nakil ve iddiasına gelince, bu söz mucibince her hidâyete erenin Ali ile hidâyete ermesi gerekir. Halbuki bu söz, hiçbir müslümanın söyleyemeyeceği yalan bir sözdür. Nice milletler, Rasûlullah ile hidâyete ermiş ve cennete girmişlerdir. Bunlar Rasûlullah'tan aldıklarını Ali'den almamışlardır. Bilâhere ülkeler fethedilince oradaki halk ülkelerine yerleşen

---

[546] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, II, 327-328.
[547] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 139.
[548] Şûrâ 52-53.

ashâbı kiram vasıtasıyla hidâyete ermişlerdir. Mü'minlerin çoğu da Ali'den böyle bir şey işitmediklerine göre "Hidâyete erenler (Ey Ali) seninle ermişlerdir" sözü nasıl olur da söylenebilir."[549]

İbn Teymiyye, âyetteki "Her milletin bir yol göstereni vardır" sözünden, yol gösterenin Allah olduğunu söyleyenlerin görüşünün zayıf olduğunu dile getirirken, bu görüşünü de; "Biz seni müjdeleyici ve uyarıcı olarak hak ile gönderdik. Her millet için mutlaka bir uyarıcı (peygamber) bulunmuştur." Fatır 35/24 âyetiyle delillendirirken, bu görüşü de Katâde ve İkrime gibi müfessirlerin söylediğini dile getirir. Yine bu konuyla ilgili olarak; "Muhammed'in hem uyarıcı ve hem de rehber olduğu" hadisini delil getirir. Bunların yanında Taberî tefsirinden alıntı olarak (هَادٍ): "Rehber" kelimesinin ve (مُنْذِر): "Uyarıcı" kelimesinin Peygamber (Hz. Muhammed) olduğunu belirtir.[550]

"Her toplumun bir rehberi vardır."[551] âyet-i kerimesi umûmîdir. Bu âyeti Ali ile tahsis etmek doğru değildir. Şâyet bir şahıs vasıtasıyla hidâyete gelinecekse, o şahsın âmir olması gerekmez. Dolayısıyla yukarıdaki âyet, "Ali'nin imâmetine delâlet eder," şeklindeki iddian hükümsüzdür.[552] İbn Teymiyye, (هَادٍ) kelimesinin nekre gelmesi ve (وَلِكُلِّ قَوْمٍ) kelimesinin umum sîgasında gelmesi yönünden de Hillî'nin iddiasının yanlış olduğunu delillendirmeye çalışır.[553]

İbn Kesîr ise, Ra'd 7. âyetin tefsirinde "Yol göstericinin ve uyarıcının" kimler olduğunu farklı tariklerden gelen rivâyetlerle açıklar. Bunlardan bazısına gelince; "Yol gösterici", davetçidir. Bir rivâyette; Allah Teâla şöyle buyurur: "Ey Muhammed! Sen bir uyarıcısısın. Her kavme yol gösterici olan ise benim." Mücahid'den gelen rivâyette: "Yol gösterici"den maksat, Peygamberdir. Bunu da Fâtır 24 ile teyid eder. Yine "Yol gösterici"nin kumandan olduğu, onları Allah'a çağıran kimse olduğu rivâyetleri de vardır. İbn Kesîr, Şîa'nın öne sürdüğü hadisin münker olduğunu da bildirir.[554] Beğavî ise, âyetteki "münzir" i: korkutucu olarak; "…her toplumun bir rehberi vardır" kısmını ise; her kavmin, kendilerini Allah'a çağıran bir Peygamberi vardır" şeklinde tefsir

[549] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 140.
[550] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 141.
[551] Ra'd 7.
[552] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 142.
[553] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 143.
[554] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 434-435.

ederek, bir nevi âyette geçen "hâdî" kelimesi ile kasdelinenin Hz. Peygamber olduğunu beyan eder.[555]

"Hâdî" kelimesinin pek çok müfessir tarafından: "Allah Teâla, Hz. Peygamber, davetçi, salih amel, hayra götüren zat"[556] anlamında yorumlanmasına rağmen, Tabersî ve Tabatabâî, "Hâdî" kelimesi ile Hz. Ali'nin kastedildiğini iddia etmişlerdir. Netice itibariyle, "Münzir" kelimesinin Hz. Peygambere ait olması hususunda müfessirler arasında bir ittifakın olduğu, "Hâdî" kelimesinin anlamında ise bir ihtilaf bulunduğu söz konusudur. "Münzir"in Hz. Peygamber olması hususunda itifakın bulunması, "Hâdî"nin de Hz. Peygamber olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir.

14. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin On Dördüncü Delili

"وَقِفُوهُمْ إِنَّهُم مَّسْئُولُونَ"

"Onları tutuklayın, çünkü onlar sorguya çekilecekler."[557] "Ebu Nuaym, Şa'bî'den o da İbn Abbas'tan rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (s.a.v); onların Ali'nin velâyetinden sorulacağını bildirmiştir. Firdevs kitabında da Ebu Saîd el-Hudrî'den aynı rivâyet geçmektedir. Bu durum Ali'nin dışında sahâbeden biri için de sabit olmamıştır. İnsanlar Ali'nin velâyetinden sorulacaksa bu durumda Ali için velâyet sabit olur. Öyleyse Ali'nin imam olması gerekir."[558]

Tabersî ise, mezkûr âyetin tefsirinde; "Durdurulacak olanlar"ın kafirler olduğunu belirtirttikten sonra, bunların hesaba çekilecekleri şeyin ne olduğu konusunda ise; yukarıdaki Hillî'nin rivâyetinin yanısıra bunların; "Davet edildikleri şeyler, amelleri ve hataları, Allah'tan başka ilah olmadığı, Ali'nin velâyeti vs." olduğudur.[559] Tabatabâî de mezkûr âyetin tefsiri için; "Onlar, Ali'nin velâyetinden hesaba çekileceklerdir" rivâyetini getirir. Yine bu doğrultuda; Rasûlullah (a.s) buyurdular ki: "Kıyamet günü, dört şeyden sual edilmedikçe, kulun ayakları (Rabbinin huzurundan) ayrılamaz: Ömrünü nerede

[555] El-Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, IV, 296.
[556] Açıkel, Yusuf, "*Hadislerde Ehl-i Beyt*" (Doktora Tezi), SDÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 1999, s. 87.
[557] Saffât 24.
[558] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 156.
[559] et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, V, 53.

harcadığından, ne amelde bulunduğundan, malını nerede kazandığından ve nereye harcadığından, vücudunu nerede çürüttüğünden ve ehl-i beyte olan sevgisinden."[560]

Şîa'nın inanç esaslarına göre; "Sırat'ın üzerinde birtakım geçitler vardır ki bunlardan bir tanesinin adı da "el-Velâyet"tir. Bütün yaratılmışlar bu geçitte durdurulurlar ve mü'minlerin emiri Ali ve ondan sonra gelen imamlara bağlılıkları (velâyet) hakkında sorguya çekilirler. Kim uygun bir cevap verirse, sıratı geçmesi için izin verilir. Kim de uygun bir cevap veremezse, orada kalır ve cehenneme atılır.[561]

14.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

14.1.a. Rivâyet Yönünden

İbn Teymiyye, bu hadisin sıhhatini isterken, ilim erbabınca bu haberin "Firdevs" kitabına ve Ebu Nuaym'e dayandırılmasının delil olamayacağını, iddiaların tamamen yalan olduğunu belirtir.

14.1.b. Dirâyet Yönünden

İbn Teymiyye, Saffat sûresi 12 ile 37. âyetlerinden yola çıkarak[562] mezkûr âyet-i kerimenin, ahireti inkar eden müşriklere seslendiğini, bunların, kıyamet günü Allah'ın birliği, ahiret ve elçilere iman konusunda hesaba çekileceklerini belirtmiştir. İbn Teymiyye, Şîa'ya seslenerek; "Bu müşriklerin hesaba çekilmeleri ile, Ali'nin sevgisi arasında her hangi bir ilişki var mıdır? Yoksa müşrikler Ali'yi sevdikleri takdirde bu sevginin kendilerine fayda vereceğini mi zannediyorsun? "Bu âyeti Rasûlullah böyle tefsir etti" diyenler ancak dinden çıkmış zındıklar, dinle alay edenler, İslâm'ı yaralayanlar, cehalette aşırı gidenler ve ne dediğini bilmeyenlerdir. Ali'nin sevgisi ile diğer ashâbın arasındaki sevgide hiçbir fark yoktur. (مَسْئُولُونَ)– onlar sorguya çekileceklerdir- lafzı, mutlak bir lafızdır, âyetin siyak sibakında da Ali'ye sevgiyi

---

[560] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, XVII, 141-142.
[561] el-Kummî, *Risâletü'l-İtigâdâti'l-İmâmiyye*, s. 82.
[562] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 144.

gerektiren bir şey de zikredilmemiştir. Durum böyle olunca da bu iddia, yalan ve iftiranın en büyüklerindendir."[563]

İbn Kesîr ise, "Onları tutuklayın, çünkü onlar sorguya çekilecekler."[564] âyetinin tefsirini yaparken bu âyeti müstakil olarak tefsir etmemiş, âyetin siyak sibakını göz önüne alarak tefsir etmiştir. Tefsirinde Şîa'nın iddia ettiği bir rivâyetten behsetmezken, âyetle ilgili olarak yalnızca bir iki rivâyetten bahseder. Bunlardan biri olan Enes b. Mâlik rivâyetinde Allah Rasûlü: "Her hangi bir şeye dua etmiş olan kim olursa olsun kıyamet gününe kadar onunla beraber durdurulacak, asla onu terk etmeyecektir. Bir adam başka bir adama dua etmiş bile olsa" buyurmuş, sonra da: "Onları tutuklayın, çünkü onlar sorguya çekilecekler"[565] âyetini okumuştur.[566] Bu âyetin tefsiri için: "Yani onları önce hesap için durdurun, sonra da onları cehenneme sevkedin." Kelbî bu âyet için: "Onlar amel, söz ve fiillerinden sorguya çekileceklerdir" derken; Dahhâk: "Onlar, hatalarından, kelimeyi tevhitten, kullara zulümden sorguya çekileceklerdir."[567] demektedir.

İbn Teymiyye'nin de belirttiği üzere Hillî'nin rivâyeti zaten sağlam değildir. Ayrıca mezkûr âyet için bir çok rivâyet mevcuttur. Durum böyle olunca, Şîa'nın bu âyeti Ali'nin imâmeti için delil kabul etmesi doğru değildir. Ancak yukarıda da belirttiğimiz üzere, Şîa'nın inanç esaslarına göre; "Sırat'ın üzerinde birtakım geçitlerin olduğu ve bunlardan bir tanesinin de "el-Velâyet" olduğu bilgisi hasebiyle, Şîa'nın böyle bir yola müracaat etmesi elbette kaçınılmazdır.

15. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin On Beşinci Delili

"وَلَوْ نَشَاء لَأَرَيْنَاكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُم بِسِيمَاهُمْ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَعْمَالَكُمْ"

"Biz dileseydik onları sana gösterirdik de, sen onları yüzlerinden tanırdın. Andolsun ki sen onları konuşma tarzlarından tanırsın. Allah işlediklerinizi bilir."[568]

563 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 145.
564 Saffât 24.
565 Saffât 24.
566 İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 9.
567 eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, IV, 488.
568 Muhammed 30.

“Ebu Nuaym Ebu Saîd’den rivâyet ettiğine göre; “Fakat mutlaka sen, onları lakırdılarından, edasından tanırsın” mealindeki âyetin manası; “Ali’ye olan düşmanlıklarından” şeklindedir. Bu özellik Ali’den başka hiçbir sahâbî için sabit olmadığından Ali en üstündür ve imam Ali’dir.”[569]

Şîî müfessir Tabersî ise, Muhammed 47/30 âyetiyle ilgili olarak, Hillî’nin de rivâyet etmiş olduğu Ebu Saîd el-Hudrî rivâyetini aynen aktarır. Bu rivâyetin bir benzerini de Câbir b. Abdillah’tan aktarır: “Biz çocuklarımıza Ali sevgisini aşılardık, çocuklarımızdan birinin Ali’yi sevmediğini gördüğümüzde de, o çocuğun Ali sevgisiyle donatılmadığını anlardık.” Yine Enes’ten bir rivâyette ise: “Bu âyet nâzil olduktan sonra, Rasûlullah döneminde hiçbir münafık gizli kalmamıştır.”[570] Tabatabâî de Tabersî’nin yukarıdaki Câbir b. Abdillah rivâyetini aynen aktarır. Başka bir rivâyet ise: “Biz, münafıkları Rasûlullah zamanında, Ali’ye buğzetmelerinden tanırdık.”[571] şeklindedir.

15.1. İbn Teymiyye’nin İtirazı

15.1.a. Rivâyet Yönünden

İbn Teymiyye, bu haberin, Ebu Saîd’e isnâd edilen bir iftira olduğunu söylerken, Hillî’den haberin sıhhatini de talep etmektedir.[572] Yine devamında; “Sahâbe adına rivâyet edilenlerin yalan oduğu apaçık ortadadır. Bunlardan biri de Cabir’e atfedilen: “Biz Rasûlullah zamanında münafıkları Ali b. Ebi Talip’e buğzetmeleriyle tanırdık” rivâyetidir.[573]

15.1.b. Dirâyet Yönünden

“Kesinlikle biliyoruz ki, münafıklar yalnızca Ali’ye karşı değildirler, Ali’ye olan kinleri, Ömer’e olan kinlerinden daha büyük değildir. Hatta bazıları Ömer’e daha büyük kin besliyorlardı. Kur’an’ın böyle tefsir edilmesi apaçık bir iftiradır. Sahih bir hadiste Rasûlullah (s.a.v): “İmanın alâmeti ensarı sevmek, nifakın alâmeti ensara

---

[569] el-Hillî, *Minhâcü’l-Kerâme*, s. 156.
[570] et-Tabersî, *Mecmeu’l-Beyân*, VI, 44.
[571] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, XVIII, 245-246.
[572] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 146.
[573] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 149.

buğzetmektir"[574] buyururlar. Dolayısıyla münafıkların ensara karşı olan kinleriyle tanınmaları evladır.[575] Elbette münafıklığın alâmeti çoktur. Sahîhayn'de rivâyet olunduğu üzere: "Münafıklığın alâmeti üçtür, konuştuğu zaman yalan söyler, söz verince sözünden cayar, kendisine bir şey emanet edilince ona hainlik eder."[576] Yalan söylemek, hıyanet etmek, sözü yerine getirmemek ve azmak da münafıklık alâmetlerindendir. Biz deriz ki, Ali'yi imanından, cihadından ve aynı şekilde ensarı da aynı hususiyetlerden dolayı sevmek imandandır. Onlara buğzeden de münafıktır. Ama onları akrabalıktan dolayı sevmek, Rasûlullah'ın Ebu Talip'e karşı olan sevgisi gibidir. Hz. İsa, Hz. Musa veya Hz. Ali'yi sevmek sûretiyle aşırı gitmek, onlara müstehak oldukları mertebeden daha üstün bir mertebe vermek de doğru değildir. İsa, Ali'den üstün olmasına rağmen Hristiyanlar'ın İsa'ya olan sevgileri, kendilerine fayda vermeyecektir. Onun için sevgi yalnızca Allah içindir" diyen İbn Teymiyye, "İnsanlardan bazıları Allah'tan başkasını Allah'a denk tanrılar edinir de onları Allah'ı sever gibi severler. İman edenlerin Allah'a olan sevgileri ise (onlarınkinden) çok daha fazladır."[577] âyetiyle bu fikriyatını temellendirmeye çalışır.[578] İbn Teymiyye devamında kelâmî bir konuya girerek; "Ensar veya ashâbın ileri gelenlerinden birine bilerek buğzeden münafıktır. Fakat kendisine gelen haberin sıhhatini bilmediği için böyle bir yola tevessül ederse hata etmiş olur ve sapıktır." demektedir.

"Allah Teâla Kur'an'da münafıkların sıfatlarını belirtmiş fakat bu âyetlerde Ali'ye buğzetme şeklinde bir sıfat mevcut değildir" diyerek Tevbe 9/49, 58, 61, 75 ve 77. âyetlerini delil getirir.[579] "Durum böyle iken aklı başında birinin, "Ali'ye buğzetme dışında münafıklık alâmeti yoktur" demesi nasıl uygun olur?" İbn Teymiyye açıklamalarının devamında münafıklığın diğer alâmetlerine işaret eden rivâyetleri de dile getirir.[580]

İbn Teymiyye eleştirilerine şöyle devam etmektedir: "Genel olarak bakıldığında İslâm ümmeti içinde Râfizîler kadar nifakı açıkça ortaya çıkmış bir sınıf yoktur. Onların dinlerinin Şîarlarından biri de "Takiyye"dir ki bu da kalbinde olmayanı diliyle

[574] Buhari, Menâkıb, 5; Müslim, Îman, 1.
[575] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 147.
[576] Buhari, Îman, 1; Şehâdet, 3; Müslim, Îman, 1; Tirmizi, Îman, 4.
[577] Bakara 165.
[578] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 148.
[579] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 149.
[580] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 150.

söylemektir. Bu da münafıklık alâmetlerindendir.” Bu görüşünü de; Âl-i İmran 3/166-167; Tevbe 9/74; Bakara 2/10 âyetleriyle temellendirmeye gayret eder.[581]

“İslam tarihinde Rasûlullah ve Hz. Ömer’in üstün olmalarına rağmen onlara da kafirlerin buğzettiklerini dile getiren İbn Teymiyye,[582] Râfizîler’in de Ömer için “Ümmetin Fir’avn’ı” şeklinde isimlendirmelerinden bahseder.[583]

İbn Kesîr ise, Muhammed 47/30. âyetini, âyetin siyak sibakını gözeterek tefsir etmiş, Şîa’nın iddiaları doğrultusunda hiçbir rivâyetten bahsetmemiştir. Mezkûr âyetin tefsiriyle ilgili Osman İbn Affan’dan bir rivâyeti aktarır ki o rivâyet şu şekildedir: “Bir kimse bir sır sakladığı, gizlediği zaman, Allah Teâla onu yüz hatlarından, ifadelerinden ve ağzından kaçırdığı sözlerden ortaya çıkarır.”[584] Beğavî ise, bu âyetin tefsirini yaparken rivâyet nev’inden olarak, Tabersî’nin de yukarıda rivâyet etmiş olduğu Enes rivâyetini aktarır ki o rivâyet de şu şekildedir: “Bu âyet nâzil olduktan sonra, Rasûlullah’ın yanında hiçbir münafık gizli kalmamıştır.”[585]

Şîî müfessir Tabersî’nin ve bunun yanında ehl-i sünnet tefsircilerinin de belirttiği; “Bu âyet nâzil olduktan sonra, Rasûlullah’ın yanında hiçbir münafık gizli kalmamıştır” rivâyeti mûcibince, ayrıca İbn Teymiyye’nin de belirttiği şekilde, Hillî’nin rivâyetinin uydurulmuş bir iftira olduğu ortaya konunca, Şîa’nın iddialarının temelsiz olduğu anlaşılmış olur.

16. İbnü’l-Mutahhar el-Hillî’nin On Altıncı Delili

”وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ أُوْلَئِكَ الْمُقَرَّبُونَ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ “

“(Hayırda) önde olanlar, (ecirde de) öndedirler. İşte bunlar, (Allah'a) en yakın olanlardır, Naîm Cennetleri’nde”[586] “Ebu Nuaym İbn Abbas’tan rivâyetle şöyle diyor: “İyilikte bu ümmetin en önde geleni Ali’dir.” Bu âyetle ilgili İbn Abbas’tan başka bir rivâyette: “Yûşâ b. Nûn, Musa’nın; Musa, Harun’un; Sâhib-i Yasin, İsa’nın;[587] Ali ise

---

[581] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 151.
[582] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 152.
[583] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 153.
[584] İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, VII, 321-322.
[585] el-Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzil*, VII, 288,289.
[586] Vâkıa 10-12.
[587] (Mes’ûdî, Hz. Adem’den son Peygamber Hz. Muhammed (a.s)’e kadar Peygamberlerin veli ve vâsîlerinin isimlerini art arda detaylıca nakletmiştir. Daha Geniş bilgi için: Allâme Murtaza Askerî, *Ehl-i Beyt ve Ehl-i sünnet Ekolleri*, trc:, Cafer Bendiderya, İsmail Bendiderya, İstanbul 2005, I, 300-306.

Muhammed (a.s)'in önüne geçmiştir." Ali'nin bu üstünlüğü sahâbeden bir başkası için sabit olmamıştır, öyleyse Ali imamdır."[588]

Şîî müfessir Tabersî ise, Vâkıa 56/10-12 âyetleriyle ilgili olarak; **"**(Hayırda) önde olanlar"ın; Peygambere tabi olanlar olduğu"; Cübbâî ise bunların; "Allah'a itaat noktasında önde olanlar olduğu," sonuçta da en yüksek mertebelere ulaştıklarını söylerler. Mukâtil ve İkrime: "Bunlar hicrette önde olanlardır"; İbn Abbas: "Bunlar beş vakit namazda önde olanlardır"; Hz. Ali: "Bunlar, cihatta önde olanlardır"; Ebu Cafer ise bunların: "Adem oğlundan öldürülen dört kişi olduğunu, bunlarında; Musa'nın ümmetinden Fir'avn ailesinden inanan kişi- ki Tabatabâî tefsirinde bu kişinin Hazkîl olduğu bildirilir-,[589] İsa'nın ümmetinden Habîbü'n-Neccar, Muhammed ümmetinden Ali b. Ebi Talip'tir."[590] Tabatabâî de Tabersî'nin Ebu Cafer rivâyetini aynen aktarırken, **"**(Hayırda) önde olanlar" dan kasıt, cennete girmede önde olanlardır." Bir rivâyette bunların kim olduğu sorulunca, Cebrâil: "Bunlar Ali ve taraftarlarıdır. Bunlar Allah'tan bir lütuf olarak, Allah'a yaklaştırılmış olup, cennete girmede önde olanlardır." Bir başka rivâyette Hz. Ali: "Bu âyetler benim hakkımda nâzil oldu" demiştir."[591]

16.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

16.1.a. Rivâyet Yönünden

İbn Teymiyye, İbn Abbas'a isnat edilen bu sözün sahih olmadığını, doğru olsa dahi Hillî'nin iddiası için delil olamayacağını dile getirir.[592]

16.1.b. Dirâyet Yönünden

İbn Teymiyye, Hillî'nin yukarıdaki iddiasının ve ümmetin önde geleninin bir tek kişi olamayacağını bir takım âyetleri getirmek sûretiyle açıklamaya çalışır şöyle ki: "Yüce Allah: "(İslâm dinine girme hususunda) öne geçen ilk muhacirler ve ensar ile onlara güzellikle tabi olanlar var ya, işte Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. Allah onlara, içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar

---

588 el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 156-157.
589 et-Tabatabâî, *el-Mizan*, XIX, 117.
590 et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, VI, 113-114.
591 et-Tabatabâî, *el-Mizan*, XIX, 117-118.
592 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 154.

akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük kurtuluştur."[593] buyurmuştur.[594] Yine bu doğrultuda: "Sonra Kitab'ı, kullarımız arasından seçtiklerimize verdik. Onlardan (insanlardan) kimi kendisine zulmeder, kimi ortadadır, kimi de Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçmek için yarışır. İşte büyük fazilet budur"[595] âyetini getirir. "Binâenaleyh, iyilik yarışında önceliği kazananlar, Mekke'nin fethinden önce Allah yolunda mallarını harcayanlar ve cihad edenlerdir. Dolayısıyla Rıdvan biatında bulunanlar da bunlara dahildirler. Bu ümmetin önde geleni bir tek kişidir denilebilir mi? Kaldı ki, İslâm'a ilk girenler; erkelerden Ebu Bekir; çocuklardan ise Ali'dir. Çocuğun islâmı konusunda da ihtilaf vardır. Ebu Bekir'in müslüman olması ihtilafsızdır ve kendisi çok büyük menfaatlara medar olmuştur."[596] diyerek Ebu Bekir'in âyet ve hadislerle üstünlüğüne işaretlerde bulunmuştur.[597]

İbn Kesîr ise, Vâkıa 10-12. âyetleri tefsir ederken, 10. âyetin tefsirinde Hz. Aişe rivâyetine yer verir, Rasûlullah şöyle buyurmuştur: "Kıyamet günü Allah'ın gölgesinde önde olanlar kimlerdir biliyor musunuz"? Orada bulunanlar; "Allah ve Rasûlü en iyi bilendir," deyince Rasûlullah şöyle buyurmuştur: "Onlar ki kendilerine hakikat verilince kabul ederler, istenince infak ederler, kendi nefisleri hakkında hüküm verdikleri gibi diğer insanlar için de hüküm verirler." Ayrıca bunların kimler olduğu hususunda farklı rivâyetleri zikreder. Bunlardan bir kısmına gelince, bunların: "İlliyyûn Ehli" olduğu; "İki kıbleye doğru namaz kılmış olanlar" olduğu; "Camiye ilk önce gidenler" olduğu v.s. İbn Kesîr, burada Şîa'nın iddia ettiği rivâyeti de zikreder ama hiçbir yorum yapmaz. Sonuç olarak da; "Bu sözlerin hepsi sahihtir. Çünkü önde olanlarla kastedilenler, Allah tarafından emredilen iyi işlere koşanlardır."[598] şeklinde kendi fikrini beyan eder. Beğavî de bu âyetle ilgili yukarıdaki rivâyetlere benzer rivâyetlerden bahsederek; **"**(Hayırda) önde olanlar"ın kimler olabileceği konusunda şunları aktarır: "İbn Abbas: "Hicrette önde olanlar, ahirette de önde olanlardır." İkrime bunlar: "İslam'a girmede önde olanlardır"; İbn Sîrîn: "Bunlar iki kıbleye karşı namaz kılanlardır, bunun delili de Tevbe 100. âyettir"; Rabi' b. Enes bunlar: "Dünyada Rasûlullah'ın davetine icabet etmede

---

593 Tevbe 100.
594 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 154.
595 Fâtır 32.
596 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 155.
597 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 156.
598 İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 515-517.

önde olanlar, ahirette Cennet'te de önde olacaklardır"; Hz. Ali bunlar: "Beş vakit namazda önde olanlardır"; Dahhâk bunlar: "Cihatta önde olanlardır"; Ka'b bunlar: "Kur'an ehlidir," v.s.[599]

Sonuç olarak baktığımız zaman, Şîî müfessirlerin bile yalnızca Hillî'nin rivâyetiyle yetinmeyip, sünnî müfessirlerde olduğu gibi bu âyetle ilgili bir çok rivâyetten bahsetmeleri, İbn Teymiyye'nin de ifadesiyle, İbn Abbas'a isnat edilen bu sözün sahih olmaması gibi bir çok unsur, Şîa'nın bu doğrultudaki iddialarının gerçeği yansıtmadığını ortaya çıkarır.

17. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin On Yedinci Delili

"الَّذِينَ آمَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَاهَدُواْ فِي سَبِيلِ اللّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ أَعْظَمُ دَرَجَةً عِندَ اللّهِ وَأُوْلَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ"

"İman edip de hicret edenler ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler, rütbe bakımından Allah katında daha üstündürler. Kurtuluşa erenler de işte onlardır."[600] "Rezin b. Muaviye "el-Câmi' Beyne's-Sıhâhı's-Sitte"[601]ye dayanarak Talha b. Şeybe ve Abbas'ın övünmeleri üzerine bu âyetin Ali hakkında nâzil olduğunu söyler. Bu üstünlük, Ali'nin dışında başka bir sahâbî için sabit olmamıştır, buna göre Ali en üstün olanıdır."[602] Tabersî ise, mezkûr âyetin âyetin tefsirinde, yukarıda da geçen Ali b. Ebi Talip, Abbas b. Abdülmuttalip ve Talha b. Şeybe'nin karşılıklı övünmeleri sonucunda nâzil olduğu rivâyetini aynen aktarır. Bunun yanında Hâkim Ebu'l-Kasım el-Haskânî'den de benzer bir rivâyeti aktarır.[603]

---

[599] el-Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, VIII, 8-9.
[600] Tevbe 20.
[601] Asıl ismi; Ebu'l-Hasan Rezin b. Muaviye el-Abderi es-Sarekusti el-Endülûsî el-Mâlikî (ö. 535)'dir. Rezin, bu eserinde Usûl-i Sitte'yi yani Buhârî ve Müslim Sahih'leri ile Muvatta, Ebu Davud, Tirmîzî ve Nesâî'nin Sünen'lerini bir araya getirmiştir. Geniş bilgi için: Kettânî, es-Seyyidü'ş-Şerif Muhammed b. Cafer, *Hadis Literatürü*, Terc.: Yusuf Özbek, İstanbul , 1994, s. 377.
[602] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 157.
[603] et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, III, 31-32.

17.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

17.1.a. Rivâyet Yönünden

İbn Teymiyye, öncelikli olarak yapılan bu rivâyetin sıhhatini ister. Rezin b. Muaviye hakkında da; "Rezin kendiliğinden ziyadeler katan bir kişidir. Konuyla ilgili doğru olan, Bişr'in Müslim'de rivâyet edilen sahih hadisidir. Nu'man b. Beşir şöyle diyor: "Rasûlullah'ın minberi yanında bulunuyordum, orada bulunanlardan biri: "İslâm'ı kabul ettikten sonra, hacılara su verirsem (sikâye görevi) diğer amelleri işlemesem de umurumda değil." dedi. Bir diğeri: "Mescid-i Haram'ı imar ettikten sonra diğer amelleri işlemesem de umurumda değil." dedi.[604] Bir diğeri de: "Allah yolunda cihad her ikinizin dediğinden daha üstündür." Rasûlullah'ın minberi yanında -bir cuma günü idi- sesinizi çıkartmayın, namazı kıldıktan sonra Rasûlullah'ın yanına gider, ihtilaf ettiğiniz meseleyi ona sorarım." Daha sonra hemen Tevbe 9/19-20. âyetler nâzil oldu."[605] der. İbn Teymiyye bu rivâyeti aktardıktan sonra üstünlüğün; iman, hicret ve cihatla olacağını söyler. Ayrıca burada Ali'ye has bir durumun olmadığını da dile getirir.[606]

17.1.b. Dirâyet Yönünden

"Farzedelim ki yukarıda iddia ettiğin meziyet Ali'ye mahsus olsun. Yine de bu hususiyet ne onun imâmetini ve ne de ümmetten üstün olduğunu gerektirir. Çünkü Hızır (a.s) Musa'nın bilmediği üç meseleyi bilince, ondan üstün olmamıştır. Hüdhüd de, Süleyman (a.s)'a: "Çok geçmeden (Hüdhüd) gelip: Ben, dedi, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sebe'den sana çok doğru (ve önemli) bir haber getirdim."[607] demiştir. Ama Süleyman (a.s)'dan üstün olmamıştır. Hatta Ali hakkında nâzil olduğunu iddia ettiğin âyet, Ebu Bekir için daha münasiptir. Çünkü Ebu Bekir zengin olup, malını Allah yolunda infak etmiştir ki, Allah Rasûlü; "Malıyla bana en fazla ikramda bulunan Ebu Bekir'dir" buyurmuştur. Ali ise maddi açıdan fakir birisiydi."[608]

---

[604] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 157.
[605] Müslim, İmâra, 3.
[606] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 158.
[607] Neml 22.
[608] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 159.

İbn Kesîr ise, Tevbe sûresi 20. âyetin tefsirinde birinci olarak bu âyetin, müşriklerin: "Allah'ın evini tamir ve hacılara su verme işi ile övünmeleri üzerine nâzil olmuştur" rivâyetini aktarır. İkinci olarak bu âyet; "Bedir günü esir edilen Abbas b. Abdülmuttalip'in, Mescid-i Haram ile övünmesi üzerine nâzil olmuştur." Üçüncü olarak; İbn Teymiyye'nin de zikretmiş olduğu Nu'man b. Beşir rivâyetidir. Dördüncü olarak; Şîa'nın iddiası doğrultusundaki rivâyettir. Rivâyetin aslı da şu şekildedir; "Abduddâroğulları'ndan Talha İbn Şeybe, Abbas b. Abdülmuttalip ve Ali b. Ebi Talip karşılıklı olarak övündüler. Talha: "Ben, Beyt (Ka'be)'in sahibiyim, anahtarı benim yanımdadır. Dilersem orada gecelerim," dedi. Abbas: "Ben sikâyenin (hacılara su verme) sahibiyim ve bu görevi yerine getiriyorum. Dileseydim Mescid'de gecelerdim," dedi. Ali: "İki ay önce kıbleye karşı namaz kıldım. Ben cihadın sahibiyim," dedi de Allah Teâla sonuna kadar olmak üzere "(Ey müşrikler!) Siz hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haram'ı onarmayı, Allah'a ve ahiret gününe iman edip de Allah yolunda cihad edenlerin imanı ile bir mi tutuyorsunuz? Halbuki onlar Allah katında eşit değillerdir. Allah zalimler topluluğunu hidâyete erdirmez"[609] âyetini indirdi.[610]

Mezkûr âyet-i kerimenin nüzûl sebebi olarak aslolan, Hillî'nin, İbn Teymiyye'nin ve ehl-i sünnet âlimlerinin de aktardıkları Nu'man b. Beşir rivâyetidir. Ancak bu nüzûl sebebi tedkik edildiği zaman, Şîa'nın iddiaları doğrultusunda ne bir üstünlük, ne Ali'ye has bir durum, ne de imâmete delâlet eden bir durum söz konusu değildir.

18. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin On Sekizinci Delili

"يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةً ذَلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَأَطْهَرُ فَإِن لَّمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ"

"Ey iman edenler! Peygamber ile gizli bir şey konuşacağınız zaman bu konuşmanızdan önce bir sadaka veriniz. Bu sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Şâyet bir şey bulamazsanız, bilin ki Allah bağışlayandır, esirgeyendir."[611]

---

[609] Tevbe 19.
[610] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 121-123.
[611] Mücâdele 12.

"İbn Abbas şöyle diyor: "Allah Teâla sadaka vermeden Rasûlullah ile konuşmayı haram kıldı. Ali'den başka bu sadaka verme işini kimse yapmamıştır. Bu hususta cimrilik etmişlerdir." Sa'lebî tefsirinde İbn Ömer şöyle diyor: "Ali'de üç şey vardı ki, onlardan bir tanesi bende olsaydı, benim için kırmızı develere sahip olmaktan daha iyi olacaktı. Fatıma ile evlenmesi, Hayber'in fethinde sancağın kendisine verilmesi ve hakkında nâzil olan Mücadele 12. âyeti." Rezin b. Muaviye "el-Câmi' Beyne's-Sıhâhı's-Sitte" adlı eserinde rivâyetle Ali için: "Benden başka kimse bu âyetle amel etmemiştir, Allah benim için bu ümmetin yükünü hafifletmiştir." buyuruyor. Bütün bu deliller Ali'nin diğerlerinden üstün olduğunu ve onun imam olmaya en fazla hak sahibi olması gerektiğini gösteriyor."[612] Yukarıdaki rivâyetin aslı şu şekildedir: "Mücadele 12 âyeti nâzil olunca Hz. Peygamber Ali'ye: "Bir dinara ne dersin?" diye sormuş, Ali: "Ona güç yetiremezler" şeklinde cevap vermiş, Hz. Peygamber'in: "Ne kadar olsun?" ikinci sorusuna Ali'nin: "Bir arpa" diye cevap vermesi üzerine Hz. Peygamber'in: "Sen zühd sahibisin" buyurmasının ardından: "gizli konuşmanızdan önce…" Mücadele 12 âyeti nâzil olmuştur. Hz. Ali: "Allah benim sayemde bu ümmetten sadakayı hafifletti" demek sûretiyle memnuniyetini belirtmiştir."[613]

Şîî müfessir Tabersî, mezkûr âyetin tefsirinde; bu âyetin ümmetin zenginlerinin, Rasûlullah'ı fazla meşgul etmeleri sonucu nâzil olduğunu söyler. Mukâtil ve Hayyan'dan, Rezin b. Muaviye'nin rivâyet ettiğinin benzerini aktarır. Bunun yanında Hillî'nin söylemiş olduğu, İbn Ömer rivâyetinin de aynısını aktarır.[614] Tabatabâî de bu âyet hakkında bir rivâyete göre Hz. Ali: "Kur'an'da bir âyet vardır ki, ne benden öncekiler ne de benden sonrakiler onunla emel etmiştir dedi ve bu âyeti işaret etti." Hz. Ali buna benzer diğer rivâyetinde, Rasûlullah ile konuşmasından önce bir dirhem verdiğinden bahsederken, daha sonra bu âyetin neshedildiğini ve bu âyetle kendisinden başka kimsenin amel etmediğini, zira akabinden bir sonraki âyet olan: "Gizli bir şey konuşmanızdan önce sadakalar vermekten çekindiniz mi? Bunu yapmadığınıza ve Allah da sizi affettiğine göre artık namazı kılın, zekâtı verin Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır."[615] âyetinin nazil olduğunu dile getirir.[616]

---

[612] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 157.
[613] Tirmîzî, Tefsir, 58; İbn Hibban hadisin zayıf olduğunu söyler. (İbn Hibban, İhsan, XV, 390-1 dipnot.)
[614] et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, VI, 14-16.
[615] Mücâdele 13.
[616] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, XIX, 191.

18.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

18.1.a. Dirâyet Yönünden

İbn Teymiyye, bu âyetle amel edilip sonra bu âyetin neshedildiğini dile getirir. "Bu âyet, sadaka verilmesinin mutlaka vacip olduğunu gerektirmez. Ancak Rasûlullah ile konuşmak isteyene sadaka verilmesi için emredilmiştir. Konuşmayana da sadaka vaciptir denilemez. Zira O'nunla konuşmak da vacip değildi. Vacip olmayanı terk eden kimse kınanmaz. Bir ihtiyaca binaen sadaka vererek konuşan kimse niyetine göre sevap almıştır.[617] Fakat konuşmak için herhangi bir sebep olmadığından sadakayı terk eden kimse kusur etmiş sayılmaz. Ancak konuşmak için bir sebep olmasına rağmen konuşmayan, dolayısıyla sadakayı da terk eden müstehabı terk etmiş sayılır. Diğer halifelerin bu son şıkka girenlerden olmaları da asla tasavvur edilemez. Sonra mezkûr âyet inince bu üç halifenin orada oldukları da bilinmiyor. Aksine orada olmamaları mümkün olduğu gibi, o esnada konuşmayı gerektirecek bir meselenin olmaması da mümkündür."

"Rasûlullah'ın, ashâbı için şöyle buyurduğu sabittir: "Bugün sizden oruçlu olan var mı?", Ebu Bekir: "Ben oruçluyum ya Rasûlallah"; "Aranızda cenaze teşyi eden var mı"? Ebu Bekir: "Ben ettim ya Rasûlallah"; "Aranızda sadaka veren var mı"?, Ebu Bekir: "Ben verdim ya Rasûlallah" demesi üzerine Rasûlullah: "Bu üç haslet kimde birleşirse, o cennet ehlindendir."[618] buyurdular. Sahîhayn'de Rasûlullah şöyle buyurmuştur: "Her kim Allah yolunda çift sadaka verirse, cennet kapılarından: "Ey Allah'ın kulu! (buraya gel). Bu kapı hayırlıdır!" diye çağrılır.[619] Çok namaz kılanlardan olan kimse de (cennetin) namaz kapısından çağrılır. Cihad ehlinden olan kimse de cihad kapısından çağrılır- oruç tutanlardan olan kimse de er-Reyyân kapısından çağrılır.- sadaka ehlinden olan kimse de, sadaka kapısından çağrılır." Bunun üzerine Ebu Bekir: "Anam babam, sana feda olsun ya Rasûlallah! Bu kapılardan çağrılan kimse üzerine bir zarar var mıdır? Bir kişi bu kapıların hepsinden davet olunur mu?" diye sordu. Rasûlullah: "Evet, hepsinden davet olunur ve ben, senin onlardan olmanı ümit ediyorum."[620] buyurdu. Böyle bir durum Ebu Bekir dışında kimse için zikrolunmamıştır. Sahîhayn'de bir başka rivâyette: "Adamın biri bir öküzün sırtına

---

[617] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 160.
[618] Müslim, Zekat,2.
[619] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 161.
[620] Buhari, Savm, 3; Cihad, 4; Bedeü'l-Halk, 4; Fedâil, 5; Müslim, Zekat, 2; Tirmizi, Menâkıb, 5.

bindiği bir sırada o öküz: “Ben bunun için yaratılmadım, ben ancak çift sürmek için yaratıldım.” dedi. Bunun üzerine insanlar: “Sübhânallah, öküz konuşuyor” dediler. Rasûlullah buyurdular ki: “Ben Ebu Bekir ve Ömer bu işin böyle olduğuna iman ettik.” Ebu Seleme şöyle dedi: “O gün Ebu Bekir ve Ömer de cemaatin arasında yoktular, Allah en iyisini bilir.”[621]

İbn Teymiyye, Hz. Ebu Bekir’in diğer üstünlüklerini ve faziletlerini anlatmaya şu şekilde devam eder: “Yine Rasûlullah: “Ebu Bekir’in malı kadar hiçbir mal bana fayda vermemiştir.”[622] buyurmuştur. Bu hadis Ebu Bekir’in üstünlüğüne has bir durumdur. Buhârî ve Müslim’de de: “Sohbetiyle ve malını infak etmesiyle, insanlardan bana en çok minneti olan Ebu Bekir’dir.” “Ümmetimden birini dost edinseydim, Ebu Bekir’i dost edinirdim. Lakin İslâm’dan dolayı meydana gelen kardeşlik ve muhabbet, (şahsi arkadaşlıktan) efdaldir.” “Mescitte Ebu Bekir’in kapısından başka kapadılmadık hiçbir kapı kalmasın.”[623] Ebu Davud’un Süneni’nde rivâyet edildiğine göre Rasûlullah Ebu Bekir’e şöyle buyurmuştur: “Sana gelince ey Ebu Bekir! Ümmetimden ilk cennete girecek olan sensin.”[624] Tirmizi ve Ebu Davud’un Sünenleri’nde rivâyet edildiğine göre[625] Ömer şöyle buyuruyor: “Bir gün Rasûlullah sadaka vermemizi emretti, bu durum da bende mal bulunduğu bir güne denk geldi. Kendi kendime: “Tasadduk hususunda Ebu Bekir’i geçersem, bugün geçebilirim” dedim. Ondan sonra malımın yarısını getirdim, Rasûlullah: “Ailene ne kadar bıraktın”? buyurdu. “Onun kadarını” dedim. Sonra Ebu Bekir malının tamamını getirdi. Rasûlullah’ın: Ey Ebu Bekir! Ailene ne bıraktın”? demesi üzerine, Ebu Bekir: “Allah ve Rasûlunu” cevabını verdi. Ben de: “Hiçbir zaman onunla yarışamayacağım” dedim.”[626] Ebu’d-Derda anlatıyor: “Ben Resûlullah (s.a.v)’ın yanında oturuyordum. Derken, Ebu Bekir, elbisesinin eteğini tutarak çıkageldi. Öyle ki, dizleri açılmış durumdaydı. Rasûlullah (onu bu halde görür görmez): “Arkadaşınız biriyle çekişmiş olmalı! buyurdular. Ebu Bekir selam verdi ve: “(Ey Allah'ın Rasûlu!) Benimle İbnu'l-Hattab arasında bir şey (tatsızlık) oldu. Üzerine

---

[621] Buhari, Vekalet, 3; Enbiya, 4; Fedâil, 5; Müslim, Fedâil, 4; Tirmizi, Menâkıb, 5; İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 162.
[622] İbn Mâce, Mukaddime, 1; Ahmed Şakir ve Elbânî hadisi sahih sayarken Bûsiri “Zevâid”inde bu hadisi zayıf saymıştır.
[623] Buhari, Salat, 80; Müslim, Fedail, 2-7; Tirmizî, Menâkıb, 14.
[624] Ebu Davud, Sünnet, 9.
[625] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 163.
[626] Buhari, Teheccüd, 2; Ebu Davud, Zekat, 2/173-174 Tirmizi, Menâkıb, 5; (Aynı zamanda Tirmizi bu hadise Hasen-Sahih demiştir.); Dârimi, Zekat, 1/391-392.

yürüdüm, sonra da pişman oldum. Beni affetmesini talep ettim, kabul etmedi. Bunun üzerine sana geldim!" dedi. Rasûlullah da: "Ey Ebu Bekir! Allah sana mağfiret etsin!" buyurdu ve bunu üç kere tekrar etti. Sonra da Ömer (r.a), davranışından pişman oldu. Ebu Bekir (r.a)'in evine gitti ve: "Ebu Bekir evde mi?" diye sordu. "Hayır" cevabını alınca, o da doğru Rasûlullah'ın yanına geldi ve selam verdi. Rasûlullah'ın yüzü (öfkeden) renk renk olmaya başladı. Bu hal, Hz. Ebu Bekir (r.a)'i korkuttu. Derhal diz çökerek: "Ey Allah'ın Rasûlü! bu meselede (hata benim), ben zulmettim!" dedi. Rasûlullah (s.a.v), (hepimize): "Allah beni size (peygamber olarak) gönderdi. Size tebliğ ettiğim zaman hepiniz bana: "Sen yalancısın" dediniz. Ebu Bekir ise: "Doğru söyledin" dedi ve bana canıyla, malıyla yardımcı oldu. Siz arkadaşımı bana bırakırsınız değil mi?" buyurdular ve iki veya üç kere, bu sözü tekrar ettiler." Ebu'd-Derda der ki: "Bundan sonra, (Resûlullah'ın hatırı için) Ebu Bekir'e hiç eziyet edilmedi."[627] Tirmizi'de merfu olarak rivâyet edilen bir hadiste[628] : "Aralarında Ebu Bekir'in bulunduğu bir topluluğa kendisinden başkasının imamlık etmesi yakışmaz."[629] buyrulmuştur.

"Hz. Osman'ın bin deveyle orduyu donatıp tasadduk etmesi, mezkûr âyette Ali'nin sadakasından çok daha büyüktür. Üstelik cihat için infak farzdır. Ama Ali'nin sadakası (Necvâ sadakası) öyle değildir. Ali'nin sadakası ancak konuşmak istenildiğinde verilir, konuşmak istemeyen için şart değildir. İbn Teymiyye Haşr sûresi 9. âyeti de ashâbın cömertliğini ve üstünlüğüne delil olarak zikreder.[630] Sahîhayn'de Ebu Hureyre'den rivâyetle: "Bize Abdullah ibn Dâvûd, FudayI ibn Gazvân'dan; o da Ebû Hâzım'dan; o da Ebû Hureyre (r.a)'den şöyle tahdîs etti: "Bir kişi (Ebû Hureyre'nin kendisi) Hz. Peygambere geldi. Hz. Peygamber onu (doyurmak için) kadınlarına gönderdi. Kadınlar: "Bizim yanımızda sudan başka birşey yoktur," dediler. Bunun üzerine Rasûlullah, yanında bulunan kimselere hitaben: "Şu aç insanı kim yemeğine ortak kılar yâhud bunu kim konuk eder?" buyurdu. Ensâr'dan biri: "Ben konuk edebilirim," dedi. Ve o kimseyi eşinin yanına götürdü ve: "Haydi Rasûlallah'ın konuğuna ikram et," dedi. Fakat kadın: "Yanımızda çocuklarımın azığından başka

---

[627] Buhari, Fezâilu'l-Ashâb, 5; Tefsir, A'raf: 3.
[628] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 164.
[629] Tirmîzî, Menâkıb, 59; (Tirmîzî ve Elbânî bu hadise zayıf demişlerdir.)
[630] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 165.

birşey yoktur," dedi. Kocası: "Yemeğini hazırlayıp getir, ışığı yak, çocuklarını da uyut," dedi. Kadın da akşam yemeğini, istedikleri vakit hazırladı, ışığını yaktı, çocuklarını da uyuttu. Sonra kalktı, kandili düzeltir gibi oynatıp söndürdü. Bu sûretle karı koca kendilerini konuğa yemek yiyorlar gibi göstermeye başladılar. İkisi de aç gecelediler. Sabah olunca ev sahibi, Rasûlullah'a gitti. Rasûlullah onu görünce şöyle buyurdu: "Bu gece Allah güldü, yâhut karı koca sizin güzel hareketinize hayret etti. Ve Allah şu âyeti indirdi:... Onlar kendilerinde fakirlik ve ihtiyâç olsa bile (onları) öz canlarından daha üstün tutarlar. Kim nefsinin (mala olan) hırsından ve cimriliğinden korunursa, işte murâdlarına erenler onların tâ kendileridir."[631] Muhâcir ve ensarda Ali'de bulunmayan yukarıdakine benzer infak örnekleri çoktur. Ayrıca Ali'nin Hz. Peygamber döneminde malı da yoktu ki infak etsin."[632]

İbn Kesîr ise, mezkûr âyetin tefsirinde Şîa'nın rivâyetlerini aynen aktarır ve bu âyetin bir sonraki âyetle neshedildiğini farklı tariklerden rivâyetlerle belirtir. Avfî'den bir rivâyet aktarır. O şöyle der: "Müslümanlar, Hz. Peygamberle gizli konuşmazdan önce, bir sadaka sunarlardı, fakat zekat emri nâzil olunca, bu neshedildi." Benzer bir rivâyette: "Müslümanlar Hz. Peygamber'e çok soru sordular da bu, ona ağır geldi. Bununla Allah Teâla, Peygamber'in yükünü hafifletmek istedi. Bu âyetin, kendisinden sonra gelen; "Gizli bir şey konuşmanızdan önce sadakalar vermekten çekindiniz mi? Bunu yapmadığınıza ve Allah da sizi affettiğine göre artık namazı kılın, zekâtı verin Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır."[633] âyeti ile neshedildiğini söyler. Ayrıca Mezkûr âyetin hükmünün, gündüzün bir saatinden daha fazla kalmadan neshedildiği bilgisini Mücâhid ve Abdürrezak'tan nakleder.[634] Beğavî de Şîa'nın ve İbn Kesîr'in öne sürdüğü delilleri aynen aktarır ancak, İbn Kesîr'in söylemiş olduğu bu âyetin neshedildiği konusunda bir rivâyetten bahsetmez. Farklı olarak Hz. Ali'den gelen bir rivâyeti aktarır, Ali: "Bu âyetle benden başka kimse amel etmemiştir."[635] buyurmuştur. Bütün bu rivâyetlerin yanında, bu âyetin neshedilmediği, günümüzde de uygulanabileceği görüşü de hakimdir şöyle ki; devlet erkanıyla

---

[631] Buhari, Menâkıbu'l-Ensâr, 5; Tefsir, 6; Müslim, Eşribe, 3; İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 166; Haşr 9.
[632] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 167.
[633] Mücâdele 13.
[634] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII, 49-51.
[635] el-Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, VIII, 60.

yapılacak bazı özel görüşmeler, varidâtı devlete vermek kaydıyla belirli şart ve oranlarda makbuza bağlanabilir, bu sayede hem bireye, hem de devlete bir takım faydalar hasıl olabilir.[636]

Sonuç olarak söz konusu âyetlerin Şîa'nın iddia ettiği gibi sadece Hz. Ali ve ailesini değil, aynı şartları taşıyan veya taşıyacak olan bütün mü'minleri içine aldığı anlaşılmaktadır.[637]

19. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin On Dokuzuncu Delili

"وَاسْأَلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رسُلِنَا أَجَعَلْنَا مِن دُونِ الرَّحْمَنِ آلِهَةً يُعْبَدُونَ"

"Senden önce gönderdiğimiz elçilerimize (ümmetlerine) sor! Rahmân'dan başka tapılacak tanrılar (edinin diye) emretmiş miyiz?"[638] "Ebu Nuaym'ın rivâyet ettiğine göre Rasûlullah İsra gecesinde Peygamberlerle bir araya geldiğinde Allah (c.c): "Ya Muhammed! Peygamberlere ne ile gönderildiğini sor." buyurdu. Rasûlullah da, Peygamberlere ne ile gönderildiklerini sorunca, Peygamberler şöyle cevap verdiler: "Allah'tan başka ilah olmadığına, senin Peygamberliğini ve Ali'nin velâyetini ikrar etmekle gönderildik." dediler. İşte bu durum açıkça Ali'nin imâmetinin sübûtuna delâlet eder."[639]

Şîî müfessir Tabersî, mezkûr âyetin tefsirinde, Hillî'nin rivâyetine benzer bir rivâyet aktarır ancak, onun rivâyetinde olduğu gibi bu Peygamberlere Ali'nin velâyeti konusunda bir şey sorulup sorulmadığı bilgisinden bahsetmez.[640] Aynı şekilde bir diğer Şîî müfessir olan Tabatabâî de Hillî'nin rivâyetinin benzerini dile getirir ancak O da, Peygamberlere Ali'nin velâyeti konusunda bir şey sorulup sorulmadığı bilgisinden bahsetmez.[641]

636 Candan, Abdulcelil, *Müşkîlü'l-Kur'an*, s. 190.
637 İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII, 49-51.
638 Zuhruf 45.
639 el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 157-158.
640 et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'an*, V, 87-88.
641 et-Tabatabâî, *el-Mizan*, XVIII, 108.

19.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

19.1.a. Rivâyet Yönünden

"Şüphesiz bu ve buna benzer bütün nakillerin yalandır. Yalan olmasa da sıhhatine delil getirmediğin müddetçe bunlar hüccet olamaz.[642] Bu tür haberler cahilce söylenmiş sözdür, bu durum ise kitap, sünnet ve icma ile haramdır."

19.1.b. Dirâyet Yönünden

"Peygamberler imanın esaslarına dahil olmayan şeyden nasıl sorulurlar? Bütün müslümanlar: "Bir insan Allah ve Rasûlü'ne iman ettikten sonra itaat edip vefat etse ve Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali'nin varlığından haberdar olmasa bile, bu durumun onun imanına zarar vermeyeceği hususunda ittifak etmişlerdir. Bu durum onun cennete girmesine de mani değildir. Hal böyle iken Peygamberler, nasıl olur da bir sahâbîye iman etmekle mükellef tutulurlar. Üstelik Allah hayatta oldukları takdirde Muhammed'i gönderirse ona iman edip ve destek olmaları için Peygamberlerden bağlılık sözü almıştır. Bu hususta Allah şöyle buyurur: "Hani Allah, peygamberlerden: "Ben size Kitap ve hikmet verdikten sonra nezdinizdekileri tasdik eden bir peygamber geldiğinde ona mutlaka inanıp yardım edeceksiniz" diye söz almış, "Kabul ettiniz ve bu ahdimi yüklendiniz mi?" dediğinde, "Kabul ettik" cevabını vermişler, bunun üzerine Allah: "O halde şahit olun; ben de sizinle birlikte şahitlik edenlerdenim," buyurmuştur."[643]

"Ayrıca mevzû bahis olan Zuhruf 45'te Peygamberlerin neyle gönderildiklerine dair bir sual söz konusu değildir. "Peygamberler bu üç şeyle gönderilmiştir" demek, Peygamberlerin üzerine atılmış bir yalandır. Oysa Peygamberlerin gönderildiği dinin temelinde; Allah'a ve ahiret gününe iman etme vardır.[644] Ehl-i kitabın kutsal kitaplarında ne Ali ne de Ali'nin velâyeti hakkında bir şey mevcut değildir. Ehl-i kitaptan müslüman olanlar da böyle bir şeyden bahsetmemişlerdir."[645]

İbn Kesîr ise, Zuhruf 43/45'in tefsirini yaparken Şîa'nın iddia ettiği rivâyete hiçbir sûrette değinmemiştir. Bütün Peygamberler de Rasûlullah gibi insanlığı, tek ve ortağı olmayan Allah'a ibadet etmeye çağırmış ve putlara, Allah'a eş koşanlara

---

[642] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 167.
[643] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 168; Âl-i İmran 81.
[644] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 169.
[645] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 170.

ibadetten men etmişlerdir. Âyet İbn Mes'ûd'un kıraatinde: "Senden önce kendilerine Peygamberlerimizi gönderdiklerimize sor," anlamına gelecek şekildedir.[646] Beğavî de mezkûr âyet için birkaç rivâyetten bahseder ki bu rivâyetler: "Rasûlullah Miraç'a çıktı, yüce Allah Adem ve zürriyetinden gelen bütün Peygamberleri diriltti, Cebrâil bunlara ezan okudu, sonra kamet getirdi, Rasûlullah onlara namaz kıldırdı. Akabinden Cebrâil Rasûlullah'a; **"**Senden önce gönderdiğimiz elçilerimize (ümmetlerine) sor! Rahmân'dan başka tapılacak tanrılar (edinin diye) emretmiş miyiz?" dedi. Rasûlullah da: "Hiçbir şey sormuyorum, çünkü bundan şüphem yok dedi." Bu âyetin bir diğer manası şu şekildedir: "Ehl-i Kitab'ın inananlarına sor, onlara gelen elçiler, "Tevhit"ten başka bir şey getirmişler mi?" Bu şekildeki bir rivâyet, aynı zamanda Abdullah b. Übeyy'in kıraatine de uygundur."[647]

Yukarıda rivâyetlerde de görüleceği üzere, Hillî'nin iddiaları yersiz ve boştur. Zira Şîî müfessirler bile, "Peygamberlere Ali'nin velâyeti konusunda bir şey sorulup sorulmadığı" bilgisinden hiç bahsetmemişlerdir. İbn Teymiyye'nin de ifadesiyle Peygamberler, nasıl olur da bir sahâbîye iman etmekle mükellef tutulabilirler?

20. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Yirminci Delili

"لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَتَعِيَهَا أُذُنٌ وَاعِيَةٌ"

"Onu sizin için bir ibret ve öğüt yapalım ve belleyici kulaklar onu bellesin diye."[648] "Sa'lebî tefsirinde şöyle diyor: "Rasûlullah şöyle buyurdu: "Ey Ali! Bu kulağın, senin kulağın olması için Allah'a dua ettim." Rivâyetin aslı şu şekildedir: "Onu sizin için bir ibret ve öğüt yapalım ve belleyici kulaklar onu bellesin diye."[649] Rasûlullah bu âyeti okudu ve Ali'ye dönerek; "Allah'tan bunu senin kulağını yapmasını diledim." buyurdu. Ali, "O andan itibaren Rasûlullah'tan duyup unuttuğum hiçbir şey olmadı." dedi.[650] Ebu Nuaym kanalıyla da benzeri rivâyet edilmiştir. Bu âyet Ali

---

[646] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 228-230.
[647] el-Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, VII, 216.
[648] Hakka 12.
[649] Hakka 12.
[650] Heysemi, Zevâid, I. 131; Kenz, VI. 408; Fedail-ü Hamse, I. 272.

hakkında nâzil olmuştur. Bu üstünlük Ali'den başkasına ait olmadığı için imam Ali'dir."[651]

Bu şekilde bir anlayış aslında Şîa'nın inanç sistemine de girmiştir. Zira Kuleyni'nin, el-Kâfîsi'nde Suleym İbn Kays kanalıyla Hz. Ali'den rivâyet ettiği bir hadise göre Hz. Peygamber, inen her âyeti, Ali'ye okutur, yazdırırmış. Hz. Ali kendi eliyle âyetin kendisini, Hz. Peygamberin öğrettiği biçimde; te'vilini, tefsirini, nâsihini, mensûhunu, muhkemini, müteşâbihini yazarmış. Sonra Hz. Peygamber, unutmasın diye Ali'ye dua etmiş. Artık ondan sonra Ali, öğrendiği şeylerden bir harf dahi unutmamış."[652]

Tabersî, mezkûr âyetin tefsirinde Hillî'nin iddia ettiği yukarıdaki rivâyetin benzeri üç dört adet rivâyetten bahsetmiştir.[653] Tabatabâî de bu âyet hakkında Hillî ve Tabersî'nin rivâyetlerinin aynısını nakletmiştir. Bu âyet için, bu doğrultuda (Hillî'nin iddiaları doğrultusunda) on altı, bir başka rivâyete göre otuz kadar hadis rivâyet edilmiştir."[654]

20.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

20.1.a. Rivâyet Yönünden

Öncelikle bu hadisin sıhhatini talep eden İbn Teymiyye, Sa'lebî ve Ebu Nuaym'ın delil olarak rivâyet ettiklerinin, icma ile kabul edilemeyeceğini, aynı zamanda bu hadisin de uydurma olduğunu dile getirir. Taberî de bu hadisi sahih saymaz.[655]

20.1.b. Dirâyet Yönünden

"Evet Ali'nin kulağı, Ebu Bekir, Ömer, Osman ve diğerlerinin kulakları gibi belleyici ve saklayıcı bir kulaktır. Peki Rasûlullah'ın kulağı böyle değil midir? Hasan, Hüseyin, Ammar, Ebu Zerr, Mikdad, Selman-ı Fârisi'nin kulakları böyle değil midir? Onların kulakları da bu özelliğe sahip olduğuna göre, husûsîlik ortadan kalktı demektir.

---

[651] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 158.
[652] Ateş, Süleyman, *İmamiyye Şîasının Tefsir Anlayışı*, s. 8.
[653] et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, VI, 42-43.
[654] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, XIX, 395-396.
[655] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII, 208-211.

Bu durumda üstünlük de söz konusu olamaz. Şüphe yok ki bu zalim cahil Râfizîler işlerini batıl temeller üzerine kurarlar." Mu'tezile[656]'nin bile delil getirmede Râfizîler'den üstün olduğunu dile getiren ve bunların itirazlarının ancak nefsi arzularına uymuş kimseler için geçerli olabileceğini söyleyen İbn Teymiyye devamında, "Bunun içindir ki, Râfizî'nin ne aklı, ne nakli, ne doğru bir inancı ve ne de muzaffer bir devleti vardır denilmiştir."[657] diyeret eleştirilerinin dozajını artırmıştır.

İbn Kesîr ise, Hakka 12. âyetin tefsirini yaparken bu âyeti, Katâde'nin söylediği şekilde: "Allah'ın nimetlerini düşünüp Allah'ın kitabından duyduklarından istifade edenler"; şeklinde tefsir etmiştir. Dahhak ise; bu âyetin umum ifade ettiğini, yani sağlam kulağı, kuvvetli aklı olan herkes için şâmil olduğunu belirtir. İbn Kesîr, Şîa'nın iddia ettiği rivâyetleri de nakleder ama Hillî'nin bu rivâyetini, Taberî'nin mürsel hadis olarak gördüğünü de dile getirir. Yine bu hadisin benzeri bir hadis daha zikreder. Beğavî ise bu âyetle ilgili olarak hiçbir rivâyetten bahsetmez.[658]

Mezkûr âyetin kapsamını yalnızca Hz. Ali'ye hasrederek bir husûsîlik vermek, biraz mezhebî kaygılardan olsa gerektir. Zira Hillî'nin aktarmış olduğu rivâyetin uydurma olduğu da İbn Teymiyye tarafından tespit edilmiştir.

21. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Yirmi Birinci Delili

"هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ عَامِلَةٌ نَّاصِبَةٌ تَصْلَى نَاراً حَامِيَةً تُسْقَى مِنْ عَيْنٍ آنِيَةٍ"

Ali'nin imâmetine delâlet eden âyetlerden bir tanesi de Ğâşiye sûresidir. "Sa'lebî tefsirinde şöyle diyor: "Hasan ve Hüseyin hastalanınca dedeleri (Rasûlullah) ve bütün Araplar onları ziyaret ettiler. "Ey Ali! Çocuklarına üç gün oruç ada," dediler. Anneleri ve Fidda ismindeki cariyeleri de adakta bulunmuşlardı. Nihâyet iyileştiler. Bu arada yiyecek hiçbir şeyleri yoktu. Ali üç avuç arpa borç aldı. Fatıma onu öğüttükden sonra beş adet çörek yaptı.[659] Ali Rasûlullah (s.a.v) ile beraber akşam namazını kılıp eve dönünce Fatıma'nın yaptığı bu çörekleri Rasûlullah(s.a.v)'a takdim etti. O esnada bir

---

[656] Şîa, kelâmî meselelerde pek azı müstesna olmak üzere, Mu'tezile ile aynı görüşü paylaşmaktadır. Bu iki fırka arasındaki benzerliğin sebebi; Şîa ileri gelenlerinden pek çok kimsenin Mu'tezîlîler'e talebelik yapmış olmalarıdır. Geniş bilgi için: Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Ankara 1988, II, 414-415.

[657] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 172.

[658] el-Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, VIII, 209.

[659] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 158

fakir gelerek yardım istedi. Onlar da sofradaki yemeği o fakire verdiler ve bir gün bir gece sudan başka ağızlarına bir şey almadılar. Ertesi gün Fatıma bir avuç un daha pişirdi. Ali de eve gelmişti. O esnada tekrar bir fakir gelerek: "Ey Muhammed'in ehl-i beyti! Muhacirlerin çocuklarındanım. Babam Akabe'de şehid düştü. Bana bir şeyler yediriniz. Allah size cennet sofralarından yedirsin" dedi. Onlar da yiyeceklerini ona verdiler ve iki gün iki gece aç kaldılar. sudan başka ağızlarına bir şey almadılar. Üçüncü gün Fatıma geri kalan undan da yemek pişirerek, Ali gelince önüne koydu. Yine bir esir gelerek: "Ben Muhammed'in esirlerindenim. Bana yedirin ki Allah da, size cennet sofralarından yedirsin," dedi. Ali yemeğin esire verilmesini söyledi. Onu da verdiler ve üç gün üç gece sudan başka bir şey ağızlarına almadılar. Dördüncü gün olunca hiçbir şeyleri kalmadı. Artık adaklarını yerine getirmişlerdi. Ali sağ eline Hasan'ı, sol eline de Hüseyin'i alarak Rasûlullah (s.a.v)'ın huzuruna gitti. Hasan ve Hüseyin kuş yavruları gibi açlıktan titriyorlardı. Rasûlullah onlarla birlikte Fatıma'nın evine gitti. Fatıma, açlıktan karnı sırtına yapışmış, gözleri çukurlaşmıştı. Rasûlullah onu bu halde görünce; "Yetişin! Muhammed'in ehl-i beyti açlıktan ölüyor." dedi.[660] Hemen Cibril inerek: "Ya Muhammed! Ehl-i beytinden dolayı Allah (c.c.)'ın seni tebrik ettiği şu (Hel Etâ) sûresini al ve oku," dedi. İşte bütün bunlar Ali'nin (r.a.) üstün olduğuna delâlet ediyor. öyleyse Ali imamdır."[661]

Ne Tabersî ne de Tabatabâî, bu sûrenin tefsirini yaparken Hillî'nin iddiaları doğrultusunda her hangi bir rivâyetten bahsetmezler.[662]

21.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

21.1.a. Rivâyet Yönünden

İbn Teymiyye öncelikle nakillerin sıhhatini sorguluyor. Bunların da diğerleri gibi uydurma olduğunu, Sa'lebî ve Vâhidi[663] gibilerin rivâyetlerinin sahih olmadığı konusunda Şîa ve ehli sünnetin ittifak ettiğini, bu rivâyetin sahih mi, zayıf mı olduğu konusunda kendilerinin de bilgi sahibi olmadıklarını, başkalarının rivâyet ettiği bir çok

[660] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 159.
[661] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 160.
[662] et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, VI, 111.
[663] Ali b. Ahmed b. Muhammed el-Vâhidi (ö. 468). Meşhur müfessir, eski alimlere dil uzatması hoş görülmemiş, tefsiri hakkında da ağır eleştirilere maruz kalmıştır. El-Vecîz, el-Vasîd, el-Basîd diye tefsire dair eserleri mevcuttur. Geniş bilgi için: Bilmen, *a.g.e.*, I, 425-427.

rivâyette bulunmanın, onların (Şîa) adeti olduğunu, ve yine bunların, İsrâiliyyat diye tabir edilen hadisler rivâyet ettiklerini , mezkûr rivâyetin de uydurulmuş yalanlardan biri olduğu konusunda hadis mütehassısılarının ittifakının olduğunu dile getiren İbn Teymiyye,[664] böyle bir hadisi Sahih, Müsned, Cami', Sünen v.b kitaplarda bulmanın imkansızlığından bahsettikten sonra, Ebu Nuaym, İbn Ebi Hamse, Tirmizi v.b eserlerde Ali'nin özellikleriyle ilgili epey zayıf rivâyetlerin mevcut olduğunu, fakat bu eserlerin hiç birinde Hillî'nin attığı iftiranın bir benzerinin bulunmadığını,[665] bütün bunlardan başka Ali'nin Fatıma ile Medine'de evlendiği, bu durumda çocuklarının da (Hasan-Hüseyin) daha sonra doğduklarını ki, bu haberlerin de , sahih ve mütevatir hadislerle sabit olduğunu belirtir."

"Hel Etâ" sûresi müfessirlerin ittifakıyla Mekke'de nâzil olmuştur. Hiçbir müfessir bu sûrenin Medine'de nâzil olduğunu söylememiştir. Ayrıca bu sûrenin farklı bir yönü de, tek seferde toptan nâzil olmuş olmasıdır.[666] Rivâyetlerde Rasûlullah'ın bu sûreyi Secde sûresiyle birlikte Cuma günleri sabah namazlarında okuduğu,[667] bunun sebebi olarak da; "Adem Cuma günü yaratılmış, o gün cennete girmiş, kıyamet de o gün kopacaktır."[668] Bu haber de Hillî'nin naklinin yalan olduğunu ortaya koyar.

21.1.b. Dirâyet Yönünden

"Bu âyetin Hasan ve Hüseyin hasta olduktan sonra nâzil olduğu haberi yalan türünden haberlerdendir. Mevzû bahis olan hadisteki "Hasan ve Hüseyin hastalanınca dedeleri ve bütün Araplar onları ziyaret ettiler" sözünün cahillerin ortaya attığı bir söz olduğu, zira Arapların çoğunluğu henüz Medine'de değildi, kafir Araplar ise Hasan ve Hüseyin'i ziyarete gelmemişlerdir."

"Yine Araplar'ın "Ey Ali! Çocuklarına üç gün oruç ada" sözü şâyet itaat edilmesi gereken bir emir ise, bu emri vermeye Rasûlullah'ın Araplar'dan daha fazla hakkı vardır." İbn Teymiyye, Buhârî ve Müslim'den bir rivâyete dayanarak,

---

664 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 177.
665 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 178.
666 M. İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadis*, III, 469.
667 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 179.
668 Mübârek Fûrî, Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim, *Tuhfetü'l-Ahvezi bi Şerhi Câmii't-Tirmizi*, Beyrut, Tsiz., II, 501; Azîmâbâdî, Muhammed Şemsü'l-Hak, *Avnü'l-Ma'bûd Şerhu Sünen-i Ebî Davud*, Beyrut, 1415, 2. Baskı, III, 260.

Rasûlullah'ın, ashâbını nezretmekten (adamaktan) men ettiği rivâyetini de bu konudaki delillerini kuvvetlendirmek için getirir.[669]

"Hadis ortada iken, bütün ümmetin bilip Ali ve Fatıma'nın böyle bir sözden haberlerinin olmaması onların ilimlerine leke düşürür, o zaman onların günahsızlığı konusundaki iddia da boşta kalır. İşte onların faziletleriyle ilgili bu tür haberleri, ancak cahiller rivâyet eder, bu işi de onları övüyormuş gibi yererek, alçaltarak yapar. Bütün bunlardan dolayı ehl-i beytten bazıları Râfizîler hakkında şöyle demişlerdir: "Sizin bize olan sevginiz düşmanlığa dönüşmüştür." Buna benzer bir söz de aynen şöyledir: "Akıllı düşman, akılsız dosttan daha hayırlıdır."[670] Allah, zıharda[671] olduğu gibi, adağın kendisini değil, onu yerine getirenleri övmüştür. Yani zıhar yapmamayı, fakat yapıldığı takdirde keffaretinin verilmesini emretmiştir. Bu keffaretten dolayı da kişi övülmüştür." şeklinde kavramlar üzerinde tahliller yapmış, örnekler sunmuştur.

"Fatıma'nın Fidda isminde bir cariyesi de yoktu. Hz. Peygamberin akrabalarından da, hatta Medine'de Fidda isminde bir cariyenin bulunduğu bilinmemektir. Fakat bu Fidda Hasan ve Hüseyin'in öğretmenleri diye söylenen İbn Akîb konumundadır. Güya kendisine geleceğe dair olayların bilgisinin bulunduğu bir elma verilmiştir. Bu tür yalanlar da yalnızca cahiller nazarında revaç bulur. İlim erbabına göre Hasan ve Hüseyin'in bir öğretmeni yoktu, sahâbeden de İbn Akîb diye biri yoktu, bu konuda icma vardır. İbn Akîb'e nisbet edilen savaşlarla ve kıyametle ilgili haberler, aslında Râfizîler'in son dönem cahillerinden bazılarının uydurmalarıdır."[672]

"Buhârî ve Müslim'de rivâyet edilmiştir ki, Fatıma Rasûlullah'tan bir hizmetçi isteyince, Rasûlullah: "İyi dinle! Ben sana istediğinden daha hayırlı olan bir şey haber vereceğim: uyuyacağın zaman 33 kere Allah'ı tesbih edersin, 33 kere Allah'ı tahmid edersin, 34 kere de Allah'ı tekbir edersin" buyurdu. Ali: "Ben bu sözleri (Peygamberden işittikten sonra bu sayıda söylemeyi) hiç terk etmedim," dedi. Kendisine: "Sen bunları Sıffin gecesinde de mi terk etmedin?" denilince; "Hayır, Sıffin gecesinde de terk etmedim," dedi."[673] Alimlerce bu haber sahihtir. Bu hadis, Hz.

---

669 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 180.
670 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 181.
671 Zıhar: Erkeğin eşine, onu kendisine haram kılmak maksadıyla "Sen bana anamın sırtı gibisin" demesidir. Daha Geniş bilgi için bkz.,: İbrahim Paçacı, "Zıhar", *Dînî Kavramlar Sözlüğü*, s. 715.
672 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 182.
673 Buhari, Fedâil, 5; Nafakalar, 3; Müslim, Zikir ve Dua, 4; Ebu Davud, Edeb, 4/430; Tirmizi, Davet, 5.

Peygamberin Hz Fatıma'ya hizmetçi vermediğini gösterir. Hz. Peygamberin vefatından sonra böyle bir şey mümkündür. Şüphesiz o ikisinin, (Ali- Fatıma) ismi Fidda olan bir hizmetçileri de olmamıştır.[674] Bu kıssanın Ali ve Fatıma'ya nisbet edilmesi doğru değildir. Çünkü çocukları üç gün aç ve susuz bırakmak da ölüme sebebiyet vereceği için şeriata aykırıdır. Böyle bir açlık akıl, beden ve dini bozar."

"Babasının Akabe'de şehit düştüğü"nü söyleyen yetime gelince, bu, insanı teşhir eden yalanlardandır. Çünkü Akabe hadisesi savaş değil bir biat idi. Rasûlullah hicretten önce Akabe gecesi ensar ile biatleşmişti. Bu söz (hadis) insanların en cahilinin Hz. Peygamber hakkında uydurduğu yalan sözlerden biridir. Zira Hz. Peygamber, şehit olan müslümanların çocuklarının ihtiyaçlarını karşılardı. Bunun için kendisinden bir hizmetçi isteyen kızı Fatıma'ya: "Bedir yetimlerini bırakıp sana hizmetçi veremem" demiştir.[675] Bunun aksini söylemek ona iftira atmak ve hakaret etmektir. Üstelik Medine'de dilenen esir de yoktu. Aksine müslümanlar esir ettikleri şahısların bütün ihtiyaçlarını karşılıyorlardı. Esirlerin dilendiklerini iddia etmek, müslümanlara iftira ve hakaret etmektir."

"Şâyet bu kıssa doğru olsa bile, kıssanın sahibinin insanların en üstünü ve imam olmasını gerektirmez. Mesele, üstünlük, miskinleri yedirmekle oluyorsa; Cafer b. Ebi Talip başkalarına nazaran yetimleri daha çok yedirirdi. Hatta onun bu davranışından dolayı Rasûlullah: "Ahlakta ve yaratılışta bana benziyorsun"[676] buyurmuştur. Ebu Hureyre de: "Rasûlullah'tan sonra iyilik etmede Cafer'den daha üstün bir kimse gelmemiştir" buyurmuştur. Bununla birlikte Cafer, Ali'den üstün de değildir. Şu da bilinir ki, Ebu Bekir'in malını infakı, daha büyük ve Allah Rasûlü'ne göre daha sevimlidir. Fakirleri doyurma işini, sonunda Allah'a yaklaşma olmasa bile her ümmet yapabilir[677] ancak bu işi mü'minler Allah rızası için yapar ki bu durum İnsan sûresi 9. âyetle tescillenmiştir. İbn Teymiyye, Ebu Bekir'in infakının ayrı bir öneminin olduğundan bahsetikten sonra şu hadisi dile getirir: "Ashâbıma sebbetmeyiniz (sövmeyiniz), nefsimi elinde tutana yemin ederim ki, sizden biriniz Uhut Dağı kadar

---

[674] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 183.
[675] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 185.
[676] Buhari, Sulh, 3; Cizye ve'l- Müvêdea, 5; Meğâzi, 5; Tirmizi, Menâkıb, 5; İbn Mace, Mukaddime, 1/44.
[677] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 186.

altın infak etse, onlardan birinin bir avuç veya yarısı kadar yaptığı infaka (sevabına) yetişemez."[678] buyrulur.[679]

İbn Kesîr ise, Ğâşiye sûresinin tefsirinde Şîa'nın iddia ettiği şekilde ne bir sebeb-i nüzülden, ne de bir rivâyetten bahseder. Yalnızca Nu'man İbn Beşer'den: "Rasûlullah'ın Cuma ve bayram namazlarında A'lâ sûresi ile Ğâşiye sûresini okuduğu" rivâyetini nakleder.[680] Beğavî de bu sûre hakkında herhangi bir rivâyetten bahsetmez.[681]

İbn Teymiyye'nin ifade buyurduğu üzere, Hillî'nin hadis diye aktardığı haberin uydurma oluşu, Şîî müfessirlerin böyle bir haberden hiç bahsetmeyişleri, Hillî'nin bu âyetin tefsiri konusunda hevâsına ne kadar fazla uyduğunu bariz bir şekilde ortaya koymaktadır.

22. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Yirmi İkinci Delili

"وَالَّذِي جَاء بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ أُوْلَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ"

"Doğruyu getiren ve onu tasdik edenler var ya, işte kötülükten sakınanlar onlardır."[682] "Ebu Nuaym ve Mücahid'in "Onu getiren" in Muhammed (a.s), "Onu tasdik eden"den murad, Ali olduğunu söylemektedir. Mücahid'den de aynı manada bir rivâyet mevcuttur. Bu Ali'ye mahsus bir fazilettir. Dolayısıyla imam odur."[683]

Şîî müfessir Tabersî, "Doğruyu getiren"nin kimler olabileceği noktasından hareketle özet olarak bunların: "Muhammed (a.s), Cibril (a.s), Nebiler ki, bu doğrunun ne olduğu konusuna gelince bunun; "Kur'an ya da "Allah'tan başka ilah olmadığı" sözüdür. "Onu tasdik edenler" ise; "Mü'minler, Muhammed (a.s), Hz. Ebu Bekir, Peygamberlere tabi olanlar ve Hz. Ali'dir."[684] Tabatabâî ise âyete şu şekilde meal verir: "Doğruyu getiren –yani hak dini getiren- ve onu tasdik edenler –yani Muhammed'in getirdiğine iman edenler- var ya, işte kötülükten sakınanlar onlardır". Yukarıdaki rivâyetler müvâcehesince, "Doğruyu getiren": "Muhammed (a.s) ve Cebrâil (a.s)";

[678] Buhari, Fedâil, 5; Müslim, Fedâil, 221.
[679] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 187.
[680] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII, 384.
[681] el-Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, VII, 411.
[682] Zümer 33.
[683] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 160.
[684] et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, V, 155.

“Onu tasdik edenler”: “Ali, Ebu Bekir ve Muhammed (a.s)”dir ki bütün bu rivâyetler Muhammed ailesinden hidâyet imamlarından rivâyet edilmiştir.”[685]

22.1. İbn Teymiyye’nin İtirazı

22.1.a. Rivâyet Yönünden

“Rasûlullah’tan böyle bir haber nakledilmemiştir. Bu sözün Mücahit’e ait olduğu tesbit edilmiş olsa da, hüccet değildir. Kaldı ki, sabit olan bunun tam zıddıdır. O da şudur: “Doğru olan, Kur’an-ı Kerim’dir. Onu tasdik eden de, onunla amel edenlerdir.”[686] Taberî, Dahhâk, İbn Ebi Hâtim, İbn Abbas rivâyetlerinde “Onu tasdik edenin mü’minlerin tamamı olduğu,” bir başka rivâyette de; “Rasûlullah” olduğu şeklindedir. Aslında Mücahid’in söylediği ve müfessirlerin yanında meşhur olan, Kur’an’ı tasdik edenin Ebu Bekir olduğu istikametindedir. İbn Cerir et-Taberî böyle nakletmektedir. Fakih bir alim olan Ebu Bekir b. Abdülaziz b. Cafer’e âyetin kimin hakkında nâzil olduğu sorulması üzerine: “Ebu Bekir hakkında nâzil olmuştur.” dediği bize kadar intikal etmiştir. Ancak soruyu soran kişinin, âyetin Ali hakkında nâzil olduğunu ısrarla iddia etmesi üzerine, Ebu Bekir kendisinden âyetin sonrasını okumasını istemiştir. O da Zümer sûresinin 35. âyetine kadar okumuştur. O âyet de şöyledir: “Böylece Allah, onların geçmişte yaptıkları en kötü hareketleri bile örtecek ve yaptıklarının en güzeline denk olarak mükâfatlarını verecektir” soruyu soran apışıp kaldı.”[687]

22.1.b. Dirâyet Yönünden

“Doğrusu âyetin lafzının umûmî olmasıdır. Ebu Bekir, Ali ve bütün mü’minler bu lafzın kapsamına girerler. Çünkü umûma dahil olan her bir kimse, hükmüne de dahildir.” İbn Teymiyye, bu sözünü de Zümer sûresi 32 ve 33. âyetleriyle ispat eder.

“Allah Teâla bu âyetiyle Allah’a karşı yalan uyduranı, doğruyu yalanlayanı kınamıştır. Bu kınama umûmî bir kınamadır.” Râfizîler’in Allah’a karşı yalan uydurma, doğruyu yalanlama v.b konularda bid’at taraftarlarının en büyüğü olduğunu söyleyen

---

[685] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, XVII, 263.
[686] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 188.
[687] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 189.

İbn Teymiyye, Allah Teâla'nın Zümer 33 ile, hem Rasûlullah'ı hem de ona inanan ve onun getirdiğini tasdik edenleri övdüğünü dile getirir.

"Allah Teâla âyette: "Doğruyu getiren ve onu tasdik eden" şeklindeki sözle iki sınıftan bahsetmez. Bilakis bu iki vasfı bir arada toplar ve bu iki vasıfla muttasıf olanı över."[688] "Allah Teâla yalan uyduranı ve hakkı yalan sayanı yine aynı şekilde Ankebût sûresi 68 ve En'am 21. âyetlerde kınamıştır."[689] İbn Teymiyye Zümer 32'de iki grup insandan bahsedildiğinden ve bunların da Hristiyanlar ve Yahudiler olduğunu, ancak mevzû bahis olan Zümer 33. âyette ise, tek bir gruptan bahsedildiği ve bu grubun da Allah'ın kulları içinde dosdoğru yola ilettiği kimseler olduğunu belirtir. Zümer 32. âyetin kapsamına ise Râfizîler'in gireceği, çünkü onların, Allah'a elçisine, sahâbeye karşı yalan uydurdukları, sahih rivâyetlerle gelen sağlam doğruları, yalan saydıklarını söyler. Âyet-i kerimedeki Allah'ın övgüsü, Râfizîler'in kendilerine iftira ettikleri sahâbedir. Çünkü onlar doğru olanı getirdiler ve onu tasdik ettiler.[690] Sahâbe bu övgüye dahil olmakla, yeryüzünün en yüce şahsiyetleri olmuşlardır ki bunlardan biri de Ali'dir. Üç halifenin dışında bu âyeti Ali'ye hasretmek için onların elinde sağlam bir delilleri yoktur."[691]

İbn Kesîr ise, Zümer 33'ü tefsir ederken Şîa'nın iddia ettiği şekilde bir rivâyetten bahsetmez. Bu âyetle ilgili olarak; "Doğruyu getiren" ve "onu tasdik edenlerin" kimler olduğuyla ilgili rivâyetlerden bahseder. Onu tasdik edenler içinde müstakil olarak Ali'nin bulunduğu bir rivâyet yoktur. Tefsirinde "Doğruyu getiren"in: "Hz. Peygamber, Cibril, Allah ve Peygamberler" olduğunu, zira âyet-i kerimedeki (الَّذِي) ism-i mevsulünün Rebi İbn Enes kıraatinde cemi' olarak (الَّذِينَ) şeklinde okunduğunu söylerken; "Tasdik edenler"in ise; "Muhammed (a.s), Hz. Peygamber'e tabi olanlar, mü'minler" olduğunu söyler.[692] "Âyette geçen (الَّذِي جَاء) ism-i mevsulü ile fiilin birlikte, İbn Mes'ud kıraatinde cemi' sîgasında kullanıldığı, bu şekildeki kullanımın da; Allah'ın birliğine davet eden herkesi kapsadığı" tefsiri de mevcuttur.[693] Beğavî de bu konudaki

[688] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 190.
[689] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 192.
[690] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 193.
[691] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 194.
[692] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 98-99.
[693] eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, IV, 578.

rivâyetlere yer verir, İbn Abbas: “Doğruyu getiren” “Rasûlullah”, getirdiği şey de “Allah’tan başka ilah yoktur” sözüdür; “Onu tasdik edenlerin”: “Rasûl” olduğudur. Süddî: “doğruyu getiren” Cebrâil (a.s)’dir ki getirdiği şey de Kur’an’dır; “Onu tasdik edenlerin”: Muhammed (a.s) olduğudur.” Kelbi, Ebu Âliye: “Doğruyu getiren”: “Rasûlullah;” “onu tasdik edenler”: “Mü’minlerdir,” çünkü âyetin sonunda; “Onlar müttakîlerdir” buyruluyor.”[694]

Sonuç olarak İbn Teymiyye’nin belirttiği üzere, Rasûlullah’tan, Hillî’nin ifade ettiği üzere böyle bir haber nakledilmemiştir. Araştırmalarımız sonucunda bu âyet için bir çok rivâyetin mevcut olduğu ancak, bu rivâyetler arasında bir tercihte bulunmanın da oldukça güç olduğu sonucuna vardık.

23. İbnü’l-Mutahhar el-Hillî’nin Yirmi Üçüncü Delili

"وَإِن يُرِيدُواْ أَن يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللّهُ هُوَ الَّذِيَ أَيَّدَكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ“

“Eğer sana hile yapmak isterlerse, şunu bil ki, Allah sana kâfidir. O, seni yardımıyla ve müminlerle destekleyendir.”[695] “Ebu Nuaym, Ebu Hureyre’nin şöyle dediğini rivâyet ediyor: “Arşın üstünde Allah’tan başka ilah yoktur, O haktır, ortağı yoktur, Muhammed kulum ve elçimdir, O’nu Ali b. Ebi Talip’le teyid ettim (destekledim) yazılıdır.” “O, seni yardımıyla ve mü’minlerle destekleyendir.” Yani Ali’yle destekleyendir anlamındadır. Bu durum Ali’nin dışında ashâbtan kimsenin elde edemeyeceği Ali’nin en büyük faziletlerindendir. Dolayısıyla imam Ali’dir”.[696]

Tabersî, mezkûr âyetle ilgili olarak; “Allah sana kâfidir” yani Allah dostluğu ile sana yeter. “O, seni yardımıyla ve müminlerle destekleyendir” yani Allah katından bir yardım ve düşmanların karşısında sana yardım eden mü’minlerle destekler,” derken Hillî’nin iddiaları doğrultusunda bir rivâyetten bahsetmez.[697] Tabatabâî ise, mezkûr âyetle ilgili olarak; Hillî’nin yukarıdaki Ebu Hureyre rivâyetini aynen aktarır. Bir başka

---

[694] el-Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzil*, VII, 120.
[695] Enfâl 62.
[696] el-Hillî, *Minhâcü’l-Kerâme*, s. 160.
[697] et-Tabersî, *Mecmeu’l-Beyân*, III, 171-173.

rivâyete göre âyet; “Allah seni Ali ile destekler,” manasındadır, “Bu âyet Ali hakkında nâzil olmuştur.”[698]

23.1. İbn Teymiyye’nin İtirazı

23.1.a. Rivâyet Yönünden

İbn Teymiyye, öncelikli olarak bu rivâyetin sıhhatini istemektedir. Ebu Nuaym’ın rivâyetlerinin mutlak olarak kabul edilemeyeceğinin ittifakla kabul edildiğinden bahsederken; Zirikli’nin “el-A’lam” ve Zehebi’nin de “Mîzânü’l-İ’tidâl” adlı eserlerinde Ebu Nuaym’e eleştiriler getirdiğinden bahseder. Bunların yanında ehli sünnete göre bir hadisin uydurma mı, sahih mi olduğu konusunda izlenen yolu dile getirirken,[699] hadis alimlerinin ittifakıyla da bu hadisin uydurma bir yalan olduğunu belirtir.”

23.1.b. Dirâyet Yönünden

“Eğer sana hile yapmak isterlerse, şunu bil ki, Allah sana kâfidir. O, seni yardımıyla ve müminlerle destekleyendir. Ve (Allah), onların kalplerini birleştirmiştir. Sen yeryüzünde bulunan her şeyi verseydin, yine onların gönüllerini birleştiremezdin, fakat Allah onların aralarını bulup kaynaştırdı. Çünkü O, mutlak galiptir, hikmet sahibidir”[700] âyetlerinde kalpleri birleştirilenlerin cemi’ sigasında geldiğini, bir başka şeye hamledilemeyeceği noktasında apaçık bir nass olduğunu, Ali’nin ise bu mü’minlerden biri olduğunu belirten İbn Teymiyye,[701] devamında, “Durum bu iken nasıl olur da bu âyette murad edilenin sadece Ali olduğu iddia edilebir? Bilinen şu ki, Allah, Rasûlullah’ın dinini yalnız Ali veya yalnız Ebu Bekir ile desteklememiştir.” dedikten sonra Ebu Bekir ve diğer sahâbenin Rasûlullah’a faydalarını dile getirerek, Allah Teâla’nın bütün mü’minlerle Rasûlullah’ı desteklediğini ispat etmeye çalışır ve bu konuda tarihi olaylardan örnekler verir. “Hadislerde varid olduğu üzere Uhut günü müslümanlar hezimete uğrayıp, savaş sona erdikten sonra müşriklerin komutanı Ebu Süfyan, müslümanların yakınına gelerek: “Müslümanlar arasında Muhammed var mı?”

---

[698] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, IX, 131-132.
[699] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 195.
[700] Enfâl 62-63.
[701] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 196.

deyip üç defa seslendi. Peygamberimiz: “Ona cevap vermeyiniz” dedi. Ebu Süfyan, bundan sonra: “Müslümanlar arasında Ebu Kuhâfe’nin oğlu Ebubekir var mı?” diyerek üç defa seslendi. Peygamberimiz yine: “Ona cevap vermeyiniz” buyurdu. Ebu Süfyan: “Müslümanlar arasında Hattâb’ın oğlu Ömer var mı?” diyerek sordu ve sorusunu üç kere tekrarladı. Peygamberimiz, yine: “Ona cevap vermeyiniz” dedi. Bunun üzerine Ebu Süfyan, kendi arkadaşlarına dönerek: “Herhalde bunların hepsi öldürülmüş! Eğer sağ olsalardı, cevap verirlerdi,” dedi. Ömer dayanamayarak: “Ey Allah’ın düşmanı! Vallâhi sen yalan söylüyorsun! İsimlerini saydığın kişilerin hepsi de sağdırlar! Allah seni zelîl ve hakîr etmek için, Onları sağ bıraktı. İşte Rasûlullah! İşte Ebu bekir! İşte ben!” dedi.[702]

Görülüyor ki,[703] bu düşman ordusunun başı bu üç kişiden başkasını sormamıştır. Şâyet müşrik ordusu Ali, Osman, Talha Zübeyr v.b’den korkmuş olsalardı, yahut Ebu Bekir ve Ömer’in yardımı olduğu gibi, Hz. Peygamberin bunlardan bir yardımı olsaydı, müşrikler bunları da sorarlardı. Bu hâdise de mezkûr zâtların (Rasûlullah, Ebu Bekir, Ömer) müşrikler karşısında da büyük olduklarını gösteriyor.”[704]

İbn Teymiyye tarihi olaylara ve realitelere dayanarak fikirlerini ispatlamaya şu şekilde devam eder: “Yine Allah Rasûlü’nün gazvelerinin[705] toplamı 20 küsur civarında, seriyyeleri[706] ise 70 civarındadır. Allah Rasûlü’nün gazvelerinde öldürülen kafir sayısı bin civarındadır. Bunun ne 1/10’u ne de 1/20’sini Ali öldürmüştür. Ali seriyyelerin çoğunda sefere bile katılmamıştır. Rasûlullah’ın vefatından sonra da hiçbir fethe şahit olmamıştır.[707] Durum bu iken nasıl olur da yalnızca ashâbtan biri ile yardım söz konusu olabilir? İslâm dinine ilk girme hususunda öne geçen ilk muhacirler ve ensar ve onlara güzellikle tabi olanlar ve ağacın altında biat edenlerin Rasûlullah’a destekleri nerede?

Sonuç olarak Allah Teâla bütün mü’minlerle Rasûlullah’ı desteklemiştir. Âyetin ihtiva ettiği manaya kıyamet gününe kadar iman eden ve cihad eden herkes dahildir.”[708]

---

[702] Buhari, Megâzi, 9, 17, 20; Cihad, 164.
[703] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 197.
[704] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 198.
[705] Gazve: Hz. Peygamber’in bizzat sevk ve idare ettiği savaşlara denir. Geniş bilgi için: Mehmet Canbulat, “Gazve” *Dînî Kavramlar Sözlüğü*, s. 202.
[706] Seriyye: Allah Rasûlû’nûn bizzat katılmayıp, sahâbenin yaptığı savaşlara denir.Geniş bilgi için: Ahmet Gelişgen, “seriyye” *Dînî Kavramlar Sözlüğü*, s. 591.
[707] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 199.
[708] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 200.

İbn Kesîr ise, Enfal 62. âyetin tefsirinde Şîa'nın iddia ettiği şekilde bir rivâyetten bahsetmez. Mezkûr âyeti tefsir ederken: "Eğer sana hile yapmak isterlerse, şunu bil ki, Allah sana kâfidir. O, seni yardımıyla ve müminlerle destekleyendir, bu yardımın ise, Allah'ın, onların kalplerini sana iman etme, itaat etme ve yardım etmede birleştirmesi sûretiyledir." şeklinde tefsir eder.[709] Beğavî ise mezkûr âyetin sonu için şu şekildeki rivâyeti söyler: "Allah seni yardımı ile ve mü'minlerle yani ensarla destekler."[710]

İbn Teymiyye'nin de ifadeleriyle, Hillî'nin hadis diye rivâyet etmiş olduğu şeyin uydurma olduğu kanaati hâsıl olmuştur. Hillî'nin bu rivâyeti doğrultusunda, Allah Teâla'nın, elçisini ashabtan biri olan Hz. Ali ile desteklemesi, mezhebî taasubun teberruz ettiği bir durumdur. Bütün bu eleştirileri yaparken, Hz. Ali'yi değersizmiş gibi göstermek gafletine düşmek, bizce hataların en büyüklerinden kabul edilir.

24. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Yirmi Dördüncü Delili

"يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ"

"Ey Peygamber! Sana ve sana uyan müminlere Allah yeter."[711]

"Ebu Nuaym, yukarıdaki âyetin Ali hakkında nâzil olduğunu söylemektedir. Bu âyetteki üstünlük Ali'nin dışında ashâbtan biri için mahsus kılınmamıştır. Öyleyse Ali imamdır."[712]

Tabersî ise, Hillî'nin iddiaları doğrultusunda bir rivâyetten bahsetmez. **"**Ey Peygamber! Sana ve sana uyan müminlere Allah yeter." "Yani Allah ve mü'minlerden sana tabi olanlar, sana yeter." Kelbî'den bir rivâyette ise; Bu âyet, Bedir Savaşında savaş başlamadan önce Beydâ denilen yerde nâzil olmuştur."[713] Tabatabâî ise, bu konuda, yukarıdaki Kelbî rivâyetinin yanında, (**وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ**) "Buradaki mü'minlerden kasıt Ali'dir," diyerek bu âyetin Ali hakkında nâzil olduğunu dile getirir. Bir başka rivâyette: "Ömer müslüman olunca müşriklerin: "Artık bu kavim bugün

---

[709] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 83-86.
[710] el-Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, III, 374.
[711] Enfâl 64.
[712] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 160-161.
[713] et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, III, 173-175.

bizden öcünü alır" demesi üzeririne bu âyet nâzil olmuştur." Tabatabâî'nin dile getirdiği bir başka rivâyete göre bu âyet, ensar hakkında nâzil olmuştur.[714]

24.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

24.1.a. Rivâyet Yönünden

İbn Teymiyye, Hillî'nin özellikle bu naklinin doğru olmadığını ve bu sözünün de delil olamayacağını belirttikten sonra, âyetin manasının: "Allah ve mü'minler sana kâfîdir" şeklinde olmadığını, şâyet böyle söylenecek olursa bu sözün, Allah'a ve Rasûlü'ne atılmış iftiraların en büyüklerinden olacağını belirtir. "Böyle bir iddia yanlıştır. Âyetin manası şöyledir: "Ey Peygamber! Allah sana ve sana ittiba eden mü'minlere kâfîdir." Bu kullanımı Arap Şiîrinden örneklerle[715] ve bir takım nahiv kurallarıyla ispat etmeye çalışır.[716]

24.1.b. Dirâyet Yönünden

"Bazı yanıltıcıların zannettiği gibi, mü'minleri Allah lafzı celâline atfetmek, çirkin bir hata olup, küfre kadar gider. Çünkü tek başına Allah bütün mahlûkâta yardım etmek için kâfîdir. Zira âyet-i kerimede Allah şöyle buyuruyor: "Bir kısım insanlar, müminlere: "Düşmanlarınız olan insanlar, size karşı asker topladılar; aman sakının onlardan!" dediklerinde bu, onların imanlarını bir kat daha arttırdı ve "Allah bize yeter. O ne güzel vekîldir!" dediler."[717] Yani mana; "Allah tek başına hepimize de yeter." anlamındadır. İbn Abbas'tan rivâyetle Buhârî bu âyetle ilgili olarak: "Bu sözü İbrahim (a.s), ateşe atıldığı zaman söylemiştir. Hz. Muhammed (a.s) de; "Düşmanlar sizin için kuvvetler topladılar, onlardan korkun," dedikleri zaman bu sözü söylemiştir."[718] İbn Teymiyye, Allah'ın kâfî (yeterli) olduğunu Zümer 36 ve Tevbe 59. âyetlerle de desteklemeye çalışır.[719]

---

[714] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, VIIII, 131-132.
[715] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 201.
[716] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 202-203.
[717] Âl-i İmran 173.
[718] Buhari, Tefsir, 39/6.
[719] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 203.

“Bu Râfizîler bir cehalet daha yaparak: “Sana ve sana uyan mü’minlere Allah yeter.” Âyetini: “Allah ve sana uyan mü’minler sana yeter.” şeklinde anladılar, sonra Hz. Peygambere uyan mü’minleri de Ali b. Ebi Talip diye kabul ettiler. Hiçbir akıl sahibi, “Kafirlere karşı cihad etmede Rasûlullah’a yardımcı olarak yalnız Ali kâfî idi, Ali olmasaydı, İslâm muzaffer olamazdı” diyemez, dedikten sonra Ali’nin Şam’ı, Muaviye’den alamadığını zira Ali’nin askerlerinin kendine itaat etmediğini söyler.[720]

“Bunun yanında bu Râfizîler, caHillîklerinin ve zalimliklerinin ileri safhada olması hasebiyle, iki zıt şeyi bir araya getirmeye çalışarak Ali’yi kuvvet ve cesaretle beşeriyetin en üstünü ve Rasûlullah’ı ona muhtaç kılıyorlar. Râfizîler’in Ali’yi bu kadar ön planda tutmalarını hoş görmeyen İbn Teymiyye, İslâm’ın ilk dönemleriyle Ali’nin hilâfeti dönemini karşılaştırır ve Ali’nin acizliğinden bahsederek iddialarını sıralar.[721]

Râfizîler’in bu durumunu tıpkı Hristiyanların durumuna benzeten İbn Teymiyye, sözlerine şu şekilde devam eder: “Râfizîler’in Ali hakkındaki bu tutumları, tıpkı Hristiyanlar gibidir. Yüce Allah her şeyin Rabbi, melîki ve her şeye kâdir iken, onlar Mesih hakkında ilahlık iddiasında bulundular.[722] Râfizîler’in bu konuda içine düştükleri şirk bataklığında Hristiyanlar’dan bir farklarının kalmadığını; Hac 31;[723] Ankebut 41; Âl-i İmran 151 ve Tevbe 31 âyetleriyle de ispatlamaya çalışır. Yine onların durumunun Yahudiler gibi olduğunu Âl-i İmran 112 ve Bakara 87. âyetleriyle ispat etmeye çalışır. Râfizîler’le Hristiyanların benzer yönü olarak, Râfizîler’in; şirk koşmak, aşırı gitmek, bâtılı tasdik etmek olduğu; Yahudiler’e benzer yönleri olarak ise; korkak olmaları, kibir, haset ve hakkı yalan saymaları olarak gösterir.[724] Yine Râfizîler hakkında ağır ifadelerine şu şekilde devam eder; “Bu Râfizîler insanları, Allah’ın evine girmekten engellerler, din düşmanı kâfirlerle savaşmaz, bilakis onlarla dost olur ve onlara yardım ederler. Muhâcir ve Ensâra besledikleri gibi, Allah’ın dostlarına düşmanlık beslerler. Bu Râfizîler, zındıklardan olan İsmailîler ve Nusayrîler’e de dostluk beslerler. Bid’at fırkaları içinde Râfizîler kadar haddi aşan ve sapıklığı açık olan yoktur.”[725]

[720] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 206.
[721] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 207-208.
[722] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 208.
[723] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 209.
[724] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 210.
[725] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 211.

İbn Kesîr ise, Enfal 64'ün tefsirinde Şîa'nın iddiaları doğrultusunda hiç bir rivâyetten bahsetmez. Tefsirinde: "Allah Teâla bu âyetlerle, Peygamberini ve inananları harbe, düşmanlarla ve akranlarıyla vuruşmaya teşvik ederek onlara yeteceğini, düşmanlarına karşı onları destekleyeceğini haber vermektedir." Âyetle ilgili olarak, İbn Ebi Hâtim ve Atâ el-Horasânî v.b'den buna benzer rivâyetler zikretmiştir.[726] Beğavî ise, bu konuda Saîd b. Cübeyr'den nakille şöyle bir rivâyetten bahseder: "Rasûlullah'la beraber 33 erkek ve 6 kadın müslüman olmuştu, sonra Ömer müslüman oldu, böylece müslümanların sayısı 40'a ulaştı, bunun üzerine bu âyet nâzil oldu."[727]

Hillî'nin iddia ettiği şekilde; "Allah ve mü'minler sana kâfîdir" şeklindeki bir anlam, Allah Teâla'nın şanına yakışmayacağı için âyetin manası İbn Teymiyye'nin de ifade ettiği şekilde; "Ey Peygamber! Allah sana ve sana ittiba eden mü'minlere kâfîdir." şeklindedir. Ayrıca mezkûr âyetin nüzûl sebebi konusunda da hemfikir olamayan Şîa'nın, bu âyeti yalnızca Ali'ye hasretmesi, taassuptan ileri gelen bir durum olsa gerek.

25. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Yirmi Beşinci Delili

"يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ مَن يَرْتَدَّ مِنكُمْ عَن دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَلاَ يَخَافُونَ لَوْمَةَ لآئِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ"

"Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allah, sevdiği ve kendisini seven müminlere karşı alçak gönüllü (şefkatli), kâfirlere karşı onurlu ve zorlu bir kavim getirecektir. (Bunlar) Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar (hiçbir kimsenin kınamasına aldırmazlar). Bu, Allah'ın, dilediğine verdiği lütfudur. Allah'ın lütfu ve ilmi geniştir."[728] "Sa'lebî bu âyetin Ali hakkında nâzil olduğunu, âyetin onun üstünlüğüne delâlet ettiği için onun imam olması gerektiğini dile getirir."[729]

Şîî müfessir Tabersî de Hillî gibi Mâide 5/54. âyetinin nüzûlünün Ali ve arkadaşlarıyla ilgili olduğunu, zira onlar, mürtedler (dinden dönenler) ve isyan edenlerle savaştıkları zaman bu vasfı kazanmışlardır. Ammar, Huzeyfe, İbn Abbas, Ebu Cafer ve

---

[726] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 86-88.
[727] el-Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, III, 374.
[728] Mâide 54.
[729] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 161.

Ebu Abdillah'tan rivâyet edildiğine göre, Hz. Peygamberin, Ali'yi âyette zikredilen vasıflarla tavsif etmesi de bu görüşü desteklemektedir."[730]

25.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

25.1.a. Rivâyet Yönünden

"Bu rivâyet Sa'lebî'ye atılmış bir iftiradır, zira Sa'lebî, tefsirinde bu âyetten kastın Ali olduğunu söyleyen birinden bahseder ancak tefsirdeki diğer rivâyetlere göre ise, Katâde ve Hasan Basri'nin âyetten kastın; "Ebu Bekir ve arkadaşlarıdır" demişlerdir. Mücahid ise onların; "Yemen ehli olduğunu" söylemiştir.[731] Katâde ve Hasan Basrî'nin rivâyetinin Taberî tefsirinde de mevcut olduğunu belirten İbn Teymiyye, ayrıca Taberî tefsirinden değişik rivâyetleri de belirttikten sonra,[732] Sa'lebî'nin bu sözünün kaynağı olmadığını da belirtir.

25.1.b. Dirâyet Yönünden

"Burada bir çelişki vardır. Bu âyet, Ebu Bekir ve dinden dönenlere karşı kendisiyle savaşa katılan ashâbı hakkında inmiştir. Bu durum insanlar arasında bilinen bir şeydir. Fakat bu yalancılar (Râfizîler) bu âyetle, Ebu Bekir hakkında gelen üstünlüğü Ali'ye yamamak istediler. Bu durum ise çirkin bir tuzaktır.[733] Zira Ebu Bekir Peygamberlik iddiasında bulunan, döneminin bir çok yalancı peygamberiyle savaşmıştır, bu durum da insanlar tarafından bilinen bir şeydir."[734]

"Rivâyet olunur ki, bu âyet nâzil olduğu zaman bunların kimler olduğu Rasûlullah'a sorulmuş, Rasûlullah da bunların; "Ebu Musa el-Eş'ari'nin kavmi olduğunu"[735] söylemiştir. Yine ridde olaylarında sağlam duruş sergileyip, dinden dönenlerle savaşanların bu âyete dahil olduklarının tevatüren bilindiğini dile getiren İbn Teymiyye, devamında; "Âyette vasfedilen niteliklere liyâkat bakımından Ebu Bekir,

---

730 et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, II, 121-124.
731 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 212.
732 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 213.
733 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 214.
734 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 217.
735 Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, X, 414-415.

Ömer, ve Osman Ali'ye nazaran daha layıktır. Ama genel manada bu dört sahâbînin dine çok güzel hizmetleri olmuştur."[736] demektedir.

"…öyle bir kavim getirecek ki…" akıl sahibi hiçbir kimse; "Kavim" kelimesi cemi' (çoğul) olmasına rağmen, âyet bir kişi hakkında nâzil olmuştur" diyebilir mi? Çünkü bir kimse Arap dilinde ne hakiki ne mecazi olarak kavim olarak isimlendirilemez."[737]

"Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allah, sevdiği ve kendisini seven müminlere karşı alçak gönüllü (şefkatli), kâfirlere karşı onurlu ve zorlu bir kavim getirecektir…[738] âyeti lafız olarak mutlaktır, burada bir belirleme (tayin) söz konusu değildir. Her kim ki bu sıfatlara haiz olduğu sürece bu âyetin manasına dahildir, onun için bu âyette ne Ebu Bekir, ne de Ali için bir tahsis söz konusudur.[739]

İbn Kesîr, Mâide 54. âyetin tefsirinde Şîa'nın iddiaları doğrultusunda bir rivâyetten bahsetmez. "Yüce Allah kudretini haber vererek, kendi dinini desteklemekten ve şeriatını yerleştirmekten uzaklaşanların yerine, onlardan daha hayırlı, daha güçlü ve daha doğru yolda olan bir kitle getireceğini bildiriyor. Muhammed İbn Ka'b, bu âyetin Kureyşli seçkinler hakkında nâzil olduğunu söyler. Bir başkası ise, Ebu Bekir zamanındaki mürtedler hakkında nâzil olduğunu dile getirir. Hasan el-Basri yemin ederek der ki; "Buradaki "Allah'ın sevdiği ve onların da onu sevdikleri" âyetinden maksat: Ebu Bekir ve arkadaşlarıdır." İbn Kesîr konuyla ilgili bu doğrultuda başka rivâyetlerden de bahseder.[740]

Şîa'nın iddia ettiği gibi bu âyetin de muhtevasına, siyak ve sibakına göre Ali'nin buna dahil olması ve âyetin onun hakkında nâzil olması ihtimal dahilinde değildir. Nitekim âyette geçen kavmin, Ebu Bekir ve arkadaşları olması imkan dahilinde olmaya daha layıktır, çünkü mürtedlerle savaşanların kendileri olması hasebiyle, âyetin Ebu Bekir hakkında nâzil olduğu akla ve delillere daha uygundur. Umûmî olan, âyetin kıyamete kadar bu hasletleri taşıyan herkese şâmil olmasına engel bir durum da yoktur.

---

736 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 218.
737 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 220.
738 Mâide 54.
739 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 221.
740 İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 135-137.

26. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Yirmi Altıncı Delili

"وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُوْلَئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ وَالشُّهَدَاء عِندَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُوْلَئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ"

"Allah'a ve peygamberlerine iman edenler, (evet) işte onlar, Rabbleri yanında (Sıddîk) sözü özü doğru olanlar ve (Şahit) şehitlik mertebesine erenlerdir. Onların mükâfatları ve nûrları vardır. İnkâr edip de âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar da cehennemin adamlarıdır."[741] "Ahmed b. Hanbel Müsned'inde, İbn Ebi Leyla'dan, o da babasından rivâyet ettiğine göre Rasûlullah şöyle buyuruyor: "Sâdıklar üç kişidir; " Ey kavmim! Elçilere tabi olun" diyen Yasin kavminin mü'mini Habib en-Neccar; siz, Rabbim Allah diyen bir adamı öldürüyor musunuz? diyen Fir'avn kavminin mü'mini Hazkîl ve Ali b. Ebi Talip'tir. O (Ali) hepsinden üstündür. Bu da Ali'nin üstün olduğuna delâlet eder, öyleyse imam Ali'dir." Benzer bir hadisi "Firdevs" sahibi İbn Meğâzili de nakletmiştir."[742] Aslında Hillî'nin burada nakletmiş olduğu rivâyetin aynısı, Vâkıa sûresi 10-12. âyetler için de kullanılmıştı.[743]

Şîî müfessir Tabersî, mezkûr âyet için: "Allah'a ve peygamberlerine iman edenler" yani Allah'ın birliğini tasdik edip elçilerin nübüvvetini de ikrar ettiler. "Sâdıklar ve Şahitler"in kimler olduğu konusunda Mücahid'in yanıtı ise; "Allah'a ve elçilere iman eden her kimse sâdıktır ve şahittir."[744] Tabatabâî ise bu âyetin tefsirinde bir rivâyette Rasûlullah (a.s): "Ümmetimin mü'minleri, şehitlerdir" demiş ve bu âyeti okumuştur. Minhâlu'l-Kassâb, Ebu Abdillah'a: "Beni şehitlikle rızıklandırması için Allah'a dua et," deyince O da: "Mü'min zaten şehittir," dedi ve bu âyeti okudu. âyetteki şehadetin tefsiri, Allah yolunda öldürülen manasındadır."[745]

---

741 Hadîd 19.
742 el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 161.
743 İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin On Altıncı Delili, bkz. s. 119.
744 et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, VI, 148-151.
745 et-Tabatabâî, *el-Mizan*, XIX, 169.

26.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

26.1.a. Rivâyet Yönünden

İbn Teymiyye, hadisin sıhhatini isteyerek, Ahmed b. Hanbel'in rivâyet ettiği her hadisin sahih olmadığını belirtir ve devamında da; "Zaten Ahmed b. Hanbel ne Müsned'inde ne de faziletlerle ilgili kitabında asla böyle bir hadis rivâyet etmemiştir. Ayrıca hadisin râvîsi de kendisinde galat olan birisidir.[746] Ancak el-Katii bu hadisi Muhammed b. Yunus el-Kuraşî'den nakletmiştir. Fakat bu şahıs da, uydurduğu hadislerle maruf olduğu için rivâyet ettiği hadis de sakıt olur.[747] El-Katii (el-Kutay'î) bu hadisi başka bir tarikten de nakletmiş ancak bu râvî zincirinde de Amr b. Cümey' ağır ithamlara maruz kalmıştır. Öyleyse bu hadis Rasûlullah adına uydurulmuş bir sözdür." Buhârî ve Müslim hadislerinde Ali'den başkasının da "Sıddîk" ismiyle isimlendirildiğini, Ebu Bekir'in de "Sıddîk" ismiyle isimlendirildiğini belirten İbn Teymiyye, durum böyle olunca nasıl olur da "Sâdıklar üç kişidir" denilebilir şeklinde itirazda bulunur. Sahîhayn'de rivâyet edildiğine göre; "Rasûlullah yanında Ebu Bekir, Ömer ve Osman olduğu halde Uhut Dağı'na çıkınca[748] dağ titremeye başladı. Bunun üzerine Rasûlullah: 'Ey Uhut! Yerinde dur. Üstünde bir Peygamber, bir Sıddîk ve iki şehit vardır."[749] buyurmuşlardır. Daha sonra Buhârî, Edep, 69; Müslim, Birr, 102-103; Ebu Davud, Edeb, 88'den "Sıddîk" olan kişinin nasıl bu duruma nail olabileceğiyle ilgili bir rivâyeti aktarır. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de Hz. Meryem'e "Sıddîka" –doğru kadın- demiş,[750] bunun yanında Allah Teâla, Peygamberleri de "Sıddıklar" diye isimlendirmiştir ki buna delil olarak; Meryem 41, 56; Yusuf 46; Hadid 19 âyetlerini getirir."

26.1.b. Dirâyet Yönünden

"Hadid 19. âyetteki ilâhî haberin umûmî olup, Allah'a ve Peygamberlere inanan herkesin sâdık olmasını gerektirir.[751] Şâyet sıddîk olan imâmeti hak etmiştir denilirse,

---

[746] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 223.
[747] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 224.
[748] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 225.
[749] Buhari, Fedâil, 5- 3; Elbânî, Sahih Hadisler Silsilesi, 2/454-455 (Elbânî bu hadise sahih demiştir.); İbn Hibban, Sahih, 15/336.
[750] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 226.
[751] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 227.

Ebu Bekir'in sıddîk olduğu bir çok delille ispat edilmiştir. Hatta İslâm düşmanları bile onun sıddîk olduğunu bilir. Öyleyse imâmeti hak eden Ebu Bekir'dir."[752]

İbn Kesîr, Hadid 19. âyetin tefsirinde Şîa'nın iddia ettiği şekilde bir rivâyetten asla bahsetmez. O tefsirinde, burada kastedilenler üç sınıf insandır der ve bunların da: "Sadaka verenler, doğrular ve şahitler (şehitler)" olduğunu söyler. Bu görüşünü de, Nisa sûresi 69. âyet ile ispat etmeye çalışır. Devamında da; "Bu âyet doğrularla şahitlerin (şehitlerin) arasını ayırmıştır. Bu da onların iki sınıf olduğuna delâlet eder," buyurur.[753] Beğavî ise, "Sâdıklar"ın kimler olduğu konusunda değişik rivâyetlerde bulunur ki: "Bunlar doğruluğu fazla olanlardır"; Mücahit: "Allah'a ve elçisine iman eden herkes, sâdıklardandır"; Dahhâk: "Bunlar, bu ümmet içinde sekiz kişidirler ve İslam'a girmede öne atılmışlardır ki bunlar da: Ebu Bekir, Ali, Zeyd, Osman, Talha, Zübeyr, Sa'd, Hamza ve dokuzuncusu da Ömer'dir."[754] demiştir.

Hillî'nin delil olarak ileri sürmüş olduğu rivâyete cerh- ta'dil yönünden bakıldığı zaman, problemli gözükmektedir. Ayrıca Hz. Ali'den başkasının da "Sıddîk" ismiyle isimlendirildiği, Ebu Bekir'in ise "Sıddîk" ismiyle isimlendirilmesinin, ümmet arasında daha yaygın olduğu gerçeklerinden yola çıkacak olursak, "Sâdıklar üç kişidir" denilip, bunlar arasında Ebu Bekir es-Sıddîk'in yer almaması biraz düşündürücüdür.

27. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Yirmi Yedinci Delili

"الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُم بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرّاً وَعَلاَنِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَرَبِّهِمْ وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ"

"Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarfedenler var ya, onların mükâfatları Allah katındadır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmezler."[755] "Ebu Nuaym, İbn Abbas'ın bu âyetin Ali hakkında nâzil olduğunu söylediğini naklediyor. Şöyle ki: "Ali'nin dört dirhemi vardı, birini gece, birini gündüz, birini gizli, birini de aşikar infak etmiştir." Bunu Sa'lebî de rivâyet etmiştir. Bu özellik ondan başka hiç kimsede olmadığı için O en faziletlidir. Öyleyse Ali imamdır."[756]

---

[752] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 228.
[753] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII, 22-23.
[754] el-Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, VIII, 38.
[755] Bakara 274.
[756] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 161.

Şîî müfessir Tabersî, Ebu Nuaym'ın yukarıdaki rivâyetini aynen dile getirir ve bu görüşü kendisinin de bizzat benimsediğini söyler. Yine bu âyet için; "Allah yolunda atlarını infak edenler için nâzil olduğu görüşünün yanında, malını Allah yolunda infak eden herkese şâmil olduğu görüşü de vardır. Ayrıca gece- gündüz, gizli ve aşikar vakitler ve durumların, sadaka vermek için tahsis edilmiş vakitler olduğu görüşünü de dile getirir."[757]

27.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

27.1.a. Rivâyet Yönünden

İbn Teymiyye**,** öncelikli olarak bu hadisin de senedini istemektedir. Ebu Nuaym ve Salebi'nin rivâyetlerinin sağlıklı olmadığını söyleyen İbn Teymiyye[758] bu haberin de yalan olduğunu dile getirir. "Zira mezkûr âyet, malını gece, gündüz, gizli, aşikar olarak infak eden herkesi kapsar. Âyetin bir tek kişi hakkında nâzil olması mümkün değildir."

27.1.b. Dirâyet Yönünden

"Hillî'nin rivâyetinde geçtiği üzere verilecek şeyin illaki dört dirhem olması da şart değildir.[759] Bu tür bir iddiayı ancak cahiller iddia edebilir. Cahiller bunun gibi Fetih sûresi 29. âyetini de cahilce tefsir etmişlerdir: "Muhammed Allah'ın elçisidir. Beraberinde bulunalar da (Ebu Bekir) kafirlere karşı çetin (Ömer), kendi aralarında merhametlidirler (Osman). Onları rükuya varırken, secde ederken görürsün (Ali). Cahiller hevâlarına göre benzer tefsir anlayışlarını Tin sûresi 1-3. eyetlerinde de göstermişlerdir."[760]

İbn Teymiyye devamında delilleri çürütmeye şu şekilde devam etmiştir; "Farzedelim ki, Ali bu şekilde bir infakta bulunmuştur. İnfak kapısı kıyamete kadar açık olduğu için, bu özellik yalnızca Ali'ye mahsustur, denilemez. Ali bu dört dirhemi infak etmek sûretiyle bütün ümmetin en üstünü olamaz. Burada imâmetin üstünlüğüne delâlet eden bir şey yoktur."[761]

İbn Kesîr ise, Bakara 274. âyetin tefsirinde, âyete şöyle mana vermiştir: "Bu âyetin umum ifade ettiğini, "Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarfedenler

[757] et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, I, 356-357.
[758] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 228.
[759] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 229.
[760] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 230.
[761] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 231.

var ya, onların mükâfatları Allah katındadır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmezler"[762] kavli, gece ya da gündüz her zaman ve her hâlükarda onun yolunda ve onun rızasını gözeterek infakta bulunanlara Allah'ın bir övgüsüdür. Kendi ailesine infakta bulunma bile bu hükme dahildir." Nitekim İmam Ahmed'den bir rivâyette: "Müslüman ecrini Allah'tan umarak ailesine infakta bulunduğu zaman bu, kendisi için bir sadakadır." buyrulur. İbn Abbas'tan gelen rivâyette ise, burada kastolunanlar; "Allah yolunda at besleyenlerdir." İbn Kesîr, Şîa'nın iddia ettiği rivâyeti İbn Ebi Hâtim'den aynen nakleder, İbn Cerir'in de bu rivâyeti zayıf bir râvî tarikiyle naklettiğini söyler. Tefsirinde İbn Merdeveyh'in de bu âyetin Ali b. Ebi Talip hakkında nâzil olduğunu söylediğini dile getirir.[763]

Rivâyetlerden de anlaşılacağı üzere, mezkûr âyet-i kerimenin bir çok nüzûl sebebi sıralanmıştır. Hillî'nin dışında Şîî müfessirlerin de dillendirdikleri üzere, âyetin; mallarını Allah yolunda infak eden herkese şâmil olması, Kur'an mantığı açısından daha doğru gözükmektedir.

28. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Yirmi Sekizinci Delili

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ...

"Ahmed b. Hanbel, İbn Abbas'tan rivâyet ettiğine göre şöyle diyor: "Kur'an-ı Kerim'de; "Ey iman edenler!" diye hiçbir hitap yoktur ki, Ali bu hitabın başı, emiri, şerifi ve seyyidi olmasın.[764] Allah Kur'an'da Muhammed'in ashâbını azarlamasına rağmen, Ali'yi hep hayırla anmıştır. Bu durum onun en üstün olduğuna delâlet eder. Öyleyse imam Ali'dir."[765] Tabatabâî de Hillî'nin İbn Abbas kanalıyla verdiği rivâyetin aynısını Ebu Nuaym kanalıyla verir ve devamında da şöyle bir açıklamada bulunur: "Bu rivâyet, daha sonra bazı âyetlerin Hz. Ali ya da ehl-i beyt imamları hakkında indiklerine ilişkin sunacağımız rivâyetleri destekler niteliktedir.[766]

---

[762] Bakara 274.
[763] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 707-708.
[764] Şîa bu âyetin yanı sıra, Kur'an'da geçen birtakım edat ve zamirleri alışılmışın dışında farklı şekillerde te'vil ve tefsir etmiştir. Geniş bilgi için: el-Kummî, *Risâletü'l-Îtigâdâti'l-İmâmiyye*, s. 103; Karataş, Şaban, *Şîa'da ve Sünnî Kaynaklarda Kur'an Tarihi*, s. 66, 93-157.
[765] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 162.
[766] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, I, 245-249.

Tabersî de bu konuyla ilgili olarak; Bakara 21 ve 104. âyetlerle ilgili olarak, Dahhak ve Hasan (el-Basri)'nin şöyle söylediklerini nakleder: "Kur'an-ı Kerim'de; "Ey iman edenler!" diye geçen her lafız, Medine'de nâzil olmuştur."[767] Hillî'nin iddiaları doğrultusunda bir rivâyetten bahsetmez.

28.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

28.1.a. Rivâyet Yönünden

Öncelikle bu naklin de sıhhatini isteyen İbn Teymiyye,. Ahmed b. Hanbel'in ne Müsned'inde ne de Fedâil'inde böyle bir rivâyette bulunmadığını söyler. "Bu rivâyet olsa olsa el-Kâtiî'nin ziyadelerindendir," der ve burada el-Katii'nin rivâyet zinciri verilerek, bu zincir içerisinde yer alan Zekeriyya b. Yahya el-Kisâî'nin cerhedilmiş olduğunu, Kisâî hakkında "metrûk" ifadesi kullanıldığını dile getirir. Hillî'nin rivâyetlerinde özellikle İbn Abbas'ı kullanması doğrultusunda da; "İbn Abbas'tan mütevâtir olarak rivâyet edilen, onun, Ebu Bekir ve Ömer'i Ali'ye üstün kılmasıdır," şeklindeki açıklamadan sonra İbn Abbas'ın bazı yerlerde de Ali'ye îtabta ve muhalefette bulunduğunu söyleyerek,[768] bununla ilgili olarak da misaller verir; "Ali, kendisi hakkında ilahlık idiasında bulunan zındıkları yakınca, İbn Abbas ona şöyle demiştir: "Rasûlullah Allah'ın azabıyla azap etmekten nehyettiği için, ben senin yerinde olsaydım onların boyunlarını vururdum. Çünkü Rasûlullah: "Kim dinini değiştirirse, onu öldürün" buyurmuştur."[769]

28.1.b. Dirâyet Yönünden

"Şâyet Ali, her "Ey iman edenler!" hitabının başında ise, Allah, ona îtabta da bulunmuştur. Nitekim bir âyette; "Ey iman edenler! Eğer benim yolumda savaşmak ve rızamı kazanmak için çıkmışsanız, benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanlara sevgi göstererek, gizli muhabbet besleyerek onları dost edinmeyin. Oysa onlar, size gelen gerçeği inkâr etmişlerdir. Rabbiniz Allah'a inandığınızdan dolayı Peygamberi de sizi de yurdunuzdan çıkarıyorlar. Ben, sizin saklı tuttuğunuzu da, açığa vurduğunuzu da

---

[767] et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, I, 130, 401-403.
[768] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 232.
[769] Buhari, İstitâbetü'l-Mürteddîne, 9.

en iyi bilenim. Sizden kim bunu yaparsa (onları dost edinirse) doğru yoldan sapmış olur"[770] Bu âyetin zahiri olarak hitabına bakılırsa, Ali de kınanmıştır, oysa âyetin Hatib b. Ebi Belte'a hakkında nâzil olduğu sabittir. Sonuçta da bu durum, nakletmiş olduğun hadisteki; "Allah, onu (Ali'yi) hep hayırla zikretmiştir." şeklindeki ifadeye aykırıdır."[771]

"Bu hitap ediş tarzı umûmîdir. Zira öyle âyetler vardır ki, bazı kimseler, Ali'den önce onlarla emel etmişlerdir. Yine bazı âyetler de vardır ki, Ali onlarla amel etmemiştir.[772] "Allah Kur'an'da Muhammed'in ashâbını azarlamasına rağmen, Ali'yi hep hayırla anmıştır" şeklindeki sözün açık bir iftira olduğunu zira, Allah Teâla'nın Kur'an'da hiç bir zaman Ebu Bekir'e îtabta bulunmadığını, Rasûlullah'ın da bir hutbesinde Ebu Bekir için; "Ey insanlar! Ebu Bekir'in kıymetini biliniz. O hiçbir zaman beni üzmemiştir." buyurduğunu belirtir. -Muhakkık Muhammed Reşâd Sâlim bu hadisi bulamadığını ifade etmiştir- Bu konuda, Ebu Bekir'in ve Ömer'in, Ali'ye nazaran, Hz. Peygamberin yanında ayrı bir yerlerinin olduğu[773] bir iki rivâyetle dikkat çekilir. Bunun yanında Ebu Bekir ve Ömer'in, istişare meclisinin vazgeçilmez iki adamı olduğu üzerinde de ısrarla durulur ve bu görüş rivâyetlerle desteklenir.[774] Bunların yanı sıra vahyin Ebu Bekir ve Ömer'in görüşlerine muvâfık olarak nâzil olduğu belirtilerek; "Ebu Bekir'in yaptıklarının çirkin görüldüğü bir âyet nâzil olmazken; Ali sarhoşken namaz kıldırıp hata edince; "Ey iman edenler! Siz sarhoş iken -ne söylediğinizi bilinceye kadar- cünüp iken de -yolcu olan müstesna- gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya bir yolculuk üzerinde bulunursanız, yahut sizden biriniz ayak yolundan gelirse, yahut kadınlara dokunup da (bu durumlarda) su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin: Yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz Allah çok affedici ve bağışlayıcıdır."[775] âyetinin nâzil olduğu,[776] ve yine Rasûlullah, Ali ve Fatıma'ya: "Siz ikiniz namaz kılmaz mısınız? buyurunca, ikisi şöyle cevap verdiler: "Nefsimiz Allah'ın elindedir. Bizi uyandırmak istediğinde uyandırır." bunun üzerine Rasûlullah; "Hakikaten biz bu Kur'an'da insanlar için her türlü misali sayıp

---

[770] Mümtehine 1.
[771] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 233.
[772] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 234.
[773] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 235.
[774] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 236.
[775] Nisa 43.
[776] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 237.

dökmüşüzdür. Fakat tartışmaya en çok düşkün varlık insandır."[777] âyetini okumuştur."[778]

İbn Kesîr, Şîa'nın iddia ettiği şekilde; "Kur'an-ı Kerim'de; "Ey iman edenler!" diye hiçbir hitap yoktur ki, Ali bu hitabın başı, emiri, şerifi ve seyidi olmasın." rivâyetiyle ilgili olarak bir rivâyetten bahsetmez. Kur'an-ı Kerim'de "Ey iman edenler" hitabı sıralama olarak ilk kez, Bakara sûresi 104. âyette geçmektedir. Bu âyetin tefsirine baktığımız zaman İbn Kesîr, İbn Ebi Hâtim'den bir rivâyet aktarır: "Adamın biri İbn Mes'ud'a gelmiş ve demiş ki; "Bana bir söz söyle." O da demiş ki; "Allah Teâlanın "Ey iman edenler" buyruğunu duyduğun zaman onu gözet ve kulağını ver, çünkü onda bir hayır emri veya bir şer yasağı vardır." Başka bir rivâyette, A'meş Heyseme'den naklen, der ki; "Kur'an'da okumuş olduğumuz "Ey iman edenler" kavlinin Tevrat'taki karşılığı "Ey miskinler"dir.[779] Bu âyetle ilgili olarak Beğavî ise tefsirinde, Bakara 2/21 âyetine binâen İbn Abbas'tan bir rivâyetten bahseder: "Kur'an'da geçen "Ey insanlar! Hitabı Mekke halkı için; "Ey iman edenler" hitabı Medine halkı içindir."[780]

Hillî'nin bu iddiasının en güzel cevabını aslında İbn Kesîr'in, İbn Ebi Hâtim'den yapmış olduğu rivâyet verir: "Adamın biri İbn Mes'ud'a gelmiş ve demiş ki; "Bana bir söz söyle." O da demiş ki; "Allah Teâla'nın "Ey iman edenler" buyruğunu duyduğun zaman onu gözet ve kulağını ver, çünkü onda bir hayır emri veya bir şer yasağı vardır." Şâyet Hillî'nin iddiası doğru olsaydı, Hz. Ali'nin bir takım şer yasağından korunma ihtiyacında olduğu anlaşılır, oysa ki Şîa'ya göre imamlar korunmuşlardır. Ayrıca İbn Teymiyye'nin de ifade ettiği üzere mezkûr rivâyet uydurmadır.

29. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Yirmi Dokuzuncu Delili

" إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَآمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيماً "

"Allah ve melekleri, Peygamber'e çok salavât getirirler. Ey müminler! Siz de ona salavât getirin ve tam bir teslimiyetle selam verin."[781] "Buhârî'de rivâyet edildiğine göre Ka'b b. Ucre şöyle diyor: "Ya Rasûlallah! Allah nasıl selam vereceğimizi öğretti,

---

777 Kehf 54.
778 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 238; Buhari, Tefsir, 6; Teheccüd, 2.
779 İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 373-375.
780 el-Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, I, 71.
781 Ahzâb 56.

fakat nasıl salât edeceğiz? diye sorduk. Rasûlullah (a.s) şu mealdeki salâti talim buyurdu: "Allah'ım! Muhammed ile Muhammed'in âline rahmetini dileriz…" Müslim'in Sahih'inde de benzer hadis rivâyet edilmiştir. Şüphesiz Ali, Muhammed âlinin (ailesi) en üstünüdür. Şu halde imâmete en fazla müstehak olan odur."[782]

Tabersî de, Hillî'nin rivâyet ettiği hadisi zikretmekle birlikte, Rasûlullah'a nasıl selam verilmesi, O'na nasıl salât edilmesi konusunda bir çok rivâyette bulunur. Ancak bu rivâyetleri aktarırken, bu hadisten dolayı Ali'nin bir üstünlüğünden bahsetmez.[783] Tabatabâî ise, Hillî'nin yukarıdaki Ka'b b. Ucre rivâyetini aynen aktardıktan sonra bu doğrultudaki rivâyetlere yer verir: "Allah'ın Salâti; katından rahmetidir, Meleklerin salâti; Peygambere bir tezkiyedir; Kummî'ye göre Meleklerin salâti; onların sizin bağışlanmanızı istemeleridir, ayrıca insanlara salât; duadır.[784] mü'minlerin salâti ise; Peygambere bir duadır." Bu doğrultudaki şu hadisi de aktarır: "Cimri kimse; yanında ismim anıldığı halde bana salavat getirmeyen kimsedir."[785]

29.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

29.1.a. Dirâyet Yönünden

İbn Teymiyye, yukarıdaki naklin doğru olduğunu, yani; "Ali, Muhammed'in âlindendir ve salâta mazhar olanlardandır. Fakat bu durum yalnızca Ali'ye mahsus değil bilakis; bütün Haşimoğulları, Rasûlullah'ın kızları, (bunların isimlerini tek tek sayar)[786] Rasûlullah'ın zevceleri de buna dahildir. Zira bir rivâyette Rasûlullah: "Allahım Muhammed'e, zevcelerine ve zürriyetine rahmet eyle."[787] buyurur. Bunların yanında ehl-i beyte dahil olanlar; ehl-i beytin kıyamete değin sürecek olan nesli ve Ali'nin kardeşleri de mevcuttur. Tabiî ki bu zatların duaya dahil olmaları, onların diğer ashâbtan üstün olduklarını ve imâmete layık olduklarını gerektirmez. Ammar, Mikdâd, Ebu Zerr v.s ehli sünnet ve Şîîlerce üstün kabul edilmelerine rağmen bu duanın kapsamına girmemektedirler. Rasûlullah'ın zevceleri bu duanın kapsamına girer ancak

---

[782] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 162.
[783] et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, V, 165-166.
[784] el-Kummî,*Risâletü'l-Îtigâdâti'l-İmâmiyye*, s. 22.
[785] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, XVI, 343-344.
[786] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, s. 239.
[787] Buhari, Enbiya, 5; Müslim, Salât, 1; Mâlik, Kasru's-Salâti fi's-Sefer, 1/165; Nesâî, Sehv, 3/42; İbn Mâce, İkâmetü's-Salâti, 1/293.

kadına imâmet caiz değildir.[788] Ayrıca Ali, ehl-i beytin en faziletlisi falan da değildir, ehl-i beytin en faziletlisi Rasûlullah'tır. Ali yalnız ehl-i beytin bir ferdidir."[789]

Sonuç olarak, bu duanın kapsamına giren herkes üstün kabul edilecek diye bir şey yoktur."[790]

İbn Kesîr de, mezkûr âyetin tefsirinde Şîa'nın iddia ettiği mezkûr hadisi ve onun manasında bir çok hadisi zikreder ama Şîa'nın iddia ettiği gibi Ali'nin bu âyetle üstünlüğünden hiç bahsetmez. İbn Kesîr, Buhârî'den rivâyetle: Ebu'l-Âli'ye şöyle dedi: "Allah'ın Peygambere salâtı,; meleklerin katında onu övmesidir. Meleklerin Peygambere salâtı ise; duadır." Yalnız buradaki rivâyetlerden dikkat çekeni, Ahmed b. Hanbel'den gelen rivâyettir. Çünkü bu rivâyette Şîa'nın dillendirdiği ehl-i beyt kavramına bir gönderme vardır. Hz. Peygamber (a.s); Allahım! İbrahim'in ailesini övdüğün gibi, Muhammed'i, eşlerini ve soyunu öv." Tirmizi Şîa'nın iddia ettiği hadisi hasen, sahih olarak kabul etmiştir.[791] Beğavî ise, mezkûr âyet için Rasûlullah'a nasıl selam verilmesi, O'na nasıl salât edilmesi konusunda bir çok rivâyette bulunur.[792]

Sonuç olarak diyebiliriz ki; Şîa'nın zikrettiği rivâyet ehl-i sünnet kaynaklarında da geçmektedir ancak, bu rivâyet ehl-i sünnet alimlerince Hillî'nin iddia ettiği doğrultuda değil de, İbn Kesîr'in, Buhârî'den rivâyetle: "Allah'ın Peygambere salâtı; meleklerin katında onu övmesidir. Meleklerin Peygambere salâtı ise; duadır." şeklindedir.

30. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Otuzuncu Delili

"مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَّا يَبْغِيَانِ فَبِأَيِّ آلَاء رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ"

"İki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir. Aralarında bir engel vardır, birbirine geçip karışmazlar. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? İkisinden de inci ve mercan çıkar."[793]

[788] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 240.
[789] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 241.
[790] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 244.
[791] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VI, 457-479.
[792] el-Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, VI, 372-374.
[793] Rahmân 19-22.

“Sa’lebî, Ebu Nuaym’ın tarikiyle İbn Abbas’ın şöyle dediğini tefsirinde rivâyet ediyor: “İki deniz: Ali ve Fatıma’dır. Aralarındaki perde; Rasûlullah’tır. Denizlerden çıkan inci ve mercan; Hasan ve Hüseyin’dir. Bu durum, ashâbtan hiç kimseye nasip olmamıştır, öyleyse imam Ali’dir.”[794]

Tabersî ise, âyetle ilgili yorumunda; “Tabiidir ki, Allah Teâla acı ve tatlı suyu yaratıp, bunların birbirine karışmasını önlemekle kudretini göstermiştir.” Bu iki denizle kastedilen şeylerin neler olduğu konusunda bir çok görüş serdedilmiştir. Yukarıda İbn Abbas tarikiyle verilen rivâyet Selman-ı Fârisi, Sa’d b. Cübeyr ve Süfyan es-Sevri kanalıyla aynen aktarılır.[795] Tabatabâî ise, bu âyetler için Hillî’nin rivâyetini aynen aktarmakla yetinir.[796]

30.1. İbn Teymiyye’nin İtirazı

30.1.a. Rivâyet Yönünden

İbn Teymiyye, Sa’lebî’nin, tefsirini senetleri meçhul râvîlerle yaptığını, Süfyan es-Sevri gibi râvîlere de yalan iftirasında bulunduğunu söyler.[797] Onun bu isnâdının kat kat karanlıklar gibi olduğunu da dile getirir. Rahman sûresinin icma ile Mekkî olduğunu, Hasan ve Hüseyin’in Medine’de dünyaya geldiklerini belirten İbn Teymiyye, Ali ve Fatıma’yı, iki denizle; Hasan ve Hüseyin’i inci ve mercan ile isimlendirip, nikaha da salıvermek manasını vermek Arap lügatının hiçbir sûrette tahammül etmediği zoraki bir açıklama olduğunu söyler.[798]

30.1.b. Dirâyet Yönünden

İbn Teymiyye, tefsirine biraz hiddetli bir üslupla başlar ve şöyle der: “Bu ve bunun gibi sözler, ne dediğini bilmeyenlerin sözleridir. Bu bir hezeyandır. Bu tür tefsirler, Zındıkların ve Bâtini Karmatîler’in Kur’an tefsirlerinden bir çeşittir. Üstelik bu tefsir, onların tefsirlerinden daha da fenadır. Bazı sünnî cahiller de âyetleri, sizin gibi yanlış tefsir ederek şöyle derler: (الصَّابِرِينَ): Muhammed; (الصَّادِقِينَ): Ebu Bekir; (الْقَانِتِينَ):

[794] el-Hillî, *Minhâcü’l-Kerâme*, s. 162-163.
[795] et-Tabersî, *Mecmeu’l-Beyân*, VI, 88-91.
[796] et-Tabatabâî, *el- Mizan*, XIX, 103.
[797] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 246.
[798] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 247.

Ömer; (وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالأَسْحَارِ): Ali"dir.[799] Bunun gibi Fetih sûresi 29. âyetin de yanlış bir şekilde tefsir edildiğini örnek olarak anlatır.[800] Yine Tin sûresindeki; zeytin ve incirin; "Ebu Bekir ve Ömer"; Sînâ dağının; "Osman"; Emin Şehrin de; "Ali" olduğu tefsiri; Asr sûresindeki "İman edenler"in; Ebu Bekir; "Salih emel işleyenler"in: Ömer; ve "Hakkı birbirine tavsiye edenler"in ise Ali olduğu tefsirini örnek olarak verir.

İbn Teymiyye sözlerine daha ağır ifadelerle devam ederek; "Zındık Râfizîler'in tefsirlerinde ayrıca: "Yasin 12. âyetten ve Zuhruf 4. âyetinden murad, Ali'dir; ayrıca İsra 60. âyetteki "Lanetlenmiş ağaç"ın; Ümeyyeoğulları olduğu" şeklindeki tefsirlere de yer verir. "Zira bu tür sözleri Allah'a ve kitabına inanan kimse söylemez," buyurur. İbn Teymiyye, Rahman 19-22 âyetlerdeki Şîa'nın tefsirinin batıl olduğunu zira aklı ve bilgisi en aşağı seviyede olan insanın bile bunu kavrayabileceğini, zaten İbn Abbas'ın da böyle bir söz söylemediğini dile getirir.

"Sahîhayn'de Rasûlullah şöyle buyurur: "Ubeydullah'tan; o da Saîd ibn Ebî Saîd el-Makburî'den işitmiştir ki, Ebû Hureyre şöyle demiştir: "Peygambere: İnsanların (Allah katında) en çok kerem ve ihsana nail olanı kimdir? diye soruldu. Peygamber (a.s): "İnsanların en kerîmi, en muttaki olanıdır" buyurdu. Soranlar: Ey Allah'ın Peygamberi, biz senden amel cihetiyle en kerîm olanını sormuyoruz, dediler. Bunun üzerine Peygamber: (a.s): "İnsanların (şerefçe) en kerîmi Allah'ın Peygamberi Yûsuf"tur. Yûsuf, Allah'ın Peygamberi (Ya'kûb'un) oğludur. O da Allah'ın Peygamberi (İshâk'ın) oğludur. O da Allah'ın Peygamberi İbrahim Halîlullah'ın oğludur" buyurdu. Suâl soranlar yine: "Biz Sana bundan sormuyoruz," dediler. Bu defa Peygamber (a.s): "Siz Arap şeceresinin ma'denlerinden (yânî anaç soylarından) soruyorsunuz!" buyurdu. Onlar: Evet, dediler. Peygamber (a.s): "Sizin câhiliye zamanında hayırlı olanlarınız, İslâm'ı anlayıp ilim üzere hareket ederlerse, İslâm devrinde de en hayırlı olanlarınızdır"[801] buyurdu.[802]

"Yüce Allah: "Birinin suyu tatlı ve susuzluğu giderici, diğerininki tuzlu ve acı iki denizi salıveren ve aralarına bir engel, aşılmaz bir sınır koyan O'dur."[803] buyuruyor. Şâyet iki denizle kastedilen Ali ve Fatıma ise, bu ikisinden biri bu âyetle yerilmiş olur.

799 Âl-i İmran 17.
800 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 245.
801 Buhari, Enbiya, 4.
802 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 248.
803 Furkân 53.

Böyle bir durum ise Şîa ve ehli sünnetçe batıldır. Yani tuzlu ve acı su hangisidir? Ali mi, Fatıma mı? İbn Teymiyye devamında bu âyetin tefsiriyle ilgili müfessirlerin açıklamalarından birkaç örnek verir ki biz bu görüşlere İbn Kesîr'in görüşlerini aktarırken değineceğiz, hiç birisi de Şîa'nın iddiaları doğrultusunda bir rivâyete yer vermez.[804]

Daha sonra inci ve mercanın ne oldukları, büyüklükleri, nasıl oluştukları, renkleriyle ilgili bir çok yorum yapılmıştır. Bunlardan bir tanesi de İbn Abbas'ın, İnci'nin nasıl vücut bulduğuyla ilgili açıklamasıdır; "Yağmur yağarken denizde Sedef denen bir canlı ağzını açar, yağan yağmurdan bir damla bu canlının ağzına düşer, bu damladan da inci oluşur," şeklindedir.[805]

İbn Kesîr, Rahman 22. âyetin tefsirinde Şîa'nın iddia ettiği doğrultuda bir tefsir etme yoluna gitmemiş ve bu doğrultudaki rivâyetlere de yer vermemiştir. İki denizden maksat, tatlı ve tuzlu sulardır. Tatlı sulardan maksat da, nehir sularıdır. Aralarındaki engel de; toprak parçasıdır. Şâyet bu iki su birbirine karışmış olsalardı, biri diğerini bozacak ve onlardan beklenilen ve kendileri ile kastedilen sıfatları gidereceklerdi. İnci ve mercanın da ne olduğu şeklinde bir takım tanımlamalarda bulunur.[806] Rahman 22.âyet, Kuşeyrî[807] (465) tarafından ise şu şekilde yorumlanmıştır: "Allah kalplerde iki deniz yarattı: Havf ve Reca denizi. Bu iki denize kabz ve bast denizi dendiği gibi, heybet ve üns denizi de denir. Sözü edilen iki denizden inci ve mercan çıkartılır. Bunlar, saflaşmış haller ve birbirini izleyen latifelerdir. İki denizin nefs ve kalbe işaret ettiği de söylenmiştir. Kalp tatlı deniz, nefis ise acı denizdir. Bütün değerli cevherler ve latif haller kalp denizinden, her kötü huy da nefistendir. İnci de bu denizlerin ilkinden çıkartılır. İkincisinden ise sadece timsah çıkar."[808]

Sa'lebî, Rahman 22. âyetle ilgili bir çok rivâyetlerde bulunmuştur. Bunlara bir göz atacak olursak, âyetteki "iki deniz"den murad: "acı ve tatlı su; Rum ve Hint denizi; İran ve Rum denizi; Fatıma ve Ali; kurtuluş (Kur'an) denizi ve helak denizi (Dünya); "Aralarındaki

---

[804] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 249.
[805] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 250.
[806] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 491-494.
[807] Abdülkerim b. Hevazin b. Abdil Melik en-Nişâbûrî (465), Sûfîlerden büyük bir zattır. Nişabur'da vefat etmiştir. Güzel bir şair, mükemmel bir muharrir, muktedir bir hattat olan Kuşeyri, aynı zamanda at oynatmasını bilen seci' bir kahramandır. En önemli eseri "*Letâifü'l-İşârât*" ve "*Risâletü'l-Kuşeyriyye*"dir. Daha bir çok eseri vardır. Geniş bilgi için: Bilmen, *a.g.e.*, I, 421-425.
[808] Öztürk, Mustafa, *Kur'an ve Aşırı Yorum*, s. 427.

Perde"ye gelince: engel, barikat, Cezayir, Muhammed (a.s), kabir, Allah'ın lütfu, nazar ve istidlal; "İnci ve Mercan"a gelince: Hasan ve Hüseyin, tuzlu ve tuzsuz su, ölüm ve hayat denizi.[809] Beğavî de "İki deniz: Hint, Rum veya Fars denizidir. "Aralarındaki Perde"ye gelince bunun ise: engel, barikat veya Cezayir olabileceği noktasındadır."[810]

Sonuç olarak görülüyor ki, Hillî, Sa'lebî'nin tefsirinden işine gelen yalnızca bir tek rivâyeti tefsirine almış ve bu doğrultuda kendince çıkarımlar yapmaktadır. Halbuki görüldüğü üzere mezkûr âyetle ilgili olarak bir çok farklı yorum ve rivâyet mevcuttur.

31. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Otuz Birinci Delili

"وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُواْ لَسْتَ مُرْسَلاً قُلْ كَفَى بِاللّهِ شَهِيداً بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِندَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ"

"Kâfir olanlar: Sen Rasûl olarak gönderilmiş bir kimse değilsin, derler. De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve yanında Kitab'ın bilgisi olan (Peygamber) yeter."[811] "İbnü'l-Hanefiyye, Ebu Nuaym tarikiyle; "Yanında kitap ilmi bulunan kişi"nin Ali olduğunu söylemiştir. Sa'lebî tefsirinde beyan ettiğine göre Abdullah b. Selam'a yanında kitap ilmi bulunan kişinin kim olduğunu sorması üzerine, "O Ali b. Ebi Talip'tir" cevabını almıştır. Bu durum onun en üstün olduğuna işarettir, öyleyse imam Ali'dir."[812]

Tabersî, mezkûr âyet hakkında; "Yanında kitap ilmi bulunan kişi"nin kimler olabileceğiyle ilgili olarak farklı rivâyetlerden yola çıkarak bununla kastedilenin: "Allah olduğu bilgisinin yanında, ehl-i kitaptan iman eden; Abdullah b. Selam, Selman el-Fârisi, Temim ed-Dârî"; başka bir rivâyette de bununla kastedilen, "Ali b. Ebi Talip ve hidâyet önderleri (imamlar) olduğudur." Hz. Ali rivâyeti doğrultusunda birkaç rivâyetten daha bahseder ki bunlardan birisi de Şa'bî'den rivâyetle: "Rasûlullah'ın vefatından sonra Kur'an'ı Ali'den ve onun salih evlatlarından daha iyi bilen yoktu."[813] rivâyetidir. Tabatabâî ise, "Yanında kitap ilmi bulunan kişi"nin Ali olduğu noktasında rivâyetlerden bahseder ki, zira Ali, Hz. Peygamberden sonra insanların en hayırlısı ve

---

[809] Sa'lebi, Ebu İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim, *Keşfü'l-Beyan fî Tefsiri'l-Kur'an*, thk. Seyyid Küsrevi Hasan, Beyrut, 2004, VI, 52-55.
[810] el-Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, VII, 445.
[811] Ra'd 43.
[812] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 163.
[813] et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, IV, 188-192.

en faziletlisidir. Bu konuda şöyle bir rivâyetten daha bahseder: "Rasûlullah'a "Yanında kitap ilmi bulunan kişi"nin kim olduğu sorulmuş, Rasûlullah da Neml 40. âyeti anlayarak o şahsın, Davud'un oğlu Süleyman olduğunu söylemiş, bunun üzerine, soruyu soran şahıs: "Ya Rasûlallah! Ben Ra'd 43. âyetteki "Yanında kitap ilmi bulunan kişi"yi soruyorum deyince; Rasûlullah (a.s): "Bu şahıs, benim kardeşim Ali'dir," demiştir."[814]

31.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

31.1.a. Rivâyet Yönünden

İbn Teymiyye, Hillî'ye hiteben sözlerine şu şekilde başlar: "Yukarıda İbnü'l-Hanefiyye ve Ebu Nuaym'dan nakletmiş olduğun haberlere sıhhatli bir delilin var mı? Bunlar hüccet de olamazlar. Zaten bu duruma alimler de muhalefet etmişlerdir. Bu haber bu iki râvî üzerine atılmış bir iftiradır."

31.1.b. Dirâyet Yönünden

"Şâyet âyetten murad Ali olsaydı, Rasûlullah, kafirlere karşı amcasının oğlunu şahit yapmış olurdu. Ali de Rasûlullah'ın risâletine şahitlik etseydi, kafirler bunu kabul etmezlerdi. Hatta kafirler Rasûlullah'a şöyle diyeceklerdi: "Amcanın oğlu Ali'nin yanında ne varsa onu senden almıştır. Binaenaleyh sen kendin için şahitlik yapıyorsun. Ali sana yağcılık etmiş ve sana karşı sevgisini çıkarmış olabilir.[815] Bu hususta Ali'nin töhmetten kurtulabileceğini mi sanıyorsun?"

"Bu tür iftiraları uyduran cahiller, fazileti yalnız Ali'ye tahsis ederek hem Ali'yi hem de Ali'yi mü'minlerden biri olarak kabul eden Rasûlullah'ı yaralıyorlar. Bu tür iftiraları ancak cehalette sınırı zorlayanlar ve zındıklar atarlar.[816] Farzedelim ki yukarıdaki âyette iddia ettiğin şahit Ali olsun. Bu durum Ali'nin, ashâbın en üstünü olmasını mı gerektirir?"[817]

İbn Kesîr, Ra'd 43. âyetin tefsirinde Şîa'nın iddia ettiği şekilde bir rivâyetten bahsetmez. Burada mevzû bahis olan "yanında kitap bilgisi olan"ın kim yahut kimler

---

[814] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, II, 387-389.
[815] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 251.
[816] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 252.
[817] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 253.

olduğudur. Bir rivâyette bu âyetin Abdullah b. Selam hakkında nâzil olduğu bilgisini aktaran İbn Kesîr, bu konuyla ilgili olarak uzunca bu rivâyetten bahseder. İbn Abbas'ın rivâyetinde ise, "yanında kitap bilgisi olanlar"ın; "Hristiyan ve Yahudiler" olduğudur. İbn Kesîr'in tercihi ise, âyet-i kerimedeki (مَنْ) ismi mevsûlünün; Hz. Muhammed'in sıfatlarını ve niteliklerini geçmiş kitaplarında, Peygamberlerinin müjdelerinde bulan ehl-i kitabın alimlerini de içine almasıdır. Bu görüşünü de A'raf 156-157. âyetleri ve Şuara 197. âyetiyle ispatlamaya çalışır.[818] Beğavî ise, "yanında kitap bilgisi olan"ın; "Ehl-i Kitap'ın inananlarının yanında, bu şahsın Abdullah b. Selam olduğu rivâyetlerini de dile getirir. Ancak Şa'bî buna itiraz eder ve der ki; "Bu sûre Mekki'dir, oysa Abdullah b. Selam Medine'de müslüman olmuştur." İbn Abbas da buradaki (مَن) edatını (مِن) olarak okumuş ve bu şekilde de "yanında kitabın bilgisi olan"ın Allah Teâla olduğunu söylemiştir.[819]

"Yanında kitap ilmi bulunan kişi"nin kimler olabileceğiyle ilgili olarak farklı rivâyetlerden yola çıkarak, bununla kastedilenin kim yahut kimler olabileceği konusunda, özellikle Şîî müfessir Tabersî'nin de nakletmiş olduğu bir çok rivâyet vardır ki bununla kastın: "Allah olduğu bilgisinin yanında, ehl-i kitaptan iman eden; Abdullah b. Selam, Selman el-Fârisi, Temim ed-Dârî"; başka bir rivâyette de bununla kastedilen, "Ali b. Ebi Talip ve hidâyet önderleri (imamlar) olabileceği v.s Durum bu halde iken, Hillî'nin bu rivâyetlerden yalnızca bir tanesini tercih edip bu doğrultuda fikir beyan etmesi biraz düşündürücüdür.

32. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Otuz İkinci Delili

"يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحاً عَسَى رَبُّكُمْ أَن يُكَفِّرَ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يَوْمَ لَا يُخْزِي اللَّهُ النَّبِيَّ وَالَّذِينَ آمَنُوامَعَهُ نُورُهُمْ يَسْعَى بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَاأَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ"

"Ey iman edenler! Samimi bir tevbe ile Allah'a dönün. Umulur ki Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter. Peygamberi ve Onunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı günde Allah sizi, içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokar. Onların önlerinden ve

---

[818] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 473-475.
[819] el-Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, IV, 328.

sağlarından (amellerinin) nûrları aydınlatıp gider de, "Ey Rabbimiz! Nûrumuzu bizim için tamamla, bizi bağışla; çünkü sen her şeye kadirsin" derler."[820] "Ebu Nuaym, İbn Abbas'tan merfu olarak rivâyetinde şöyle buyurur: "Cennet elbiselerini ilk giyecek olanlar, Allah'ın dostluğuna karşılık İbrahim, ümmetin en mümtazı olduğu için, Muhammed (a.s) ve her ikisinin arasında koşarak cennete girecek olan Ali'dir." dedikten sonra, Tahrim 66/8 âyetini okudu. Bu da Ali'nin diğerlerinden daha üstün olduğunu gösterir. Öyleyse imam Ali'dir."[821]

Tabersî bu âyetle ilgili olarak Hillî'nin tefsiri doğrultusunda herhangi bir şeyden bahsetmemiştir.[822] Tabatabâî ise mezkûr âyet için birkaç rivâyetten bahseder ki bunlardan ilki, Kâfî kitabında Salih b. Sehl el-Hendânî'den rivâyette; "Onların önlerinden ve sağlarından (amellerinin) nûrları aydınlatıp gider de, "Ey Rabbimiz! Nûrumuzu bizim için tamamla, bizi bağışla; çünkü sen her şeye kadirsin" derler." Yani mü'minlerin imamları kıyamet gününde mü'minlerin önlerinde ve defterleri sağlarından verilmiş olarak cennet ehline, yerlerine varıncaya kadar refâkat ederler. Yine Kummî tefsirinde bir rivâyette bu âyetle ilgili olarak; "Kıyamet günü kimin bir nûru varsa, o kişi kurtulmuştur, her mü'minin de bir nûru vardır."[823]

32.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

32.1.a. Rivâyet Yönünden

İbn Teymiyye, öncelikli olarak bu hadisin de sıhhatini istiyor.[824] Devamında hadis mütehassıslarının ittifakıyla bu haberin uydurma olduğunu ve bu haberin kesinlikle batıl olduğunu söyleyen İbn Teymiyye; "Şâyet doğru kabul edilirse Ali'nin Muhammed ve İbrahim'den üstün olması gerekir. Çünkü Ali ortada, diğerleri ise yan taraflardadır. Halbuki yaratıkların en faziletlileri Muhammed ve İbrahim'dir. Her kim ki Muhammed ve İbrahim'in üzerine Ali'yi üstün tutarsa, Yahudi ve Hristiyanlar'dan daha kafirdir."[825]

---

[820] Tahrîm 8.
[821] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 163.
[822] et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, VI, 124-130.
[823] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, XIX, 342.
[824] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 254.
[825] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 255.

32.1.b. Dirâyet Yönünden

İbn Teymiyye, âyetin bütün mü'minler için umûmîyet ifade ettiğini, zira eyetin sonrasının buna delâlet ettiğini söyler.[826] "Şâyet Ali bu âyete dahil edilirse, diğer üç halife bu âyete dahil olmaya daha fazla hak sahibidirler. Bu âyetle ne Ali'nin üstünlüğü, ne de imâmeti sabit olmuştur."[827]

İbn Kesîr, Tahrim 8. âyetin tefsirinde Şîa'nın iddia ettiği doğrultuda ne bir tefsir yapmış ne de bir rivâyette bulunmuştur. Bu âyeti şöyle tefsir etmiştir: "Kıyamet gününde Allah, onunla beraber olanları mahcup ve me'yüs etmeyecektir."[828] Beğavî de bu âyetle ilgili özel bir tefsir yolunu tutmamıştır.[829]

Görüleceği üzere Şîa bu âyeti de, bir takım mezhebi kaygılarla Hz. Ali'ye isnat etmeye çalışmaktadır.

33. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Otuz Üçüncü Delili

"إِنّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُوْلَئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ"

"İman edip sâlih ameller işleyenlere gelince, halkın en hayırlısı da onlardır."[830] "Hafız Ebu Nuaym'ın rivâyet ettiğine göre İbn Abbas şöyle diyor: "Bu âyet inince Rasûlullah (a.s) Ali'ye, "İman edip sâlih ameller işleyenlere gelince, halkın en hayırlısı da onlardır." Onlar sen ve taraftarlarındır. Kıyamet gününde memnun olarak geleceksiniz. Düşmanların ise üzgün ve hüccetsiz olarak geleceklerdir." buyurdu. Ali, yaratıkların en hayırlısı olduğuna göre, O imamdır."[831]

Şîî müfessir Tabersî, "Şevâhidü't-Tenzîl" kitabındaki rivâyete göre, Hz. Ali'nin kâtibi Yezid b. Serâhil el-Ensârî, Ali'nin şöyle dediğini işittim: "Rasûlullah vefat edeceği esnada O'nu göğsüme yasladım ve O bana; "Ey Ali!: Sen "İman edip sâlih ameller işleyenlere gelince, halkın en hayırlısı da onlardır."[832] âyetini işitmedin mi? İşte onlar senin taraftarlarındır." İbn Abbas'tan bir rivâyette ise; "Halkın en hayırlısı da

[826] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 257.
[827] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 258.
[828] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII, 166-170.
[829] el-Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, VIII, 170.
[830] Beyyine 7.
[831] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 163-164.
[832] Beyyine 7.

onlardır". Bu âyet Ali ve ehl-i beyti hakkında nâzil olmuştur."[833] Tabatabâî, yukarıda Hillî ve Tabersî'nin rivâyetlerini aynen aktarmakla birlikte farklı olarak Aişe rivâyetine yer verir. Aişe: "Ya Rasûlallah! Allah katında yaratıkların en hayırlıları kimlerdir"? Rasûlullah: "Ey Aişe! Sen "İman edip sâlih ameller işleyenlere gelince, halkın en hayırlısı da onlardır." Beyyine 7. âyetini okumuyor musun?" buyurdular. İbn Asâkir: "Biz Rasûlullah'ın yanında bulunuyorduk, Ali geldi, Rasûlullah: nefsimi elinde tutana yemin olsun ki bu ve Şîası (taraftarları), kıyamet gününde kurtuluşa erenler olacaktır, bunun üzerine bu âyet nâzil oldu. Bundan sonra Rasûlullah'ın ashâbı Ali ile karşılaştıklarında: "Yaratıkların en iyisi geldi" derlerdi." Mukâtil b. Süleyman: "Bu âyet, Ali ve taraftarları hakkında nâzil olmuştur" dedi."[834]

33.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

33.1.a. Rivâyet Yönünden

Öncelikle bu rivâyetin de sıhhatini isteyen İbn Teymiyye, "Tek başına Ebu Nuaym'ın rivâyeti İttifakla delil olamaz. Bu haber alimlerin ittifakıyla, uydurulmuş bir yalandır. Zira bu âyette geçen, "İman edip sâlih ameller işleyenler"in Hâricîler olduğunu da söyleyenler olmuştur." Bunun da tutarsızlık içinde olduğunu birkaç âyetle desteklemeye çalışır.[835]

33.1.b. Dirâyet Yönünden

İbn Teymiyye devamında, Hâricîler'le Râfizîler arasında bir mukayese yaparak sözlerine şu şekilde devam eder; "Hâricîler'in delilleri nasıl bâtıl se, Râfizîler'inki de haydi haydi batıldır. Çünkü Hâricîler Râfizîler'den daha akıllı ve daha dürüsttürler. Ama bütün bunların yanında Hâricîler okun yaydan çıktığı gibi dinden çıkmışlardır. Râfizîler'in ise tıpkı,"…Onlar ancak zanna ve nefislerinin arzusuna uyuyorlar…"[836] âyetindeki kişiler gibi olduğudur."[837] Daha sonra Mervânîler ile Râfizîler'in bir karşılaştırmasını yapar, Mervânîler'in bile delil getirmede Râfizîlerden daha üstün olduğunu söyler. "İman edip sâlih ameller işleyenler" lafzı, bu sıfatla muttasıf olan

[833] et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, VI, 202-203.
[834] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, XX, 341.
[835] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 259.
[836] Necm 23.
[837] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 260.

herkes için umûmîdir." diyen İbn Teymiyye,[838] bu umûmîyeti ise, mevzû bahis olan âyetin bir önceki âyetine istinaden çıkarmaktadır. "Yine Kur'an'da "İman edip salih amel işleyenler" şeklinde bir çok âyet vardır ve hepsi de umûm ifade eder. Öyleyse bir benzeri olmaksızın bu âyetin tahsis edilmesi nasıl mümkün olabilir?"[839]

"Sonuç olarak bu âyet, kendisine emrettiği şekilde onun rızası için amel yapan, kendisiyle emredilen salih ameli işleyen, ihlaslı olarak yüzünü Allah'a döndüren herkesi kapsar."[840]

İbn Kesîr ise, Beyyine 7. âyetin tefsirinde Şîa'nın iddia ettiği bir tefsir ve rivâyette bulunmaz. "Ebu Hureyre bu âyeti delil getirerek, mü'minlerin meleklere üstün olduklarını söylemiştir." Âyetle ilgili olarak Ebu Hureyre'den bir başka rivâyette, Rasûlullah şöyle buyurur: "Size yaratıkların en iyisini haber vereyim mi? Evet, Ey Allah'ın Rasûlü," dediklerinde buyurmuş ki: "Atının yularından tutup Allah yoluna giden kişi, ne zaman korkunç bir ses duysa onun üzerinde dikilir durur. Dikkat edin size yaratıkların en hayırlısını haber vereyim mi? Evet Ey Allah'ın Rasûlü, koyunlarının arasında bulunup da namazını kılan ve zekatını veren kimse. Dikkat edin size yaratıkların en hayırlısını haber vereyim mi? Evet Ey Allah'ın Rasûlü; Allah'tan isteyip de kendisine verilmeyen kimsedir."[841] Beğavî ise, bu âyet hakkında her hangi bir rivâyetten bahsetmez.[842]

İbn Teymiyye'nin de ifade ettiği şekilde, Kur'an'da "İman edip salih amel işleyenler" şeklinde bir çok âyet vardır ve hepsi de umûm ifade eder. Öyleyse bir karine olmaksızın, yalnızca Beyyine Sûresi 7. âyetin Hz. Ali'ye tahsis edilmesi mümkün gözükmemektedir.

34. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Otuz Dördüncü Delili

"وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاء بَشَراً فَجَعَلَه نَسَباً وَصِهْراً وكَانَ رَبُّكَ قَدِيراً ُ"

[838] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 261.
[839] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 263.
[840] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 264.
[841] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII, 457-458.
[842] el-Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, VIII, 497.

"Sudan (meniden) bir insan yaratıp onu nesep ve sıhriyet (kan ve evlilik bağından doğan) yakınlığa dönüştüren O'dur. Rabbinin her şeye gücü yeter."[843] "Sa'lebî'nin tefsirinde beyan edildiğine göre İbn Sîrîn şöyle diyor: "Bu âyet, Rasûlullah Fatıma'yı Ali ile evlendirdiği zaman indi. Bu durum Ali'den başkasında olmadığına göre, üstün olan odur ve öyleyse imam Ali'dir."[844]

Tabersî de, Hillî'nin yukarıda bahsetmiş olduğu rivâyetten bahsederek, Ali ve Fatıma'nın evlenmesi sonucu bir sıhriyet ve nesep oluştuğundan ancak, burada Ali'nin bu şekilde üstün olduğu ya da imâmeti hak ettiği konusunda her hangi bir değerlendirmede bulunmaz.[845] Tabatabâî ise, bu âyetin Hz Peygamber ve Ali hakkında nâzil olduğunu söyler. "Zira Ali, Rasûlullah'ın kızı Fatıma'nın kocası, Rasûlullah'ın amcasının oğlu olması sonucunda ortada bir sıhriyet ve nesep bağına sahip olmuştur." der ancak, değerlendirme sonucunda onun imam olması gerektiği noktasında bir değerlendirmede bulunmaz.[846]

34.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

34.1.a. Rivâyet Yönünden

İbn Teymiyye, öncelikle bu rivâyetin de sıhhatini talep etmekte, bu haberin de İbn Sîrîn'e atılan bir iftira olduğunu söylemektedir. "Bu sûre ittifakla Mekkî'dir. Hem de Ali ile Fatıma'nın evliliğinden çok daha öncedir."[847]

34.1.b. Dirâyet Yönünden

"Âyet bütün soy ve hısımlar konusunda da mutlaktır. Şâyet Ali'yi evlilikten dolayı Rasûlullah'a olan akrabalığını içine alıyorsa, bu durum Osman için iki defa geçerlidir. Çünkü Rasûlullah'ın iki kızıyla evlenmiştir. Nitekim bir hadiste Rasûlullah: "Şâyet üçüncü bir kızım olsaydı onu da Osman'la everirdim." buyurmuştur. Bu âyet Rasûlullah'ın Ebu Bekir ve Ömer'e olan akrabalığını da kapsar. Çünkü her ikisinin de kızlarıyla evlenmiştir. Bu âyette Ali'ye bir üstünlük verme ve imâmeti tahsis etme söz

[843] Furkân 54.
[844] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 164.
[845] et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, V, 117.
[846] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, XV, 237.
[847] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 264.

konusu değildir. Şâyet âyette Ali'nin Rasûlullah'a hısımlığı kastedilmiş olsa bile, yalnızca hısımlıkla Ali'nin diğerlerine üstünlüğüne delâlet söz konusu olamaz. Bu konuda ehli sünnet ve Şîa'nın ittifakı vardır."

"Sonuç olarak Rasûlullah'ın, dört halifeyle akrabalık kurduğu sabit olduğuna göre, Ali'ye tahsis edilen bu özellik ortadan kalkmış olur."[848]

İbn Kesîr, Furkan 54. âyetin tefsirinde Şîa'nın iddia ettiği şekilde bir tefsirde bulunmamış, âyeti, zahir manası üzerinden tefsir ederek, insanın nutfeden yaratılıp, erkek ve dişi olduğu, sonradan ise onun akrabaları oluştuğunu dile getirmiştir.[849] Beğavî ise, âyetle ilgili olarak, sadece nesep ve sıhriyetin ne anlamlara geldiği konusunda izahatlarda bulunmuş ancak her hangi bir rivâyetten bahsetmemiştir.[850]

Görüleceği üzere, Şîa dışında mezkûr âyet için bir tahsis yapan bulunmamaktadır. Şâyet âyetin delâleti, Şîa'nın iddiası doğrultusunda olacak olsaydı, bu durum realiteye ters düşecekti. Şöyle ki, Rasûlullah'ın Ebu Bekir ve Ömer'e olan akrabalığı da söz konusudur. Çünkü kendisi, her ikisinin de kızlarıyla evlenmişti.

35. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Otuz Beşinci Delili

"يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اتَّقُواْ اللّهَ وَكُونُواْ مَعَ الصَّادِقِينَ"

"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun."[851] "Bu âyette Allah, sâdık kimselerin yanında olmamızı farz kılmıştır. Sâdık kimse ise, yalanı onaylamayan, masum olan Ali olduğuna göre, imam odur. onun dışında masum da yoktur. İbn Abbas da bu âyetin Ali hakkında nâzil olduğunu söylemektedir."[852]

Şîî müfessir Tabersî ise, ehl-i sünnet tefsirleri gibi âyetin tefsirini yapıp, âyette murad edilenlerin kimler olduğunu bir çok rivâyetle anlatmaya çalışır. Buna göre âyetten murad; "Ali ve dostlarıyla beraber olun, Muhammed ailesiyle beraber olun, Muhammed ve arkadaşlarıyla beraber olun, niyetleri doğru, kalpleri ve amelleri istikamet üzere olanlarla birlikte olun, Rasûlullah'la birlikte savaşa katılıp, geri

---

[848] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 265.
[849] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VI, 116-117.
[850] el-Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, VI, 90.
[851] Tevbe 119.
[852] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, 164.

durmayanlarla beraber olun," şeklinde olmalıdır. Kısacası Tabersî, sadece Şîa'nın iddiaları doğrultusunda bir tefsirde bulunmaz.[853] Tabatabâî ise, iki rivâyetten bahsederek şöyle söyler: "…doğrularla beraber olun." Yani Muhammed ve ehl-i beyti ile beraber olun. Diğer rivâyette ise: "Ali ile birlikte olun, şeklinde ifade edilir."[854]

35.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

35.1.a. Rivâyet Yönünden

"Bu âyetin, Tebük savaşına mazeretsiz olarak katılmayan Ka'b b. Mâlik hakkında nâzil olmuştur, bu durumun da Sahîhayn, Müsned, Siyer ve Tefsir kitaplarında sabittir. Ka'b'ın tevbesinin kabul edilip, hakkında mezkûr âyetin nasıl indiğini bizzat Ka'b'ın ağzından anlatır."[855]

35.1.b. Dirâyet Yönünden

"Allah Teâla mezkûr âyette; "Sâdıklarla beraber olun" demiş, yani cemi' sîgâsı kullanmıştır. Ali ise bir tek kişidir. Öyleyse âyette kastedilen Ali olamaz."[856]

"Sıddîk, sadakatte en ileri seviyede olan kimse demektir. Her sıddîk sâdıktır ama her sâdık sıddîk değildir. Ebu Bekir ise bir çok delille sıddîktir. Öyleyse âyet önce Ebu Bekir'i kapsamına alır. Şâyet dört halife de sıddîk ise, bu vasıf yalnız Ali'ye mahsus olamaz."[857]

"Daha da açıkçası, âyetin manası; "Sâdıkların doğru konuştukları gibi, siz de doğru konuşun. Yalancılarla beraber olmayın," demektir. Bu durum tıpkı; "Rüku eden mü'minlerle rüku edin"[858], ve Nisa 69 ve 146. âyetlerde olduğu şekildedir. Buradaki beraberlikle de, her mübah olan şeyde onlarla beraber olmak kastedilmiş değildir. Tıpkı yiyecek ve içecekler gibi. Yani bunun manası genel olarak; doğru konuşan, yalan söylemeyen anlamındadır."[859]

---

[853] et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, III, 158-159.
[854] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, VIIII, 408.
[855] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 267.
[856] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 267.
[857] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 266.
[858] Bakara 43.
[859] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 268.

İbn Kesîr de, Tevbe 119. âyetin tefsirinde, İbn Teymiyye'nin de belirttiği üzere bu âyetin Tebük savaşına mazeretsiz olarak katılmayarak müslümanlardan geri kalan; Ka'b b. Mâlik, Hilal b. Ümeyye ve Mürâre İbn Rebîa hakkında nâzil olduğunu uzun bir hadisle tefsir eder. "Buhârî ve Müslim bu hadisi Sahihler'inde rivâyet etmişlerdir. Abdullah İbn Ömer'den bir rivâyette O, âyeti şöyle anlamıştır: "Allah'tan korkun ve sâdıklarla (Muhammed -a.s- ve ashâbı ile) beraber olun."[860] Beğavî ise mezkûr âyet için her hangi bir şeyden bahsetmez.

Mezkûr âyetin; Ka'b b. Mâlik, Hilal b. Ümeyye ve Mürâre İbn Rebîa hakkında nâzil olduğunu, Buhârî ve Müslim Sahihler'inde rivâyet ettiklerine göre, Şîa'nın bu iddialarının mezhebi kaygılardan ileri geldiğini anlamak çok zor gözükmemektedir.

36. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Otuz Altıncı Delili

"وَأَقِيمُواْ الصَّلاَةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُواْ مَعَ الرَّاكِعِينَ"

"Namazı tam kılın, zekâtı hakkıyla verin, rükû edenlerle beraber rükû edin."[861] "Ebu Nuaym'ın rivâyet ettiğine göre İbn Abbas; "Bu âyet özellikle Rasûlullah ve Ali hakkında nâzil oldu. Çünkü ilk defa namazı kılan ve rüku edenler onlardır." buyurmuştur. Bu durum da Ali'nin en faziletli olduğuna ve imâmetine işaret eder."[862]

Şîî müfessir Tabersî, Namazın hakkıyla eda edilmesi, zekatın da Allah'ın farz kıldığı şekilde verilmesinin emredildiğini açıkladıktan sonra, "Rükû edenlerle beraber rükû edin" âyetiyle ilgili olarak üç vecihten bahseder. Birincisi: "Bu hitap, Yahudiler'edir, çünkü onların namazlarında rükû yoktur." İkincisi: "Rükû ile kastedilenin namaz olduğudur, bu haliyle de âyetin manası şu şekildedir: "Rükû eden bu müslümanlarla beraber namaz kılın." Üçüncüsü: "Âyetin başında namazın zikredilmesi hasebiyle, kastedilen şey, cemaatla namazdır."[863]

---

[860] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 229-234.
[861] Bakara 43.
[862] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 165.
[863] et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân,* I, 213-216.

36.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

36.1.a. Rivâyet Yönünden

İbn Teymiyye, bu âyetin İbn Abbas'tan geldiği noktasında bir problem olduğunu, Bakara sûresinin Medenî olduğunu, bu konuda da ittifakın bulunduğunu dile getirir.[864]

36.1.b. Dirâyet Yönünden

"Âyet İsrailoğulları'na hitap etmektedir ki Tabatabâî de bu âyeti bu doğrultuda tefsir etmiştir.[865] Ama hitabın İsrailoğulları'na ya da inananlara olması arasında fark yoktur. Ayrıca âyet hicretten sonra namaz kılan ve rüku edenler çoğaldıktan sonra nâzil olmuştur. Yüce Allah mezkûr âyetle Rasûlullah ve Ali'yi kastetmiş olsaydı; "rükû eden iki kişiyle beraber rükû edin" buyururdu. Hiçbir zaman cemi' (çoğul) sîgası ile tesniye (ikil) kastedilemez."[866]

"Bu âyet mutlaktır, özellikle bir şahsa indirgenemez. Çünkü her bir mü'minin işi, namaz kılanlarla birlikte namaz kılmaktır. Yine bu âyetten kasıt, cemaat halindeki namazdır, çünkü cemaatle namazda bir rekata ancak rükuda iken yetişebilme şartı koşulmuştur. Şâyet âyetle Rasûlullah ve Ali kastedilmiş olsaydı, onların vefat etmeleriyle hüküm de sona erecekti. Ayrıca; "Ali, Rasûlullah ile ilk namaz kılanlardandır" lafzı kabul edilemez, çünkü müslümanların çoğu Ebu Bekir'in Ali'den önce Rasûlullah ile namaz kıldığını söylemektedirler. Ayrıca Rasûlullah ile birlikte rüku etmek bir emir olsaydı, bu emir, onunla birlikte rüku eden kimsenin imam olmasını gerektirmez."[867]

İbn Kesîr de, Bakara 43. âyetin tefsirinde Şîa'nın iddiaları doğrultusunda bir tefsir metodu ve bu doğrultuda bir rivâyetten söz etmez. Mukâtil'in "Namazı tam kılın, zekâtı hakkıyla verin, rükû edenlerle beraber rükû edin" âyeti hakkında, ehli kitaba bir seslenişin olduğunu, yani bu âyetle onların, Hz. Peygamberle birlikte namaz kılmalarına bir emir vardır. "Zekatı verin" emriyle de, Rasûlullah'a zekatı vermelerini, "Rüku edenlerle birlikte rüku edin" buyruğuyla da, Muhammed'in ümmetinde rüku edenlerle

[864] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 272.
[865] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, I, 152-153.
[866] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 272.
[867] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 273.

birlikte rükuya gitmelerini emretmektedir. İbn Kesîr buna benzer birkaç rivâyeti daha zikrederek bu konudaki fikrini ortaya koymuş olur.[868]

Mezkûr âyetin yalnızca Rasûlullah ve Hz. Ali'ye hasredilmesi, Kur'an'ın evrenselliğine leke düşürecek bir tutumdur. İbn Teymiyye'nin de ifadeleri ile, şâyet âyet bu doğrultuda manalandırılacak olursa, bunların ölümüyle namaz hükmü de tarihsel bir konumda kalır. Şîî müfessirlerin bile âyete Hillî'nin rivâyeti doğrultusunda bir mânâ vermemeleri, Hillî'nin içine düştüğü vehameti gözler önüne sermektedir.

37. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Otuz Yedinci Delili

"وَاجْعَل لِّي وَزِيراً مِّنْ أَهْلِي"

"Bana ailemden bir de vezir (yardımcı) ver."[869] "Ebu Nuaym'ın rivâyet ettiğine göre İbn Abbas şöyle diyor: "Biz Mekke'de iken Rasûlullah benim ve Ali'nin elini tuttu. Sonra dört rekat namaz kıldı. Namazdan sonra elini semaya doğru kaldırarak şöyle buyurdu: "Allah'ım Musa istedi de isteğini yerine getirdin. Allah'ım ben de senin Peygamberinim. Allah'ım göğsüme genişlik ver, dilimin bağını çöz. Ben de ehlimden kardeşim gibi olan Ali b. Ebi Talip'i bana vezir yapmanı istiyorum. onunla arkamı kuvvetlendir. Elçilik işinde onu bana ortak et." İbn Abbas münâdînin (seslenen) şöyle seslendiğini işittim: "Ey Ahmed! dilediğin sana verildi." Bu durum da bu konuda (imâmet) bir delildir."[870]

Şîî müfessir Tabersî, bu âyetin tefsirinde Hillî'nin yukarıdaki rivâyetine hiç değinmez, Hz. Musa'nın Fir'avn'a karşı kendisine destek olması için kardeşi Harun'u vezir yapmasını Allah'tan dilediğini söyleyerek âyetin tefsirini bitirir.[871] Tabatabâî ise, Hillî'nin yukarıdaki rivâyetini aynen aktarır ve Rasûlullah'ın, Ali için: "Benim yanımda, Musa'nın yanındaki Harun'un konumunda olmayı ister misin?" buyurduğunu rivâyet eder.[872]

---

[868] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 245-246.
[869] Tâhâ 29.
[870] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 165.
[871] et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, IV, 92-98.
[872] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, XIV, 159.

37.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

37.1.a. Rivâyet Yönünden

İbn Teymiyye, öncelikli olarak bu hadisin de sıhhatini isteyerek, hadis alimlerinin bu hadisin kesinlikle yalan ve uydurma olduğunu, bunun yanında bu hadisin Rasûlullah'a atılmış iftiraların en iğrençlerinden olduğu noktasındaki fikirlerini dile getirir.[873]

37.1.b. Dirâyet Yönünden

İbn Teymiyye, İbn Abbas'ın Mekke'de iken henüz küçük bir süt çocuğu olduğunu,[874] hicret esnasında henüz temyiz çağına ulaşmadığını, beş belki daha aşağı bir yaşta olduğunu, üstelik Rasûlullah vefat ettiğinde henüz ihtilam bile olmadığını dile getirerek, bu durumdaki bir çocuğun namazla da emrolunmadığını, zira bir çocuğun kaç yaşında namazla emrolunduğunun da hadisle sabit olduğunu dile getirerek bu doğrultuda; "Çocuklarınıza, yedi yaşına geldiklerinde namaz kılmalarını emrediniz. On yaşına geldiklerinde kılmazlarsa, dövünüz ve yataklarını ayırınız."[875] hadisini öne sürer.

İbn Teymiyye, haklı olarak; "Râfizî, Rasûlullah'ın bu duasını Mâide 55. âyet için delil olarak ileri sürmüştü. Oysa Râfizîler Rasûlullah'ın bu duayı Mekke'de yaptığını belirtiyor. Şâyet aynı dua Mâide 55. âyet için de delil olacaksa, Mâide sûresi Kur'an'ın son nâzil olan sûrelerindendir, bu durum ise tam bir çelişkidir."[876]

İbn Teymiyye, Şîa'ya seslenerek: "Siz Harun'un Musa'nın tebliğ vazifesinde ortak olduğu gibi, Ali'nin de Rasûlullah'ın tebliğ işine ortak olduğunu iddia ediyorsanız, böyle bir iddia Ali'nin Peygamberliğine nassın bulunduğunu ileri sürmek olur. Ali'nin Rasûlullah'a başka işlerde ortak olduğunu iddia ediyorsanız, bu da Rasûlullah'ın dünyada ümmetine yönelik işlerde müstakil olmadığını kabul etmektir.

[873] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 274.
[874] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 274.
[875] Ebu Davud, Salât, 1/193; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 10/217-218; (Muhakkık, hadisin sahih olduğunu söylemiştir).
[876] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 275.

Her iki durumda da iddianız batıldır. Mezkûr âyet de onunla ilgilidir. Sen mezkûr âyetle hangi ortaklıktan bahsediyorsun?”[877]

İbn Kesîr, Tâhâ 29. âyetin tefsirinde Şîa’nın iddia ettiği şekilde ne bir tefsir yapar ne de bu doğrultuda bir rivâyetten bahseder. “Kendi ailemden bir vezir ver bana. Kardeşim Harun’u” kavli, Hz. Musa’nın kendi dışındaki bir işte Allah Teâla’dan bir isteği olup bu; kardeşi Harun’un kendisine yardımcı olmasıdır.” şeklindeki bir açıklamadan sonra İbn Ebi Hâtim’den bir rivâyette özet olarak; “Dünyada kardeşine en faydalı olan hangi kardeştir? sorusunun cevabı; kardeşi için Peygamberlik istediği zaman Musa’dır” şeklinde bir rivâyetten bahsederek bu konudaki anlatımına son vermiştir.[878] Beğavî ise, bu konuda her hangi bir rivâyetten bahsetmeksizin yalnızca vezir kavramı üzerinde durmuş ve vezir: “Sana destek veren, yardım eden ve senin bir takım ağır işlerinin yüklenen kişidir.” şeklinde bir açıklamada bulunur[879]

Sözü çok fazla uzatmadan, Şîa’nın bu konudaki tutarsızlığını, mezkûr âyet için getirdiği rivâyeti Mâide 55 için de getirmiş olmasından anlayabiliriz.

38. İbnü’l-Mutahhar el-Hillî’nin Otuz Sekizinci Delili

“وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِم مِّنْ غِلٍّ إِخْوَاناً عَلَى سُرُرٍ مُّتَقَابِلِينَ”

“Biz, onların gönüllerindeki kini söküp attık; onlar artık köşkler üzerinde karşı karşıya oturan kardeşler olacaklar.”[880] “Ahmed b. Hanbel’in Müsned’inde rivâyet edildiğine göre Zeyd b. Ebî Evfâ şöyle diyor: “Rasûlullah mescidinde iken yanına gittim- râvî muhacir ve ensar arasındaki kardeşliği zikrettikten sonra- Ali şöyle dedi: “Ashâbın arasında kardeşlik akdederek beni terk ettiğin zaman neredeyse canım çıkmış, kuvvetim kesilmişti. Şâyet bu, bana karşı olan hoşnutsuzluğundan kaynaklanan bir durumsa hak senindir Ya Rasûlallah!” bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdu: “Beni hak ile gönderen Allah’a yemin ederim ki, ben seni kendime seçtim. Senin bana olan yakınlığın, Harun’un Musa’ya olan yakınlığı gibidir. Ancak şu farkla, benden sonra Peygamber yoktur. Sen benim kardeşim ve vâsimsin. Sen kızımla birlikte

---

[877] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 276.
[878] İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, V, 280-283.
[879] el-Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzil*, V, 271.
[880] Hicr 47.

cennetteki köşkünde benimle beraber olacaksın." Bu sözlerden sonra da "Hepsi kardeşler olarak tahtlar üzerinde karşı karşıya otururlar." Yani Allah rızası için birbirini sever bir halde karşılıklı bakışırlar, mealindeki âyeti okudu. Muâhât (Kardeşlik) ise, karşılıklı ilişki ve benzerliği gerekli görür. Ali, Rasûlullah ile kardeş olma özelliğine sahip olunca, imam olma hakkına da sahiptir."[881]

Şîî müfessir Tabersî, Hicr 47. âyetin tefsirinde, Hillî'nin iddia ettiği bir rivâyetten bahsetmez. Âyeti normal olarak şu şekilde tefsir eder: "Biz onların gönüllerinde olan kini çıkardık." yani cennet halkının gönüllerinden kinden kaynaklanan düşmanlık sebeplerini giderdik."[882] Tabatabâî ise mezkûr âyetin tefsirinde bir çok rivâyetten bahseder, Ali b. Ebi Talip: "Ya Rasûlallah! ben mi yoksa Fatıma mı sana daha sevimlidir? Rasûlullah: "Fatıma daha sevimli, sen ondan daha şereflisin…" şeklinde uzunca bir rivâyetten bahsedip, mezkûr âyeti kerimeyi okudu. Zeyd b. Erkâm'dan bir rivâyette ise: "Rasûlullah'ın yanına girdim, Rasûlullah: "Allah'ın melekleri kardeş yaptığı gibi, ben de sizi kardeş yapacağım," dedi. Akabinden de Ali'ye dedi ki: "Sen benim kardeşimsin", sonra mezkûr âyet-i kerimeyi okudu." Ali'den bir rivâyette: "Bu âyet Bedir'de bizim hakkımızda nâzil oldu." Diğer rivâyetlerde ise: "Bu âyet, Ebu Bekir, Ömer, Ali, Zübeyr, Talha ve Osman hakkında nâzil oldu." İbn Abbas ise, bu âyetin on kişi hakkında nâzil olduğunu söyler ve bunların isimlerini de tek tek bildirir. Tabatabâî kendi görüşü olarak, bu âyeti kerimenin ehl-i beyt hakkında nâzil olduğu şeklindedir.[883]

38.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

38.1.a. Rivâyet Yönünden

İbn Teymiyye, her zaman olduğu gibi yine öncelikli olarak bu senedin de sıhhatini istemektedir. Yukarıdaki haberi de Ahmed b. Hanbel'in rivâyet etmediğini belirten İbn Teymiyye, Râfizîler'in bu rivâyeti, Ahmed b. Hanbel'e isnat etmelerinin, Ahmed b. Hanbel'in Müsned'ine atılmış bir iftira olduğunu, bu durumun da olsa olsa, el-Kâtiî'nin çoğu değersiz olan ziyadelerinden olduğunu belirtir. İbn Teymiyye, bu rivâyetin aslının bile, el-Kâtiî'den tam olarak nakledilmediğini, eksik nakledildiğini

[881] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 165-166.
[882] et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, IV, 537-540.
[883] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, XII, 176-177.

söyleyerek rivâyetin aslını râvî zinciriyle birlikte şu şekilde anlatır: "Rasûlullah Ali'ye; sen benim kardeşim ve vâsimsin dedi. Ali'nin, Ya Rasûlallah! Senden bana kalacak miras nedir? diye sorması üzerine Rasûlullah: "Benden önceki Peygamberlerin miras olarak bıraktıklarını, yani Allah'ın kitabını ve Peygamberlerinin sünnetini"[884] buyurdular. İbn Teymiyye, hadis diye rivâyet edilen yukarıdaki haberin zayıf olduğunu râvîlerin durumlarıyla tek tek açıklamıştır.[885]

38.1.b. Dirâyet Yönünden

"Aslında muâhât ile ilgili bütün hadisler yalandır. Rasûlullah ne Ali ile kendisini, ne Ebu Bekir'le Ömer'i, ne de muhacirle muhaciri kardeş ilan etmiştir. Böyle bir şey yoktur. Ancak Rasûlullah'ın muhacirle ensar arasında kardeşlik akdettiği açıkça bilinmektedir." diyen İbn Teymiyye, bununla ilgili örnekler verir.[886] Bu kardeşlik akdinin de mescitte olmayıp, Neccaroğulları'nın evinde gerçekleşitiğini konuyla ilgili hadisi de vererek açıklamaya çalışır.

"Ve varisimsin" şeklindeki söze gelince. Şâyet bu kelime ile mal mirasçılığı kastediliyorsa, "Rasûlullah'ın mal mirasçısı Fatıma'dır" şeklindeki Râfizîler'in kendi iddiaları ile bu husus çelişki oluşturur. Zaten amca (Abbas) varken, amca çocuğu nasıl mirasçı olabilir? İslâm mîras hukukunda da, amca varken amca çocuğunun mirasçı olamayacağı sabittir.[887] Farz-ı muhal amca çocuğunun mirasçı olduğunu kabul ettik; peki Ali'yi diğer amca çocuklarından ayıran veya üstün tutan özellik nedir? Eğer "Vârisimsin" kelimesi ile Rasûlullah'ın ilmini aldığı ve Rasûlullah'ın onu efendi ilan ettiği kastediliyorsa, bu iddia da "Süleyman (Babası) Davud'a varis oldu"[888] ve "Doğrusu ben, arkamdan iş başına geçecek olan yakınlarımdan endişe ediyorum. Karım

---

[884] İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Abdurrahman b. Ali, *el-İlelü'l-Mütenâhiye fi'l-Ehâdîsi'l-Vâhiyye*, thk.: Halil el-Meyyis, Beyrut, 1403, Birinci Baskı, I, 219. Müellif, "Bu hadis Hz. Peygamberden sahih değildir" derken; Ebu Hâtin er-Râzî, bu hadisi zayıf saymıştır. Bu meyandaki bir başka rivayette Rasûlullah (a.s): "Size iki önemli şey bırakıyorum, onlara sıkı sarıldığınız sürece asla sapıtmazsınız. Onlar, Allah'ın kitabı ve Ehl-i beytimdir." Bu doğrultuda Buhari, Müslim, Tirmizi vb. temel kaynaklarda yaklaşık olarak otuz farklı rivayet yer alırken, Ehl-i beytle ilgili sahih rivayetlerde onlara ittibadan bahsedilmemiştir. Geniş bilgi için: Adil Yavuz, "Ehl-i Sünnet'e Göre Ehl-i Beyt'in Konumu- Sekaleyn Hadisi Üzerine Bir Değerlendirme-", *Marife Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: III, Kış, 2005, s. 333-360.

[885] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 279.

[886] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 279.

[887] Geniş bilgi için: Ali Haydar Efendi, *Teshîlü'l-Ferâiz*, sadeleştiren: Orhan Çeker, Konya 1984, s. 62 vd.; Oral, Rıfat, *Takrîbü'l-Ferâiz fî Dav'il-Kur'âni ve's-Sünneti*, 1. Baskı, Konya 2004, s. 81 vd.

[888] Neml 16.

da kısırdır. Tarafından bana bir veli (oğul) ver ki o bana vâris olsun; Ya'kub hanedanına da vâris olsun. Rabbim, onu rızana lâyık kıl."[889] âyetleriyle hükümsüzdür."[890]

"Ehl-i sünnetçe malum olan şu ki; Rasûlullah'ın bıraktığı ilim yalnızca Ali'ye mahsus değildir. Aksine ashâbı kiramdan her birisi, bu ilimden nasibini almıştır. Sonra ilim mirasçılığı mal mirasçılığı gibi de değildir. İki kişi ilmi birlikte almalarına rağmen, onlar birbirlerine zorluk göstermezler. Ama mal mirasçılığı böyle değildir. Ayrıca Sahîhayn (Buhâri-Müslüm)'de rivâyet edildiğine göre Rasûlullah kardeşlik akdini Ali'nin dışındakiler için de geçerli kılmıştır." Bu konuyla ilgili olarak da birkaç hadisi destekleme mahiyetinde zikreder.[891] "Bu rivâyetlerden bir tanesi de Buhârî'nin şu hadisidir, Rasûlullah şöyle buyururlar: "Kardeşlerimi görmeyi arzu ediyorum." Ashâb'ın: "Ya Rasûlallah! Bizler senin kardeşlerin değil miyiz?" diye sormaları üzerine, Rasûlullah: "Hayır, siz benim ashâbımsınız (arkadaşlarım), kardeşlerim ise benden sonra gelecek ve beni görmeden bana iman edecek olanlardır."[892] cevabını verdiler. Kardeşlikle ilgili olarak bir kaç âyet ve hadis rivâyet ettikten sonra bu hadislerden son bir tanesini vererek bu bahsi kapatabiliriz: "Her müslüman müslümanın (din) kardeşidir. Müslüman müslümana zulmetmez, müslüman müslümanı (başına gelen musibette) terk etmez."[893]

"Şâyet Rasûlullah'ın Ali'ye muâhâtı doğru ise, Ali'nin imâmet ve üstünlüğü gerekli olur. Ama durum böyle değildir. Çünkü Rasûlullah, Ebu Bekir'in kardeşliği hakkında da rivâyetlerde bulunmuştur: "Şâyet yeryüzünde bir halil (dost) edinecek olsaydım, Ebu Bekir'i dost edinirdim. Haberiniz olsun, arkadaşınız Allah Teâla'nın dostudur."[894] buyurmuştur. Bu rivâyetle de yer yüzünde Rasûlullah'a Ebu Bekir'den derece olarak daha yüksek kimse olmadığı anlaşılmış olur. Ebu Bekir'in, Rasûlullah'ın yanında ayrı bir yeri olduğu yine bir başka rivâyetle sabittir. Rasûlullah'a: "Sana insanların en sevimlisi kimdir? diye sorulunca, Rasûlullah: "Aişe'dir"; erkeklerden en

---

[889] Meryem 5-6.
[890] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 280.
[891] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 281.
[892] Müslim, Taharet, 1; Nesâî, Taharet, 1/79; İbn Mâce, Zühd, 2/149; Mâlik, *Muvatta*, 1/28-29; Suyûtî, *Sahîhu Câmii's-Sağîr*, 6/107.
[893] Buhari, İkrah, 9; Müslim, Birr, 4; Ebu Davud, Edeb, 4/376-377.
[894] Buhari, Salât, 1; Fedâil, 5; Müslim, Fedâil, 4; Tirmizi, Menâkıb, 5.

sevimisi kimdir?" diye sorulunca, Rasûlullah: "Aişe'nin babası Ebu Bekir'dir" buyurdular."[895]

"Bu görmüş olduğumuz hadis-i şerifler bizi, Ebu Bekir'in Rasûlullah'a Ali'den daha sevimli olduğunu açıklar. Bizzat Ali'den seksen kadar hadis rivâyet edilmiştir, bunlardan biri de: "Hz. Peygamberden sonra bu ümmetin en faziletlisi Ebu Bekir'dir, sonra Ömer'dir." hadisidir."[896] İbn Teymiyye bu konuda da yine bir kaç rivâyette bulunur.[897]

"Beyhaki'nin rivâyet ettiğine göre imam Şafii şöyle diyor: "Ashâb ve tâbiinden hiç kimse, Ebu Bekir ve Ömer'in fazileti ve hilâfeti, onlara takdim etme hususunda ihtilaf etmemişlerdir. İslâm alimlerinin de bu konuda bir ihtilafı olmamıştır. Ebu Hanife, Mâlik, Sevri, Evzâî, … selef ve halef alimleri de aynı şeyi söylüyorlar." İbn Teymiyye bunları söylerken Şîa'nın alimlerine de taş atmaktan, onlar hakkında ağır ifadeler kullanmaktan geri durmamıştır. "Râfizî üstatları içerisinde, İslâm ilimlerinden her hangi birinde önder kabul edilebilecek bir kimse yoktur,[898] bilakis Râfizî üstatları ehl-i kitap üstatları gibi ya cahildirler, ya da zındıktırlar." Daha sonra bir çok İslâm aliminin bizzat isimlerini sayarak,[899] bunların, Ebu Bekir ve Ömer'in imâmete takdim ve tafdil edilme hususunda icma ettiklerini söylemiştir.[900]

İbn Kesîr, Hicr 47. âyetin tefsirinde Şîa'nın iddia ettiği şekilde bir rivâyetten değil de âyetle ilgili beş altı adet farklı rivâyetten bahseder. Bu rivâyetlerin bir kısmında Hz. Ali'nin "Biz, onların gönüllerindeki kini söküp attık; onlar artık köşkler üzerinde karşı karşıya oturan kardeşler olacaklar."[901] âyetinde bazı isimlerle karşılıklı oturmayı dilediği söz konusudur. Zira bir rivâyete göre Hz. Ali bu âyetteki kişiler için: "Umarım ki ben, Osman, Talha ve Zübeyr bu âyette anlatılan, kalplerinden kinlerin sökülüp atıldığı kimselerin zümresinden oluruz." buyurmuştur.[902] Hasan el-Basri mezkûr âyet için: "Bu âyet, biz Bedir ehli hakkında nâzil olmuştur." İfadelerini kullanırken, bir başka rivâyette; "…onlar artık köşkler üzerinde karşı karşıya oturan kardeşler

---

[895] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 283; Buhari, Fedâil, 5; Müslim, Fedâil, 4; Tirmizi, Menâkıb, 5.
[896] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 284.
[897] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 285.
[898] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 286.
[899] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 286.
[900] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 288.
[901] Hicr 47.
[902] Bursevî , İsmail Hakkı, *Tefsîru Rûhi'l-Beyan*, İhtisar Eden: Muhammed Ali Sâbûnî, İstanbul 1995, IV, 403.

olacaklar." âyetindeki kişilerin; Ebu Bekir, Ömer ve Ali olduğu, bir başka rivâyette de bunların on iki kişi oldukları isimleriyle birlikte aktarılır.[903] Beğavî ise, mezkûr âyet için cennetteki mü'minlerin nasıl bir halde bulunacakları üzerinde bit takım tasvirlerde bulunmuştur.[904] Müfessir el-Endülûsî (745) ise, buradaki cennet tasvirini şu şekilde yapar: "…onlar artık köşkler üzerinde karşı karşıya oturan kardeşler olacaklar." yani oturdukları tahtlar, ne tarafa dönmek isterlerse, o tarafa kendilerini çevirirler. Onlar her hâlukarda birbirleriyle yüzyüze olurlar, herkes birbirini görür."[905] "Âyette "kardeşler" olmalarının vurgulanması; âyet-i kerimenin, Rasûlullah'ın sahâbîleri hakkında nâzil olmuş olmasından kaynaklanmıştır."[906] Ebu's-Suûd ise, mezkûr âyet için Ali'den şöyle bir rivâyette bulunur: "Ben âyette geçen bu şahısların; ben, Osman, Talha ve Zübeyr olmasını ümit ederim."[907]

Görüleceği üzere, mezkûr âyet için onlarca farklı rivâyet söz konusudur. Daha önce de geçtiği üzere, Hillî her nedense, bu rivâyetlerden yalnızca işine gelenleri almıştır.

39. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Otuz Dokuzuncu Delili

"وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِن بَنِي آدَمَ مِن ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنفُسِهِمْ أَلَسْتَ بِرَبِّكُمْ قَالُواْ بَلَى شَهِدْنَا أَن تَقُولُواْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ"

"Kıyâmet gününde, biz bundan habersizdik demeyesiniz diye Rabbin Adem oğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet (buna) şâhit olduk, dediler."[908]

"Firdevs kitabında beyan edildiğine göre Huzeyfe b. el-Yemân şöyle diyor: "Rasûlullah (a.s) şöyle buyurdu: "insanlar, Ali'nin ne zaman "Emîru'l-Mü'minin" diye isimlendirildiğini bilselerdi, onun faziletini inkar etmezlerdi. Henüz Adem (a.s) ruhtan

---

[903] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 537-540.
[904] el-Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, IV, 383.
[905] Ebû Hayyan, Muhammed b. Yusuf eş-Şehid el-Endelûsî, *el-Bahru'l-Muhît*, 1. Baskı, Beyrut 1993, V, 445.
[906] Bursevî, *Tefsîru Rûhu'l-Beyan*, IV, 403.
[907] Ebu's-Suud, Muhammed b. Muhammed, *Tefsîru Ebi's-Suud* (İrşâdu'l- Aklı's-Selîm İlâ Mezâyi'l-Kur'ani'l-Kerim), 2. Baskı, Beyrut 1990, V, 80.
[908] A'raf 172.

bedene dönüşmeden önce "Emîru'l-mü'minin" diye isimlendirilmişti. Allah: "…Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet (buna) şâhit olduk, dediler."[909] buyurdu, Melekler de: "Evet" dediler. O zaman Allah şöyle buyurdu: "Ben sizin Rabbinizim, Muhammed (a.s) Peygamberinizdir, Ali de Emîrinizdir." İşte bu rivâyet de bu konuda açık bir delildir."[910]

Şîî müfessir Tabersî, mezkûr âyetin tefsirinde, Allah Teâla'nın, Adem'in zürriyetinden bir ahit aldığını detaylıca anlatır. Bu âyetle ilgili olarak üç yönden tefsir yaptığını beyan ederek, ikinci bölümde bu olayı, evrenin yaratılışını da anlatarak verir. Üçüncü yöntemde ise, Allah Teâla'nın bu âyetle, Adem oğlunun zürriyetinden yaratmış olduğu bir grubu kastederek, onların yaratılma evrelerinin mükemmel olarak tamamlandığını ve akabinden de elçilerin lisanı üzerine; kendisinin ve itaat edilmesi vacip olanlar konusunda onlardan ikrar aldığını ve onların da bu ikrarı, nefislerini şahit tutarak yaptıklarını söyler. Ancak bütün bunları söylerken, itaat edilmesi gerekenler konusunda bir teferruata girmez.[911] Tabatabâî ise bu âyetin tefsirinde Adem oğlunun yaratılış serüveniyle ilgili olarak farklı rivâyetlerden bahsederken her nedense Hillî'nin iddiları doğrultusunda bir şeyden söz etmez.[912]

39.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

39.1.a. Rivâyet Yönünden

Öncelikle "Firdevs" kitabındaki tutarsızlıklardan bahseden İbn Teymiyye sözlerini şu şekilde sürdürür: "Kitabın müellifi İbn Şîrûye ed-Deylemi (ö. 558) bu kitapta, her türlü hadisi (zayıf, hasen v.s) rivâyet etmiştir. Yukarıda hadis diye rivâyet edilen haber de, hadis alimlerinin ittifakıyla uydurmadır."[913] İbn Teymiyye'nin bu görüşünün tutarlı olduğunu görüyoruz, zira yukarıda da aktarıldığı üzere, hiçbir Şîî tefsirinde böyle bir şeyden bahsedilmemiştir.

---

[909] A'raf 172.
[910] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 166.
[911] et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, III, 59-62.
[912] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, VIII, 305-331.
[913] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 289.

39.1.b. Dirâyet Yönünden

"Mevzû bahis olan A'raf 7/172 ve 173. âyeti; tevhit sözleşmesidir. Bu âyetlerde Peygamber (a.s) veya Emir'den bahsedilmemiştir. Bu sözleşme bütün ümmete karşı yapılmıştır. Bilinen hadis ve tefsir kitaplarında böyle bir habere rastlanmamıştır. Şâyet böyle bir haber mevcutsa Ali'nin, Nuh (a.s)'tan Muhammed (a.s)'e kadar gelip geçmiş bütün Peygamberlere Emir olması gerekir. Bu Peygamberler, daha Ali yaratılmadan önce vefat etmişlerdir. Durum böyle iken, Ali nasıl olur da onlara Emir olabilir?" dedikten sonra İbn Teymiyye, sert bir üslup kullanarak sözlerine şu şekilde devam eder: "Ama ne gariptir ki bu eşek Râfizî, Yahudiler'in akıllılarından daha da eşektir ki, Allah o Yahudiler hakkında şöyle buyurmuştur: "Tevrat'la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerce kitap taşıyan merkebin durumu gibidir. Allah'ın âyetlerini yalanlamış olan kavmin durumu ne kötüdür! Allah, zalimler topluluğunu doğru yola iletmez."[914] Avam tabakanın: "Râfizî, Yahudiler'in eşeğidir" sözleri de mazur görülmelidir.[915] Yahudiler'in akıllı olanları, şer'an ve aklen onlardan daha berbat olduklarını bilirler. Onların bu durumu, çatı üzerlerine çökmüş kimselerin durumu gibidir. Râfizî'nin yukarıdaki iddiaları, Zındık sûfîlerden olan İbn Arabi et-Tâî'nin (638): "Peygamberler, velîlerin sonuncusu ve onların lambası olan zattan ilimlerini alırlar." şeklindeki sözüne benzer. Sonra bu eşek Râfizî yukarıdaki delillerinin bu konuda açık olduklarını iddia ediyor. Bu kuru iddianın, aklı başında bir kimsenin yanında hüccet olarak kabul edilmesi mümkün müdür?"[916]

İbn Kesîr, A'raf 172. âyetin tefsirinde Şîa'nın idia ettiği şekilde bir rivâyetten kesinlikle söz etmez. Mezkûr âyetle ilgili birbirine yakın manada bir çok rivâyeti zikreder. Bu rivâyetlerin genel kapsamı da; "İnsanoğlunun fıtrat üzere yaratıldığı, kaza ve kaderin boyutları, "Elest Bezmi"nde Allah'a verilen ahdin içeriğinden, Adem (a.s)'le yüce Allah arsında geçen diyaloğu" içerir. Bütün bu rivâyetlerin manası; "Allah Teâla, Adem'in zürriyetini onun sülbünden çıkarmış, cennet ve cehennemlikleri ayırmış, kendisinin onların Rabbı olduğuna dair kendilerini şahit tutmuştur. Halef ve selef alimleri bu şahit tutmadan maksadın; Allah'ın onları tevhit üzere yaratmasıdır, görüşünü

---

914 Cuma 5.
915 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 290.
916 İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 291.

benimserler.”[917] Beğavî ise bu âyet hakkında rivâyet mahsülü bir şeyden bahsetmeksizin, Adem’in yaratılış serüvenini detaylıca ele almıştır.[918] Âyetten kastın, insanoğlunun fıtrat üzere yaratıldığı gerçeğidir.[919]

Görüleceği üzere herkesçe malum olan, müslümanlar arasında şuyu’ bulmuş mezkûr âyetin delaleti hakkında Şîa, akla gelmedik, yahut kıyıda köşede kalmış ve herhangi bir bilimsel değeri olmayan rivâyetleri, mezhebi kaygılarından dolayı dayatmaktadır. Âyetin bizlere vermek istediği mesajı şu şekilde algılamak akla en uygunu olsa gerek; âyet “Elest Bezmi”nde Allah’a verilen ahdin içeriği ve Adem (a.s)’le yüce Allah arasında geçen diyaloğu” içerir.

Kanaatimce İbn Teymiyye’nin buraya kadar, Şîa hakkında söylemiş olduğu Yahûdî, Hristiyan, Mecûsî ve Eşek benzetmeleri, ilmî objektifliğe, ilmî metotlara ve ilim adamına yakışmayan nâhoş sözlerdir. İbn Teymiyye gibi bir ilim adamının ağzından bu tür pervasız ifadelerin çıkması, hoş karşılanacak bir durum değildir. Zira, yukarıda ifade ettiğimiz durumların yanında, ayrıca bu gibi sözler sarfetmek, ispatı kolay olmayan isnatlardandır. İspatı kolay olmayan isnatlar ise, iftira ve bühtandan öteye geçmeyebilir. Bu yüzden bir ilim adamına yakışan tavır, gâyet itidal üzere olmak, ilmî vakar ve ağırlığı elden bırakmamak ve daima ihtiyatlı davranmaktır. Böyle bir tavır, hem ilmen hem de dinen sakıncalıdır. Çünkü Kur’an-ı Kerim bizlere: “…Bir kavme olan düşmanlığınız, sizleri adalet üzere olmaktan saptırmasın.”[920] buyurarak i’tidalli olmayı öğütlüyor. Aynı şekilde bu yakışıksız üslup Şîî alimlerce İbn Teymiyye hakkında kullanmışlar.[921]

40. İbnü’l-Mutahhar el-Hillî’nin Kırkıncı Delili

"إِن تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا وَإِن تَظَاهَرَا عَلَيْه فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَائِكَة بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ‘‘

[917] İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, III, 500-506.
[918] el-Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzil*, III, 297-299.
[919] Candan, Abdulcelil, *Müşkilü’l-Kur’an*, s. 148-149.
[920] Mâide 2.
[921] Allâme Emînî, *Gadîr-i Hum*, s. 85-86.

"Eğer ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz, (yerinde olur). Çünkü kalpleriniz sapmıştı. Ve eğer Peygambere karşı birbirinize arka verirseniz bilesiniz ki onun dostu ve yardımcısı Allah, Cebrâil ve müminlerin iyileridir. Bunların ardından melekler de (ona) yardımcıdır."[922]

"Bütün müfessirler; (وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ) "Mü'minlerin salih olanı" diye isimlendirilen zâtın Ali olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Ebu Nuaym, Esma Binti Umeys'in: "Rasûlullah'ın Tahrim 4 âyetini okuyarak, mü'minlerin salih olanının, Ali olduğunu söylediğini işittim." dediğini nakletmiştir. Rasûlullah'ın Ali'yi bu şekilde tahsis etmesi, onun üstünlüğüne delâlet eder. Dolayısıyla imam Ali'dir. Bu manada bir çok âyet vardır ama biz burada zikrettiğimiz şekilde özet olarak hülasa ettik."[923]

Şîî müfessir Tabersî, âyetin tefsirini yaparken Dahhâk'tan rivâyette; "…onun dostu ve yardımcısı Allah, Cebrâil ve müminlerin iyileridir" Allah O'nu korur, korumasını eline alır. Cibrîl de O'nu yardımıyla korur." Katâde ise "Mü'minlerin salih olanlarının; Peygamberler olduğu"; Mücahid ise, "Âyette kastedilenin Ali olduğunu söyler." Bir rivâyette: "Rasûlullah Ali'yi ashâbına iki defa tanıttı. Birincide: "Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır…"[924] şeklinde; ikincisinde: Tahrim 66/4. âyeti nâzil olunca Rasûlullah Ali'nin elinden tutup: Ey insanlar! Bu, mü'minlerin salih olanıdır." Esma Binti Umeys: "Mü'minlerin salih olanlarının, Ali b. Ebi Talip olduğunu" söylemiştir.[925] Tabatabâî; "Âyetteki (صَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ) "mü'minlerin salih olanı"ndan maksat –âyette salih müfret olarak gelmiş- (صُلحاء الْمُؤْمِنِين), "mü'minlerin salih olanları"dır. Âyette kastedilen de Ali b. Ebi Talip'tir, zira Kummî tefsirinde ve ed-Dürrü'l-Mensûr'da böyle olduğu bilgisi verilmiştir. Muhammed b. Abbas bu manada elli iki adet hadis rivâyet eder."[926]

[922] Tahrîm 4.
[923] el-Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 166-167.
[924] Tirmîzî, Menakıb, 20; İbn Mace, Mukaddime, 11; Hakim, III, 109; Ahmed b. Hanbel, I, 84.
[925] et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân*, VI, 116-125.
[926] et-Tabatabâî, *el-Mizan*, XIX, 340.

40.1. İbn Teymiyye'nin İtirazı

40.1.a. Rivâyet Yönünden

"Bütün müfesirler; (صَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ) "Mü'minlerin salih olanı" diye isimlendirilen zâtın Ali olduğu konusunda ittifak etmişlerdir." sözün apaçık bir yalandır. Ne müfessirler, ne de muhaddisler bu konuda icma olduğuna dair bir nakilde bulunmamışlardır. Aksine tefsir kitapları senin iddialarının tersini söylerler. İbn Mes'ud, Mücahit, Dahhâk ve İkrime gibi alimler,: (صَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ)'den kastın Ebu Bekir ve Ömer olduğunu söylemişlerdir. Bu görüşü de İbn Cerir et-Taberî gibi müfessirlerden bir grup dile getirmiştir. Rebi b. Enes; "Bu kişilerin, mü'minlerin seçilmişleri olduğunu," Katâde gibileri de bunların, "Peygamberler olduğunu," Mâverdi'nin hikaye ettiğine göre bunlardan kastın Hz. Ali olduğudur."[927]

"Rasûlullah'ın Ali'yi tahsis etmesi, sabit olmadığı gibi, zikredilen hadis de kesinlikle yalandır. Yalnızca Ebu Nuaym'ın rivâyetiyle yetinmek, hadisin sıhhatine delâlet etmez. (صَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ) sözü genel bir söz olup, mü'minlerden salih olan herkesi kapsar. Sahîhayn'de bulunan aşağıdaki hadis buna delâlet eder. Rasûlullah (a.s) şöyle buyuruyor: "Filan adamın yakınları benim dostlarım değildir. Benim dostum ancak Allah ve mü'minlerin salih olanlarıdır."[928]

40.1.b. Dirâyet Yönünden

"Kendisinin, Rasûlullah'ın mevlası olduğunu haber verdiği gibi Allah, âyette mü'minlerden salih olanları, Rasûlullah'ın dostu yapmıştır. Fakat mü'minlerden salih olanın, Rasûlullah'ın mevlâsı olması, kesinlikle onun üstünde âmir olduğu manasına gelmez. Aksine onu seven manasına gelir. Bilinen bir gerçektir ki, bütün iyi mü'minler kesinlikle Rasûlullah'ın dostudurlar."[929] Bu görüşünü destekleme mahiyetinde İbn Teymiyye sözlerine devamla şöyle der; "Rasûlullah İbn Ömer için şöyle buyurmuştur: "Ben Abdullah'ı salih bir adam olarak görüyorum, keşke geceleyin namaz kılsa."

[927] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 293.
[928] Buhari, Edeb, 43.
[929] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 294.

bundan sonra Abdullah artık uyumadı"[930] bir başka rivâyette de, azatlı bir köle olan Usame b. Zeyd'in ordu komutanı atanması sonucu halk arasında çatlak sesler çıkmış, bunun üzsrine Rasûlullah (a.s): "O, sizin salih olanlarınızdandır. ona hayrı tavsiye edin"[931] buyurmuştur. Hillî'nin; "Bu manada âyetler çoktur" sözüne gelince; aslında bu âyetin manası, terk edilenin, zikredilenin cinsinden olduğudur. Yani âyetten kasıt yalnız Ali değil, salih olan bütün ashâb ve mü'minlerdir. Sizin iddianız ise tamamen yalandır, yalanın kapısı kapanmaz. Çünkü Allah hakkı batıla fırlatır, böylece o da onu helak eder; batıl da yok olur gider. Allah'a isnat etmelerinden dolayı yalancılara yazıklar olsun."[932]

İbn Kesîr ise, Tahrim 4. âyetin tefsirinde Şîa'nın mezkûr rivâyetinin yanında başka rivâyetler de zikreder. İbn Kesîr, âyetteki: "Mü'minlerin salih olanı"ndan maksat Ali'dir," şeklinde iki rivâyetten bahseder ama bu rivâyetlerin bir tanesinin münker ve isnâdının zayıf olduğunu söyler. Bu rivâyetlerden başka; "Mü'minlerin salih olanı"ndan maksat, Saîd b. Cübeyr, İkrime, Mukâtil b. Hayyan, Dahhâk, Osman, Hasan-ı Basri: "Hz. Ebu Bekir ve Ömer'dir." Leys b. Ebi Süleym'in Mücahit'ten yaptığı rivâyette ise bunun Ali b. Ebi Talip olduğu iddia edilmiştir. Beğavî de bu âyet için şu rivâyetleri aktarır; "İbn Mes'ud ve Übey b. Ka'b'dan gelen rivâyetlerde : "Mü'minlerin salih olanı"ndan maksat; Ebu Bekir ve Ömer'dir"; Kelbi ise: "Onlar münafık olmayan samimi kimselerdir." buyurmuştur.[933]

Sonuç olarak İbn Kesîr'in de ifade ettiği şekilde: "Mü'minlerin salih olanı" ifadesinin muhtevasına başta Hz. Ebu Bekir, Ömer ve Ali olmak üzere kıyamete değin islâmî meziyetlere sahip olan herkesin girmesi muhtemeldir.[934]

---

[930] Buhari, Ta'bir, 9; Teheccüd, 2; Müslim, Fedâil, 4; İbn Mâce, Ta'bir, 2/1291.
[931] Müslim, Fedâil, 4.
[932] İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 295.
[933] el-Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, VIII, 168.
[934] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII, 158-166.

SONUÇ

Âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed (a.s), gönderildiği andan itibaren hem dünyevi hem uhrevi otoriteyi kendi şahsında temsil etmekteydi. Fakat onun vefatıyla birlikte bu çift yönlü otorite zorunlu olarak parçalandı ve bu parçalanmışlık, Peygambersiz hayata intibak gibi bir sorunu da beraberinde getirdi. Risâlet görevini îfâ sürecinde Hz. Peygambere refâkat eden ilk müslüman nesil, onsuz bir hayata intibak noktasında ilk anda ciddi gerginlikler yaşadı ve bu gerginliklerin pratikteki ilk tezahürü de Beni Sâide gölgeliğinde vukû' bulan hilâfet tartışmasında kendisini gösterdi. Bu tartışma her ne kadar o an için bir uzlaşma ile sonuçlandı gibi gözükse de, sonraki yüzyıllarda ortaya çıkan fırkalar arasındaki ardı arkası kesilmeyen ihtilaf ve çatışmalarda, sürekli olarak istismar konusu yapıldı. Hilâfet gibi dünyevi nitelikli bir meselenin tartışılmasından başlayan bu manipülasyon olgusu, zaman içerisinde çeşitli siyasî olaylara bağlı olarak ortaya çıkan itikâdî nitelikli problemlere de sirâyet etti. Bu talihsiz sirâyet sürecinde, tartışma konusu olan problemlere farklı açılardan yaklaşan her zümre, kendi duruşunu teyid ve tasdik ettirmek maksadıyla evvelemirde Kur'an'ın tartışılmaz otoritesine başvurma ve bu bağlamda hadisler uydurma ihtiyacı hissetti ve böylece mezhep ve siyaset eksenli manipülasyon, Kur'an'a yönelik anlama ve yorumlama faaliyetlerinin ayrılmaz bir parçası haline geldi.

Hz. Peygamberin vefatından sonra, imâmetin Hz. Ali ve onun soyundan gelenlere ait olduğunun nassla sabit olduğunu iddia eden Şîa, bu konudaki fikriyâtını delillendirmek amacıyla bir çok âyet ve hadise müracaat ediyordu. Şîa bütün bunları yaparken, bir taraftan da ashâbı, Kur'an'ın da ifadesiyle "İslam olmada öne geçenler"i (Tevbe 9/100) alay ve tahkir ediyordu. Bu konuda da öyle ileri gidiyorlardı ki; bu işi Ali evladına muhalif gördükleri şahısları bazen "Falan" diye, bazen de alaycı ve küçük düşürücü ifadelerle yapıyordu.

Şîa, Kur'an'ı tahrif etmeyi tezimizde de zikrettiğimiz üzere yalnızca 40 âyetle sınırlı tutmamış, bunların dışında daha yüzlerce âyeti tahrif etmiş, hadisler uydurmuştur. Şîîler, Kur'an'da ismi tasrih edilmeksizin zikredilen şahıslardan övgüye konu olanları imâmete ve onlara tabi olanlara hamletmeyi, yerilen zümreleri ise, onların düşmanları olarak yorumlamayı tefsirde temel ilke haline getirmişlerdir.

Mezhebî oluşumların hepsinde ortak olan tutum, evvelemirde Kur'an'a başvurmak ve onu bir tashîh mercii gibi kullanmak sûretiyle savundukları görüşlere meşruiyet kazandırma gayreti olduğunu söylemek mümkündür. Zira Şîa'nın varlık nedeni, imâmet merkezli siyasal muhalefete dayandığı içindir ki, ilâhî hak nazariyesi (Kralların ilâhî hakkı veya Zıllullah fi'l-Arz "Allah'ın yer yüzündeki gölgesi") ekseninde geliştirdikleri bu siyaset teorilerine Kur'ânî bazda bir dayanak bulmak durumunda kalmışlar bu çerçevede özellikle müphem âyetleri zâhir-bâtın mana ayrımı üzerine inşa ettikleri irfânî ve bâtini yorum yöntemiyle mezhebî kabullerine uygun şekilde te'vil ve tefsir etme hususunda azami çaba sarfetmişlerdir. Bu çabalar neticesinde de yedi veya yetmiş batnı olduğunu kabul ettikleri Kur'an'dan subjektif iddialarına uygun anlamlar üretme yolunu açan imâmiyyenin bu konuda en fazla istifade ettiği Kur'ânî veriler ise ism-i işaret, ism-i mevsûl ve zamirler gibi müphem lafızlar olmuştur. Siyasî nitelikli subjektif kabullerini Kur'an'a onaylatmak için, anılan kelimeleri, aklın sınırlarını zorlayan bir takım anlamlar yükleme ve hadisler uydurma yolunu seçmişlerdir. Şîa'nın bu tarafgirliğinin temelini, bu insanların hayata ve olaylara, kendi evlerinin pencerelerinden baktıkları gerçeği açıklayabilir.

Rasûlullah zamanında Hz. Ali'nin imam veya vâsî olarak nasla tayin edildiğine dair muteber bir haber yoktur. Aynı gerçek Peygamber Efendimizin vefatından sonra ilk dört halife için de söz konusudur. Şöyle ki, Hz. Ali hayatı boyunca hilâfetin nasla kendisinin hakkı olduğuna dair bir ifadede bulunmamıştır. Aynı şekilde vefat ederken de hilâfetin kendi soyuna ait olması konusunda bir beyanda da bulunmamıştır. Bütün bunlar tarihi gerçeklerdir. İmâmet konusu Şîa'nın iddia ettiği derecede önemli, imamlar masum ve müslümanlara bırakılamayacak kadar İslam'da mühim bir yere sahip olsaydı, Kur'an'ın buna bir açıklık getirmesi gerekmez miydi veya Hz. Peygamber (a.s) sonradan olabilecek ihtilafları giderebilecek şekilde ele almaz ve bağlayıcı hükümler ortaya koymaz mıydı?

Bir nassın olup da bunu sahâbîlerin bilmemesi veya bildiği halde dikkate almaması veya Hz. Ali'nin kendisi hakkında nass bulunduğunu bildiği halde bunu açıklamaması, en başta Hz. Ali'ye sonra da bütün sahâbîlere açıkça iftira olup, böyle bir mantık İslamî esaslara aykırıdır. Çünkü Hz. Peygamberin, sahâbîler kabul etmez diye tebliğe mükellef olduğu bir konuyu açıklamaması onun tebliğ görevini tam yapmadığı inancına götürür. Ayrıca sahâbîlerin böyle bir nassı gizlediği iddiası da sahâbe

tarafından bize nakledilen dinin iki önemli esası olan Kur'an ve Sünnet'in eksik olduğu fikrini doğurur. Bütün bu iddiaların İslam'ın esasları açısından ifade ettiği hüküm bir tarafa bu takdirde ilâhî bir din özelliğini taşıması bile söz konusu olamaz.

Biz bu çalışmamızda Şîa'nın imâmet konusunda görüşlerini temellendirdikleri 40 âyet ve bu âyetlere getirilen yorum ve değerlendirmeleri hem Şîa tarafından hem de ehl-i sünnet tarafından ele aldık. Her iki ekolün görüşlerini objektif bir bakışla ele almaya ve bir sonuca varmaya çalıştık. Katılmadığımız düşünceleri tenkit etmekten ve kendi görüşümüzü serdetmekten de geri durmadık. Sonuçta edindiğimiz kanaate göre; Hillî, pek çok hadisi Buhari ve Müslim'e diğer pek çok hadisi de Ahmed b. Hanbel'in Müsned'ine dayandırmıştır. İbn Teymiyye ise, bunların Buhari, Müslim ve Müsned'de izine rastlayamadığını, bazı hadisler hakkında da; hiç bir hadis kitabında ve İslamî eserlerin hiç bir yerinde bulamadığını söylemektedir.

Şîa'nın imâmet konusunda delil kabul ettiği ayetlerin nüzûl sebepleri tedkik edildiği zaman anlaşılıyor ki, Hillî'nin imâmete delil olarak ileri sürdüğü ayetlerin nüzûl sebeplerinin birden fazla olduğu, yalnızca Hz. Ali hakkında nâzil olmadığı, Onun dışındaki şahıslar ve olaylar hakkında da rivayetlerin mevcudiyetine rastlıyoruz. Bu gerçekler ayan beyan ortada olduğu halde Hillî, mezhep taassubundan olsa gerek, bu rivayetlerden yalnızca mezhebine uygun olanları ve fikirlerini temellendirebileceklerini terrcih etmiştir.

Öyle enteresandır ki Hillî, hadislerin bir çoğunu, genellikle İbn Abbas'a dayandırmaktadır. İbn Teymiyye ise İbn Abbas gibi küçük yaşta bir kişiden hadis almanın sakıncalarını uzun uzadıya anlatmaktadır. Sahâbe mürselinin makbûliyeti konusunda ittifak olmakla birlikte Şîa'nın, diğer kaynaklarında da rastlandığı üzere rivayetlerini özellikle İbn Abbas'a dayandırması meselesi ve İbn Abbas'a isnadın aslının tedkik edilmesi gerekir.

Enteresan olan başka bir durum da, Hillî'nin bir ayet hakkında ele aldığı bir rivayete, diğer Şîî müfessirlerin bazen hiç yer vermemeleri, şayet yer vermişlerse, Hz. Ali'nin imam ya da üstün olması gerektiği konusunda bir ayrıntıdan bahsetmemeleri durumudur.

Yine Hillî'nin, eserlerinden çokça- neredeyse delillerinin tamamında diyebileceğimiz- nakilde bulunduğu, bizim de dipnotlarda imkan buldukça tanıtmaya

çalıştığımız birtakım müelliflerin, cerh-ta'dil alimleri tarafından tenkide uğradığı da dikkat çeken ayrı bir konudur.

Hillî'nin mezhep taassubuyla yaklaştığı imâmet konusuna, İbn Teymiyye çok da serin kanlı yaklaşmamış, yeri geldiğinde- tez içerisinde bizim de irdelediğimiz veçhile- sert bir üslupla ilim adamına uygun düşmeyecek tarzda ağır ifadeler kullanmıştır. Düşüncemiz o ki, İbn Teymiyye'nin bu şekilde bir üslup kullanması, onun dini hassasiyetinden ileri gelmektedir. Onun bu yapısını sîretinden de anlayabiliriz.

Bu kadar tartışma ve çekişme neticesinde varılan sonuca göre; Şîa itikâdî bir konu olarak gördüğü imâmet meselesini gereğinden fazla abartmış, kaş yapayım derken neredeyse göz çıkarmıştır. Mezhep taassubu neticesinde yapılmış olan bunca nakiller ve birtakım aklî çıkarımlar, insanın akıl melekesini biraz zorlar niteliktedir. Kur'an âyetlerinin bu şekilde yani Şîa'nın anladığı şekliyle te'vîl ve tefsir edilmesi, yerine göre mezhebî kaygılar neticesinde hadisler uydurulması, taassubun ne derece yıkıcı bir şey olduğunu da gözler önüne sermektedir. Tefsirde mezhebin etkisinin olmaması inandırıcı değildir ancak önemli olan, müfessirin tefsirde kendi mezhebinin etkisinde kalıp kalmaması değil, âyetleri tefsir ederken en doğru biçimde ve delilleri ile Kur'an ve Sünnet'e aykırı olmayacak şekilde hareket etmesidir.

Dikkatimizi çeken bir başka husus da; Şîî geleneğe mensup Hillî'nin konuyla ilgili ayetlere yaklaşımı, gerek siyak, gerek dil, gerek Kur'an'ın bütünlüğü, gerek mezkûr ayetler için öne sürülen rivayetlerin sağlamlığı ve delâleti ve gerekse aklî gerekçeler bakımından geçersizdir. Hillî'nin İmâmete delâlet ve işaret eden ayetlerin yorumu konusunda ön yargılı olduğu, objektif bir durum sergileyemediği, peşin hükümlerinin doğruluğunu ispatlamak için Kur'an ayetlerinin her bir parçasını diğerlerinden bağımsız olarak kabul eden yaklaşımı benimsediği görülmektedir.

Söz konusu ayetlere bağlam itibariyle yani bulundukları yer, öncesi ve sonrası, bağlantılı oldukları diğer ayetler grubu, sûre çerçevesi ve Kur'an bütünlüğü açısından bakıldığında, Hillî'nin ilâhî hitabın ruhuna aykırı davrandığı ve bütünlüğü bozduğu görülmektedir. Hülasa onun ideolojik tutumları, Kur'an'ın bütünlüğü çerçevesi bakımından tutarlı ve kabul edilebilir bir yaklaşım olarak gözükmemektedir.

Hillî'nin ayetlerin nüzûl sebebi olarak takdim ettiği rivayetlerin bir çoğunun, Sünnî kaynaklarda olmadığı, şayet varsa bile bu rivayetlerin zayıf ya da uydurma

olduğu gerçeğinden yola çıkarak, bu doğrultuda, Şîa ve ehl-i sünnetin hadisleri kabul-red kriterleri açısından mevzu bahis olan rivayetlerin bir tahricinin yapılıp, tekrar gözden geçirilmesi ve incelenmesi tarafımızca önem arzeden bir tekliftir.

Şîî hareketinin tarih boyunca gelişmesinde İranlılar'ın büyük rolleri olmuştur. Özellikle XVI. yy. ve takibeden yıllarda Şîa İran'ın resmi mezhebi haline gelmiş, İran, yayılma siyasetinde Şîîliği bir araç ve silah olarak kullanmış, Şîîlik ve İranlılık iç içe girmiştir. Ecdadımız Osmanlı, tarihin hiçbir döneminde İran ile sıcak ilişkiler kuramamış, tarih kitaplarının işaret ettiği üzere, Osmanlı her ne zaman Batı'ya bir sefere çıksa İran'ın kendisini arkadan vurmasına şahit olmuştur. Elbetteki bütün bunlar, tarihçilerin irdeleyeceği konulardır. Küreselleşen dünyada, sınıfların yavaş yavaş ayrıştığı bir dönemde, tarihi tekrar irdelemek tabiî ki çözüm değildir. Artık İslam'la şereflenmiş milletler, bütün bu çekişmeleri ve teferruatları bir kenara bırakarak, kendilerince ortak kabul edilen değerler üzerinden, bir arayışın içine girmeleri gerekmektedir. Temennimiz, birkaç ayrılık nedeni olarak kabul edilen akîdedeki belli bazı farkların, muazzam bir bütün olan İslam ve Kur'an inancıyla ortadan kaldırılmasıdır. Bunun dışındaki görüş ayrılıklarını ikinci plana atmak veya gidermeye çalışmak, kitabımızın emri olarak bütün müslümanlara bir görevdir.

Bu çalışmamız, hiçbir surette konumuzun tamamen açıklığa kavuştuğu inancını ve artık konuyla ilgili olarak diğer kaynaklara müracaat etme ihtiyacını ortadan kaldırmayacaktır. Ancak şairin dediği gibi:

Denizin suyunu çekmek mümkün değilse,

Susuzluk miktarınca içmek gerekir.

Bu çalışma da, bir nebze olsun bu alanda susuzluğumuzu gidermeye yetecek ve Hakk'a giden yolda önümüze ışık tutacaktır.

Tevfîk ve hidâyet, âlemlerin Rabbi, Allah'tandır.

BİBLİYOGRAFYA

Abdullah Efendi, Riyâzu'l-Ulema ve Hiyâzu'l-Fudalâ, Kum, 1401.

Açıkel, Yusuf, "*Hadislerde Ehl-i Beyt*" (Doktora Tezi), SDÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 1999.

Adil Yavuz, "Ehl-i sünnet'e Göre Ehl-i Beyt'in Konumu- Sekaleyn Hadisi Üzerine Bir Değerlendirme-", *Marife Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: III, Kış, 2005.

Ahmed Emin, *Fecru'l-İslâm*, Terc. Osman Keskioğlu, Ankara, 1976.

Ahmet İshak Demir, "İmâmiyye Şîasında Dînî Otorite", *Din Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı, 3, III, 2003.

Ahmet Yıldırım, "Tasavvuf Ehlinin Hadis Rivâyeti ve Rivâyet Usûlleri Açısından Tasavvuf Hadis Münasebeti" *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, cilt: 10, sayı: 1-2-3-4, Ankara, 1997.

Ali Haydar Efendi (ö. 1354/1935), *Teshîlü'l-Ferâiz*, sadeleştiren: Orhan Çeker, Konya, 1984.

Ali Özek, "İmâmiyye-İsnâ Aşeriyye Şîası ve Tefsir Anlayışı" *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şîîlik Sempozyumu*, İstanbul, 1993.

Allâme Emînî (ö. 1390/1986), *Gadîr-i Hum*, Çev: Seyid Ali Hüseynî, Bahri Akyol, Birinci Bas., Bas. Ysiz., 1998.

Allâme Murtaza Askerî, *Ehl-i Beyt ve Ehl-i sünnet Ekolleri*, trc:, Cafer Bendiderya, İsmail Bendiderya, İstanbul, 2005.

Âlu Kâşifi'l-Gıta, Muhammed el-Hüseyin (ö. 1372/1954), *Aslu'ş-Şîa ve Usûlühâ*, 4. Baskı, Beyrut, 1954.

Âmidi, Ebu'l-Hasan Seyfuddin Ali b. Muhammed b. Salim (ö. 631/1233), *el-İmâme min Ebkâri'l-Efkar fî Usûli'd-Din*, thk: Muhammed Zebidi, Beyrut, 1992.

Arpa, Enver, *İbn Teymiyye'nin Kur'an Anlayışı*, Ankara, 2002.

Atay, Hüseyin, *Ehl-i sünnet ve Şîa*, Ankara, 1983.

Ateş, Süleyman, *İmamiyye Şîasının Tefsir Anlayışı*, İstanbul, 1998.

Aycan, İrfan; Söylemez, M. Mahfuz, *İdeolojik Tarih Okumaları*, 1. Baskı, Ankara, 1998.

Aydemir, Abdullah, *Tefsirde İsrâiliyyat*, DİB. Yay. Ankara, Tsiz..

Azîmâbâdî, Muhammed Şemsü'l-Hak (ö. 1329/1911), *Avnü'l-Ma'bûd Şerhu Sünen-i Ebî Davud*, Beyrut, 1415, İkinci Baskı.

Bağdâdî, Ebû Mansur Abdulkâhir b. Muhammed (ö. 429/1307), *el-Fark Beyne'l-Fırak*, Kahire, 1948, Terc. E. Rûhî Fığlalı, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, İstanbul, 1979.

Bahrânî, Yusuf b. Ahmed b. İbrahim ed- Dirazi, (ö. 1186/1772) *Lü'lüü'l-Bahreyn*, neşr. Muhammed Sadık Bahru'l-Ulum, Beyrut, 1406.

Beğavî, Ebu Muhammed el-Hüseyin b. Mes'ud (ö. 516/1122), *Meâlimü't-Tenzil* (Tefsîru'l-Beğavî), Riyad, 1409.

Bezzâr, Ömer b. Ali, *el-A'lâmu'l- Aliyye*, Beyrut, 1976.

Bilmen, Ömer Nasûhî, Büyük Tefsir Tarihi Tabakâtü'l-Müfessirin, İstanbul, 1973.

Bulut, Mehmet, *Ehl-i sünnet ve Şîa'da İsmet İnancı*, İstanbul, 1991.

Bursevî, İsmail Hakkı (ö. 1137/1725), *Tefsîru Rûhi'l-Beyan*, İhtisar Eden: Muhammed Ali Sâbûnî, İstanbul, 1995.

Candan, Abdülcelil, *Müşkilü'l-Kur'an*, Konya, 2001.

Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, 9. Baskı, Ankara, 1993.

_________, *Tefsir Tarihi*, Ankara, 1988.

Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammad (ö. 400/1009), *es-Sıhah Tâcü'l-Lüga ve Sıhâhu'l--Arabiyye*, thk. Ahmed Abdulgaffâr Attar, Mısır, 1377.

Cürcânî, Ebu'l-Hasan Seyyid Şerif Ali b. Muhammed b. Ali (ö. 816/1413), *et-Ta'rîfât,* Beyrut, 1413.

_________, *Şerhu'l-Mevâkıf*, tsh., Muhammed Bedreddin Ebu Firas en-Na'sani, Kum, 1991.

Corbin, Henry, "Şîîlikte Velâyet Kavramı", çev.: Sabri Hizmetli, *AÜİFD.*, Sayı, 26, Ankara, 1983.

Dalkıran, Sayın, *Aklın Büyük Yanılgısı Tanrılaştırma*, İstanbul, 2005.

_________, *Osmanlı Devleti'nde Ehl-i sünnet'in Şi'i Akidesine Tenkidleri*, İstanbul, 2000.

Dâmegânî, Hüseyin b. Muhammed (ö. 478/1085), *Kâmûsu'l-Kur'an*, Beyrut, 1085.

Debûsî, Ebû Zeyd Abdullah b. Ömer b. İsa, (ö. 430/1093), *Mukayeseli İslam Hukuk Düşüncesinin Temellendirilmesi*, çev.: Ferhat Koca, 1. Baskı, Ankara, 2002.

Dehlevi, Şah Veliyullah Ahmed (ö. 1232/1762), *Huccetullâhi'l-Bâliğa*, trc. Mehmet Erdoğan, İstanbul, 1994.

Demircan, Adnan, *Gadîr-i Hum Olayı*, İstanbul, 1996.

Doğan, Yahya, *Râfıza Kavramı ve Râfızîlik*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2000.

Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. İsmail, *İ'râbu'l-Kur'an*, Beyrut, 2006.

Ebû Hayyan, Muhammed b. Yusuf eş-Şehid el-Endelûsî (ö. 745/1344), *el-Bahru'l-Muhît*, 1. Baskı, Beyrut, 1993.

Ebû Meryem Mecdi b. Fethi's-Seyyid, *el-Aşaratü'l-Mübeşşeratü bi'l-Cenneti*, 1. Baskı, Riyad, 1992.

Ebû Muhammed et-Tayyib el-İbrahim, *İ'râbu'l-Kur'ani'l-Kerim*, 3. Baskı, Beyrut, 2006.

Ebu's-Suud, Muhammed b. Muhammed (ö. 982/1574), *Tefsîru Ebi's-Suûd* (*İrşâdu'l-Aklı's-Selîm İlâ Mezâyi'l-Kur'ani'l-Kerim),* 2. Baskı, Beyrut, 1990.

en-Nâhlavî, Abdurrahman, *İbn Teymiyye*, Suriye, 1986.

Eş'ari, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail (ö. 330/941), *Makâlâtu'l-İslâmiyyîn ve'h-Tilâfu'l-Musallîn*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamid, Beyrut, 1995; (nşr. Helmut Ritter), Weisbaden, 1963.

Ali Şabbî, , *eş-Şîa fî İran*, Tunus, 1980.

Evkuran, Mehmet, *Sünnî Paradigmayı Anlamak*, Ankara, 2005.

Fahruddin er-Râzî (ö. 606/1210), *et-Tefsiru'l-Kebir (Mefâtîhu'l-Gayb)*, 2. Baskı, Beyrut, 1997.

Fârâbî, Ebû İbrahim İshak b. İbrahim (ö. 350/961), *Dîvânu'l-Edeb*, thk. Ahmed Muhtar Ömer, İbrahim Enis, Kahire, 1967.

Fazlu'r-Rahman, *İslâm*, çev.: Mehmet Dağ- Mehmet Aydın, İstanbul, 1993.

Fığlalı, Ethem Rûhî, "Şîa (Şîîlik)", *Mezhepler ve Tarikatlar Ansiklopedisi*, İstanbul, 1987.

___________, *İmamiyye Şîası*, Ankara, 1984.

___________, *Çağımızda İtikâdî İslâm Mezhepleri*, Ankara 1996

Fîruzâbâdî, Seyyid Murtaza el-Hüseynî (ö. 817/1415), *Fezâilü'l-Hamse Mine's-Sıhahı's-Sitte*, Beyrut, 1982.

FR. BUHL, *İslam Ansiklopedisi*, MEB. İstanbul, 1964.

Gölpınarlı, Abdülbâkî, *Tarih Boyunca İslâm Mezhepleri ve Şîîlik*, İstanbul, 1979, 1982.

Gümüş, Sadreddin, *Kur'an Tefsirinin Kaynakları*, Ankara, 1990.

Gümüşoğlu, Hasan, *İslâm'da İmâmet ve Hilâfet*, İstanbul, 1999.

Gündüz, Şinasi, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 1. Baskı, Ankara, 1998.

Halil İbrahim Bulut, "İlk Dönem İmâmî Kaynaklarda Gaybet Anlayışı", *Cumhuriyet Ünv. İlahiyat Fak. Der*. Sayı: VII/II, Sivas, 2004.

Hamevi, Şihabüddin Ebi Abdillah Yakut b. Abdillah (ö. 626/1228), *Mu'cemü'l-Büldan*, thk.: Ferid Abdülaziz el-Cündi, Beyrut, 1410.

Hansarî, Muhammed Bâkır b. Zeynelabidin b. Cafer el-Musevi (ö. 1313/1895), *Ravzâtu'l-Cennât fî Ahvâli'l-Ulema ve's-Sâdât*, thk: Esedullah İsmailiyyan, Kum, 1895.

Harezmî, Ebû Abdillâh b. Muhammed b. Ahmed b. Yusuf (ö. 387/997), *Mefâtihu'l-Ulûm*, Mısır, 1958.

Hasan Onat, "Şîîlik ve Günümüz Şîîliğinde Bazı Yeni Yaklaşımlar Üzerine", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, c. 3, sayı III, Temmuz 1989.

___________, "Şîî İmâmet Nazariyesi" *Ankara Ünv. İlahiyat Fak. Der.*, Ankara, 1992, c. XXXII.

Hatiboğlu, Mehmed Said, *Hilâfetin Kureyşiliği İslâm'da İlk Siyasî Kavmiyetçilik*, 1. Baskı. Ankara, 2005.

Hüdür, Fereç, *Kur'an Dışı Oluşumların Eleştirisi ve Kur'an'a Arzı*, 1. Baskı, İstanbul, Tsiz.

Hillî, İbnü'l-Mutahhar Cemâluddin Hasan b. Yusuf b. Ali (ö. 726/1326), *el-Elfeyn fî İmâmeti Emîri'l-Mü'minin Ali b. Ebi Talib*, 3. Baskı, Beyrut, 1982/1402.

____________, *Keşfü'l-Murâd fî Şerhi Tecrîdi'l-İtikâd*, Beyrut, 1988.

____________, *Minhâcü'l-Kerâme fî Ma'rifeti'l-İmâme*, Kahire, 1962.

____________, *Nehcü'l-Hakk ve Keşfü's-Sıdk*, (nşr. Aynullah el-Hüseyinî el-Urmevî) Kum, 1407.

İbn Abdi'l-Hâdî, Ebu Abdillah Muhammed (ö. 774/1343), *Tabakâtü Ulemâi'l-Hadis*, thk., Ekrem Bûşî, Beyrut, 1989, IV.

İbn Abdi'l-Hâdî, Muhammed b. Ahmed, *el-Ukûdü'd-Dürriyye min Menâkibi Şeyhi'l-İslâm Ahmed b. Teymiyye*, Mısır, 1956.

İbn Âbidîn, Muhammed Emin (ö. 1252/1836), *Haşiyetü Reddi'l-Muhtar ala'd-Dürri'l-Muhtar Şerhi Tenvîri'l-Ebsar*, Mısır, 1984.

İbn Hacer el-Askalânî, Şihâbuddîn Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali (ö. 852/1448), *ed-Dürerü'l-Kâmine*, Neşr. Muhammed Abdülhamid Hân, Haydarabâd, 1972.

____________, Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhari, Beyrut, Tsiz..

İbn Haldun (ö. 808/1406), *Mukaddime*, çev.: Z. Kadri Ugan, İstanbul, 1954.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali (ö. 456/1064), *Kitabu'l-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâi ve'n-Nihal*, Mısır, 1317.

İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdülmelik b. Eyyûb el-Himyeri (ö. 218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Beyrut, 1991.

İbn Kayyım el-Cevziyye, Ebu Abdillah Şemseddin Muhammed (ö. 751/1350), *Esmâu Müellefâti Şeyhülislam İbn Teymiyye*, thk., Selahuddin Müneccid, Beyrut, 1983.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Abdurrahman b. Ali (ö. 597/1201), *el-İlelü'l-Mütenâhiye fi'l-Ehâdîsi'l-Vâhiyye*, thk.: Halil el-Meyyis, Beyrut, 1403, Birinci Baskı.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer (ö. 774/1372), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk., Sami b. Muhammed es-Selâme, Riyad, 1997.

__________, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Kahire, 1934, 1965.

İbnü'l-Arabi, Ebu Bekir (ö. 543/1148), *el-Avâsım mine'l-Kavâsım*, Kahire, 1396.

İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükrim (ö. 711/1311), *Lisânu'l-Arab*, 1. Baskı, Beyrut, 1986.

İbn Receb, Abdurrahman b. Ahmed (ö. 795/1393), *ez-Zeylu alâ Tabakât el-Hanâbile*, Kahire, 1953.

İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdilhalim (ö. 728/1328), *Minhâcü's-Sünneti'n-Nebeviyye fi Nakdi Kelâmi'ş-Şîati'l-Kaderiyye*, Kahire, 1989/1409.

__________, *Siyaset: es-Siyasetü'ş-Şer'iyye*, çev.: Vecdi Akyüz, İstanbul, 1985.

__________, *Tefsir Üzerine*, çev: Pınar Yay., İstanbul, 2002.

İhsan İlâhî Zahîr, *eş-Şîa ve's-Sünne*, (trc.: Sabri Hizmetli- Hasan onat, "*Şîa'nın Kur'an, İmâmet ve Takiyye Anlayışı*"), Ankara, 1984.

İlhan, Avni, "*Şîa'da Usûlü'd-Din*" , *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şîîlik Sempozyumu*, İstanbul, 1993.

İnâyet, Hamid, *Çağdaş İslâmî Siyasî Düşünce*, 2. Baskı, İstanbul, 1988.

İrfan Abdülhamid, *İslâm'da İtikâdî Mezhepler ve Akâid Esasları*, trc. M. Saim Yeprem, İstanbul, 1981.

____________, *Dirâsât fi'l-Fırak ve'l-Akâid el-İslâmiyye*, Bağdat, 1967.

İstahrî, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Ca'fer b. Yakub (ö. 340/951), *Mezâhibu Ehli'l-İlm ve Ashâbu'l-Eser*, Kahire, 1952.

Hüseyin Kahraman, "Şîa'da Bir Hidâyet Rehberi Olarak Ehl-i Beyt ve "Nûh'un Gemisi" Benzetmesi", *Marife Dergisi*, yıl 4, sayı III, Kış, 2004.

Karaman, Hayrettin, Özek Ali, Dönmez İbrahim Kâfî, Çağrıcı Mustafa, Gümüş Sadrettin, Turgut Ali, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 6. Baskı, Ankara, 2001.

Karataş, Şaban, *Şîa'da ve Sünnî Kaynaklarda Kur'an Tarihi*, İstanbul, 1996.

Kâsimî, Şeyh Cemaluddin, *Mehâsinu't-Te'vil*, Mısır, Tsiz..

Keskin, Halife, *Kendi Kaynakları Işığında Şîa İnanç Esasları*, Beyan yay. 2000.

Kettânî, es-Seyyidü'ş-Şerif Muhammed b. Cafer (ö. 1345/1930), *Hadis Literatürü*, çev.: Yusuf Özbek, İstanbul, 1994.

Koca, Ferhat, "İbn Teymiyye, Takıyyüddin", *DİA*, XX, İstanbul, 1999.

Kuleynî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Yakub b. İshak (ö. 329/940), *el-Usûl Mine'l-Kâfî*, (*Kitâbu'l-Hücce*), şrh., Cevad Mustafâvî Horasânî, Tahran, 1924; (Beyrut, 1998).

Kummî, İbn Bâbeveyh, Ebu Cafer Muhammed b. Ali (ö. 381/991), *Risâletü'l-İtikâdâti'l-İmâmiyye*, (*Şîa İmâmiyyenin İnanç Esasları*), çev.: Ethem Rûhî Fığlalı, Ankara, 1978.

Kummî, Sa'd b. Abdullah (ö. 301/913), *el-Makâlât ve'l-Fırak* (nşr. Cevad Meşkur), Tahran, 1963.

Kutluay, Yaşar, *Tarihte ve Günümüzde İslâm Mezhepleri*, 1. Baskı, İstanbul, 2003.

Laoust, Henri, çev.: M. Saffet Sarıkaya, "el-Hillî Doktrininde Sünnîliğin Eleştirisi" *Ankara Ünv. İlh. Fak. Dergisi*, sayı: 13, Ankara, 1997.

Malatî, Ebu'l-Hüseyin Muhammed b. Ahmed (ö. 377/987), *et-Tenbih ve'r-Red alâ Ehli'l-Ehvâi ve'l-Bida'*, thk. Zâhid el-Kevserî, 1.Baskı, Beyrut, 1968.

Mâverdi, Ebu'l-Hasen Habib (ö. 450/1058), *el-Ahkâmu's-Sultâniyye*, (İslâm'da Hilâfet ve Devlet Hukuku), thk. Isam Faris Herestani, ve Muhammed İbrahim Zağlî, Beyrut, 1996. çev.: Ali Şafak, İstanbul, 1976.

Muhammed Ammâra, *el-Hilâfe fî'l- Ahzâbi'l-İslâmîyye*, 1. Baskı, Beyrut, 1977.

Muhammed Cevad Muğniyye, *et-Tefsîru'l-Kâşif*, 3. Baskı, Beyrut, 1981.

Muhammed Ebu Zehra (ö. 1402/1974), *Şeyhu'l-İslâm Ahmed İbn-i Teymiyye*, çev.: Osman Keskioğlu, İstanbul, 1987.

____________, *İmam İbn Teymiyye- Hayatı Fikirleri Eserleri-* (trc. Komisyon, İstanbul, 1988).

M. İzzet Derveze (ö. 1388/1984), *et-Tefsîru'l-Hadîs* (Nüzûl Sırasına Göre Kur'an Tefsiri), çev.: Ahmet Çelen, Mehmet Çelen, 3. Baskı, İstanbul, 1998.

Muhammed Fuâd Abdü'l-Bâkî, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzı'l-Kur'ani'l-Kerim*, Kahire, 2001.

Muhammed Mâlullah, *eş-Şîa ve Tahrîfü'l-Kur'an*, Mektebetü İbn Teymiyye, Bas. Ysiz. 1409.

Muhammed Mescid-i Câmiî, *Ehl-i sünnet ve Şîa'da Siyasî Düşüncenin Temelleri*, çev.: Malik Eşter, 2. Baskı, İstanbul, 2003.

Muhammed Muhyiddin Abdulhamid (ö. 1299/1900), *el-Ahvâlu'ş-Şahsiyye fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye*, Beyrut, 2003/1424.

Muhammed Rıza el-Muzaffer, *Akâidü'l-İmâmiyye*, (*Şîa İnançları*), çev.: Abdülbâkî Gölpınarlı, İstanbul, 1978.

Muhsin el-Emin (ö. 1867/1952), *A'yânu'ş-Şîa*, Beyrut, 1403/1983.

Mübârek Fûrî, Muhammed Abdurrahman b. Abdirrahim (ö. 1353/1935), *Tuhfetü'l-Ahvezi bi Şerhi Câmii't-Tirmizi*, Beyrut, Tsiz..

Nedevî, Ebü'l-Hasan Ali (ö. 1314/1999), *İslâm Önderleri Tarihi*, çev: Yusuf Karaca, 1. Baskı, İstanbul, 1992.

Nesefi, Ebu'l-Berakât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud (ö. 710/1310), *Tefsiru'n-Nesefi el-Müsemmâ bi Medâriki't-Tenzîl ve Hakâiki't-Te'vîl*, Beyrut, Tsiz..

Neşvânu'l-Himyerî (ö. 573/1175), Ebû Said, *Hûru'l-Iyn*, nşr. Kemal Mustafa, Kahire, 1948.

Nevbahtî, Ebû Muhammed Hasan b. Musa (ö. 300/912), *Kitabu Fıraki'ş-Şîa*, İstanbul, 1931.

Oral, Rıfat, *Takrîbü'l-Ferâiz fî Davi'l-Kur'âni ve's-Sünneti*, 1. Baskı, Konya, 2004.

Ömer Fevzi Faruk, “Ehl-i Beyt Kavramı Üzerine”, *SÜİFD*, çev: M.Bahâüddin Varol, 1994, Sayı: 9.

Öz, Mutafa, “Hillî, İbnü’l- Mutahhar”, *DİA*, XVIII, İstanbul, 1998.

Özler, Mevlüt, *İslam Düşüncesinde 73 Fırka Kavramı*, İstanbul, 1996.

Öztürk, Mustafa, Kur’an ve Aşırı Yorum- Tefsirde Bâtinilik ve Bâtini Te’vil Geleneği, 1. Baskı, Ankara, 2003.

Paçacı, İbrahim, “Müdd”, *Dînî Kavramlar Sözlüğü*, Ankara, 2006.

Pekcan, Ali, *İslâm Hukukunda Gâye Problemi Zarûriyyât- Hâciyyât- Tahsîniyyât*, İstanbul, 2003.

Polat, Salahattin, *Hadis Araştırmaları*, 2. Baskı, İstanbul, 2003.

Râzî, Ebû Hâtim Ahmed b. Hemdan (ö. 324/936), *Kitâbu’z-Zîne fî Kelimâti’l-İslâmiyye el-Arabiyye*, thk. Abdullah Selam es-Semerrâî, Bağdat, 1988.

Sa’lebî, Ebu İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim(ö. 427/1056), *Keşfü’l-Beyan fî Tefsiri’l-Kur’an*, thk. Seyyid Küsrevi Hasan, Beyrut, 2004.

Sâbir Tuayme, *eş-Şîatu Mu’tegaden ve Mezheben*, Beyrut, 1988.

Safedî, el-Halil b. Aybek (ö. 1296/1363), *el-Vâfî bi’l-Vefayât*, Weisbaden, 1981.

Sirâcu’l-Hakk, “İbn Teymiyye”, çev.: Mustafa Armağan, (*İslâm Düşüncesi Tarihi* içinde), Ed. M. M. Şerif, İstanbul, 1991.

Sofuoğlu, M. Cemal, “*Şîa’nın Hadis Anlayışı*”, (Doktora Tezi), Ankara Ünv. Sosyal Bilimler Enstitüsü 1977.

Şafii, Muhammed b. İdris (ö. 204/819), *Dîvânü’l-İmam eş-Şafii*, Beyrut, 1392.

Şâtibi, Ebû İshak İbrahim b. Musa (ö. 790/1388), *el-İ’tisam*, Nşr. Ahmed Abdüşşâfî, 2. Baskı, Beyrut, 1991.

Şehristânî, Ebu’l-Feth Muhammed b. Abdilkerim (ö. 548/1153), (*el-Milel ve’n-Nihal*), thk. Emir Ali Mehran, Ali Hasan Fâur, Beyrut, 1996.

Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed (ö. 1250/1834), *Fethu’l-Kadir el-Câmi’ Beyne Fenneyi’r-Rivâyeti ve’d-Dirâyeti min İlmi’t-Tefsir*, Beyrut, Tsiz.. 1839.

Şeybî, Mustafa Kamil, *es-Sıla Beyne't-Tasavvuf ve't-Teşeyyû*, Kahire, 1969.

Şeyh Müfîd, Ebû Abdillah Muhammed b. Muhammed b. Nu'man el-Ahbarî el-Bağdâdî (ö. 413/1022), *el-İrşâd fî Ma'rifeti Hucecillâhi ale'l-İbâd*, thk. Müessetü Âl-i Best, Beyrut, 1993.

___________, *Evâilü'l-Makâlât fî Mezâhibi'l-Muhtârât*, thk. Fadlullah ez-Zencânî, Tebriz, 1363; (nşr. İbrahim el-Ensârî), Beyrut, 1414/1993.

Şimşek, Sait, *İbn Teymiyye* (İbn Teymiyye Külliyatı İçinde), 1. Baskı, İstanbul, 1986.

Şimşekler, Nûri, *Mevlâna'nın Düşünce Dünyasından*, Konya, 2004.

Tabatabâî, Seyyid Muhammed Hüseyin (ö. 1386/1981), *el-Mizan fî Tefsîri'l-Kur'an*, 2. Baskı, Beyrut, 1971.

Tabersî, Ebu Ali el-Fadl b. el-Hasen (ö. 548/1170), *Mecmeu'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'an*, Beyrut, 1970.

Tabersî, el-Hasen b. Ali, *Esrâru'l-İmamet*, Tahran, 1422.

Taftazânî, Mes'ud. b. Ömer b. Abdilaziz b. Sa'düddîn (ö. 792/1390), *Şerhu'l-Makâsıd*, thk., Abdurrahman Umeyra, Kum, 1989.

Uludağ, Süleyman, "İbn Teymiyye", (*İbn Teymiyye Külliyatı* içinde); İstanbul, 1986.

Ünalan, Abdullah, "*Ehl-i sünnet ve Şîa'nın İmamette Dayandığı Hadisler*" (Doktora Tezi), Harran Ünv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ş. Urfa, 1998.

Yardım, Ali, *Hadis II*, Dokuz Eylül Ünv. Yay., İzmir, 1992.

Yazır, Elmalılı Hamdi (ö. 1378/1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, 1979.

Yılmaz, Musa Kazım, "*Tabresi ve Tabatabâî'de İmamiyye Tefsiri*" (Doktora Tezi), AÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzururm, 1985.

Zebîdî, Seyyid Muhammed Mürteda (ö. 1205/1827), *Tâcü'l- Arûs*, thk., Abdüssettâr Ahmed Ferrâc, 1. Baskı., Mısır, 1306.

Zehebî, Ahmed b. Osman (ö. 748/1374), *Tezkiratü'l-Huffâz*, thk., Abdurrahman b. Yahya, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, 1374.

___________, *Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ*, thk.: Şuayb el-Arnavut, Ali Ebu Zeyd, Beyrut, 1990.

Zemahşerî, Muhammed b. Ömer (ö. 538/1143), *Esâsü'l-Belâğa*, Beyrut, 1979.

Zerka, Mustafa Ahmed (ö. 1420/1999), *İslâm Hukuk Ekolleri ve Maslahat Prensibi*, Haz: Ali Pekcan, İstanbul, 2007.

Zirikli, Hayruddin (ö. 1419/1995), *el-A'lâm Kâmus-u Terâcîm*, Beyrut, 1992.